

RUDOLF
STEINER

ESOTE
RISKE

KARMA

BIND SEKS

*12 foredrag holdt i Bern, Zürich og Stuttgart, Torquay
og London mellem 25. januar og 27. august 1924*

INDHOLDSFORTEGNELSE

1	Kort beskrivelse.....	1
2	Første foredrag (Bern).....	4
3	Andet foredrag (Bern).....	12
4	Tredje foredrag (Zürich).....	21
5	Fjerde foredrag (Stuttgart).....	28
6	Karmiske betragtninger over menneskehedens historiske tilblivelse.	37
7	Femte foredrag (Stuttgart).....	37
8	Sjette foredrag (Stuttgart).....	44
9	Kristendommens fordybelse gennem Mikael's solkræfter.....	51
10	Syvende foredrag (Torquay).....	51
11	Ottende foredrag (Torquay).....	59
12	Niende foredrag (Torquay).....	65
13	Karma i det enkelte menneske og i menneskehedens udvikling.....	72
14	Tiende foredrag (London).....	72
15	Elvte foredrag (London).....	78
16	Tolvte foredrag (London).....	86
17	Noter.....	94

Kort beskrivelse

Første foredrag

Bern, 25. januar 1924

Måne og sol som de to porte til den åndelige verden. Fortid (individualitet) og fremtid (det alment menneskelige). Nødvendighed og frihed:

kosmisk måne- og soltilværelse. Menneskehedens urvisdom. Måne og sol ved skæbnemøder mellem to mennesker. Måne: fortid - nødvendighed; sol: fremtid - frihed. Fornemmelsen for den kosmiske skæbne. Jule-stævnets impulser.

Andet foredrag

Bern, 16. april 1924

Den nye esoteriske impuls i den antroposofiske bevægelse. Praktiske karmaspørgsmål. Menneskehedens historiske udvikling. Naturvidenskab og arabisme. De gamles fader-, søn- og åndsmysterier. Frihedens impuls i kristendommen, muhamedanismens modsatrettede impuls. Harun al Rashid's hof. Amos Comenius' Pansophia. Conrad Ferdinand Meyer og Heinrich Pestalozzi.

Tredje foredrag, (ufuldstændigt)

Zürich, 28. januar 1924

Solens port og månens port. Urlærere på månen fører bog over menneskenes handlinger i fortiden. Højere hierarkier på solen forbereder menneskenes fremtid. Mennesker, vi er karmisk knyttet til, i modsætning til dem vi ikke er knyttet til, i livet mellem død og ny fødsel. Julestævnet.

Fjerde foredrag

Stuttgart, 6. februar 1924

Måne og sol, de to porte til den åndelige verden. Det måneagtige virker ind fra fortiden, det solagtige ind i fremtiden. Kroppens nødvendighed og skæbnen hænger sammen med det måneagtige, friheden med det solagtige. Kan mennesket ikke forvandle kræfterne i jordens omgivelser, opstår sygdom. - Julestævnets impuls skal blive en realitet i det antroposofiske liv og i åndens liv.

Karmiske betragtninger over menneskehedens historiske tilblivelse

Femte foredrag

Stuttgart, 9. april i 1924

Harun al Rashid og hans rådgiver: Francis Bacon og Comenius. Garibaldi, indviet i de irske mysterier, som politisk visionær i det 19. århundrede. Lord Byron og geometrilæreren. Palladiet. Marx og Engels. Muavija, Wilson.

Sjette foredrag

Stuttgart, 1. juni 1924

Menneskets vågne og sovende tilstand. Livets baglæns-gang efter døden og negativerne af begivenhederne på jorden. Urlærerne. Livet i kosmos og den første kim til karma. Fællesskabet med de dødes sjæle og med hierarkierne. Samarbejdet med planetsystemets væsener om karma. Konkrete eksempler: Schiller, Goethe, Heine og Eliphas Lévi.

Fordybelse af kristendommen gennem Mikael's solkræfter

Syvende foredrag

Torquay, 12. august 1924

Velkomst. Om julestævnet som levende åndsimpuls. Dybere forståelse for historiske impulser gennem læren om de gentagne jordliv. Afgørende Impulser i vor tid: Kristendommen og videnskaben som endnu ikke er kristnet. Bacon, Darwin. Mikaeltidens frembrud og udløbet af Kali Yuga. Om selskabet. Om sektioner og klasser.

Ottende foredrag

Torquay, 14. august 1924

Karl den Store, Harun al Rashid. Harun's hof som hjemsted for en mægtig, åndelig-kosmisk kultur. Mødet i den oversanselige verden mellem Harun al Rashid og hans vise rådgiver og Aristoteles og Alexander samtidig med det 8. økumeniske koncil i 869. Den mikaeliske impuls med en dybere kristendom gribes op af Aristoteles og Alexander med henblik på den nye mikaeltidsalder. Harun al Rashid og hans rådgiver virker gennem muhamedanismen.

Tredje foredrag

Torquay, 21. august 1924

Gennem Mikael trænger kosmiske solkræfter ind i menneskets fysiske og æteriske legeme. Den kosmiske intelligens som Mikael tidligere forvaltede, er gledet ham af hænde. Nu strømmer den som egen-intelligens ind i menneskers sjæle. Mikael skal genfinde den i deres hjerter. I Tintagel, hvor Arthurs borg tidligere lå, er det i dag stadig muligt i naturens liv at iagttage solens virksomhed i det jordiske stof. Det var det centrale i den hedenske andagt. De tolvttallige Arthur-riddere kæmpede for den ydre civilisation. I modsætning til Arthur-strømningen står gralsstrømningen, som nu kun søger det åndelige i solen i menneskers hjerte. Mødet mellem lærerne fra Chartres på vej væk fra jorden med aristotelikerne på vej ned til jorden. Mikaelsskolen i den åndelige verden.

Karma i det enkelte menneske og i menneskehedens udvikling

Første foredrag (slutningen mangler)

London 24. august 1924

Karmaskuen var en bevidsthedsrealitet for tidligere tiders mennesker. Karmabevidsthedens gradvise forsvinden; den bliver til lærdom som f.eks. i det gamle Ægypten. Indskrænkning af astral skuen til opvågning og indsovning. Den nyere initiationsvidenskab gør det muligt at genvinde den mistede erkendelse.

Andet foredrag

London, 24. august 1924

Karmaforskningens vanskeligheder. Historisk karma. Byron, Voltaire, Swedenborg, Lawrence Oliphant. Mars-genier og Merkur-genier. Kosmiske betragtninger over menneskets viljesliv.

Tredjeforedrag

London 27. august 1924

Kristendommens gradvise udfoldelse i sammenhæng med den antroposofiske bevægelse. Tintagel og de irske mysterier. Før-kristen kristendom: Kristus som solhelt - Arthur-strømningen. Kristen kristendom: udgik fra Palæstina, greb menneskehedens blod og hjerte ved begivenheden på Golgatha - gralsstrømningen. De to strømninger mødes i Europa - Mikaeli strømningen.

Noter

Betydningen af de himmellegemer der omgiver jorden, for menneskets liv

Første foredrag (Bern)

Bern, den 25. januar 1924

Sit nuværende jordliv - vi ved jo, at mennesket gennemgår gentagne jordliv - kan mennesket delvis takke den ydre verden for, vel at mærke den ydre verden i videre forstand; ikke kun det der omgiver det på jorden i de forskellige naturriger, men også det, der kommer til det fra stjernerne, fra de kosmiske vidder. Men det er kun den ene del af den verden, mennesket kan takke sit nuværende jordliv for. Først og fremmest kan han takke den anden del, hvis resultater og virkninger han i dette jordliv imidlertid kun har med sig i sit indre: han kan takke sine egne, tidligere jordliv for det. Som De ved fra den antroposofiske litteratur, inddeler vi mennesket i fire led. Mennesket forlader de to af dem, hver gang det falder i søvn: det fysiske legeme og æterlegemet; med sit astrallegeme og sit j eg forlader det sit fysiske legeme og sit æterlegeme. Kun vores fysiske legeme og vores æterlegeme kan takke den synlige ydre verden - og den usynlige, for så vidt det drejer sig om æterverdenen - omkring os for hele deres væsen. Men det mennesket bærer i sig i sit astrallegeme og i sit jeg, må det i sin nuværende jordiske eksistens egentlig ret beset takke fortiden for og takke det, det i tidligere jordliv har været igennem med verden.

Nu er der også i den ydre fysiske verden to porte - i dag vil vi begynde med en sådan kosmisk betragtning for siden hen at slutte med en mere menneskelig betragtning - altså: der er to porte i den fysiske verden, hvorigennem menneskelivet i sin helhed kommer ud af den fysiske verden. Og disse to porte er for os jordbeboere på den ene side månen og på den anden side solen.

Ser De, kære venner, det er jo sådan, at dagens ydre videnskab virkelig ved uendelig lidt om himmellegemerne uden for jorden. Det den ved noget om, er det fysiske, som man kan regne på eller iagttage med instrumenter. Tænk en gang, hvad for eksempel en Mars boer mon ville vide om jorden, hvis han skulle få sin viden om jorden på samme måde, som Jord boere skaffer sig viden om Mars, for slet ikke at tale om andre stjerner. Om jorden ville han da kun vide så meget, at den er et glimtende lyslegeme der kaster det lys ud i verdensrummet, som den har modtaget fra solen. Måske ville han opstille mange forskellige hypoteser om, hvorvidt der bor væsener på jorden eller ej, sådan som mennesket jo gør det om Mars. Nu ved en jordboer selvfølgelig fra sin egen jord, at han bor på den sammen med væsener af sin egen slags og sammen med væsener fra andre riger. Men det menneske som kan hente sin viden fra jordmenneskehedens indre, åndelige skæbneveje, kommer netop gennem åndelige undergrunde frem til en dybere erkendelse af, hvad andre himmellegemer, som for eksempel solen og månen, i virkeligheden betyder for verden.

Lad os nu med sjælens øje betragte, hvad man kan sige om månens eksistens i en sådan fysisk-sjælelig-åndelig betydning. Jeg er nødt til at henvise til mange forskellige ting, som De kan læse om i min Videnskab om det skjulte og i forskellige foredragsrækker, som foreligger på tryk. Herfra ved vi, at månens eksistens engang har været knyttet sammen med jordens eksistens. I dag ved jo selv den officielle videnskab - i hvert fald dens mere avancerede repræsentanter - at hele det fysiske måneverdenslegeme engang har revet sig løs fra jorden og så at sige har valgt sig sit eget sted i verdensrummet.

Men åndsvidenskabens viser os, at ikke kun den fysiske måne har skilt sig ud fra jorden, men sammen med den også andre væsener, som engang har boet på jorden sammen med mennesket - væsener som ganske vist var af en langt mere åndelig art end mennesket i dets fysiske legeme, men som alligevel har haft et intenst samliv med mennesket, selv om det har været på en anden måde end den, hvorpå samliv mellem mennesker finder sted i dag.

Studerer man jordens fortid gennem dens åndsværker - også selv om det måske bare er ret overfladisk - griber man jo, når man går tilbage gennem de forskellige civilisationer, af stor ærefrygt for det, jorden engang har haft af civilisation. Ganske vist var vore forfædre, det vil sige os selv i tidligere jordliv, slet ikke så kloge set med vore øjne, som vi moderne mennesker tror, vi selv er. Men vore forfædre vidste mere. Viden får man netop ikke kun gennem klogskab. Klogskab kommer af forstanden, og forstanden er kun én af menneskets evner, selv om den for tiden især af videnskaben sættes højere end alle andre evner. Men når det kommer til stykket, har vi ingen grund til at være særlig stolte af vores forstandskultur, når vi

ser, hvordan verden i dag har udviklet sig i moralsk og social henseende, særlig i det velsignede tyvende århundrede. Forstandskulturen er først kommet til i tidens løb. Og som sagt kan vi gribes af virkelig ærefrygt, når vi går tilbage og ser på, hvad der for eksempel er kommet fra den gamle orient, også selv om vi kun tager den ydre historie til hjælp. Selv såkaldte vilde folkeslag har frembragt mange ting; men lad os holde os til, hvad den indiske orient og den persiske orient har frembragt, lad os se på det vidunderlige der ligger bag ved det alt sammen, i den gamle digtning, i veda digtningen, i den gamle filosofi, ved antafilosofien og yogafilosofien. Hvis man ikke nøjes med at lade det virke overfladisk, men lader det virke på sig med al den dybde det rummer, får man større og større ærefrygt for det, gamle tider har skabt, ikke ved hjælp af almindelig klogskab, men helt sikkert ad anden vej. For de har nemlig skabt det.

Nu viser åndsvidenskaben os, at det der er bevaret i ydre dokumenter, jo kun er resterne af en vidunderlig urvisdom i menneskeheden, der - selv om den udtrykkes langt mere digterisk og kunstnerisk end vore dages viden - ikke desto mindre har været en menneskeheds vidunderlige urvisdom. Den urvisdom har menneskene fået fra væsener, der står langt over jordens egen menneskelige udvikling. Når vi tænker, tænker med forstanden, foregår det jo ved hjælp af vores fysiske legeme. Disse væsener har intet fysisk legeme haft; det er grunden til den kendsgerning, at de har overgivet deres urviden til menneskeheden i en mere digterisk og kunstnerisk form.

Men disse væsener er ikke blevet på jorden; faktisk bebor de fleste af dem nu måneverdenslegemet. Det vor tids videnskab kan meddele, vedrører netop kun månens yderside. Månen er bærer af høje åndsvæsener, som engang har haft til opgave at inspirere jordens mennesker med urvisdommen og derpå har trukket sig tilbage, fordi de så at sige skulle grundlægge denne månekoloni i verdensaltet. Allerede det jeg her må fortælle om disse væsener, som altså i dag egentlig er månebeboere, viser os, at vores egen menneskelige fortid er knyttet til disse væsener. I tidligere jordliv har vi været disse væseners jordiske fæller. Og vores tilknytning til dem træder umiddelbart frem, når vi tager et overblik over det, den ydre erkendelse og det ydre liv kan gi ve mennesket. For når vi ser på alt det der bestemmer i os, og som ikke afhænger af vores forstand, men på en måde hænger sammen med vores dybere menneskevæsen uden om forstanden, ser vi, at disse månevæsener også i dag stadig er knyttet til vores indre væren, selv om de ikke længere har deres bolig på jorden. Inden vi kommer ned på jorden og gennem vore fysiske forfædre får et fysisk legeme, har vi jo været, eller rettere er vi jo i en åndelig verden i den før-jordiske tilværelse. I denne før-jordiske tilværelse har vi også i dag meget at gøre med disse gamle fæller fra vores jordtilværelse. Vi stiger så at sige ned i vores jordiske tilværelse fra de åndelige verdener, idet vi passerer månesfæren, idet vi kommer igennem månetilværelsen. Og på samme måde som disse månevæsener engang på selve jorden har haft afgørende betydning for os, har de i dag stadig afgørende betydning for mennesket, fordi de præger dét ind i menneskets jeg og dets astrallegeme, som derefter overføres til det fysiske legeme, når mennesket bliver fysisk jordmenneske.

For man kan jo ikke selv bestemme, at man vil være et talent eller et geni. Man kan ikke engang bestemme, at man lige her og nu vil være et godt menneske. Alligevel er der talenter, og der er genier, og der er mennesker der så at sige er født gode. Det er ikke forstandens fortjeneste, det er noget der hænger sammen med menneskets indre, dybe væsen, som det bringer en god del af med sig, når det ved fødslen træder fra en før-jordisk tilværelse ind i den jordiske. At præge dette ind i menneskets jeg og dets astrallegeme, så at det på en måde baner sig vej ind i dets blod og nerver som talent, som begavelse og som vilje til det gode eller det onde, at præge dette ind i mennesket er månevæsenernes opgave, når mennesket passerer gennem månesfæren under sin før-jordiske tilværelse. Og ikke kun når forelskede går måneskinstur i deres velkendte poetiske stemning, har månen indflydelse på det der arbejder og lever dybere nede i mennesket, halvt i det underbevidste, nej, denne måneværen virker med i alt, hvad der stiger op fra menneskets dyb, og som - egentlig neden under forstanden - gør mennesket til det, det virkelig er i sit liv på jorden. Og månevæsenerne hænger altså i dag stadig sammen med vores fortid på den måde, at det er dem der præger os efter vore tidligere jordliv, så at sige i den før-jordiske tilværelse, for at vi i livet på jorden kan optræde som de og de bestemte mennesker.

Hvis vi altså ser tilbage på vores liv, til det øjeblik da vores liv så at sige går ud af det jordiske område og ind i det egentlig åndelige, ind i netop det åndelige, som har bestemt os med vore evner og vores temperament, ja også vore mest grundfæstede karaktertræk - hvis vi ser tilbage, finder vi i månen den ene af de porte, som fører ud af den fysiske verden og ind i den

åndelige. Månen er den port, hvorigennem fortiden træder ind i vores menneskeliv; det er den der i virkeligheden giver os vores individualitet og gør os til det bestemte individuelle menneske, vi er.

Den anden port er solen. Men vores individuelle liv kan vi ikke takke solen for. Ikke alene skinner solen på gode såvel som på onde; solen skinner også på genier såvel som på dumrianer. Hvad det jordiske liv angår, kender solen ikke umiddelbart noget til det, der hænger direkte sammen med individualiteten. Kun på ét punkt hænger solen umiddelbart sammen med den jordiske individualitet. Og det kunne kun ske ved, at et højt solvæsen, Kristus, på et bestemt tidspunkt i jordens udvikling netop ikke blev på solen, men fra solen steg ned på jorden, blev jordmenneske i et menneskelegeme og derved forenede sin egen verdensskæbne med menneskehedens jordiske skæbne. Fordi Kristus fra at have været et solvæsen blev til et jordvæsen, fik han tilgang til de enkelte menneskelige individualiteter. De andre solvæsener, som blev på solen, har ingen tilgang til de enkelte menneskelige individualiteter, men kun til det almene i menneskeheden. Kristus har tilmed bevaret noget af det, noget som kun er til uendelig velsignelse for vores menneskehed på jorden: han har bevaret det, at hans virksomhed ikke kender til at gøre forskel på mennesker. Kristus er ikke Kristus for en bestemt nation, eller Kristus for en bestemt stand eller klasse. Kristus er Kristus for alle mennesker, uanset klasse, race, nation og så videre. Kristus er heller ikke individualiteternes Kristus, eftersom hans virksomhed består i at give den samme indre hjælp til både tåben og geniet. Kristusimpulsen har tilgang til menneskets individualitet, og netop den må virke i det dybeste indre, hvis den overhovedet skal kunne virke i mennesket. Det er ikke forstandskræfterne, men de dybeste sjæle og hjertekræfter, der skal optage Kristusimpulsen; men når den så optages, virker den ikke i individuelt menneskelig forstand, men udelukkende i almen menneskelig forstand. Kristus er kendetegnet ved denne almenmenneskelige virkemåde, fordi han er et solvæsen.

Men ser De, når vi ser tilbage og i tilbageblikket føler os knyttet til månetilværelsen, ved vi jo, at vi har noget i os, som vi ikke kan tilskrive nutiden, noget som egentlig er et stykke ikke bare jordisk, men oven i købet kosmisk fortid. Dette stykke fortid forbinder vi mennesker i vores nuværende tilværelse på jorden med nutiden. Normalt tænker man ikke over, hvor meget der egentlig gemmer sig i sådan et stykke fortid. Vi ville ikke være ret meget værd som mennesker, hvis vi ikke gemte på denne fortid. Det vi tilegner os i umiddelbar forbindelse med vores nedstigning fra den før-jordiske tilværelse til den jordiske, har tilmed noget automatisk ved sig, nemlig det automatiske i vores fysiske legeme og vores æterlegeme. Det der på en bestemt måde gør os til netop det eller det menneske, hænger intimt sammen med vores fortid og dermed også med månetilværelsen. Men ligesom vi i kraft af vores månetilværelse hænger sammen med fortiden, hænger vi i kraft af soltilværelsen sammen med vores fremtid. Månen, og især de væsener der har trukket sig tilbage til den, har vi så at sige været modne til i tidligere tider; solen som i dag kun afgiver impulser til det almenmenneskelige, bliver vi først modne til langt senere, når megen udvikling engang har fundet sted. I dag kan solen kun nå vores ydre. Vores individualitet, vores indre vil den først kunne nå engang i fremtiden. Først når jorden ikke længere eksisterer som jord, men er gået over i en helt anden metamorfose, vil vi være modne til soltilværelsen. Mennesket er så stolt af sin forstand; men den forstand som netop den nuværende menneskehed har, er et rigtigt jordprodukt, for den er egentlig bundet til hjernen, og hjernen er det mest fysiske hos mennesket, også selv om man ikke tror det.

Faktisk river solen uafsladeligt vores bånd til jorden over, for solen virker egentlig ikke på vores hjerne. Hvis solen virkede på hjernen, ville de tanker der kom ud af den, være langt klogere.

Ser vi på det fysiske, er det egentlig vores hjerte den virker på. Og det der stråler ud fra hjertet, kære venner, det er solvirkning. Gennem hjernen bliver mennesker i grunden egoister; gennem hjertet bliver de egoisme frie og hæves op til det almenmenneskelige. Ved solens hjælp er vi egentlig mere, end vi i den nuværende jordtilværelse kan være ved egen kraft. Dog vil jeg sige:

hvis vi virkelig finder tilgang til Kristus giver han os, fordi han er et solvæsen, på den anden side mere end det, vi som mennesker kan være i dag.

For os står solen i grunden virkelig på himlen som et fremtidsvæsen, mens månen for os står på himlen som et fortids væsen. Det er den anden port, der fører ind til den åndelige verden, det er porten ind til fremtiden. For på samme måde som månevæsener og månekræfter ligesom skubber os ind i det jordiske, skubber solkræfterne os ud igen, når vi dør.

Solkræfterne hænger sammen med det os, som vi endnu ikke behersker, med det guderne så at sige har givet os, for at vi ikke skal gå til grunde under livet på jorden, men kan vokse ud over os selv. Og således er sol og måne virkelig de to porte fra verdensaltet ind til det jordiske liv og herfra ind til det åndelige liv. Månen er beboet af væsener, vi en gang har været knyttet til på den måde, jeg fortalte. Solen er beboet af væsener, vi først bliver knyttet til i vores fremtidige kosmiske eksistens - med undtagelse af Kristus. Kristus vil føre os til sine tidligere fæller i solen. Men for mennesket er dette ren fremtidsverden.

Og det der fra solen som fremtidsverden virker ind fra det åndelige, virker lige så kraftigt på vores fysiske og æteriske legeme som det, der fra månen virker ind fra det åndelige. Lad os for eksempel se på vores temperament. I vores temperament er der jo kræfter der virkelig griber ind i det fysiske legeme, men især i æterlegemet: det er samspillet mellem sol og måne, der styrer det i os. Et menneske der har et kraftigt melankolsk islæt i sit temperament, er under stærk indflydelse af det måneagtige.

Er ens karakter stærkt sangvinsk, er man under stærk indflydelse af det solagtige. Et menneske, i hvem sol og måneagtigt er i balance og neutraliserer hinanden, bliver da flegmatiker. Der hvor det fysiske spiller ind i os og får et sjæleligt udtryk som i temperamentet, spiller det sol og måneagtige ind i hele det væsen, vi har i os som mennesker. Men mennesket får stort set kun øje på det sol og måneagtige, når det møder ham i sin ydre fysiske fremtrædelsesform, som når månen så at sige aftegner sig for ham med sin ydre skive, der manifesterer sig for ham, og ligeledes solen. Men her er der tale om virkninger, der jo rækker langt ud over det fysiske; vi må virkelig tale om noget åndeligt hos sol og måne. Og det kan vi meget let forstå.

De behøver kun at se på en menneskekrop for at forstå, hvad jeg mener. Denne menneskekrop har i dag ikke mere de stoffer i sig, som den havde for cirka ti år siden. De afstøder hele tiden de ydre fysiske stoffer og erstatter dem med nye. Det der består, er den åndelige form, menneskets skikkelse: det er de indre kræfter. Hvis De sad her for ti år siden, så er det kød og blod som De den gang havde i Dem som materielt stof, ikke det De i dag anbringer på den samme stol: det fysiske er i ustandselig bevægelse indefra og udefter, det afstødes hele tiden. Man tænker ikke altid over det, men i dag er man i hvert fald klar over det for jordens vedkommende. Men at det også er tilfældet i verdensaltet, ved man slet ikke, for mennesker tænker: den måne der skinner på os i dag, er den samme som den måne der skinnede på den gamle Cæsar, på Alkibiades eller Buddha. Ja, åndeligt, men ikke hvad den fysiske materie angår! Og hvad solen angår, regner fysikerne og astrofysikerne ud, hvornår den vil være blevet til støv i verdensrummet. Så meget ved de, at den bliver til støv, men de regner i årmillioner. Man ville nemlig få det samme resultat, hvis man regnede på et menneske på den måde. Udregningerne er med garanti rigtige, man kan overhovedet ikke indvende noget imod dem - de passer bare ikke. De er fuldkommen korrekte, men det ville svare til, at man sagde:

hvis De undersøger et menneskes hjerte i dag, igen om fem dage og igen fem dage efter, kan De på grundlag af de små forandringer regne ud, hvordan det samme hjerte har set ud for trehundrede år siden, og hvordan det vil se ud om trehundrede år. Noget får De jo ud af at opstille den slags regnestykker - der er bare det, at hjertet slet ikke var der for trehundrede år siden og heller ikke vil være der om trehundrede år. Med geologernes videnskab kan man i dag også regne ud, hvordan jorden så ud for tyve millioner år siden. Sådan regner folk ud, hvordan den har set ud, og sådan regner de i dag også ud, hvordan den kommer til at se ud om tyve millioner år. Udregningen er fuldstændig korrekt; Jorden så sådan ud ifølge en fuldstændig korrekt udregning som den man har foretaget, og den vil også se sådan ud om tyve millioner år. Men den var der endnu ikke for tyve millioner år siden, og den vil heller ikke være der om tyve millioner år! Udregningerne er med garanti rigtige, men de passer bare ikke! Ja, selv ikke for de mindste tidsrum vedkommende er det anderledes ude i verdensrummet end i mennesket. Også selv om de mineralske stoffer har en væsentlig længere levetid end de former, stofferne har i levende kroppe, er det rent fysiske, det stofligt fysiske noget forbigående også for de mineralske stoffers vedkommende. Og den måne der står på himlen i dag, er i sin fysiske sammensætning ikke mere den samme, som skinnede ned på Cæsar eller på Alkibiades eller på Kejser Augustus; for månen har skiftet sin fysiske materie ud, ligesom et fysisk menneske skifter sin materie ud. Det der bliver tilbage derude, er virkelig det åndelige, ligesom det der hos mennesket er det gennemgående fra fødsel til død, er det åndelige og ikke den fysiske materie.

Egentlig ser man altså først verden rigtigt, når man ser den sådan, at man om mennesket siger: det der bliver stående fra fødsel til død, er dets sjæl. Det der bliver ved med at være

derude i verdenslegemerne, er væsener; dér er det en mange hed. Hos mennesket er det en enhed, en sjæl; derude en mange hed. Og når vi taler om måne og sol, burde vi egentlig være bevidst om, at hvis vi vil tale om det der er sandhed, må vi tale om det der eksisterer som månens væsener og som solens væsener: månevæsener som dem der er knyttet til vores fortid; solvæsener som dem der kommer til at få forbindelse med vores fremtid. Men de virker ind i vores nuværende tilværelse.

Og det de umiddelbart bevirker hos mennesket, er det vi kalder dets karma: opbygningen og udviklingen af dets skæbne som helhed. Idet fortid og fremtid væves ind i hinanden, bestemmes mennesket skæbne. Og når skæbnen væver, virker månekræfter og solkræfter, månevæsener og solvæsener netop sammen.

Et virkeligt grundlag for en betragtning af menneskelig karma og menneskelig skæbne får man først, når man kan sætte mennesket ind i det samlede verdensalt på denne måde.

Det der er fortid kan vi aldrig ændre på, selv ikke med vores bedste vilje. Derfor er der en slags uafvendelig nødvendighed i månekræfternes indvirkning på og indgriben i vores menneskevæsen. Alt hvad der kommer til os fra månen, har dette præg af uafvendelig nødvendighed. Alt hvad der kommer fra solen, og som peger ind i fremtiden, har noget hvor vores vilje, ja vores frihed kan gribe ind. Derfor kunne man også sige: hvis mennesket nu virkelig på ny ser noget guddommeligt i kosmos og ikke kun taler sværmerisk udflydende om det guddommelige i verden i almindelighed, men derimod atter begynder at tale i enkeltheder om det åndelige - om hvordan det åndelige åbenbarer sig i de forskellige dele af verdensaltet og i himmellegemerne, da vil et særligt sprog så at sige stå til rådighed for mennesket, når det med en sådan hjertets erkendelse og sand menneskeerkendelse ser op mod himmellegemerne.

Hvad nu, hvis et menneske stod foran os, med hænder, arme, hoved, bryst, ben og fødder, og vi, på spørgsmålet "hvad er det?", om dets fingre svarede: det er noget menneskeligt! - og pegede på dets fødder og sagde: det er noget menneskeligt! - om næsen:

menneskeligt! Hvis vi ikke skelner mellem tingene, men kun bruger det generelle udtryk "menneskeligt" om det hele, svømmer vi jo rundt i et forskelsløst hav. Tilsvarende svømmer vi rundt i det forskelsløse, hvis vi stirrer ud i verdensaltet, ser sol, måne og stjerner og kun taler om det guddommelige i almindelighed. Vi må igen komme frem til en nuanceret anskuelse af det guddommelige. Vi kommer frem til en nuanceret anskuelse af det guddommelige, hvis vi for eksempel erkender månens dybe sammenhæng med vores fortidige eksistens, ja med hele jordens fortid. Så kan vi se op mod månen og sige: Du nødvendighedens verdens søn, jeg føler - idet jeg ser ud over alt det i mig selv, som jeg ikke behersker med min vilje - jeg føler mig inderligt knyttet til dig, guddommelige verdens søn. Da bliver vores erkendelse af månen til følelse. For vi ser, at alt det vi kan fornemme ud fra den indre nødvendighed, hører sammen med månen.

Og når vi på samme måde rigtigt føler solens væren, ikke kun regner på den og ser på den med instrumenter, føler vi at den hører sammen med alt hvad der lever i os som frihed, som det der ved vores egen kraft kan ske i fremtiden. Og ligesom hver ny morgen med sit sol liv kalder på os for at vi skal virke som mennesker, modtager natten os med drømme som viser os hvad vi har været, hvad der lever og arbejder i os, og hvad der som fortid er en del af os selv. Natten under månens styre viser os vores fortid; hver ny morgenværen med sine solstråler viser os, hvad der kan komme ud af vores frihed. - På den måde hænger det der er menneskeligt hos os i vores samlede verdens liv, sammen med solens liv, og når vi henvender os til solen kan vi føle:

Åh, du frihedens verdens søn, jeg føler du er i slægt med alt det i mig, som giver mit eget væsen frihed og beslutningsdygtighed for fremtiden!

Med fornemmelser af denne art ville vi genoptage forbindelsen til menneskehedens instinktive urvisdom. For det, der lyser så vidunderligt ud af ældgamle civilisationers digtekunst forstår man kun, hvis man også i dag stadig har en følelse i retning af fortidens nødvendighed, når man ser op mod månen, og af fremtidens frihed, når man ser op mod solen. Og på denne måde virker nødvendighed og frihed ind i hinanden, når vores skæbne væves. Taler vi jordisk-menneskeligt, taler vi om nødvendighed og frihed. Taler vi himmelsk-kosmisk, taler vi om måne og sol væren.

Og lad os så opsøge det måneagtige og det solagtige i tilblivelsen af vores skæbnes vævning. Vi møder et menneske i livet. Normalt stiller vi os tilfreds med, at vi møder dette menneske,

for vi lægger jo ikke mærke til ret meget i livet, men tager det som det kommer stort set uden at tænke over det. Undersøger man det enkelte menneskes liv nærmere, finder man imidlertid ud af, at når to mennesker mødes i livet, er deres veje virkelig blevet styret på en mærkelig måde. To mennesker der møder hinanden, når for eksempel den ene er femogtyve og den anden tyve år, kan se tilbage på det de indtil da har oplevet, og de vil virkelig meget tydeligt kunne se, hvordan alle kendsgerninger i den tyveårige liv har skubbet ham fra et helt andet verdenshjørne lige præcis derhen, hvor han kunne møde det andet menneske, som ligeledes kan se tilbage på sine femogtyve år, og som også kommer fra en helt anden kant og møder den første. Og tænk på alt det, der under udformningen af vores skæbne af hænger af, at mennesker der kommer fra hver sit verdenshjørne, møder hinanden efter at være blevet ført med en virkelig jernhård nødvendighed, som uafbrudt styrer mod det punkt hvor de mødes. Sjælen har jo slet ikke øje for det vidunderlige, der kan komme for dagens lys i den slags betragtninger! Menneskelivet bliver fattigt hvis man ikke betragter det på den måde, og det bliver uendelig rigt, hvis man betragter det sådan. Man må jo være klar over, at når man tilsyneladende helt tilfældigt møder et menneske, bør man sige til sig selv, idet man ser på hele den måde, man så forholder sig til det på: ham har man ledt og ledt efter, lige siden man kom ind i denne jordiske tilværelse; man kunne også sige: førend, men det vil jeg ikke komme ind på nu. Man behøver jo bare at tænke på, at man ikke ville være stødt på dette menneske, hvis man et eller andet sted i sit forløbne jordliv var trådt bare et enkelt skridt længere til venstre eller til højre og ikke var kommet derhen, hvor man faktisk kom. Den slags overvejelser gør man sig som sagt ikke; men det er jo uendelig hovmodigt af mennesket at tro, at det han ikke iagttager, heller ikke er der. Jo, det er der! Begynder man at bruge sin iagttagelse, vil det hurtigt afsløre sig. Og man kan nu se, at der er en meget væsentlig forskel på alt det der gik forud for de to menneskers møde, og det der sker fra det øjeblik, de har mødt hinanden. Før de mødtes, før de fandt hinanden i livet på jorden, har de nemlig påvirket hinanden, men uden at de har vidst noget om hinanden. Fra det øjeblik de har mødt hinanden, påvirker de hinanden, idet de ved om hinanden. Men her kommer der igen noget, som har overordentlig stor betydning.

I livet møder vi selvfølgelig også mange, mange mennesker, som vi så at sige ikke har styret hen imod. Jeg siger ikke, at vi møder mange, mange mennesker i livet, om hvem vi må sige, at det havde været klogere, hvis vi ikke havde mødt dem; det siger jeg ikke. Men vi møder alligevel rigtig mange mennesker, hvor vi ikke kan anlægge den betragtning, jeg lige omtalte: at vi er styret direkte hen til dem.

Ser man alt det jeg nu har sagt, i åndsvidenskabens lys, viser det sig, at alt det der foregår mellem to mennesker, før de lærer hinanden at kende i livet på jorden, er bestemt af det måneagtige, og at alt det der foregår mellem dem efter at de har lært hinanden at kende, er bestemt af det solagtige. Derfor kan det der foregår mellem to mennesker, før de lærer hinanden at kende, kun ses i lyset af den jernhårde nødvendighed; det der foregår, efter at de har lært hinanden at kende, i lyset af friheden, i lyset af et gensidigt frit forhold. Faktisk er det sådan, at når vi lærer et menneske at kende, ser vores sjæl sig i sin underbevidsthed tilbage og fremad: bagud mod den åndelige måne og fremad mod den åndelige sol. Og det er nøglen til, hvordan vores karma, vores skæbne egentlig væves.

I dag har de færreste mennesker evnen til at fornemme den slags ting. Men det er netop derfor, det gærrer sådan i vores tidsalder: nu begynder evnerne til at fornemme den slags ting at udvikle sig. Mange mennesker har dem allerede; de ved det bare ikke. De tilskriver det alle mulige andre ting. I virkeligheden vil disse fornemmelses evner frem hos mennesker, de vil frem på den måde, at mennesker når de lærer hinanden at kende, lægger mærke til hvor meget de har det måneagtiges jernhårde nødvendighed at takke for, og i hvor høj grad de fremover er forpligtet af solens klare lys, frihedens lys. At fornemme skæbnen på den måde er i sig selv en verdensskæbne for menneskeheden fra nu af og ind i fremtiden! For når man møder et menneske i verden, kan man tydeligt skelne mellem to slags forhold til det. Det ene menneske bedømmer man sådan, at alt det der rører sig i os, når det drejer sig om forholdet til ham, stammer fra viljen; det andet menneske bedømmer man sådan, at alt det vi bedømmer ham med, mere eller mindre stammer fra forstanden eller fra den æstetiske sans.

Tænk engang på, hvor fintmærkende mennesker er i deres erkendelse af disse ting allerede som unge, ja som børn: det ene menneske elsker vi måske - eller vi hader det. Hvis det ikke har den styrke, har vi sympati eller antipati for vedkommende; men det stikker ikke dybt; vi går forbi ham og lader ham gå forbi os.

Det kan jo ikke nægtes, at vi har opfattet for eksempel de fleste af de lærere vi har mødt i skolen, sådan: vi går forbi dem, de går forbi os. Det er en lykke for et menneske, hvis det også oplever noget andet.

Men der er et andet forhold, allerede i barndommen. Det er når vi gribes i vores indre og siger: det menneske gør noget, det må vi også gøre! Her bedømmer vi ikke mennesket sådan, at vi bare kan lade det gå forbi. Fordi vi har et forhold til ham, sker det af sig selv, at vi gør ham til helt og arbejder os op til Olympens top i hans fodspor. Kort sagt: der er mennesker som kun virker på forstanden, på den forstandsmæssige sympati eller antipati, eller i det højeste på den æstetiske sympati eller antipati; andre mennesker virker på vores vilje.

Eller, hvis vi mere ser på den anden side aflivet: Ved De ikke alle, kære venner, at vi møder mennesker i livet som undertiden på grund af ydre omstændigheder tilmed kommer til at stå os ret nær - men at det er helt umuligt for os at drømme om dem? Vi drømmer ikke om dem! Og andre møder vi kun en enkelt gang: Vi kan ikke slippe dem, vi bliver ved med at drømme om dem. Og hvis vi så ikke får lov til at få et nærmere forhold til dem i dette liv, må vi simpelthen gemme det til andre jordliv. Men det forhold vi har til et menneske, som vi straks drømmer om, selv om vi dårligt nok har lært det at kende, stikker virkelig dybere end forholdet til det menneske, som vi overhovedet ikke kan drømme om, selv om vi lærer det at kende.

Så er der også den vågne drøm. Den vågne drøm står i dag ganske vist endnu som noget ret uklart for de fleste mennesker. Men som De ved, findes der også initierede mennesker, og de oplever jo livet på en anden måde! Hvis disse mennesker møder et menneske som virker på deres vilje, indvirker vedkommende også på det indre sprog. Vedkommende taler ikke kun når det står over for en - han taler ud af os. Er man indviet i verdenstilværelsens hemmeligheder, bliver menneskets forhold et dobbelt, på følgende måde: Man møder mennesker, og man lytter til dem. Man går fra dem: så behøver man ikke længere at lytte til dem, når man er tilstrækkelig langt væk fra dem. - Men man møder andre mennesker, og man lytter til dem. Man kan gå fra dem, og så taler de ud af ens eget indre: de er der, og de taler!

For den indviedes vedkommende foregår det altså på den måde jeg lige har beskrevet: at han faktisk har stemmens hele klang og farve i sig af de mennesker, der virker i ham på denne måde. Hvad de andre angår, de mennesker der ikke er indviede, foregår det på et mere følelsesmæssigt, mere fornemmelsesmæssigt plan, men det er der alligevel, underbevidst meget stærkt. Man kan sige: Nogen møder et menneske, taler så med mennesker der også kender vedkommende, og siger så, alt efter hvordan det nu lyder hans måde at udtrykke sig på: han er et pragteksemplar! Måske siger nogle af de andre også: ja, han er et pragteksemplar. - Det vil sige: han har iagttaget ham og udtaler sin forstandsmæssige dom over ham.

Men det er ikke alle mennesker vi forholder os sådan til, at vi opfatter dem enten som pragteksemplarer eller slyngler og lignende; der er også mennesker som spontant bestemmer vores vilje - der jo også, som jeg tit har beskrevet, fører en slags søvntilværelse i os, selv om vi i øvrigt er vågne - enten til direkte efterfølgelse eller til modstand. Hos mennesker der ikke er indviet de, taler de ikke, men de lever i viljen. Hvad er det egentlig for en forskel?

Ser De, står man over for mennesker, møder mennesker som ikke lever i vores vilje, og hvor vi ikke føler os opfordret til i viljen enten at følge dem eller sætte os op imod dem, men hvor vi kun bedømmer dem, er vi ikke særlig karmisk knyttet til dem, og vi har kun haft lidt at gøre med dem i tidligere jordliv. De mennesker som går ind i vores vilje på den måde, at de følger med os, at deres skikkelse med det samme præger sig ind i os, at de sidder i os, og vi også i vågen tilstand drømmer om dem, er mennesker vi har haft meget at gøre med i tidligere jordliv. Det er de mennesker vi så at sige er knyttet kosmisk til gennem månens port, hvorimod det altid er gennem soltilværelsen, vi knyttes til alt hvad der i dette liv ikke lever i os med månetilværelsens nødvendighed.

Og sådan væves vores skæbne. Og sådan kan vi sige: mennesket er jo et polært væsen. På den ene side har det sin isolerede hovedeksistens - den har jo en høj grad af selvstændighed. Allerede fysisk set adskiller hovedets eksistens sig egentlig til stadighed fra menneskets almene verdenseksistens: hjernens gennemsnitsvægt er femten hundrede gram. I virkeligheden burde den med en sådan tyngde klemme alle de underliggende årer itu. Tænk engang, en vægt på femten hundrede gram på de fine årer! Men det gør den ikke. Hvorfor? Jo, fordi den er indlejret i hjernevandet. Og hvis De har lært fysik, ved De også, at ethvert legeme der er nedsænket i vand, mister lige så meget af sin vægt som vægten af det vand, det

fortrænger - det såkaldte arkimediske princip. Realt cirka tyve gram - resten er der ikke, fordi hjernen svømmer i hjernevandet. I den menneskelige krop tynger vores hjerne altså i virkeligheden kun med tyve gram og slet ikke med sine femten hundrede gram. Hjernen er isoleret, den fører sit eget liv, ja den fører sit eget liv også hvad mange andre tingangår.

Hjernen er virkelig sådan, at når vi går rundt i verden, ligner den et menneske der sidder i sin bil. Mennesket bevæger sig ikke selv i bilen - bilen bevæger sig, og mennesket sidder stille. Sådan er det jo. Som bærer af forstanden fører hjernen et isoleret liv. Derfor er forstanden egentlig så uafhængig af vores individualitet. Vi har jo ikke alle hver sin forstand. Vi ville have meget vanskeligt ved at forstå hinanden, hvis vi alle havde hver sin forstand! Vi kan kun forstå hinanden, fordi alle har den samme forstand, om end mere eller mindre af den - det er gradforskelle - men forstanden er noget alment. Derfor forstår mennesker hinanden ved hjælp af forstanden, som er uafhængig af vore kvaliteter. Og det der i menneskers skæbne optræder som noget umiddelbart nutidigt, altså også mødet mellem to mennesker, virker på forstanden og på de følelsesimpulser, som har forbindelse med forstanden. Så taler vi om det 'pragteksemplar', som kun interesserer os, for så vidt som vedkommende netop virker på vores forstand. Alt det der ikke er karmisk hos os, virker på forstanden; alt det der er karmisk hos os, det der binder os som mennesker, som det vi har været igennem med de menneskelige individualiteter, som træder os i møde i kød og blod, det virker gennem vores vilje, det virker gennem det dyb i vores menneskevæsen som er i viljen. Og det er også sådan, at viljen virker endda før vi står ansigt til ansigt med et menneske, vi er karmisk forbundet med i livet. Viljen er jo ikke altid oplyst af forstanden. Tænk bare, hvor meget dunkelt der virker i viljen! Det dunkleste er det der bærer den karma, som fører to mennesker sammen, så de af hele den måde deres vilje aktiveres på, mærker at her virker karma. I samme øjeblik de lærer hinanden at kende, ansigt til ansigt, begynder forstanden at virke. Og det der herefter væves frem af forstanden, kan så igen blive grundlaget for en kommende karma. Men alligevel kan man sige: i store træk - i store træk, ikke helt - er karma afviklet, når to mennesker som er karmisk forbundet, møder hinanden. Kun det de derefter foretager sig som en fortsættelse af det ubevidste, virker videre i karmisk forstand. Men derefter indvæves der i skæbnen mange, mange ting, som kun virker på forstanden og dens sympatier og antipatier. Og her væves fortid og fremtid, måneværen og sol væren, ind i hinanden. Den karma tråd der går tilbage til fortiden, væves sammen med den tråd der går ind i fremtiden.

Vi kan ganske tydeligt se ind i verdenstilværelsen. - For når vi om morgenen ser solen stå op og om natten ser på månen, har vi i det indbyrdes samspil som vi aner her, et første billede på, hvordan nødvendighed og frihed samarbejder om skæbnen i vores eget menneskevæsen. Og har vi ydermere en virkelig idé om dette samspil mellem frihed og nødvendighed i menneskets skæbne, og vi igen ser tilbage med denne erkendelse, begynder sol og måne at afsløre deres egen åndelighed for os. Og da taler vi ikke kun som den enfoldige fysiker der siger, når han ser på månen: den kaster sollyset tilbage - nej, når vi bliver opmærksom på det reflekterede månelys, der er det samme som sollyset, taler vi om, at den kosmiske skæbne spindes og væves.

Og gennem vores egen menneskeskæbne lærer vi så den kosmiske skæbne at kende! Først da væver vi vores mennesketilværelse rigtigt sammen med den kosmiske tilværelse. Og på den måde skal mennesket på ny vokse ind i en følel-sig-selv-i-kosmos. På samme måde som menneskets finger kun er det den er, så længe den sidder fast på kroppen - skærer man den af, er den ikke længere en finger, eksistens som finger har den kun, så længe den sidder på menneskets krop - tilsvarende har mennesket kun væren, så længe det er et stykke af kosmos. Mennesket er bare hovmodigt, og fingeren ville sandsynligvis være mere beskeden, hvis den havde bevidsthed på samme måde som mennesket. Men måske ville den heller ikke længere være beskeden, hvis den til enhver tid kunne rive sig løs og spadserer rundt på mennesket - men den ville være nødt til at holde sig inden for menneskets sfære for at blive ved med at være finger! Også mennesket må, fordi det nu engang er et jordisk menneske, holde sig inden for jordens sfære for at være menneske. - Mennesket er noget ganske andet - det er i sit evige væsen, når det i sin før-jordiske og efter jordiske tilværelse er uden for jordsfæren. Men den lærer vi også kun at kende, hvis vi lærer os selv at kende som led i verdensaltet. Det kan vi ikke ved bare at fantasere om vores sammenhæng med verdensaltet; det kan vi kun, hvis vi på den måde det igen er sket i dag, efterhånden lærer at føle os helt ind i de enkelte konkrete udformninger af verdensaltet. Men da føler vi, at vores skæbne virkelig er et billede af stjerneverdenen og af det sol og måneagtige. Da lærer vi at se ind i verdensaltet, og vi lærer at aflæse vores menneskeliv af livet i det store verdensalt. Og vi lærer atter at se ind i vores egen sjæl, og vi lærer at forstå verden ud fra vores egen sjæl. Forstår man ikke

nødvendigheden i menneskets skæbne, vil man heller aldrig forstå månen; forstår man ikke friheden i menneskets væsen, vil man heller aldrig forstå solen. Sådant hænger det sammen med nødvendighed og frihed.

Med julestævnet ved Goetheanum har vi prøvet at give impulser til, at dette - der på denne måde kan gå ind i vore hjerter og vores gemyt som en virkelig esoterisk anskuelse - i fremtiden kan leve endnu stærkere i verden. Og jeg håber, at det der fandt sted under julestævnet, vil trænge stadig længere ind i bevidstheden hos vore venner, hos vore kære medlemmer. Og jeg vil i denne forbindelse især gøre opmærksom på, at hvert eneste medlem jo nu kan modtage et meddelelsesblad som hedder "Hvad sker der i Antroposofisk Selskab", og som efter julestævnet udkommer hver uge. Gennem meddelelsesbladet og gennem meget andet som udvikler sig i Antroposofisk Selskab, skal Antroposofisk Selskab fremover nu virkelig få del i det levende liv, som kan opstå af antroposofien. Vore grupper skal ikke længere være så isolerede. Antroposofisk Selskab bliver først en helhed, når et medlem af en antroposofisk gruppe på New Zealand ved hvad der sker i en antroposofisk gruppe i Bern eller Wien, eller når et medlem af en antroposofisk gruppe i Bern ved, hvad der sker på New Zealand, i New York eller Wien. Det bliver muligt nu. Og en af de mange ting vi sørger for, eller i hvert fald en af de mange ting vi vil sørge for som en opfølgning af julestævnet, er netop at gøre meddelelsesbladet til et virkeligt nyhedsorgan for alt, hvad der foregår af antroposofi i verden. Man behøver bare at følge lidt med i hvad der står i meddelelsesbladet; så vil man også vide, hvad man selv skal gøre for at få meddelelsesbladet til at trives.

Mens jeg taler her, er man netop ved at udgive det tredje nummer af meddelelsesbladet ovre i Dornach, hvor jeg netop har skrevet om, hvordan hvert enkelt medlem kan bidrage til, at meddelelsesbladet virkelig også kommer til at afspejle den antroposofiske virksomhed i den antroposofiske bevægelse. Kun fordi jeg tror, at livet i Antroposofisk Selskab må blive stærkere end det hidtil har været, og kun fordi jeg tror, at hvis det skal ske, må antroposofien virkelig plejes bedre i Antroposofisk Selskab end den er blevet det indtil nu - jeg tænker ikke på mere stof, men på større intensitet, begejstring og kærlighed - har jeg besluttet mig til, nu da jeg ellers efter skik og brug havde mere end ret til at lade mig pensionere - alderen har jeg jo - kun fordi jeg mener sådan, har jeg besluttet mig til at begynde forfra. Den personlige ledelse af Antroposofisk Selskab afgav jeg jo allerede i 1912, men nu har jeg besluttet mig til at begynde forfra og la de som om jeg var ung igen og fuld af kræfter. Og det ligger mig på sinde, kære venner, at det også virkelig bliver forstået i denne ånd, at der gerne skulle komme en mere levende interesse for et mere intenst liv i Antroposofisk Selskab. Det var det, jeg gerne ville - de af Dem der ikke var i Dornach, kan jo læse det i "Das Goetheanum" og meddelelsesbladet - at der kunne nå noget ud til hvert eneste medlem, som ord fra den åndelige verden, af det der skete under julestævnet. Og derved opnår man, at der igen kommer virkelig esoterisk liv ind i Selskabet. Højskolen for åndsvidenskab blev grundlagt i julen, for at der igen kan komme esoterisk liv ind i vores Antroposofiske Selskab. Det vil der kunne.

De ord jeg i dag har sagt til Dem, kære venner, ville jeg sige netop sådan, at de samtidig udtrykker: gid der igen må komme esoterisk liv imellem os, sådan at forstå at der vil kunne siges mere og mere til Dem, og det så vil kunne gøres til virkelighed gennem det, der i fremtiden vil kunne udgå fra Dornach som det sted, hvor det almene Selskab blev grundlagt i julen. Jeg ønsker, at de kære medlemmer af gruppen i Bern må kunne bidrage rigtig meget til det, vi fra Dornach gerne vil udrette for den antroposofiske bevægelse - med de kræfter som vi nu har.

Andet foredrag (Bern)

Bern, 16. april 1924

Det har allerede ved en tidligere lejlighed blandt vore antroposofiske venner her i Bern været sagt, at hensigten med julestævnet ved Goetheanum var at bringe ny kraft ind i den antroposofiske bevægelse. Bevidstheden om denne nye kraft kan ikke vækkes for tit. Inden

julestævnet var det jo sådan — i hvert fald i praksis, om end måske ikke overalt — at man opfattede Antroposofisk Selskab som en slags forvaltnings selskab for det der har antroposofi som indhold og livsimpuls. Sådan har det jo i alt væsentligt været, siden Antroposofisk Selskab trådte ud af Teosofisk Selskab og blev selvstændigt.

Og udviklingen i Antroposofisk Selskab har jo heller ikke været sådan, som den kunne have været netop under den forudsætning, at jeg ikke selv beklædte en formandspost eller lignende, men stod fuldstændig frit i selskabet. Alligevel har man egentlig ikke været særlig opmærksom på alt det, der kunne have udviklet sig under denne forudsætning. Og derfor gik det sådan, at der fra omkring året i 1919 — ledelsen af Antroposofisk Selskab havde jo været vanskelig under krigen — blev gjort alle mulige tiltag inden for selskabet, tiltag der var resultatet af forskellige ambitioner i medlemskredsen, og som i grunden har haft en skadelig virkning på den antroposofiske sag som sådan, skadelig især fordi det markant har forstærket omverdenens fjendtlighed. Det ligger jo i sagens natur, kære venner, at når den slags forsøg optræder i et selskab, hvis grundlag er okkult, er man jo — ifølge esoterikken — nødt til i sidste instans at lade disse ting opstå. Forestil Dem nemlig, at hvis jeg fra begyndelsen havde forbudt alt det der ville frem, så ville flertallet af de implicerede i dag have sagt: Ja, hvis der bare var sket det eller det, ville der være kommet noget godt ud af det! – Nu kan man derimod sige: det har gjort den antroposofiske bevægelses situation i verden stadig mere vanskelig.

Jeg vil ikke nævne enkeltheder, men hellere arbejde i positiv retning; jeg vil bare sige, at netop alt det negative der efter hånden er kommet frem i selskabet, har gjort det nødvendigt at sætte noget positivt op imod det. En så positiv grundlæggelse — det har jeg tit måttet sige før julestævnet ved Goetheanum — som den antroposofiske bevægelse, der egentlig er en ånds strømning ledet af åndelige magter og åndelige kræfter fra den oversanselige verden, som kun manifesterer sig her i den fysiske verden, bør man ikke blande sammen med Antroposofisk Selskab, der netop er et forvaltningsselskab — så vidt det nu er muligt — for plejen af den antroposofiske impuls.

Efter julestævnet ved Goetheanum er dette nu blevet helt forandret. Og kun under forandringens synsvinkel var der mening i, at jeg selv overtog formandskabet — sammen med en ledelse, med hvilken det er muligt og nødvendigt, som en enheds organisme, at arbejde fuldstændig intenst for den antroposofiske bevægelse. Forudsætningen består i, at den antroposofiske bevægelse fra nu af skal blive ét med det Antroposofiske Selskab. Hvad der altså ikke var sandt inden julestævnet, er blevet grundlæggende forandret efter julestævnet. Fra nu af skal og må Antroposofisk Selskab være ét med den antroposofiske bevægelse, sådan som den præsenterer sig i verden. Men derved blev det nødvendigt, at den esoteriske impuls der strømmer gennem den antroposofiske bevægelse, nu også virkelig kommer til udtryk i Antroposofisk Selskabs forfatning som sådan. Efter julestævnet i Dornach må man derfor uforbeholdent anerkende, at indsættelsen af ledelsen i Dornach i sig selv er noget esoterisk, at det drejer sig om, at en ægte esoterisk strøm går gennem Selskabet, og at indsættelsen af ledelsen skal ses som en esoterisk handling. Det er den forudsætning, ledelsen blev til under.

Endvidere må man holde fast ved, at Antroposofisk Selskab fra nu af ikke længere kan fungere bare som et forvaltningsselskab for antroposofien, men at antroposofien selv skal ind i alle de handlinger der udføres i selskabet. Det der gøres, må i sig selv være antroposofisk. Det er det der tilsyneladende har så vanskeligt ved at leve sig ind i bevidstheden. Men med tiden burde denne omfattende forvandling leve sig ind i vore kære venners bevidsthed.

Og som det første har man jo i det meddelelsesblad som følger med "Das Goetheanum", forsøgt at bringe det ind i selskabet som kan give dette selskab en gennemgående ensartet substans, så at sige give det et gennemgående ensartet tankepræg, som kan understøtte det åndelige i dets gennemstrømning af bevægelsen, noget som muliggør et ensartet tankepræg, især gennem den ugentlige formulering af ledsætninger, der så at sige skal danne den grundlæggende kim for det der sker i de enkelte grupper. Det er jo mærkeligt, så lidt forståelse man stadig har for, hvad den antroposofiske bevægelse er for noget.

Jeg fik for nogen tid siden et brev fra et yngre medlem af Antroposofisk Selskab. Brevet fortalte vidt og bredt om, hvordan Samfundet for kristen fornyelse vinder indpas i Antroposofisk Selskab — her i Schweiz har det ingen betydning, men jeg nævner det som et eksempel. Nu har jeg på et bestemt tidspunkt fra Goetheanum i Dornach understreget, hvordan Samfundet for kristen fornyelse skal opfattes i forhold til Antroposofisk Selskab. Jeg lagde ved den lejlighed vægt på, at man på ingen måde kan opfatte det sådan at jeg, som repræsentant for Antroposofisk Selskab, har grundlagt Kristensamfundet, men at

Kristensamfundet er dannet ved siden af Antroposofisk Selskab gennem mig — jeg brugte den gang udtrykket "som privatperson". Brevet knytter nu an til udtrykket "privatperson" og siger så, at en religiøs fornyelse ikke kan ske gennem et menneske, men ene og alene ved at en åndelig impuls fra højere sfærer på ny strømmer ind i de jordiske impulser: en religiøs fornyelse kan man kun håbe på fra de guddommeligt-åndelige magter selv. Det er fuldstændig rigtigt. Men måske glemmer man én ting i den forbindelse — og den ene ting er det nødvendigt, at man forstår til bunds i Antroposofisk Selskab. Det man må forstå, er følgende: at den antroposofiske bevægelse som sådan — og i den ligger også kilderne til bevægelsen for kristen fornyelse — jo ikke kun har en rent menneskelig impuls at takke sin oprindelse for, men at den lige netop er det, der er sat i verden under indflydelse af og efter impuls fra åndeligt-guddommelige magter. Kun såfremt man ser selve antroposofien som noget der er indsat af det åndelige, og som noget der strømmer esoterisk gennem civilisationen, vil man kunne have den rigtige opfattelse, når der opstår noget andet af antroposofiens kilder, og en indvending som den i brevet er ikke mulig. Der må være en bevidsthed om, at Antroposofisk Selskab fremover ledes esoterisk fra Goetheanum.

Det hænger sammen med, at der går en fuldstændig ny strøm gennem alt, hvad der fra nu af opfattes som antroposofisk bevægelse. Derfor er det, at De også vil kunne opdage, kære venner, hvor anderledes der kan tales nu, i forhold til tidligere. Det eneste det kommer an på i fremtiden er, at man i alt hvad der udgår fra den antroposofiske bevægelse, som er identisk med Antroposofisk Selskab, nu står til ansvar over for de åndelige magter selv. Men man må forstå det rigtigt. Og navnlig må man forstå, at overskriften "Det almene antroposofiske Selskab" ikke bare kan bruges om et eller andet arrangement, før man har truffet aftale med ledelsen i Dornach om det; at man på ingen måde bare kan benytte sig af det der bliver indstiftet af Dornach, uden først at være kommet til forståelse med ledelsen i Dornach herom. Jeg er nødt til at nævne det, fordi der hele tiden foregår ting, som at der for eksempel holdes foredrag med Det almene antroposofiske Selskab som arrangør, uden at man har spurgt i Dornach. Ting af grundlæggende esoterisk karakter som mantror og lignende bruger man, uden at sikre sig et grundlag for det i forståelse med ledelsen, hvad der virkelig er nødvendigt, eftersom vi har med realiteter at gøre og ikke med ordensregler eller formaliteter. Alle ting af den art og lignende må man altså søge at træffe en aftale om eller rette en forespørgsel til sekretæren for ledelsen i Dornach. Foreligger der ingen aftale, betragtes det pågældende arrangement som noget der ikke udgår fra den antroposofiske bevægelse. Det måtte man markere på en eller anden måde.

Nu er det sådan, at alt hvad der hedder bureaukrati og administrative formaliteter for fremtiden må forsvinde ud af Antroposofisk Selskab. Det forhold der er inden for Antroposofisk Selskab, er et rent menneskeligt forhold, der i alting retter sig efter det menneskelige. Jeg kunne for eksempel her måske nævne, at det allerede fremgår af, at samtlige tolv tusinde medlemskort som skal udstedes nu, bliver skrevet under af mig personlig. Jeg har fået det råd at få lavet et stempel med mit navn og bruge det. Det gør jeg ikke. Det er kun en lille ting, men det er noget andet når jeg har ladet mit blik hvile på et medlems navn, og der derved er opstået et ganske vist abstrakt, men ikke desto mindre personligt forhold. Selv om det er en ydre ting, skal det dog vise, at man for fremtiden vil forsøge at gøre forholdene personlige og menneskelige. Netop derfor var man for eksempel i Prag for nylig, da der blev spurgt om, hvorvidt det bøhmiske landsselskab kunne blive medlem af Antroposofisk Selskab, nødt til at træffe den afgørelse, at det kunne det ikke: kun enkelt mennesker kan blive medlemmer af Antroposofisk Selskab; bagefter kan de så slutte sig sammen i forskellige grupperinger. Men medlemmer bliver de som enkelte mennesker, og deres medlemsbevis har de som enkelte mennesker. Det har juridiske personer, altså ikke-menneskelige personer, ikke. På samme måde er statutterne ikke bekendtgørelser, men en enkel fortælling om det, ledelsen i Dornach — der er at opfatte som en esoterisk ledelse — ud fra sit eget initiativ vil gøre for den antroposofiske bevægelse. Alle disse ting må man fremover tage med den største alvor; kun derved bliver det muligt i Antroposofisk Selskab at skabe det, uden hvilket det havde været mig umuligt at overtage ledelsen af Antroposofisk Selskab som sådan.

Nu skal der virkelig også komme en helt fly strøm ind i vores arbejde gennem julestævnet. Og derfor skal der fremover også tales direkte ud fra den åndelige verden, tales sådan, at ting af den art der er sket i den sidste tid, ikke længere vil kunne ske. Ser De, en stor del af fjendtlighederne er opstået, blandt andet fordi der har været meget der var provokerende i selskabet. Naturligvis har der også været alle mulige ufine angreb, men fremover vil det slet ikke være muligt at forholde sig på den måde til fjendtlighederne, som man før har gjort det.

Foredragsrækkerne er nemlig sådan, at enhver kan købe dem — de kan fås gennem Philosophisch-Anthroposophischer Verlag. Vi vil ikke reklamere for dem i boghandelen; frigivelsen af dem skal ikke forstås sådan, at de bliver lagt frem i boghandelen, men enhver vil kunne købe dem. Allerede det vil fjerne grundlaget for påstanden om, at Antroposofisk Selskab er et hemmeligt selskab med hemmelige skrifter. Men i fremtiden vil der strømme mange ting gennem den antroposofiske bevægelse, hvormed man overhovedet ikke kan komme i noget forhold til nogen fjendtlig omverden. Meget af det, der i fremtiden vil strømme ind i Antroposofisk Selskabs lærestof, bliver af en sådan art, at det vækker den selvfølgelige fjendtlighed hos dem der står udenfor, men en fjendtlighed man ikke vil bekymre sig om, fordi den er selvfølgelig.

I denne ånd vil jeg gerne nu fortælle Dem noget, og navnlig fortælle noget om hvordan forståelsen af menneskehedens historiske udvikling kommer til at stå i et helt andet lys, hvis man tager betragtningen af de karmiske forhold i verdenstilblivelsen alvorligt.

Ser De, da den daværende Tyske Sektion af Teosofisk Selskab skulle holde sit allerførste møde i Berlin, havde jeg valgt en bestemt titel på et foredrag, som jeg den gang ville holde. Titlen lod: "Praktiske karmaøvelser". På det tidspunkt ville jeg påbegynde det, der skal ske nu. Jeg vil tage karmabetragtningen alvorligt.

På den tid var der enkelte ældre medlemmer i den Tyske Sektion af Teosofisk Selskab; de blev skrækslagne ved tanken om, at det var min mening at begynde på en så esoterisk måde. Og faktisk var der ikke stemning for det. Man kunne konstatere, hvor lidt forberedt sjælene var på sådan noget. Temaet "praktiske karmaøvelser" kunne overhovedet ikke finde grobund i den form, der den gang var hensigten. De daværende forhold nødvendiggjorde, at der egentlig måtte tales på en langt mere eksoterisk måde, end det den gang havde været hensigten. Men efter mere end to årtiers forberedende arbejde er det på høje tid at tage fat på den virkelige esoterisk. Derfor kunne julestævnet i Dornach finde sted, hvor det esoteriske kom ind i selskabet, og nu kan man så trække forbindelsen til den gang, da det var hensigten at føre den esoteriske strøm ind i selskabet.

Hvori består egentlig menneskehedens historiske udvikling, hvis vi ser på det der afslører sig for mennesket som gentagne jordliv? Tænk dog engang, kære venner, at når en eller anden personlighed i en eller anden henseende optræder som leder eller fører i menneskehedens udvikling, må vi sige: den personlighed har i sig en sjælelig individualitet, som ofte for har levet på jorden, og som bringer impulserne fra tidligere jordliv med ind i dette jordliv. I virkeligheden forstår vi den kun, hvis vi ser den i lyset af tidligere jordliv. Det viser os samtidig, at det der har virket i tidligere epoker af verdenshistorien, føres over fra tidligere epoker i verdenshistorien af menneskene selv. Det der lever i civilisationen i vore dage, er groet frem af en større samtids mennesker. Men disse mennesker fra en større samtid er jo de samme sjæle som har været her i tidligere epoker, hvor de da har optaget det, tidligere kulturepoker rummede. Det har disse mennesker selv bragt med sig ind i vor tid. Og noget lignende gælder for de andre epoker. Man kan derfor kun forstå, at disse kulturimpulser strømmer videre, hvis man kan være åben for det, der vandrer med sjælene fra den ene tidsepoke over i den følgende. Men det kommer der en konkret historie ud af, i modsætning til den abstrakte. Man taler jo ellers altid kun om, at der virker ideer i verdenshistorien, eller moralsk vilje, moralske impulser i det hele taget, som bringer tingene fra det ene tidsrum ind i det følgende. Bærerne af det der stammer fra andre kulturepoker, er menneskesjælene selv, for de bliver ved med at inkarnere igen. Hvordan man selv er blevet den man er, hvordan man selv er kommet med det der ligger til grund for kroppens skæbne, for skæbnen på både godt og ondt, forstår man først, når man begynder at se på hele den måde, hvorpå det der er blevet historie, er blevet båret fra én epoke til den næste af netop de mennesker, som har levet gentagne liv på jorden. Først da afslører hemmelighederne sig, de store gådefulde spørgsmål om historiens tilblivelse.

I dag vil jeg ved hjælp af tre eksempler vise, hvordan karma virker gennem konkrete personligheder: Et eksempel som mere fører os ind på historiens store scene, og desuden to eksempler som ser mere på enkelte menneskers gentagne jordliv.

Ser De, i vores moderne civilisation er der mange ting, der i dag egentlig ikke rigtig passer til kristendommen og til den kristne udvikling: den nyere naturvidenskab med alt det i den, der allerede indføres i folkeskolen, så at mennesker som ellers ikke ved noget om naturvidenskab, får en tænkning der er naturvidenskabeligt præget. Disse impulser er egentlig ikke kristne. Hvor kommer de fra?

Nu ved De jo alle, at arabismen, inspireret gennem Muhammed, begyndte at brede sig cirka femhundrede år efter kristendommens grundlæggelse. Først ser man arabismen som en lære der er grundlagt og inspireret af Muhammed, og som i en vis forstand stred mod kristendommen. Hvordan stred mod kristendommen? Jo, ser De, det hører nu engang med til kristendommen, at der i kristendommens kerne lever de tre former af det guddommelige: faderen, sønnen og ånden. Det går tilbage til de gamle mysterier, som førte mennesket op gennem fire indledende trin, og derefter op gennem de tre øverste trin. Når mennesket har nået det femte trin, står det som repræsentant for ånden, på det sjette som repræsentant for Kristus, og på det syvende og højeste som repræsentant for Faderen. Jeg nævner det kun.

Denne trimlet gør det muligt, at der kommer til at ligge en frihedsimpuls i kristendommens udvikling. Man ser op til Faderguden. Hvad ser man da? Når man ser op til Faderguden, er Faderguden den åndelighed der lever i alle de kræfter i verdensaltet, som udgår til jordtilværelsen fra månen. Under jordtilværelsen er det fra månen alle de kræfter kommer, som står i forbindelse med impulserne til fysisk fremspiring, det vil for menneskets vedkommende sige, at et fysisk menneske bliver til. Man må selvfølgelig altid være klar over, at menneskets fysiske tilblivelse har sin åndelige side. Fra den før-jordiske tilværelse som er åndeligt-sjæleligt, stiger vi ned til den jordiske tilværelse, og vi forener os med den fysiske krop. Men alt det der sker her, alt det der ved fødslen sætter mennesket ind i det jordiske liv, er skabelse ved Faderguden, og for jorden er det skabelse ved månekræfter. Og fordi mennesket et jordliv igennem er underlagt månekræfterne, er det allerede på forhånd bestemt til at være underlagt ganske bestemte impulser, når det træder ind i jordudviklingen. Derfor har en månereligion, en udpræget faderreligion som for eksempel oldtidens hebræisk-jødiske religion, også kun til formål at fremelske det i mennesket, der er nedlagt i det ved fadergudens kræfter, ved månekræfterne. Men dengang kristendommen blev grundlagt, fandtes der i Kristi omkreds stadig gammel mysterievisdom der f eksempel viste tilbage til ganske bestemte indretninger der gjaldt helt tilbage til den første tid i den efteratlantiske kulturudvikling indretninger der i dag forekommer os helt groteske, men som var begrundet i menneskets natur.

Forstår De, når et menneske i den første efteratlantiske kulturperiode, den vi har ka1 den urindiske, var blevet omkring tredive år gammelt, skete der en gennemgribende forvandling med ham, en metamorfose i hans jordliv. En forvandling der var så gennemgribende, at følgende kunne finde sted, omsat til moderne forhold: Et menneske der er fyldt de tredive, møder et andet menneske, en ven af ham, som han udmærket kender, og som endnu ikke er fyldt de tredive. Den sidste hilser på ham og vil tale med ham. Han som er fyldt de tredive, forstår slet ikke hvad den anden vil: Da har blevet tredive, glemte han alt hvad han havde oplevet på jorden! Og det der virker i hans liv som impuls fra nu af, fik han fra mysterierne. Sådan var det i udviklingens ældste tider efter den atlantiske katastrofe. For at få at vide, hvad han tidligere havde oplevet, måtte han først spørge sig for: det måtte han føret have at vide af den lille menighed, der fandtes på stedet. Ve d det tredivte år blev sjælen så forvandlet, at hele mennesket var et helt nyt menneske. Han begyndte en ny tilværelse, ligesom da han som barn begyndte med at blive født. Mennesket var dengang helt på det rene med, at ungdomskræfterne virker indtil det tredivte år; dernæst måtte mysterierne som rummede reale impulser, sørge for at mennesket fortsat havde menneske i sin sjæl. Dette gjorde mysterierne, fordi de sad inde med hemmeligheden om sønnen.

Nu levede Kristus i en tid, da hemmelighederne om sønnen — som jeg kun kan antyde h — for længst var spredt for alle vinde og kun var kendt i småt kredse. Men ved sin oplevelse i det tredivte leveår kunne Kristus åbenbare sig sådan, at han nu var den der for sidste gang havde modtaget sønnens impuls, og tilmed direkte fra verdensaltet, sådan som man skal modtage den

for at blive lige så afhængig af solkræfterne efter det tredivte år, som man forinden havde været det af månekræfterne. Kristus har gjort det muligt for mennesker at forstå: solvæsenet i ham er det samme solvæsen som det, man engang ventede på i mysterierne, men som noget der ikke var på jorden Derved har menneskeheden faet bud om, at ligesom man i de gamle mysterier så ind i solkraftens hemmeligheder, skal man nu se på Kristus for at sige, at solens hemmelighed nu er trådt ind i mennesket.

Dette blev jo fuldstændig udryddet i løbet af de første kristne århundreder. Stjernevisdom, kosmisk visdom blev fuldstændig udryddet, og om mysteriet på Golgatha udviklede der sig gradvis en materialistisk opfattelse, der kun kender Kristus som noget der nok har levet i Jesus, og i øvrigt ikke vil vide af hele den øvrigesammenhæng.

Nu kunne de som vidste besked om dette, i de første kristne århundreder sige: Ved siden af Faderguden står sønnen eller kristusguden. Faderguden hersker over det der findes af fatalistiske anlæg i mennesker, fordi de fødes sammen med mennesket og virker i det som naturkræfter. Sådan er også den jødiske religion indrettet. Kristendommen sætter sønnens kraft ved siden af som skaber drager den ind i menneskets sjæl i løbet af dets jordliv, gør det frit og lader det blive genfødt, så det vil kunne blive noget mere i livet på jorden end det, det er forudbestemt til ved fødslen gennem manekræfterne. Dette var kristendommens centrale impuls i de første århundreder. Denne impuls satte muhamedanismen sig op imod med en sætning af vidtrækkende virkning: Der er ingen Gud uden den Gud som Muhammed er sat til at forkynde. – Det er en tilbagevenden til det før kristne, kun med den fornyelse som nødvendigvis måtte følge af, at det fandt sted femhundrede år efter kristendommens grundlæggelse. Dermed var naturguden, Faderguden, gjort til den eneste — ikke en frihedsgud, en gud der fører mennesker til frihed. Det giver grobund for en genoplivelse af gamle kulturer inden for den arabiske civilisation, hvor muhamedanismen breder sig. Der finder faktisk en formidabel genoplivelse sted af ældgamle kulturer, med udelukkelse af kristendommen, i forskellige orientalske civilisationscentre. I Afrika bredte der sig samtidig med arabismens krigeriske fremstød fra øst mod vest, med dens så at sige omringelse af kristendommen, en genoplivelsesbølge af gammel kultur i arabismen.

Et sted hvor arabismen i Asien strålede i al sin glans, var Harun al Raschids hof, omkring den tid da Karl den Store herskede i Europa. Men mens Karl den Store ikke nåede stort længere end til at læse og skrive og til at udfolde såre primitive kulturelle initiativer, levede der en højst imponerende kultur ved Harun al Raschids hof. Harun var måske ikke nogen rigtig god ånd, men en vidtspændende ånd, en skarpsynet, en genial ånd og en universel ånd i ordets bedste betydning. Ved sit hof samlede han alle de vismænd der repræsenterede den tids opnåelige viden: digtere, filosoffer, medicinere, teologer, arkitekter— alt dette levede ved Harun al Raschids hof, tiltrukket af hans store ånd.

Nu levede der ved Harun al Raschids hof en meget fremragende ånd, som havde været en ægte indviet — ikke i sin inkarnation ved Harun al Raschids hof, men i en tidligere inkarnation. Nu spørger De: Bliver en indviet da ikke ved med at være en indviet, når han går fra den ene inkarnation til de følgende? Man kan have været en høj indviet i en tidligere epoke, og i en ny epoke er man nødt til at bruge den krop og modtage den opdragelse, som er mulig i denne epoke. Da må man holde de kræfter nede i underbevidstheden, der navnlig kommer fra den foregående inkarnation. Da skal det som passer til den aktuelle civilisation, udvikle sig i et menneske. Der lever skam mennesker der i det ydre fremstår som produkter af deres egen civilisation; men af den måde de lever i den på, ser man dybere impulser hos dem: tidligere var de indviede; det mister de ikke, og i deres underbevidsthed handler de også efter det; men de kan ikke gøre andet end at tilpasse sig det, kulturlivet nu engang giver mulighed for.

Den personlighed om hvem overleveringen fortæller, at det er ham der har været mester for hele den glimrende organisering af alle videnskaberne ved Harun al Raschids hof, var således kun én af de største vismænd i sin tid, begavet med et så fremragende organisationstalant, at meget af det der virkede ved Harun al Raschids hof, stammer fra denne ånd.

Nu bredte arabismen sig i århundredernes løb. Vi kender jo de krige som Europa har ført for at slå arabismen tilbage. Det blev ikke dens endeligt: De sjæle der udfoldede sig i arabismen, går gennem dødens port, udvikler sig i den åndelige verden og holder i en vis forstand fast ved deres virksomhed. Sådan forholder det sig med de to individualiteter ved Harun al Raschids hof: Harun al Rashid og hans vise rådgiver.

Lad os først følge Harun al Rashid. Han går gennem dødens port og udvikler sig videre på vejen gennem den åndelige verden. I sin ydre skikkelse trænges arabismen tilbage; kristendommen indpoder den eksoteriske karakter den efterhånden har antaget, i Mellem og Vesteuropa. Men selv om det er umuligt at arbejde videre i Europa med muhamedanismen, det vil sige arabismen, i dens gamle form, har netop de menneskers sjæle, som engang havde levet ved Harun al Raschids hof i en højt udviklet civilisation og dér fået impulsen til at arbejde videre i den, i høj grad mulighed for at fortsætte deres arbejde.

Derfor ser vi Harun al Rashid selv reinkarneret i den meget kendte Lord Bacon af Verulams personlighed, denne engelske førende åndsskikkelse, som har haft indflydelse på hele den moderne videnskabelige tænkemåde og dermed på meget af det, der lever i mennesker i dag. Fra London og England kunne Harun al Rashid ikke udbrede en kultur og civilisation, der var strengt arabistisk formet; hans sjæl måtte benytte sig af den form der var mulig i den vestlige

del af vesten. Men grundtrækkene, hele karakteren af det Lord Bacon har påført den europæiske tænkemåde, er den gamle arabisme i ny skikkelse. Og netop i det der er naturvidenskabelig tankegang i dag, lever arabismen, fordi Francis Bacon var den reinkarnerede Harun al Rashid.

Vismanden som levede ved hans hof, gik ligeledes gennem dødens port; men han gik en anden vej. Han kunne ikke stige ned i en så materialistisk præget åndsstrømning som Bacon; han måtte holde sig til en mere spirituel åndsstrømning. Og derfor var det, at der på samme tid som da Francis Bacon virkede, også levede en anden åndspersonlighed — men i Mellemeuropa — der sjæleligt så at sige mødtes med det der udgik fra den genfødte Harun al Raschids sjæl. På en måde ser vi Baconstrømningen bevæge sig fra England over i retning af Mellemeuropa, fra vest mod øst. Allerede fordi sjælen så at sige havde bragt sin arabistisk opfattelse med tilbage via Spanien og Frankrig, forstår man at den fik et andet indhold end den sjæl, som går gennem dødens port og undervejs på sin vandring gennem den åndelige verden har haft blikket rettet mod det, der fandtes i Øst og Mellemeuropa og i Mellemeuropa genfødtes som Amos Comenius. Hvad han havde udlevet ved Harun al Raschids hof ud fra orientalsk visdom, fornyede han igen ved i det i 7. Århundrede at være den personlighed, som meget energisk forfægtede følgende tanke: Et åndeligt princip, et struktureret åndeligt princip går igennem menneskeheden udvikling. Med et banalt udtryk siger man ofte, at Comenius troede på 'tusindårsriget'. Det er en banal talemåde. Det betyder i virkeligheden, at Comenius troede på epoker i menneskeheden udvikling, og at han var overbevist om en åndelig verdenshistorisk udvikling, som har fået sin struktur fra den åndelige verden. Han vil vise, at noget åndeligt bølger og væver overalt i naturen: han skriver en Pansophia, en alvisdom. Egentlig bærer det Comenius udrettede, et dybt åndeligt præg. Det gør ham til en fornyer af opdragelsesvæsenet. At han søgte virkelighedstroskab er velkendt, men han søgte en anden virkelighedstroskab end materialismens; han søgte en virkelighedstroskab der var helt igennem åndelig. Jeg kan ikke komme ind på enkeltheder; jeg kan kun påpege, at en vestligt præget arabisme og en østligt præget arabisme udgik fra det der i Mellemeuropa opstod ved mødet mellem de to åndsimpulser.

Meget af det der lever i Mellemeuropas civilisation, forstår vi kun hvis vi ser, hvordan ånder der levede ved Harun al Raschids hof, selv fører det med sig fra Asien — i den form det kunne fornyes i — som udgår fra arabismen. Sådan ser vi, hvordan menneskets individualitet virker i historiens tilblivelse. Og når vi betragter sådanne prægnante eksempler, kan vi lære af dem, hvordan karma virker gennem inkarnationerne. Så kan det jo, som jeg har omtalt ved forskellige lejligheder, anvendes på det der er vores egen inkarnation. Men inden da må vi have konkrete eksempler.

Nu tager vi først sådan et eksempel — og det må vel være af særlig interesse her i landet — lad os se på den schweiziske digter Conrad Ferdinand Meyer. Hvis vi ud over at se på hans værker også betragter Conrad Ferdinand Meyers personlighed, bliver han allerede meget interessant. Det er en mærkelig personlighed, Conrad Ferdinand Meyer. Han har egentlig altid haft det sådan: Når han komponerede sine digterværker i deres vidunderligt fremadskridende rytmer, ser man — hvis man har øje for disse ting — at hans sjæl hvert øjeblik er lidt tilbøjelig til gå ud af kroppen. Der er virkelig noget rent sjæleligt over det, der lever i de vidunderlige former i Conrad Ferdinand Meyers digte, og også i hans prosa. Han har da også i løbet af sit liv gentagne gange måttet lide under den skæbne, at hans jordiske liv formørkedes, når det åndeligt-sjælelige løsnede sig for kraftigt fra det fysisk-legemlige. Man mærker denne løse forbindelse mellem det åndeligt-sjælelige og den fysiske krop, når man beskæftiger sig med Conrad Ferdinand Meyers digtning eller hans personlighed. En individualitet der sidder så løst i sin inkarnation som Conrad Ferdinand Meyer, må — siger man uvilkårligt — have oplevet noget ganske særligt i tidligere jordliv.

Nu er det bestemt ikke altid let at udforske tidligere jordliv. Man må opleve de mest forskelligartede skuffelser, de mest forskelligartede tilbageslag i forbindelse med det, man vil trænge åndeligt ind i. Hvad jeg siger om de forskellige inkarnationer, gør jeg bestemt ikke for at tilfredsstille den sensationshungrende, men for at lyse stadig længere ind i den historiske tilblivelse.

Følger man Conrad Ferdinand Meyers liv netop ved at gå ud fra den løse forbindelse mellem det åndeligt-sjælelige og det fysisk-legemlige, føres man tilbage til en meget tidlig inkarnation, en inkarnation i det 6. århundrede e.Kr. Her støder man på en individualitet som den åndelige intuition, man følger i den slags tilfælde, ikke rigtigt kan komme til rette med. Egentlig bliver man åndeligt set ført væk igen fra denne individualitet som levede i Italien, og

som finder vej til den form for kristendom, der den gang var ved at vinde indpas i Italien. Man kan ikke rigtigt komme ind på livet af den, og så bliver man sendt tilbage til Conrad Ferdinand Meyer-inkarnationen — ligesom man er ved at undersøge en tidligere inkarnation og tror, at man allerede er nået frem til en inkarnation i det 6. århundrede, må man igen tilbage til den senere Conrad Ferdinand Meyer og forstår så ikke rigtigt sammenhængen mellem de to inkarnationer, før man kommer på sporet af, hvad løsningen på gåden er. Man mærker, at der lever en tanke i Conrad Ferdinand Meyer som forvirrer en, en tanke der også har fundet et kunstnerisk udtryk, en tanke som er gået over i hans fortælling "Den hellige", som handler om Thomas Becket, ærkebiskoppen af Canterbury ved Kong Henriks hof i det 12. århundrede.

Men først når man forfølger det der levede af tanke og fornemmelsessammenhænge hos Conrad Ferdinand Meyer, mens han skrev denne fortælling, kommer man rigtigt ind i hele den måde Conrad Ferdinand Meyers ånd virkede på. Man føres så at sige fra en vis formørkelse af bevidstheden til en opklaring og tilbage igen. Til sidst siger man til sig selv: Der er noget helt specielt ved denne tanke i Meyers fortælling; den lader sig ikke umiddelbart forklare, den må egentlig stikke dybt. Man opdager da, at den udspringer af en impuls i et tidligere jordliv, da Conrad Ferdinand Meyers individualitet var i Italien, hvor den levede ved et mindre hof og spillede en stor rolle inden for den kristne udvikling: her oplevede individualiteten noget ejendommeligt. Man finder efterhånden ud af, at individualiteten fra Ita hen er blevet sendt til England med en kristen mission. Ved den lejlighed indstiftede missionen ærkebispedømmet af Canterbury. Individualiteten, der senere blev til Conrad Ferdinand Meyer, var på den ene side dybt grebet af den kunst der nu er uddød, men som havde eksisteret i Italien i det 4.-5. århundrede, og som levede videre i de italienske mosaikker. I dette virkede Conrad Ferdinands individualitet. Den drog så, med impulsen fra den tids kristendom, til England med missionen. Efter at den først havde været medgrundlægger af ærkebispedømmet af Canterbury, blev den myrdet af en angelsaksisk ridder under mærkelige omstændigheder.

Denne omstændighed levede videre som en impuls i sjælen. Og da sjælen blev født som Conrad Ferdinand Meyer, levede skæbnen fra den gang stadig i sjælens underbevidsthed: at blive myrdet i England — det har noget at gøre med ærkebispedømmet af Canterbury! På samme måde som når klangen af et ord ofte vækker en erindringsimpuls, virker impulsen "jeg har engang haft noget at gøre med Canterbury" stadigvæk, og det ansporer Conrad Ferdinand Meyers sjæl til ikke at berette om sin egen skæbne — det bliver nede i underbevidstheden — men om Thomas Becket's lignende skæbne, han som var Kong Henrik II af Englands kansler samtidig med, at han var ærkebiskop af Canterbury.

Denne mærkelige sjælelige lidelse hos Conrad Ferdinand Meyer er også skyld i, at hans egen skæbne glider over i det andet, han gennem historien lærer at kende, da han er Conrad Ferdinand Meyer.

Under tredivårskrigen, hvor der herskede så mange kaotiske forhold i Mellemeuropa, blev denne individualitet født igen, denne gang som kvinde. Og som kvindelig personlighed blev individualiteten ekstra dybt påvirket af det kaotiske i tredivårs krigens tid. Kvinden giftede sig med en noget upoleret personlighed, en krigskarler der flygtede fra de tyske forhold til Graubünden i Schweiz. Ægteparret — kvinden modtagelig for sin tids voldsomme indtryk, som jo var kaotiske, manden mere småborgerlig — tilbragte således deres liv i Graubünden.

Her optog han fra tidens verdensformende begivenheder det, der søger at komme til orde i "Jürg Jenatsch". Det vil sige, at tanker og fornemmelser fra det, Conrad Ferdinand Meyer havde oplevet på denne måde, nu lever op i ham igen. Det vanskelige er, at Conrad Ferdinand Meyer havde optaget indtrykkene i sin sjæl, men var nødt til at smelte dem om, fordi han levede sådan i verden, at den åndeligt-sjælelige del af ham stadig optog impulser, der så bevirkede at den i Conrad Ferdinand Meyer - inkarnationen kun var løseligt forbundet med det legemligt fysiske.

Her har De et eksempel på, hvordan de gamle impulser på en ganske mærkelig måde bliver ved med at virke ind på tænkning, følelse, fornemmelse og kunstnerisk skaben hos en personlighed. Spekulationer og intellektuelle grublerier fører i hvert fald ikke til sandheden; det gør kun en åndelig betragtningsmåde.

Af ganske særlig interesse hvad angår deres gentagne jordliv, er også personligheder som tiltrækker sig opmærksomheden i et bestemt jordliv. Og her har vi en personlighed, som jo er særlig elsket og skaffet af mennesker her på stedet, og som virkelig giver et indblik i den måde hvorpå sjælene går gennem de forskellige jordliv. Sætter man sig virkelig ind i disse ting, tager de sig anderledes ud, end man skulle tro på forhånd.

Her har vi en sjæl — første gang jeg mødte den, var i en slags præstefunktion i gamle mysterier. Med en art præstelig mission; ikke ligefrem en af de virkelig førende præster, men en præst der i kraft af sin position inden for mysterierne i høj grad kunne forme sjælene. En ædel personlighed, fuld af godhed i sin daværende inkarnation, formet som den var gennem mysterierne.

Personligheden fik nu den skæbne at tjene under en slavehandler, ikke noget ualmindeligt i det første århundrede før kristendommens grundlæggelse, altså omkring hundrede år før Kristi fødsel; under en temmelig grusom personlighed at være opsynsmand for en flok slaver der måtte arbejde hårdt, og som ikke kunne behandles på anden måde end den, de blev behandlet på efter den tids skik og brug. Nu må man ikke underkende eller misforstå den pågældende personlighed. Man må opfatte strukturerne i de gamle kulturer anderledes end vore. Man må forstå, at en så ædel personlighed som den jeg taler om, kunne inkarnere igen som en slags slaveholder for en stor hær af slaver omkring hundrede år før kristendommens grundlæggelse. Vedkommende kunne ikke gøre ret meget ud fra sin egen impuls — det var hans tunge skæbne. Men samtidig indgik han et ejendommeligt forhold til sjælene hos de slaver, der måtte arbejde hårdt. Denne personlighed adlød netop den anden, grusommere personlighed jeg nævnte før — i dag ville vi sige: sin foresatte. Men i den slags ting, den slags sammenhænge opstår der antipatier og : sympatier. Og da så personligheden, som mange gange med tungt og blødende hjerte havde udført, hvad den havde fået befaling om at udføre, gik igennem dødens port, mødtes den dér med de sjæle, som var kommet til at nære et vist had også til denne personlighed. Det levede sig så ud i livet mellem død og fly fødsel og blev forudsætningen for sjæleligt-åndelige sammenhænge, som derpå virkede som forberedende impulser for det næste jordliv.

Nu opstår der naturligvis karmiske sammenhænge mellem alle mennesker, som har noget med hinanden at gøre. Og selvfølgelig bliver det til skæbne, at den individualitet jeg her taler om, som var en art slaveleder og karmisk knyttet til sin fore satte, hvis befalinger han måtte adlyde, på en vis måde også gjorde sig skyldig — jeg kunne også sige uskyldigt-skyldig — i alt hvad hans foresattes grusomheder bevirkede. Han handlede jo også, om ikke ud fra sig selv, så dog som følge af skik og brug og hele sammenhængen, og derfor var der et karmisk bånd imellem de to. I livet mellem død og ny fødsel blev det så indrettet sådan, at den personlighed som havde været slaveleder, blev genfødt som kvinde i det 9. århundrede e.Kr. Hun blev den grusomme foresattes hustru og oplevede i dette fællesskab mangt og meget, der var en karmisk udligning af det, jeg karakteriserede som en slags pådragelse af uskyldig skyld i forbindelse med de begåede grusomheder. Men det sjælen oplever, gør den dybere: Meget af det der havde været i den gamle inkarnation som præst, dukkede op igen, men det dukkede dybt tragisk op. Forholdene i det 9. århundrede førte med sig, at ægteparret kom i forbindelse med mange mennesker der var de genfødte sjæle fra de mennesker, der havde levet sammen med dem som slavesjæle, og som også blev født igen nu. Menneskesjæle genfødes jo i reglen sammen i den samme tidsalder. Og igen opstod der et livsforhold på jorden.

De sjæle som engang havde været et hold under slave op synsmanden, levede nu rumligt sammen i et halvstort landsbyfællesskab. Fællesskabets — tjener kunne man kalde ham, men det var en overordnet stilling — var den grusomme mand. Og da han havde noget at gøre med alle beboerne, oplevede han kun grimme ting med det fællesskab han ikke var leder af, men som han skulle sørge for i mange retninger. Hans kone tog del i det alt sammen. Her ser vi, hvordan et antal mennesker vokser sammen med de to personligheder. Men den karma, som havde knyttet de to personligheder til hinanden: den forhenværende foresatte og slaveopsynsmanden, dette karmiske bånd er nu løst. Den gamle præsteindividualitet var ikke længere bundet til den anden personlighed; men med de andre blev den ved med at være forbundet, fordi disse sjæle netop havde været genstand for så meget, som denne individualitet i hvert fald havde været et redskab for under inkarnationen ca. et hundrede år før Kristus. Som kvinde bragte hun kun velsignelse med sine handlinger, når der blev sørget for fællesskabet, nok med megen godhjertethed, men en godhjertethed, som også rummede et tragisk element, som kvinden led uendelig meget under.

Alt det der opstod som noget fælles, og som knyttede karmiske bånd, alt dette fortsatte, og under det videre forløb af livet mellem død og ny fødsel, nu fra det 9. århundrede og indtil nyere tid, opstod der på ny impulser der holdt disse mennesker sammen. Og ganske vist blev de denne gang ikke genfødt i noget ydre fællesskab, men dog sådan, at de der engang havde været knyttet til hinanden, først som slavesjæle og derefter som medlemmer af et landsbyfællesskab, i hvert fald blev genfødt på samme tid, så at muligheden var der for igen at træde i et forhold til den samtidigt fødte præsteindividualitet fra de gamle mysterier,

slaveopsynsmands-individualiteten fra tiden omkring hundrede år før Kristus, og kvindeindividualiteten fra det 9. århundrede. For denne individualitet blev genfødt som Pestalozzi. De der også blev født omtrent samtidig med ham for at opfylde deres karma, de sjæle der havde et forhold til ham af den art, jeg lige har beskrevet, skulle blive de elever, de lærlinge, hvem Pestalozzi for at opfylde sin karma nu overvældede med så mægtige velgerninger.

Ser De, kære venner, det er virkelig sådan: når man betragter livet, og man bag det liv der møder en, ser sjælene virke fra inkarnation til inkarnation, ja så må man forbløffes og overraskes, for det er altid anderledes, end forstanden kunne tænke sig frem til. Men ikke desto mindre bliver livets indhold umådelig meget dybere, når man ser det i denne sammenhæng. Og jeg tror, at mennesket får noget ud af det bare ved at betragte sådanne sammenhænge. Hvis de, tit under betydelige vanskeligheder, hentes frem fra deres åndelige baggrund, og man peger på det der har åbenbar virkelighed — hvad jeg i dag kun har kunnet gøre med en skitse — viser det sig alligevel, at karma virker gennem menneskers forskellige livsløb. Allerede når man hører sådan en betragtning, får livet en alvorlig baggrund, og hvis man virkelig ser fordomsfrit på det man kan gå ud og iagttage, kan man også forstå sådan en betragtning.

Antroposofi er her ikke kun for at udvikle teorier om gentagne jordliv og for at stille alle mulige skemaer op, men for at vise livets helt konkrete åndelige undergrund. Mennesker vil se på verden med helt andre øjne, hvis vi bringer disse ting for en dag. Hvis det kommer dertil, skal vi vide at påvise, hvordan det også virkelig kan gribe ind i menneskers handlinger. Hvis De har sådan en viden, skal det nok vise sig, at den slags praktiske karmabetragtninger er det, vores civilisation har brug for som islæt, som fordybelse. I dag ville jeg kun lægge Dem disse praktiske karmaeksempler på sinde. Se nærmere på de kendte personligheder, og De vil få meget af det bekræftet, som jeg har fortalt.

Tredje foredrag (Zürich)

(efter et ufuldstændigt referat)

Zürich, 28. januar i 924

Når vi som mennesker ser os omkring i verden, finder vi som menneskets omverden først og fremmest alt det, der er på jorden: væsener fra jordens forskellige riger, mineral-, plante og dyreriget, vi finder menneskeriget som vi selv hører til, og vi finder alt det der hører med til disse riger og det, der er dannet af dem: bjerge, floder og skyer. Retter vi så blikket længere ud i verdensaltet, finder vi verdensaltet oversået med stjerner, fiksstjerner og planeter, og ud fra en antroposofisk betragtning er det vel også klart, at de forskellige stjerner lige så vel som vores jord har deres beboere. Men retter mennesket blikket mod sin omverden på jorden og også ud i verdensaltet, opdager det, at der i disse rumlige omgivelser findes væsener der kun har noget at gøre med en del af dets selv. Fra antroposofiske betragtninger ved vi jo, at vi mennesker er opdelt i et fysisk legeme, et æterlegeme, et astrallegeme og et jeg. Vi ved, at vi under søvnen med jeget og astrallegemet går ud af det fysiske legeme og æterlegemet. Men alt det vi ser i verden med vore øjne og kan iagttage i verden med vore sanser, har kun et forhold til det fysiske legeme og æterlegemet. Det har foreløbig ingen forbindelse med vores astrallegeme og vores jeg. De eneste to undtagelser er: sol og måne. På solen og på månen bor der jo åndeligt-sjælelige væsener, ligesom der bor mennesker på jorden. Ganske vist er også de andre stjerner i det store verdensalt beboet af åndeligt-sjælelige væsener, men til det egentlig åndeligt-sjælelige på de fjerne stjerner har mennesket foreløbig kun et meget indirekte forhold under sit liv mellem fødsel og død. Kun de nævnte to stjerner, sol og måne, danner en undtagelse. For os mennesker er de på en måde de to porte, hvorigennem vi også allerede under det fysiske jordliv står i forbindelse med den åndelige verden. Og selv står de, sol og måne, i forbindelse med os på den måde, at solen står i forbindelse med vores jeg og månen med vores astrallegeme. Vi vil kunne nærme os en forståelse af det jeg lige har sagt, hvis vi ser lidt på det, vi finder omtalt i bøger og forskellige foredragsrækker.

Herfra ved De, at månen, der i dag vandrer gennem verdensrummet som jordens ledsager, men frit, engang har stået i forbindelse med jorden, sammen med jorden har været ét legeme, på et givet tidspunkt har revet sig løs fra jorden, er gået ud i verdensaltet og nu er en slags jordkoloni i verdensaltet. Men dette gælder ikke kun det, der som månens fysiske fremtoning ser ned til os; det gælder også de væsener der bor på den. De ved også, at jorden engang ikke kun har været beboet af mennesker, men også af en art højere væsener der har været de første store lærere for menneskeheden. De væsener var ikke, som mennesker er det nu, i et fysisk legeme, men kun i et fint, æterisk legeme. Alligevel var der kontakt mellem mennesker og disse væsener til ind i den atlantiske tidsepoke. Kontakten bestod i, at mennesker i jordens urtider i en vis forstand blev bragt til stilhed i deres gemyt, til intet at iagttage i deres fysiske omgivelser, men i sjælero forholde sig fuldstændig roligt i gemyttet. Og så var det sådan for disse urtidsmennesker — for os selv, for vi har jo alle været på vores jord i vore tidligere jordliv — som om væsener talte inde i dem, og det følte og fornemmede menneskene som en inspiration. Ikke sådan som vi meddeler ting til hinanden, meddelte disse fremskredne væsener det til mennesker som de havde at meddele, men sådan som jeg fortalte Dem. Og på grundlag af alt dette frembragte mennesker en vidunderlig urvisdom værker. Det moderne menneske er jo i grunden skrækkelig hovmodigt; det mener at dets klogskab er uden grænser. Det er den jo også i sammenligning med urmennesket, men klogskab alene fører netop ikke til visdom og heller ikke til viden. Klogskab kommer af forstanden, og forstanden er ikke det eneste værktøj der fører til viden. Det var dybere sjælekræfter der i ældgamle tider bibragte mennesker en viden, som de da heller ikke udtrykte med forstandsmæssige termer, ja ikke engang med vores småborgerlige grammatik — for al grammatik er småborger lig — men i en slags digterværker. Disse ældgamle vise som underviste menneskeheden gennem inspiration fra disse fremskredne væsener, gav i halvt digterisk form de uendeligt smukke og billedrige fremstillinger, der er bevaret som ydre dokumenter helt op til vor tid. Hvis vi tager den indiske litteratur, yoga filosofien, vedanta filosofien, de persiske dokumenter, de ægyptiske dokumenter — vi beundrer det alt sammen, og vi er tåber, hvis vi ikke gør det. Jo mere man lever sig ind i disse ting, jo mere man hengiver sig til dem, desto mere forstår man: Ja, i dag er vi kloge, og så kloge var de gamle tiders mennesker ikke, men det de har fremstillet som viden i en vidunderlig smuk poetisk form, er dybt, og det fører dybt ind i verdens hemmeligheder. Og de ydre dokumenter som vi beundrer så højt, og som ryster os, hvis vi har hjertet på det rette sted, er kun de sidste rester af noget der engang eksisterede i menneskeheden som mundtlig overlevering, og som nu kun åndsvidenskaben kan tyde som den vidunderlige, ældgamle visdom det er. Men mennesker er så at sige vokset fra urvisdommen. Var de blevet stående på urvisdommen stude, ville de stadig være umyndige og ville ikke ved egen kraft være kommet til en viden i frihed.

Men dermed havde de store urlærere heller ikke længere nogen opgave på jorden. De forlod jorden. Ligesom det fysiske i månen gik ud i verdensaltets vidder, gik de store urlærere ud med månen. I dag danner de en slags verdenskoloni på månen, og betragter man månen med initiationsvidenskab, finder man den befolkede med de vise væsener der engang var menneskehedenes fæller. Disse væseners visdom kan man stadig tyde, hvis man gennem en højere videreudvikling af det jeg har beskrevet i Hvorledes opnår man erkendelse af de højere verdener?, kan gøre sig forståelig for månevæsenerne. Men her erfarer man noget ganske mærkeligt: Man hører af dem, at de i dag har en vigtig opgave med jorden, selv om de ikke er på jorden. Med jordiske ord som ikke er skabt til det, er det svært at udtrykke, hvad det er for en betydningsfuld opgave månevæsenerne har i forbindelse med menneskeheden. De fører på en måde bog over hele menneskeheden fortid og over hvert enkelt menneske. Ikke bøger som dem vi har i vore biblioteker, men alligevel noget vi kan kalde bøger, og i de bøger står skrevet, hvad hvert enkelt menneske har haft af oplevelser i sine på hinanden følgende jordliv. At lære månen at kende betyder at lære den menneskelige fortid at kende. Når vi fra tilværelsen før fødslen, som vi befinder os i mellem døden og en ny fødsel, fra verdensvidderne stiger ned på jorden, kommer vi gennem månesfæren, og her berøres vi inderligt af det der er optegnet om vores fortid i de månevises store bogholderi. Denne fortid bliver indpræget i vores astrallegeme, før vi stiger ned på jorden. I det astrallegeme vi bringer med ned i den jordiske tilværelse, finder vi månevæsenernes optegnelser. Under normale forhold går de ikke ind i vores hoved. Hovedet er under sin tid på jorden i det hele taget ikke noget særligt vigtigt organ for de fleste ting, bortset fra de ydre materielle begreber og ideer. Det månevæsenerne har skrevet ind i menneskets væsen på det sidste trin af dets nedstigning fra verdensaltet til jorden, er tilmed — mennesket kan tro det eller lade være — indtegnet i den del af vores menneskevæsen, som vi kalder den åndelige side af vores lemmestofskiftemenneske. Det ligger derfor helt i det underbevidste, men det er der, det går

ind i væksten, det går ind i sundheden, og navnlig går det ind i det, jeg kunne kalde et menneskes evne til helbredelse, når det bliver sygt på jorden. Naturligvis er det vigtigt at få kendskab til, hvad en sygdoms væsen består i, men langt vigtigere er det at få kendskab til, hvordan man helbreder. Nu er oversanselig erkendelse jo et væsentligt hjælpemiddel til at erkende sygdommens væsen; men det er det samme som at have kendskab til, hvad der på denne måde ligger indtegnet i vækst, i ernæringskræfter og i åndedrætskræfter fra månevæsenernes akashakrønike. Det er det der gør, at mennesket med større eller mindre kraft modsætter sig en helbredelse af en eller anden sygdom. Det ene menneske bliver lettere helbredt, det andet menneske har vanskeligere ved det. Det afhænger helt af, hvordan disse indprægninger rammes som følge af dets karma, dets tidligere jordliv.

Ser De, når vi ser på hvad månen med sine beboere derude betyder for os mennesker på jorden, falder den tanke os ind: månen hænger tæt sammen med alt hvad der er vores fortid, alt det der går tilbage til de foregående jordliv. At forstå månen med dens liv rigtigt, sådan som den eksisterer ude i verdensaltets vidder, er det samme som her på jorden at føle og fornemme menneskenes fortid. Nu sammensættes menneskets skæbne af det vi kommer med fra tidligere jordliv, altså vores fortid, og af det vi kan erfare i løbet af vores nuværende liv. Og af det der kan erfares her og nu, tillige med vores fortid, former skæbnen sig videre ind i fremtiden i de følgende jordliv. Kosmisk set står månen med sine væsener altså for os som det der tømmer forti den i vores skæbne sammen.

Heraf ser De, hvor lidt vor tids erkendelse ved om, hvad verdenslegemerne er derude. I virkeligheden er den fysiske erkendelse af månen som vi i dag er blevet vænnet til, slet ikke nogen erkendelse. Et menneske der i dag giver en fysisk beskrivelse af månen, forestiller sig, at det han ser afbildet som bjerge på kort over månen, altid har været der. At tro det er naivt. Månevæse neme har altid været der, det åndeligt-sjælelige i månen har været der, men ikke den fysiske materie. Det vil De kunne indse, hvis De ser på mennesket. Under sit liv på jorden udskifter mennesket hele tiden sine fysiske stoffer. Efter en syv-otte år er der ikke noget tilbage af det stoflige vi oprindeligt havde i os. Det er alt sammen erstattet. Hvad der stadig er der, er det åndeligt-sjælelige, og sådan er det også med verdenslegemerne. Hvis De i dag ser op på månen, er dens stof, selv om det også har længere levetid end menneskets, i tidens løb blevet et helt andet; kun det åndeligt-sjælelige er der stadig. Når man tager disse ting i betragtning, får man virkelig et helt andet syn på verdensaltet, end man har på grundlag af det der i dag er materiel erkendelse. Den materielle erkendelse er jo overordentlig klog, skarpsindig og forstandig; frem for alt kan den regne, og den regner med usvigelig sikkerhed. Udregningerne er altid rigtige, men de passer ikke. Lad os sige, at en eller anden regner hjertets struktur ud. Han iagttager den i dag, og om en måned iagttager han den igen: den har ændret sig, men ikke meget. Efter yderligere en måned har den stadig ikke ændret sig ret meget, og så ser han efter et år, hvor meget hjertet så har ændret sig. Nu behøver han kun at gange, så har han det for ti år. Han kan regne ud, hvordan hjertet var for tre hundrede år siden, og hvordan det vil være om tre hundrede år, og udregningen skal nok være rigtig. Der er bare det, at hjertet ikke var der for tre hundrede år siden og ikke vil være der om tre hundrede år. Sådan gør man også med andre ting. Udregningerne stemmer altid, men de stemmer ikke med virkeligheden. Det samme gælder himmellegemernes ydre substans. Substansen skifter de ud, men det åndeligt-sjælelige bliver ved med at være der. Og for månens vedkommende er det åndeligt-sjælelige det, som ved hjælp af de store regulatorer af vort tilbagelagte liv væves ind i vores skæbne, det der netop hænger sammen med en del af vores skæbnevævning som mennesker.

Månen er med andre ord virkelig den ene af de porte som fører mennesket ind i den åndelige verden, hvor dets skæbne væves af væsener, som engang var vore vise fæller på jorden, den gang da mennesker instinktivt selv vævede deres skæbne. Nu væves skæbnen helt nede i det underbevidste. Det kommer vi til at høre mere om senere.

Der er endnu en port ind til den åndelige verden: det er solen. Lærer man solen at kende gennem initiationsvidenskaben, møder man ikke væsener der ligesom månevæsenerne har forbindelse med vores jord som sådan; i solen møder man ikke væsener, der engang har boet på jorden. Man møder de væsener, som i min Videnskaben om det skjulte optræder under navn af Angelois, og væsener fra de højere hierarkier. Når jeg siger "i solen", må De selvfølgelig forestille Dem, at væsenerne er i hele solsfæren, i hele det lyshav der udgår fra solen. Solen er det sted hvor Angelois bor, englenerne, de væsener som hver især altid er knyttet til et menneskeindivid. Og vi mennesker er nu engang, for så vidt angår vores jeg, knyttet til disse højere individer, og gennem soltilværelsen hænger vi sammen med disse højere individer. Englenerne er på en måde menneskets kosmiske forbilleder, eftersom mennesket

engang vil få rang af engel. På solen lever de væsener som vi står nær i henseende til deres beskaffenhed som sådan. Allerede heraf kan De se, at ligesom månentilværelsen hænger sammen med vores fortid, hænger soltilværelsen sammen med vores fremtid. Månen og solen repræsenterer vores fortids og vores fremtidsverden, og når vi på den ene side ser, at månevæsenerne fører bog over vores fortid, og at vore tilbagelagte jordliv så at sige er skrevet ind på bladene i deres bøger, gør initiationsvidenskaben os det begribeligt, at når vi bekymrer os om fremtiden, må vi vende blikket mod englene. Vi bestiller jo hele tiden noget — måske ikke alle, men de fleste mennesker må jo bestille noget. Ligesom det vi har gjort i fortiden, virker ind i det liv vi lever nu, må de ting vi gør nu, virke ind i fremtiden. Men de kan kun fa virkning ind i fremtiden, hvis englene så at sige retter deres sjæleblik mod det mennesket gør i nutiden, og lader det få en virkning i fremtiden. Det er en rigtig god fornemmelse, hvis man regner med, at englene har sådan et arbejde i verden. Vi udretter jo meget, som skal bære frugt i fremtiden. Menneskeheden er i vore dage blevet skrækkelig tankeløs, hvad sådanne ting angår. Den burde være opmærksom på den slags ting, og når et menneske gør et eller andet, bør det tænke på sin engel, omtrent sådan: "Gid min skytsånd vil modtage det der er min handling, som en rod, lade det vokse op og bære frugt." Jo mere billedfyldt, jo mere anskueligt et menneske med andre ord kan forme en sådan henvendelse til sin engel om handlinger, der skal bære frugt i fremtiden, desto flere frugter vil der kunne være i fremtiden. - Det vil altså sige, at ligesom månevæsenerne opbevarer vores fortidige skæbne, væver solvæsenerne uafbrudt ny skæbne ind i fremtiden. I virkeligheden er det ikke kun ydre, fysisk sollys der sendes fra solen ned på jorden, og ikke kun ydre måneskin; tværtimod ved vi, når vi ser med åndens øjne mod sol og måne, at månen står i forbindelse med vores astrallegeme. Denne forbindelse med vores astrallegeme er månens udgangspunkt for alt det, der fra vores fortid væves ind i vores skæbne. Solen har forbindelse til vores jeg, og via de væsener der er vores forbillede for vores kosmiske fremtid, står so len i forbindelse med det der er vores fremtidige skæbne. Som et billede på det indbyrdes forhold mellem sol og måne, der i det ydre virker på hinanden gennem lyset, væves således i sol og måne de himmelske spejlbilleder af vores skæbne.

På dette punkt giver initiationsvidenskaben en ægte forklaring på disse kendsgerninger. Når et menneske der virkelig er kommet så langt, som det er nødvendigt — jeg har beskrevet det i min bog Hvordan opnår man erkendelse af de højere verdener?

— betragter fuldmånen, ser det ikke kun det en menneskelig bevidsthed ser; det ser også frem for alt sin fortids skæbne, indholdet af sit tilbagelagte jordliv, i lyset fra månen. Og når han har skærpet det hertil hørende ånds blik, og han ser imod et sted hvor nymånen er — som man ikke ser med det fysiske øje — da bliver det der nu møder ham som mørke, som skygge fra den dunkle nymåne, til hans skæbnes store formaner, som tilråber ham hvordan han skal forholde sig til ting fra sin fortid i foregående jordliv for igen at udligne dem i den karmiske udvikling.

Et lignende forhold kan mennesket have til solen. Også her kan han ane, hvad han har i vente af fremtidige skæbne afgørelser, om ikke i detaljer så dog i omrids. Hvis vi nu ser bort fra det kosmiske og ser på mennesket selv, opdager vi jo, at menneskets skæbne virkelig er vidunderligt vævet af to elementer.

Hvis to mennesker mødes — lad os gå ud fra at den ene er femogtyve og den anden tredive år — kan det ske, det er ikke altid det gør det, at når den ene eller den anden af dem ser tilbage på sit hidtidige jordliv, står det helt klart for ham, at de har gået deres veje gennem livet, som om de havde ledt efter hinanden. Det skyldes kun tankeløshed, når vi ikke bliver opmærksomme på den slags ting. Allerede barnet begynder at gå ad den vej, som må føre det hen til det sted, hvor det møder det andet menneske, og det andet menneske er gået den samme vej, og det har alt sammen fundet sted i det underbevidste, indtil det punkt hvor de mødes. Men hvad er det i det underbevidste, der har virket? Hvis den ene er A og den anden B, så er A steget ned gennem månesfæren, før han trådte ind i jordelivet. Månevæsenerne har i bøgerne og også i astrallegemet indtegnet det, A i sidste jordliv havde sammen med B, og disse indtegninger i akasha månekrøniken har haft indflydelse på vejen, og det samme gælder B. Fra det øjeblik de to mennesker mødes, hører det underbevidste op med at være enerådende, for nu står de to mennesker ansigt til ansigt med hinanden. De gør et indtryk på hinanden De bliver hinanden sympatisk eller antipatisk stemt Den F konserverede fortid virker ikke længere; nu virker nutiden. Englene træder til og fører nu menneskene videre. Solen går ind med sin kraft, så sol og mane sammen virkelig væver på menneskets skæbne i dets indre. Det kan man jo i grunden iagttage ret tydeligt ved bare at se på menneskelivet og tænke over det.

Tænk engang på to mennesker der møder hinanden et eller andet sted. Det indtryk de gør på hinanden, kan være meget forskelligt. Der er tilfælde hvor to mennesker møder hinanden, og hvor det virkelig er sådan, at det ene menneske fuldstændig optager det andet i sin vilje og sit gemyt. At optage et menneske i sit gemyt er i høj grad uafhængigt af det personlige indtryk. Rene forstandsmennesker har netop ikke megen forståelse for det, der her findes i det indre; det er jo ellers noget af det mest vidunderlige at se, hvordan det ene menneske møder det andet. Den ene gang optager A virkelig B i den grad i sin vilje, at han siger: Det B gør, vil jeg også gerne gøre. Hvis han kan lide noget, så kan jeg også lide det. Imidlertid er B grim, og man kan ikke forstå, at A synes om B. Forstår De — at A føler sig tiltrukket af B, skyldes ikke forstanden og heller ikke sanseindtrykkene, men derimod de dybe sjælelige kræfter: viljen og det der fra viljen går over i gemyttet. Så kan den anden være nok så grim — sin grimhed har han først fået i det nuværende jordliv. Det der forbinder de to, har sin oprindelse i det de sammen har gennemlevet i forrige jordliv. Set udefra synes man, at de to mennesker jo slet ikke passer sammen; men deres viljer føres sammen af det de har i deres underbevidsthed. Ofte viser det sig allerede i barndommen. Hvor vil man dog allerede som barn af hjertet gerne være ligesom "ham", ville ligesom "ham" og føle ligesom "ham". Så foreligger der et karmisk forhold.

Dette er én måde, hvorpå mennesker møder hinanden i livet, og hvis man ville være rigtig opmærksom på denne måde, som man kommer til at blive det engang i en ikke alt for fjern fremtid, hvor man igen vil se mere på menneskets indre, da ville man i sådanne tilfælde, af hele den måde viljen pulserer på, kunne erkende at man har gennemlevet tidligere jordliv med mennesker, og underbevidste sjælekræfter fortæller noget om, hvad man har gennemlevet med et menneske i det foregående jordliv.

Det andet tilfælde er, at man møder et menneske, og der ikke indfinder sig et forhold af den art mellem de to viljer, men derimod et forhold hvor det æstetiske eller forstandsmæssige indtryk er afgørende. Hvor tit sker det ikke, at en A lærer en B at kende og ikke taler om det med den begejstring eller afsky, hvormed man omtaler et menneske man tidligere har været karmisk knyttet til. Et menneske man ikke er karmisk knyttet til, roser man måske, synes han er et rart menneske, en prægtig fyr, men ind i viljen kommer han ikke, kun i forstanden eller i ens æstetiske sans.

Dette er den anden måde man møder mennesker på. Hvis den virkning to mennesker udøver på hinanden, når helt ind i viljen, i gemyttet og karakteren, foreligger der en karmisk samhørighed, og så er de to mennesker ført sammen på grund af fælles oplevelser i forrige jordliv. Hvis den impuls der udgår fra et menneske, kun når ind i forstanden eller den æstetiske sans, så mennesket kun behager eller mishager os foreligger der ikke noget som månen har gjort, men noget solen først gør nu, og t som først vil finde sin fortsættelse i fremtiden. Ved en tænksom betragtning af mennesket kan man altså nå så langt at man fornemmer, hvor der foreligger karmiske forhold.

Forstår De, det jeg har fortalt Dem, er netop et eksempel på, hvad man kan få af verdenserkendelse gennem antroposofi, og ligesom man slet ikke behøver selv at være kunstner for at finde et billede smukt, behøver man heller ikke selv at være en indviet for at forstå tingene. Man kan forstå tingene, fordi ideerne stemmer overens. Der er folk der siger: Hvad kommer hele den åndelige verden os ved, den forstår man jo først når man er i den — Sådan siger folk, fordi de i dag er vant til kun at kalde noget for et bevis, når det kan bevises håndgribeligt, så det er til at tage og føle på. De er ligesom taber der siger: Alt her i verden må holdes fast oppe, for ellers falder det ned på jorden. Nogen kunne jo komme og sige: jorden, solen og månen er ude i verdensrummet, men de må jo være holdt oppe, så de ikke falder ned. Han ved ikke, at himmellegemerne ikke behøver nogen understøtning, fordi de gensidigt holder hinanden oppe. Det er den forståelse, antroposofien er henvist til. I antroposofien kan ideerne ikke understøttes ved ydre håndgribelige foranstaltninger; de støtter gensidigt hinanden. Hvis De begynder med at læse en enkelt antroposofisk bog, lægger De den måske fra Dem, fordi De er vant til at alt bliver håndgribeligt bevist, for i den er der ingenting der er bevist. Men hvis De læser stadig mere og mere, vil De se at, ideerne gensidigt støtter og bærer hinanden ligesom himmellegemerne. Man kan godt forstå tingene, selv om man ikke er en indviet, men initiationsvidenskaben får tingene til at hænge væsentligt bedre sammen. De opleves på en anden måde. Derfor kan det menneske der er kommet tilstrækkelig langt, også tale på en anden måde om menneskets skæbne som en vævning af fortid, nutid og fremtid. Hos det menneske der har gennemgået initiationen på et vist trin, bliver oplevelserne langt mere konkrete. Foran Dem står et menneske; det taler til Dem, det fortæller Dem noget, og De hører det. Foruden det der kommer udefra, kan den initierede også høre det indre, det

åndelige sprog, som ikke er mindre tydeligt end menneskeligt sprog. Klart og tydeligt, som når mennesker taler til Dem, lyder det for den initierede fra det menneske, han har været karmisk knyttet til i fortiden, og som han nu møder i dette liv. Han hører et indre sprog. Nu vil De sige, at den initierede jo så har en hel bunke mennesker inde i sig, hvoraf én taler mere tydeligt og en anden mindre tydeligt til ham. Sådan er det også. Men det er samtidig det anskuelige bevis for hele den måde, man har tilbragt sit tidligere jordliv på. Jeg sagde før, at de store notarer, månevæsenerne, fører bog over skæbnen; men i samme øjeblik den initierede møder et andet menneske, som det har været karmisk forbundet med i sidste jordliv, beskinnes han som af fuldmånens lys, af optegnelserne om det menneske han er karmisk forbundet med.

Det er ikke det vi tænker og gør nu, der taler til os, men efter en vis tid, og det varer ikke så længe, begynder det vi har gjort, og som er registreret på månen, at tale og blive levende. Akashabillederne er livsbilleder: Støder man på indholdet af et fortidigt jordliv, lærer De Dem selv at kende, og De lærer et andet menneske at kende. Det man havde sammen i det forgangne jordliv, lever op igen, og det er derfor ikke mærkeligt, at man hører det der vågner til live igen i det andet menneske, tale inde i sig selv. Man er tæt sammen med den man i sidste jordliv var sammen med. Sådan bliver menneskers vej ind i fremtiden: Menneskene må begynde at tilegne sig en fin fornemmelse herfor, så de kan opleve deres vilje i mødet med et andet menneske, føle dette menneske. I en tid der ligger mellem syv og ni tusinde år ud i fremtiden, vil alle mennesker på jorden kunne høre de andre mennesker, som de er karmisk forbundet med, tale i deres eget indre.

Støder man nu på et menneske, man ikke er karmisk forbundet med, men møder for første gang, forløber også dette anderledes, efter at initiationen har fundet sted. Naturligvis kan den initierede også møde mennesker i sit liv, som han ikke er karmisk forbundet med. Alligevel vil hans forhold til dem være et andet, end hvis der var tale om normal bevidsthed. Med en fintmærkende fornemmelse føler han nye kendsgerninger i det kosmiske menneske.

h Man ser dybere ind i verden gennem et menneske, man møder for første gang i kosmos Det er også en lykke at møde et menneske for første gang, og den kendsgerning at man lærer vor I den bedre at kende gennem et menneske man møder for første gang, må på sin side udvikle sig som en forfinet følelse. I samme øjeblik en initieret møder et menneske, han ikke er karmisk forbundet med, som han så at sige står overfor for første gang i kosmos, har han en opgave over for dette menneske: han har straks den opgave at forbinde sig med den skytsånd fra englens sfære, som beskytter netop dette menneske. Ikke alene får han lov at lære mennesket at kende — han skal lære menneskets skytsånd at kende. Også dette menneskes engel taler med stor tydelighed i hans eget indre, og når den initierede møder forskellige mennesker han ikke er karmisk forbundet med, hører han det tale højt og tydeligt inde i sig selv. I sit indre fornemmer han ordene fra disse menneskers engel. Det giver den initieredes omgang med mennesker et bestemt præg. Han gør det, englen vil fortælle det menneske han lærer at kende, til sit eget: han forvandler sig til dets engel. Derved bliver det der kan siges til mennesker, mere intimt af en anden grund, end det bliver for den almindelige bevidsthed. Det er også grunden til, at den initierede egentlig er forskellig for hvert af de mennesker, han møder for første gang i kosmos — hver gang er han noget af dette menneskes engel. Det er årsagen til forvandlingsevnen hos de mennesker, der med initiationens kraft møder andre mennesker. Mennesker har jo virkelig næsten ingen evne til at fornemme den slags ting nu. Men det er dog ikke så forfærdelig mange århundreder siden, at menneskeheden havde meget større evne til at fornemme sådan noget. Dengang kunne det hændes, at et vidst menneske mødte en række mennesker, som alle beskrev ham forskelligt. Går man pedantisk til værks, ser man: En bestemt interessant personlighed er beskrevet af tyve mennesker på tyve forskellige måder; følgelig har ingen set ham rigtigt. Men måske har de alle tyve set ham. Han forvandlede sig for dem alle, idet han satte sig i forbindelse med hvert af disse menneskers engel. Forstår De, på dette punkt er der virkelig en afgrund til forskel på skik og brug mellem mennesker i dag og skik og brug for ikke så længe siden. Man lærer meget i dag, men man lærer helt anderledes end man gjorde førhen. I en tid der slet ikke ligger så langt tilbage, gav en højere skoling anvisninger på, hvordan de der som præster eller lærere havde til opgave at føre og lede andre mennesker, kunne opnå evnen til at forbinde sig med et menneskes engel. Menneskene har tilmed mistet erindringen om det. Englelæren var en videnskab for dem der ville være menneskehedenes førere, for at de kunne tilegne sig forvandlingsevnen.

En ting til: Det vil forekomme Dem overordentlig påfaldende jeg har jo omtalt det i min Kristendommen som mystisk kendsgerning — hvordan de biografier om gamle initierede, som

er bevaret, ser ud; de ligner alle sammen hinanden! Prøv bare at studere de initieredes biografier — de ligner alle sammen hinanden, for på sjælelivets område har de store initierede oplevet ensarte de biografier. Men det er ikke de biografier som er skrevet af mennesker, for de ligner ikke hinanden. Hvis alle de der har oplevet for eksempel Zaratustra, havde skrevet en karakteristik af Zaratustra, havde de alle været forskellige, fordi Zaratustra forvandlede sig over for hvert eneste menneske. Det verden skulle vide om de initierede, var en biografi der var inspireret af højere ånder.

Derfor kan man sige, at den der med initiationens kraft står over for et menneske, han er karmisk forbundet med, iagttager vedkommendes fortid som sin egen; han lærer den at kende gennem det åndeligt-sjælelige hos månevæsenerne.

Den der med initiationens kraft står over for et menneske, han møder for første gang i kosmos, får til opgave at forbinde sig med vedkommendes engel. Da erfarer han meget om den ydre verden. Ganske vist taler englene i det indre, og vi er jo en verden udenfor. I virkeligheden kan man slet ikke lære mennesker med åndelige kræfter mere indgående at kende uden samtidig at lære en hærskere af engle at kende. Det er ganske umuligt at opnå virkelig menneskeerkendelse uden at have kendskab til engle. Ligesom jeg måtte sige, at allerede et menneske med nok mal finfølelse lærer omverdenen at kende, når det møder mennesker, det ikke er karmisk forbundet med, så er det først den initierede, der rigtigt lærer den egentlige omverden at kende, nemlig englernes verden. Englene bliver hans formidlere til de højere hierarkier.

Også andre ting kan gøre en opmærksom på, hvordan man er karmisk forbundet med et menneske. Man møder et menneske i livet; man møder et andet menneske. Man behøver kun at være opmærksom: man kan møde et menneske, få meget at gøre med det, arbejde sammen med det og så videre, men man kan ikke drømme om det. Man kan ikke drømme om det, fordi det ikke er knyttet til vores astrallegeme, men kun til vores jeg.

Man møder andre mennesker — man har kun set dem flygtigt, og de forfølger en helt ind i drømme, også de vågne drømme. Det billede man får, er forment indefra og har slet ikke noget at gøre med, hvordan vedkommende ser ud, fordi man er karmisk forbundet med dette menneske. Man møder et menneske man har været karmisk forbundet med, og straks er man nødt til at gøre sig et billede af dette menneske. Er vedkommende maler, maler han måske et billede af ham, som for en pedant savner enhver lighed, fordi den initierede har malet mennesket, som det så ud i en tidligere inkarnation, han har fundet frem til. Man lærer virkelig det andet menneske som man er karmisk forbundet med, at kende helt til bunds, selv om det sker i det ubevidste. Gennem de mennesker man ikke har været forbundet med, og som man træffer for første gang i sit liv, lærer man menneskeheden i almindelighed at kende. Og mennesker opfører sig derefter. Hvis De er sammen med mennesker ved et kaffebord eller lignende lejligheder, så prøv engang at lytte til livet: hvis et menneske har truffet et andet menneske som det er karmisk forbundet med, taler det ikke ret meget om de andre mennesker, men om netop dette menneske siger han et eller andet som betyder noget. Han gør opmærksom på noget betydningsfuldt, særlig hvis han endnu er ubevidst i den slags ting. Se på livet: Ved et kaffebord kommer De i samtale med nogen De ikke er karmisk forbundet med. Deres interesse for ham er rent overfladisk; han taler til Dem som en repræsentant for kaffeselskabet som helhed. Dette selskab er ren underholdning — her hører man meget om aktuelle begivenheder, om kendte politikere — De hører kun det ene menneske, og med dette menneske som målestok bedømmer De måske hele selskabet forkert. Man lærer resten af verden at kende gennem de mennesker man ikke er karmisk forbundet med. En rejsende, der engang ved midnat gjorde ophold på stationen i Königsberg og bestilte sig en kop kaffe, fik den serveret af en rødhåret og søvnig tjener, der behandlede ham højst uforskammet. Den pågældende rejsende skrev herefter i sin dagbog: Königsbergeme er rødhårede, søvnige og uforskammede. På grundlag af denne midnatstjener som den pågældende rejsende ikke var karmisk forbundet med, bedømte han indbyggerne i Königsberg.

Ser De, ved betragtninger af den art skaffer man sig livsværdier, kommer mennesker nærmere og lærer at være knyttet til dem på en anden måde. Men man lærer ikke kun menneskelivet at kende — og det væsentlige ved antroposofien skal jo netop være, at den virkelig griber ind i livet — man lærer også at føle, fornemme og erfare det kosmiske liv. Sol og måne, mister deres abstrakte karakter og bliver til noget væsensagtigt, som man ser ude i kosmos, hvor de i verdensaltet er det der i stort format svarer til den lille menneskeskabne her på jorden.

Sådan forenes solens virksomhed med månens virksomhed i vores liv. Alt det der skinner ned til os fra månen, hænger sammen med vores kosmiske fortid, og solen hænger sammen med vores kosmiske fremtid.

Det var denne livsvigtige side af antroposofien, den side der giver livsværdier, vores julestævne, der har nygrundlagt Det antroposofiske Selskab, først og fremmest ville pege på. Her skal le det siges — og det blev sagt — at esoterisk i ordets sande betydning igen skal leve iblandt os. Derfor skulle julestævnet heller ikke bare være en festlig lejlighed, hvor et antal antroposofere mødtes, men det skulle være ved, både med hensyn til sin virksomhed og sine impulser. Som noget nyt har man jo planlagt et meddelelsesblad det er der allerede, og de første tre numre er udkommet. Først og fremmest et meddelelsesblad om begivenheder i hele Det antroposofiske Selskab, om det der foregår i Antroposofisk Selskab. På den måde må Selskabet blive en slags levende, åndelig organisme. På mine rejser kommer jeg altid ud for, at man for eksempel i Haag siger: Jamen vi ved jo ikke, hvad de laver i Wien, og vi er dog medlemmer af et antroposofisk selskab! Hvor mange af de tilstedeværende her ville kunne svare, hvis jeg spurgte om, hvad der sker i for eksempel den antroposofiske gruppe i Leipzig eller Hamburg? Men det må man kunne i fremtiden. Det må blive sådan, at et medlem af gruppen på New Zealand virkelig har en forestilling om, hvad der foregår i Wien. Det vil være godt, om medlemmerne underretter meddelelsesbladets redaktion om, hvad de oplever i og uden for Antroposofisk Selskab. Det bliver så redigeret, så man altid kan læse om, hvad der foregår i Antroposofisk Selskab. Jeg har til hensigt fremover i hvert nummer at bringe små, korte aforismer, som i en kort form sammenfatter vigtigt stof om livet, så man vil kunne anvende sådanne aforismer i grupperne eller ved åndrejligheder.

Gennem alt dette skal der komme virkeligt liv, pulserende liv ind i Antroposofisk Selskab. Det var det vores julestævne ville. Dette burde ethvert medlem gøre sig klart. Og kun fordi det skal være sådan og egentlig må være sådan, hvis antroposofi som sådan skal få sin fortid og fremtid på den rigtige måde, har jeg taget mig på, efter i årevis at have trukket mig tilbage, selv at overtage forvaltning og formandskab, med en ledelse som jeg ved vil udføre et frugtbart arbejde for Goetheanum. Med den alder jeg har, havde jeg sandelig ikke påtaget mig igen at gøre det, man har gjort som ungt menneske: at begynde forfra en gang til — hvis det ikke havde været tvingende nødvendigt. Samtidig vil jeg gerne appellere til hvert enkelt medlem af Antroposofisk Selskab om at hjælpe med til, at julestævnet kan komme til at nedlægge grundstenen til antroposofisk liv i hjertet hos vore

« medlemmer, og at det ikke holder op med at udvikle sig mere og mere, ligesom en rigtig livskim, så der kommer et stadig kraftigere liv i Antroposofisk Selskab. Da vil Antroposofisk Selskab også virke ud i verden.

Fjerde foredrag (Stuttgart)

Stuttgart, 6. februar 1924

Lad mig få lov til at begynde med en antroposofisk redegørelse for så til slut med nogle få ord at komme tilbage til det, der var meningen med julestævnet.

Fra de forskellige antroposofiske fremstillinger kender De den betydning, himmellegemerne omkring jorden har for menneskets liv og tilværelse. I dag vil jeg gerne fortælle Dem om et bestemt kapitel fra dette område. Når vi under vores liv på jorden lader blikket glide hen over alt det der omgiver os på jorden, og også det der omgiver os i jordens verdensomkreds, ser vi med de fysiske sanser, også når de fysiske sanser glider op mod stjernerne, egentlig kun det der hænger sammen med den del af vores menneskelige væsen, vi aflægger ved døden. Fra de forskellige antroposofiske fremstillinger ved vi jo, at menneskets fysiske krop henter sine kræfter og også sin stofflige sammen sætning fra det, der omgiver os på jorden. Endvidere ved vi, at vi foruden det fysiske legeme også bærer et æterlegeme i os, og at æterlegemet, på samme måde som det fysiske legeme får sine kræfter og sine stofflige bestanddele fra jorden, henter sine bestanddele og sine kræfter fra verdensaltets vidder uden for jorden, fra den æteriske verden. Og det er jo fra denne æteriske verden som omgiver jorden i rummets

vidder, det er fra denne æteriske verden, hvori stjernerne er indlejret, at lyset fra verdensaltet strømmer ned på jorden. Vores fysiske og æteriske eksistens skylder vi med andre ord det, vi kan se eller se åben bare sig enten i vore omgivelser på jorden eller i jordens verdensomgivelser. Men i det der indhyller os som jordens æter omgivelser i verdensaltet, ser vi først og fremmest to verdenslegemer, som vi ligefrem kan kalde porte ind til den åndelige verden. Vi ser de to verdenslegemer sol og måne. Disse to verdenslegemer, solen og månen, har alle mennesker som med deres indsigt har kunnet se dybere ind i verdensbygningens orden, til alle tider tillagt den størst tænkelige betydning for menneskets liv og tilværelse.

Når vi betragter mennesket i antroposofisk forstand, ved vi jo, at det foruden fysisk legeme og æterlegeme også har et astralvæsen og et jeg-væsen i sig. Men hvis vi med astral- og jeg væsenet i tankerne søger efter noget, der for en ydre iagttagelse svarer til menneskets astralvæsen og dets jeg-væsen, finder vi det ingen steder i de vidder, vi kan iagttage med de ydre sanser — heller ikke hvis vi som sagt lader blikket glide op til stjernernes verden. Vi finder kun noget der svarer til det fysiske væsen og ætervæsenet. Intet af det i hele det vide verdensalt som bliver synligt og åbenbarer sig, åbenbarer sig for vore sanser og for forstanden — intet af alt det bidrager til astrallegemet og til jeg-væsenet med bestanddele eller kræfter. Men lige netop i måne og sol har vi alligevel noget, der minder om porte ind til den verden, som vores astrallegeme og vores jeg-væsen stammer fra.

I min Videnskaben om det skjulte og andre værker har De jo kunnet se, at der er omtalt et tidspunkt, da den fysiske måne har revet sig løs fra jorden. Det beskrives, hvordan den fysiske måne og jorden engang udgjorde ét legeme i verdensaltet, og hvordan den fysiske måne så skilte sig ud fra jorden. Nu er det ikke kun den fysiske adskillelse eller den æteriske adskillelse der skal beskæftige os i forbindelse med månens eksistens og menneskelivet; månens udtræden stiller os samtidig over for en betydningsfuld åndelig kendsgerning. Og denne åndelige kendsgerning vil vi nu rette vores opmærksomhed imod.

At mennesket i ældgamle tider på jorden har ejet en såkaldt urvisdom, har jeg jo omtalt ved flere lejligheder. I dag er vi stolte over vores intellektuelle indsigt, vores såkaldte forstands- og iagttagelses viden. Det er selvfølgelig rigtigt, at det vi i dag ved af den slags ting, vidste en ældre menneskehed ikke. For at det kunne ske, måtte jorden, og mennesket med den, først gennemgå en vis udvikling. Først denne udvikling satte mennesket i stand til at benytte sin fysiske krop, forfinet til et nervesystem, så det blev i stand til netop at tilegne sig forstands viden. Menneskehedens ældgamle viden var instinktiv og viste sig også på en anden måde end vor tids viden for det meste gør. I mægtigt fremskridende digteriske kvad fik det form, som menneskehedens i ældgamle tider vidste om verdens hemmeligheder. Og i det som traditionen har bevaret, og som man i dag kan læse i dokumenterne, har man egentlig kun et ekko af det storslåede, det mægtige i den urvisdom som menneskehedens på jorden ejede engang. Men vi kan i dag falde i dyb undren, hvis vi for eksempel åbner os for de orientalske vedaer eller vedanta filosofien. Vi beundrer de herlige vers i Bhagavadgita, og vi ser noget stort i det alt sammen. Men vi må være klar over, at det kun er de sidste udløbere af noget langt større, af noget langt mægtigere som menneskehedens engang har haft. Og at dette store og mægtige fandtes dengang, kunne menneskehedens takke den kendsgerning for, at den på den tid levede i et fællesskab med væsener, der havde en højere eksistensform end menneskehedens i dag, og naturligvis også end tidens egen menneskehed — det var væsener som ikke havde noget fysisk legeme hos sig i samme forstand, som vi har det i dag, det var væsener som vandrede på jorden med kun et æterlegeme, men som alligevel levede deres liv sammen med andre mennesker.

Da disse væsener ikke havde noget fysisk legeme, kunne de selvfølgelig ikke tale med mennesker på den måde, vi i dag er vant til at mennesker taler med hinanden på. Men i visse bevidsthedstilstande følte de gamle tiders mennesker — og til syvende og sidst var det jo os alle sammen i vore tidligere jordliv — vi følte altså, kan jeg sige, i særlige bevidsthedstilstande i jord udviklingens ældgamle tider, at der dukkede fornemmelser og tanker op i os, hvorom man vidste: de stammer ikke fra selve det menneske der har dem, lige så lidt som det vi hører sprogligt meddelt af en anden, stammer fra os selv. På en åndelig måde fik menneskene, kunne man sige, ind-inspireret den langt højere og langt mægtigere viden som disse væsener havde, de æteriske overmennesker som gik omkring på jorden. I tidligere jordliv, i jordens urtid, har vi altså haft omgang med væsener af ikke-fysisk natur. I dag er disse væsener her ikke mere. De har i lange tider ikke været en del aflivet på jorden. De plejer ikke længere omgang med mennesker, og menneskehedens har kun sparsomme rester tilbage af det, den engang har erfaret om verdensaltetets hemmeligheder fra disse urtidsvæsener — sparsomme rester har menneskehedens bevaret i de forskellige dokumenter.

Og i grunden kan man sige, at den efterhånden også dårligt nok forstår disse sparsomme rester.

Hvortil har disse væsener fra verdens urtid trukket sig tilbage? Ser De, på nøjagtig samme måde som den fysiske måne skilte sig ud fra jorden, trak disse væsener sig tilbage til det vide verdensalt sammen med det fysiske verdenslegeme. Jeg har jo tidligere talt om noget tilsvarende. I dag skal vi høre mere om disse væsener, så vi når vi retter blikket op mod månens verdenslegeme, kan sige: det er beboet af væsener, som engang har været menneskehedens fæller på jorden, men som nu har trukket sig tilbage til denne månekoloni. Ved første øjekast er der tilsyneladende ingen sammenhæng mellem disse væsener og det ydre menneske, der lever på jorden i sit fysiske legeme; men den er der alligevel. Og det er netop den sammenhæng vi nu vil pege på. At disse væsener på en eller anden måde hænger sammen med menneskets fortid, kan vi jo allerede slutte af, at de i fordums tider netop har været menneskehedens fæller på jorden. Og de har bevaret sammenhængen med menneskets fortid.

Når vi ser på den måde, hvorpå mennesket afvikler sit liv i det fysiske legeme her på jorden, opdager vi, at det vi kalder skæbne væver sig ind i dette liv. Skæbnen som man er blevet vant til at betegne med det orientalske navn karma, optræder som noget ret hemmelighedsfuldt i menneskets liv. Men man ser ikke altid det hemmelighedsfulde i dets betydningsfulde sammenhænge. Prøv engang at forestille Dem: To mennesker mødes i en bestemt alder. De har ikke set hinanden før. Fra det tidspunkt de møder hinanden, sker der noget i deres liv, som hænger sammen med deres samhørighed. De erkender så at sige hinanden, og de ved at de nu vil få meget med hinanden at gøre. Men når sådanne mennesker så ser tilbage på det liv de har levet på jorden, siden de var børn, da ser — hvis de bare forholder sig tilstrækkelig fordomsfrit til tingene — alt det de har gjort indtil det tidspunkt, de mødte hinanden, overordentlig meningsfyldt ud, på den måde at de indser, at de egentlig har indrettet hvert eneste af deres skridt i livet lige siden barndommen, som om de lige fra begyndelsen har villet gå vejen hen til det sted hvor de møder hinanden. Man ser tilbage fra det øjeblik man har mødt en anden, som man så plejer en forbindelse med, man ser tilbage — og det tilbagelagte jordliv ser virkelig ofte sådan ud, at man kan sige: her ligger mit udgangspunkt i en fjern barndom, men hvert af mine skridt har jeg styret sådan, at min vej til sidst måtte føre mig derhen, hvor jeg møder den anden. Alt det jeg har gjort på en så meningsfyldt måde, er jo alt sammen sket helt ubevidst; det der er sket bevidst, begynder først efter mødet, men det ubevidste følger sig sammen med det bevidste, og de bliver til ét på en vidunderlig måde. Og der er stor forskel på skæbnens måde at væve på, når det gælder det vi helt ubevidst har indrettet som vores vej på jorden for at komme til at møde den anden, og på det vi så foretager os, når vi har mødt ham. Da står han foran os, da ser vi ham, da forstår vi det han siger, da indretter vi vore handlinger efter hvordan han optræder, hvor dan han kommer os i møde i det ydre liv, og vi fører et liv sammen med ham som ligger åbent for vore sanser og vores forstand. Men vi vil opdage, at også det vi har foretaget os forud for det tidspunkt, da vi mødte hinanden, alligevel ubevidst blander sig ind i vort fælles liv, som nu ligger åbent for både sanser og forstand. Vi kan spørge: Hvad er det der virker og lever i alle de tilbøjeligheder og i alle de kræfter, hvormed vi har bevæget os hen til den anden?

Det kan også være en eller anden begivenhed, vi bevæger os hen til. Skæbnen har utallige skikkelser. Vi vil se, at der er stor forskel på hvordan man oplever den ene slags oplevelser og den anden slags oplevelser. Vi kan nemlig møde et menneske på to forskellige måder i livet. Ved den ene måde får vi med det samme — eller senere, når vi har stiftet bekendtskab med et menneske, eller når begivenheden har fundet sted — den fornemmelse, vi optager i vores vilje. Vi lærer mennesket at kende; det han er, det han nu gør sammen med os, er sådan at vi føler det som noget viljesagtigt i os selv. Så det er os magtpåliggende at tænke som han tænker, at føle som han føler, at ville som han vil. Ja, vi føler: dette menneske begynder at vokse inde i os. Vi føler ham inde i os selv. Han rusker op i noget i vores indre som kommer fra ham, men som alligevel lever i vores vilje, og som fra viljen går ind i vores gemyt og fylder det. Vi lærer oven i købet os selv bedre at kende ved, at vi lærer vores vilje og den følelse som hænger dybere sammen med viljen, at kunne fornemme: det menneske er der i grunden ikke kun for at virke på os udefra, når vi ser ham, men han rører ved noget som er inde i os selv, og rusker op i det. Det er den ene måde, vi har skæbne- møder med mennesker i livet på.

Den anden måde er, at der ikke ruskes synderligt op i os, når vi lærer mennesker at kende, men at vi mere ser på mennesket udefra, og at vi bedømmer det på grundlag af det forstandsmæssige indtryk det gør på os, det æstetiske indtryk det gør. Tænk over, hvor stor forskel der er på de to måder at lære andre mennesker at kende på.

Tænk for eksempel: De lærer et menneske at kende, går så et andet sted hen, og De føler trang til at fortælle om Deres bekendtskab, altså om det menneske De har lært at kende. Der er en væsentlig forskel på, hvordan vi fortæller om vore bekendt- skaber med mennesker i livet. Den ene gang taler vi sådan, at alle mærker, at vi lever med i ordene, og at vi giver noget af os selv, idet vi taler om det andet menneske — og vi siger ting som er helt uforståelige for de andre. Vi taler om, hvor smuk den anden er, selv om han er grim, og de der er til stede, kan slet ikke begribe at vi taler sådan, for deres indtryk af det samme menneske er, at det er grimt. De fatter ikke, at vi lovpriser et menneske, som de synes er grimt. Men for os er det ganske ligegyldigt, hvad de andre på grundlag af et ydre, æstetisk indtryk ser af grimt hos vedkommende; vi taler ikke om det indtryk hans ydre fremkalder. Vi taler om, hvad han har rørt op og rusket op i inde i os selv, og det vi fortæller om mennesket, behøver ikke at passe med det indtryk andre mennesker har.

Med andre mennesker er det anderledes. På dem kan vi ud mærket se, om de er smukke eller grimme. Om dem taler vi så dan, at man forstår: her er det forstandsindtrykket, sanseindtrykket og det æstetiske indtryk der dominerer. Måske siger vi om vedkommende: han er en flot fyr! De ved, at der er bekendt- skaber i livet, hvor det slet ikke falder os ind at omtale et menneske på sådan en overfladisk måde. Og vi taler sådan, at andre med det samme kan forstå hvad det drejer sig om, hvis de også kender det menneske, eller når de lærer det at kende.

Det er simpelthen de to måder der findes at beskrive, ja overhovedet at betragte mødet med mennesker på. Den første måde peger bagud og viser, at der røres op og ruskes op i et mere udstrakt samliv med et menneske i forrige jordliv. At noget peger tilbage på tidligere inkarnationer, hvor vi har levet sammen med dette menneske — det er det der på denne måde følelsesmæssigt kommer til udtryk i den første måde at bedømme et menneske på. Og den anden måde er sådan, at vi dømmes efter det ydre, dømmes på en måde så de andre også kan forstå det, fordi vi netop ikke har været sammen med det menneske i tidligere jordliv og måske mødes for allerførste gang i dette jordliv.

Men hvis man så med åndelig indsigt undersøger, hvad der ligger til grund for det skæbneelement der optræder så karakteristisk i det første tilfælde, opdager vi at mennesket, før det sti ger ned til den fysiske tilværelse på jorden — mens det bevæger sig gennem månesfæren, inden det stiger ned, og efter at det har været igennem de andre sfærer — i sit astrallegeme får indvævet, indpodet det der er dets fælles karma med andre mennesker; mennesket får det indpodet til sin nuværende tilværelse på jorden af de menneskefæller, der engang levede med menneskene på jorden, som jeg før nævnte, og som har trukket sig tilbage til en tilværelse på månen. Det er disse væsener, hvis sfære vi går igennem, før vi stiger ned til tilværelsen på jorden. Det er de væsener der i tiden efter at de har forladt jorden, og efter at de har forladt deres fællesskab med mennesker, er optaget af at optegne den skæbne som mennesker lever i fællesskab med hinanden. Og det er derfor, vi kan se tilbage på det der er i os, på det der rumsterer, når vi møder et menneske på den første måde, og at vi også finder det som er i os, i disse store skæbne bøger, som månevæsenerne fylder med deres erkendelse af menneskers liv på jorden. det er bøger der føres i det åndelige. Det er bøger der indeholder alt det, vi har gennemlevet i fællesskab med andre mennesker. Sammen, mens vi passerer månesfæren, læser vi i bøgerne, og det bærer vi så med ned, og ved hjælp af det vi har læst i disse bøger, indretter vi vores vej som vi styrer — i måske femogtyve eller tredive år — indtil vi finder det menneske i tilværelsen på jorden, om hvem der stod skrevet i måne bøgerne, inden vi steg ned på jorden, at vi havde gjort det ene eller det andet sammen med ham i tidligere jordliv.

Så vidunderligt er de hemmelighedsfulde sammenhænge i verdensaltet indrettet. Og derfor må vi se op mod månens verden med en dybere følelse, med en følelse der er blevet dybere gennem antroposofien, og ikke kun se på det en fysisk videnskab kan fortælle os om månen, men se på det en åndsvidenskab kan sige om det åndeligt-sjælelige og det åndelige ved månen. Hvis man bare ville tænke på, at man alle vegne kan finde paralleller til det, der gør verdenssfæren forståelig! Hvis vi tager en jordisk parallel, findes der i dag en viden, som man ganske vist ikke regner med i livet, men som viden findes den dog.

I vore sammenhænge er det ofte blevet fremhævet, at mennesket i løbet af en syv, otte år simpelthen udskifter sit fysiske stof. De ved jo, at mennesket afstøder sine fysiske hudceller og klipper sine negle og sit hår. Det peger alt sammen i den retning, og det er også sådan, at mennesket stadig skyder stof fra sit væsens centrum ud fra sig, og at nyt stadig presser sig på bagved. Det De i dag klipper af Deres negle, var for syv eller otte år siden stof midt inde i

Deres organisme; De skubber det ud fra Dem, og så forsvinder det. Fysisk stoflighed fornyes. Ja, De af Dem der også sad her for ti år siden, må ikke bilde Dem ind, at de muskler og substansdele der sidder her på stolene i dag, er de samme som den gang. Intet af alt det eksisterer længere; men den åndeligt-sjælelige del af Dem er her også nu. Men sådan er det også med de verdenslegemer vi ser ud på. Den fysiske iagttager vil kun se efter den fysiske substans, og han taler, som om den måne der er deroppe, var den samme som den der engang med sin fysiske substans skilte sig ud fra jorden. Det er lige så forrykt, som hvis De tror, at de muskler og fysiske bestanddele der sidder her på stolene i dag, var de samme som dem, der sad på dem for ti år siden. Ganske vist tager det længere tid for verdenslegemerne, før substanserne er skiftet ud, men de bliver ud skiftet. Den fysiske måne som den fysiske videnskab taler om, kan man ikke tale om på den måde man normalt gør det. Det der stadig er der, er åndeligt-sjælelige væsener, som i sin tid boede på jorden sammen med menneskene. Det, der er den måneeksistens de lever på, er som fysisk substans udskiftet. De væsener af åndeligt-sjæleligt art, som i virkeligheden er dem der egentlig udgør måneeksistensen — på samme måde som det er Deres åndeligt-sjælelige eksistens, der udgør sammenhængen mellem De res væsen i dag og for mere end ti år siden — det er disse åndeligt-sjælelige væsener der på en måde registrerer vores fortid.

Det man kan fremstille på denne måde, kan uddybes yderligere, når man prøver at fremstille det med initiationsvidenskaben. Indtil nu har jeg fremstillet det sådan, at jeg har gjort Dem opmærksom på, at det der begynder at rumstere i os ved bekendtskaber af den første slags er det, månevæsenerne har ladet os læse i deres bøger, inden vi steg ned til jorden. Den som er indviet, iagttager på en helt anden måde, hvad der møder ham i livet af denne art. Også han møder et andet menneske i livet:

Hvor en almindelig bevidsthed kun har en indre fornemmelse af, at man optager den anden i sin vilje og ikke bedømmer ved kommende efter det ydre indtryk, er det for den initierede så dan, at det faktisk bliver anskueligt for ham, hvilke tidligere jordliv de personligheder har haft, som her træder ham i møde. Da træder ikke kun det fysiske menneske frem med sit åndeligt-sjælelige indhold, men det tidligere jordliv, ja måske flere tidligere jordliv, som en slags skygger bagved. Man lærer et menneske at kende sådan, at en hel række mennesker træder frem for ens åndeligt-sjælelige anskuelse. Gennem et bekendtskab lærer man ikke kun en, men en hel række personer at kende, der har lige så megen genstandskarakter som det menneske har gen standskarakter, som man fysisk har foran sig. I civilisationer, hvor man endnu havde en anelse om den slags ting, har man oven i købet også malet den slags ting. Tænk engang — der findes jo gamle billeder, hvor De ser en menneskeskikkelse, bag ved den en anden lidt højere oppe og bag den en tredje endnu lidt højere oppe. Det udtrykker det, man malerisk har villet fastholde af den indviedes indtryk ved et bekendtskab, der kommer sådan til ham, at det pågældende menneskevæsen ikke alene lader ham se det som det møder ham med fra det nuværende jordliv, men også det møder ham med fra tidligere jordliv. Det der for den almindelige bevidsthed kun er en art følelse og fornemmelse, optræder altså klart anskueligt for den initierede bevidsthed. Og på grundlag af åndsvidenskaben er det berettiget at sige, at det faktisk forholder sig som følger: Det der her i et menneske er karmisk forbundet med det, og som for den initierede fremtræder som noget anskueligt, optræder som en dunkel følelse, når der ikke er tale om initiation, men om normal bevidsthed.

Det der fra vores fortid arbejder og væver på vores skæbne, kan vi således betegne som det måneagtige i os. Vi ser tilbage på vore jordliv: det måneagtige arbejder i os. Det arbejder sådan, at når vi møder mennesker, møder vi egentlig altid en mangfoldig hed, hvis disse mennesker er karmisk forbundet med os. For den initierede er et bekendtskab af denne art på en måde et bekendtskab med flere mennesker, eller i hvert fald med flere menneskeliv i dette menneske. For bekendtskabet med de tidligere liv er mindst lige så levende som med det andet menneskes nu værende liv.

Lad os nu se på den anden slags bekendtskaber, hvor vi snarere bedømmer mennesket efter det ydre indtryk, hvad vores forstand fortæller os om det, hvad vore sanser fortæller os, og hvad enhver umiddelbart forstår — det æstetiske indtryk og så videre. Betragter man sagen åndsvidenskabeligt, er der ingenting der fører tilbage til fortiden, der er ingen væsener i månesfæren der formidler vej en hen til dette bekendtskab i livet på jorden; der er heller ikke blevet skrevet noget ind i menneskets astrallegeme i månesfæren. Men til gengæld virker der andre kræfter. Her virker de kræfter, der som åndeligt-sjælelige kræfter hænger sammen med sol eksistensen. Disse åndeligt-sjælelige kræfter fra sol eksistensen virker ned på den anden form for bekendtskab og væver skæbnen fra en anden side. Ja, for en åndelig betragtning er det virkelig, som om vi først oplevede det som en hemmelighedsfuld nat, det der fører os hen

til mennesker, som vi i tidligere jordliv har udrettet meget sammen med. Så møder vi mennesket selv: Nu ser vi mere på, hvilket indtryk det vækker i os; nu er det som om dagens lys, som om solen bryder frem i stedet for den hemmelighedsfulde nat. Åndeligt set er det også sådan:

for dem der har hørt karmisk sammen i lang tid, for dem træder nu ikke kun fortiden frem, men nutid og fremtid. Skæbnen væves videre. Noget åndeligt-solagtigt kommer mennesket i møde.

Men også for dem der intet har haft med hinanden at gøre i tidligere jordliv, også for dem indfinder dette åndeligt-solagtige sig for at væve skæbnerne i nutid og fremtid. Også her gælder det: betragter man sådan noget med initiationens indsigt, lærer man ikke et menneske, man ikke har været sammen med i tidligere jordliv, og som man nu møder for første gang, at kende på den måde, at man ser de skyggeagtige jordliv bag det. Bag dette menneske ser man derimod, når man møder det, væsener fra de højere hierarkier, væsener hvis stade mennesket endnu ikke har nået. Bag mennesket står nu engle og ærkeengle. Med en initiationsindsigt er der stor forskel på, om man står over for et menneske man allerede har været sammen med, eller om det er første gang man står over for det. Har man været meget sammen med vedkommende, ses hans tidligere jordliv bag ham. Har man ikke været sammen med ham, ses i hans baggrund væsener fra hierarkierne lige over mennesket, det vil sige væsener der trænger ned til os på jorden med solstrålerne, med strålelyset fra solen. Og ligesom månevæsenerne indvæver den karma der ligger bag os, i vores astrallegeme, indvæver denne skare af solvæsener i vores jeg-organisation i menneskets jeg væsens underbevidste jeg-organisation — det der udspiller sig, efter at vi har truffet et andet menneske her på jorden: det der er grund laget for videre karma ind i fremtiden. Nutid forvandles jo uafbrudt til fremtid. Det der lige nu er nutid, var fremtid for et øje blik siden. Vores udvikling bevæger sig altså egentlig fra fortiden og ind i fremtiden.

Det vi hos mennesket ser bevæge sig fra fortiden ind i fremtiden, ser vi et billede af ude i kosmos, når vi ser månen vandre hen over himlen med solen enten bagefter sig eller foran sig. Som sol og måne forholder sig til hinanden i deres gang rundt om verden, forholder fortid og fremtid sig til hinanden under menneskets liv i den hemmelighedsfuldt vævede skæbne. Lige som når man møder et menneske og med initiationsvidenskaben ud fra den dybeste, bevægede følelse siger: det du ser bag ham, det månevæsenerne har indskrevet i hans astrallegeme, er både dit og hans, og gennem det er du vokset sammen med ham — så dan siger man, når man med initiationsvidenskab møder et menneske i verden for første gang: der står engle og ærkeengle bag ham. Hver af dem peger så at sige på fremtiden. - Da er der mange muligheder, muligheder for et kommende skæbnefyldt liv.

Ser De, når man på den måde retter blikket ud i verdensvidderne, fremstår måne og sol netop som de to porte ind til den åndelige verden. Og man siger til sig selv: det der er i de fysiske omgivelser på jorden, lever for øjeblikket i mit fysiske legeme; det der er i æter sfærernes vidder, hvor stjernerne er, lever i mit æterlegeme. Men hvis jeg ser op mod månen og mod solen, ser jeg op mod noget der hverken er i mit fysiske legeme eller lever i mit æterlegeme, men mod det der lever i det astrale i mig, og det der fylder mit jeg med kræfter. Da føres vi gennem månen ud af den fysiske og den æteriske verden og ind i den åndelige verden. Og ser man op mod solen, siger man til sig selv: her føres jeg, af det der som det åndeligt-sjælelige hører solen til, gennem en port der fører mig ind i en verden, der er af samme art som mit jeg-væsen; ind i en verden der ikke alene er ligeværdig med mit fysiske og astrale legeme, men som tilmed er ligeværdig med mit jeg-væsen, der sætter mig i stand til at optræde som et bevidst væsen i verden, med det der forekommer os vævet ind i vores skæbne som en nødvendighed, og som vi retter os efter, fordi vi har det ene eller det andet fysiske anlæg, det ene eller det andet temperament eller det ene eller det andet karaktertræk. Alt dette er udelukkende udtryk for vores karma. - I alt hvad vi retter os efter af kropslig nødvendighed, i alt det digteren udtrykker med sine ord: "Sådan er du nødt til at være; du kan ikke flygte for dig selv" — i alt dette lever menneskets månefortidsverden. Og i alt hvad der lever i os af frihed, så vi griber ind — det er noget vi vil med fuldt overlæg — her virker solens verden.

Sådan væves for en åndelig betragtning natureksistens og moralsk eksistens sammen til ét. I en åndelig betragtning som denne har vi ikke naturen på den ene side med dens stive nødvendighed og på den anden side det åndeligt-sjælelige, som ikke kan indgå nogen forbindelse med den første, men henligger som en forladt moralsk verdensorden — nej, den modsætning har vi ikke; vi har den mulighed, at vi i naturens fænomener også kan finde det

der lever moralsk i os. Ganske vist er vi så nødt til at bevæge os fra de almindelige naturfænomener og ud i det, der viser sig for os i den åndelige sol- og måneeksistens.

Ser De, det er betragtninger som denne der overhovedet gør det muligt at hæve sig fra menneskets natureksistens op til en åndeligt-sjælelig eksistens. Vi ser jo også på naturen på den måde, at vi, idet vi ser på den — selv om vi ikke er i stand til at gennemskue det med normal bevidsthed — ser på det der bringer os sygdom i vore jordiske omgivelser eller i verdensomgivelserne. Det er overalt i det der omgiver os. Vores organisme som sådan er jo sund, eftersom den er født af sit sunde jeg, sit sunde astrallegeme og egentlig også af det sunde æteriske. Her på jorden kan vi kun blive syge af noget, der kommer til mennesket udefra, og som mennesket ikke er i stand til helt at forvandle så det passer til dets eget væsen. De kan se det i de simpleste ting. Forestil Dem, at De er i et rum der er så og så varmt eller så og så koldt; De optager da enten varme eller kulde. Ingen af delene må gennemtrænge Dem, som om De var et stykke træ eller en sten. De anbringer ikke Dem selv som et stykke træ eller en sten i et rum hvor De, som træet eller stenen, bliver varm og kold; De forarbejder derimod den varme der er uden for Dem selv. Omgivelserne får Dem kun til at reagere; den varme De har inde i Dem, frembringer De selv i Deres organisme. Men hvis De ikke kan det, hvis De placerer Dem i Deres omgivelser som et stykke træ eller en sten, og Deres omgivelser behandler Dem som et stykke træ eller en sten, da trænger noget udefra ind i Dem, uden at De kan forvandle det: De bliver omgående forkølet. Mennesket kan ikke optage jordens omgivelser i uforvandet form, og heller ikke dens næringsmidler. Tror man det, er det en videnskabelig fantasiforestilling. Mennesket forvandler sin føde såvel som alt andet i sine omgivelser. Kan han ikke det, kommer der sygdom til ham: det er den fysiske årsag til sygdom. Men i sygdom ligger der også noget skæbnebetinget; den kommer ind i hans liv som noget skæbnebetinget.

For ser De, hvis vi foreløbig befinder os i dette ene jordliv, som vi har befundet os i siden et eller andet år i det 19. eller 20. århundrede og til i dag den 6. februar 1924, hvis vi altså befinder os i dette ene jordliv og kun ser på dét, ja så kan vi godt sige: vil vi i dette liv blive syge på grund af omgivelserne, er de nødt til at have en håndfast virkning på os. I hvert fald må der en på virkning til af varme eller kulde eller skadelige luftarter og lignende. Der må komme noget håndfast udefra, der virker på os og bliver til sygdom. Hvis man nøjes med at se på et galnebær, bliver man ikke forgiftet af det. Hvis en skadelig luftart bare er tilstrækkelig langt borte, bliver man heller ikke forgiftet af den og bliver ikke syg. Kort sagt, hvis indtrykket kun virker på det sjælelige, tager man ikke skade af det. Dertil kræves en mere håndfast påvirkning.

Men tænk Dem engang følgende. I vor tid er der rigtig mange mennesker der lever fuldstændig materialistisk, og som også kun vil modtage materialistiske indtryk fra deres omgivelser. De vil afvise, også med hensyn til visse af deres kropslige processer, at de skulle være materialister i dette liv: de spiser det åndelige i planten og det sjælelige i dyret — det får de med når de spiser; for hvis de var ordentlige materialister også hvad føden angår, måtte de nøjes med at spise sten, det uorganiske som er dødt. Men i deres sjælelige område optager de kun ideer og begreber om det livløse. Det der her åndeligt-sjæleligt forbinder sig med menneskets sjæl, bliver da til sygdomskraft for det næste jord- liv. Her kommer indtrykkene til at virke, her forvandler de sig, så de kan blive til kræfter der virker i det fysiske. Det skæbnemæssige i sygdommen overfører vi fra tidligere jordliv til vores nuværende liv på jorden, fordi vi bliver modtagelige for sygdomme på grund af, at vi i tidligere jordliv har fået bestemte indtryk, som er fremmede for mennesket. Disse indtryk virker nu på samme måde som fysisk-håndfaste sygdomsfremkaldere virker i det nuværende jordliv. Alt hvad der i det ene jordliv er ren idé, fornemmelse og indre sjæleværen, forvandler sig i løbet af den tid, vi gennemlever mellem døden og en ny fødsel, til noget fysisk virkende i menneskets liv, og vi har meget fysisk-virkende i os, som i tidligere jordliv kun var sjæleligt. På den måde må vi også i sygdom se noget skæbnebetinget, og vi må ikke hengive os til den overtro, at man kun kan helbrede sygdomme med åndelige midler. Hertil behøves fysiske midler, midler som ligner det fysiske. Men hvis vi til bunds forstår den kendsgerning, at det der i dag virker fysisk, går tilbage til noget der har virket sjæleligt i tidligere jordliv, kan vi sige: det vi ellers ville slæbe med os af sygdom til næste jordliv, helbreder vi for et kommende jordliv ved at lede tankerne bort fra det der var ufuldkomment hos mennesket, og i stedet retter dem mod det som er fuldkomment hos mennesket. Hvis vi for eksempel med sikkerhed kan sige, at en sygdom står i forbindelse med et materialistisk sjæleliv i en tidligere jordtilværelse, kan vi være sikre på, at vi kun kan fjerne sygdommen ved at behandle den ved hjælp af spirituelle anskuelser og

ideer. Alt det der virker i antroposofien, virker netop ved ikke at være ren teori, men ved at det hænger direkte sammen med livet og vækker følelser og fornemmelser for livet.

Og hvordan vil stjernehimlen, jordens omgivelser, egentlig tage sig ud for vores anskuelse, hvis vi er i stand til at se den i det lys som antroposofien udstråler, hvis den plejes på den rigtige måde? Hvor sol og måne kommer til at stå os nær, hvis vi på den måde kan se dem som de ydre kosmiske billeder på vores egen fortid og vores egen fremtid! Hvor vores slægtskab med kosmos og verden bliver intenst levende i os: Vi ser ind i os selv, her væver fortid og fremtid vores skæbne; vi ser ud, vi ser sol og måne, vi møder verdensskæbnen i det ydre i skikkelse af sol og måne. Vores fortid føler vi som noget der stiller sig ved siden af nutid og fremtid, ligesom månen stiller sig ved siden af solen i verdensaltet. Vores ærefrygt, vores hengivenhed og vores offervillighed over for verdensaltet bliver større, hvis vi for står at udvide vores egen væren til verdensværen i den hensigt tydeligt at kunne se slægtskabet mellem det der lever i os selv, og det der væver i verdensaltet.

Forstår De — at mennesket således vokser sammen med verden, er også en af de opgaver, antroposofien stiller sig i sit arbejde. Og jeg håber at vi, som jo samles så talrigt i disse grupper, netop ved den slags betragtninger vokser stadig tættere sammen med den opgave antroposofien har med ikke kun at gøre menneskers tanker dybere, men også deres følelser og deres hjerter. Og for at det kunne ske stadig bedre og mere intenst, netop derfor har julestævnet fundet sted. På julestævnet blev det sagt, at hvis Antroposofisk Selskab fremover skal udfolde sin virksomhed rigtigt, må det forlade de veje det har gået de se neste ti år. Det må gå vejen fra en ydre selskabsramme ind i det åndelige. Dets karakter må blive fuldstændig esoterisk. Det der i fremtiden vil eksistere som Højskole for åndsvidenskab i Dornach, må have en art esoterisk karakter, og hele selskabet må som institution have en esoterisk karakter. Da vil selskabet kunne bevare sit spirituelle liv, som det har brug for. Det må ikke blive overfladisk, sådan som det har stået i fare for at blive gennem de sidste ti år.

Hvad har vi oplevet i de ti år og også forinden? Tag for eksempel bare den kendsgerning, at årsagen til en meget aktiv modstand, som netop lige nu er meget aktiv, er den at modstanderne kan henvise til foredragsrækker og til referater af foredrag, som ikke er offentligt tilgængelige. De ved jo, at man ønskede at der fandtes sådanne foredragsrækker og referater af foredrag. Og nødtvungen har man hidtil måttet give efter for disse ønsker, på trods af at man kunne forudse: dermed leverer vi modstanderne lige netop det i hænde, de har allermost brug for. Vi lever nu engang i en tid, da det er umuligt at gøre den slags ting. Der for måtte selskabet ved julestævnet gå over til fuld offentlig hed.' Det strider på ingen måde mod den kendsgerning, at det på den anden side bliver tilsvarende mere esoterisk. Men der må komme en mere intens bevidsthed ind i hele ledelsen af selskabet; selskabet må så at sige ledes på en antroposofisk måde. Derfor har man ved julestævnet også båret sig helt anderledes ad med det, man også kunne kalde vedtægter, end man ellers gør når man udarbejder vedtægter. Når man udarbejder vedtægter, siger man normalt: man har anerkendt de eller de formålsparagraffer. I Teosofisk Selskab har vi jo også før i tiden haft sådanne formålsparagraffer. Første formålsparagraf: at oprette et alment menneskeheds-broderskab; anden formålsparagraf: at fremhæve religionernes enhed, osv. Jeg har gentagne gange peget på, at netop her må det begynde, som egentlig først Antroposofisk Selskab kan grundlægge som realitet. Ved julestævnet blev denne virkelighed faktisk sat i kraft. Der blev ikke talt om formålsparagraffer, der blev sagt: i Dornach lever der noget, her er der noget levende. Og ser man noget berettiget i det levende, der lever i Dornach, tilslutter man sig selskabet. Der henvises ikke til abstrakte formålsparagraffer, men til noget levende, til noget som er der. Og ingen abstraktioner i de såkaldte vedtægter insisterer på selskabets liv, for de er egentlig ikke vedtægter, men en fortælling om det der findes i Dornach, og det man herfra vil gøre. Formålsparagrafferne er en fortælling, de er ikke vedtægter. Jeg har gjort opmærksom på, at selskabet skal have en ledelse som handler, og som ser sine handlinger og sine initiativer som det, der gør den til det den er, og som det der skaber den. Overalt har man altså forsøgt at erstatte vedtægternes abstraktioner med det rent menneskelige, det umiddelbart menneskelige. Og det er den eneste måde et selskab kan leve på, som skal være en organisme for noget åndeligt, der strømmer ind i verden.

Ser De, egentlig mener jeg: den ledelse der blev sammensat i Dornach ved julestævnet, beror på en slags hypotetisk dom. Hvis selskabet vil sige ja til det ledelsen gør, vil den være en ledelse, hvis selskabet ikke vil sige ja til det, vil den overhovedet ingenting være. Men den skal også kun kunne opfattes som, hvad skal jeg sige, et centrum for en levende virksomhed. Med dette kan jeg kun antyde — jeg sagde jo, at jeg kun ville sige nogle få ord; alt det øvrige står jo tydeligt at læse i "Meddelelser" — at der ved julestævnet faktisk blev gjort et forsøg på

at indføre en ny ånd i selskabet. Men det skulle jo gerne være sådan, at man forstår, af hvad art den nye ånd er: at den er det levendes ånd i modsætning til abstraktionernes ånd, at det er en ånd der ønsker at tale til hjerterne og ikke til hovedet. Derfor er det, at julestævnet i grunden er alt eller intet for den antroposofiske sag: intet, hvis det ikke finder en fortsættelse, og det bare var en festlig lejlighed, som man glædede sig lidt over; bagefter glemmer man det hele og fortsætter i den gamle skure. Så mister det sit indhold, og intet stråler tilbage på det. Sit indhold får det først fra livet i de forskellige områder inden for selskabet, og virkelighed bliver julestævnet først gennem det der sker som følge af det, og gennem det der til stadighed foregår i Antroposofisk Selskab som følge af det. Julestævnet bliver først virke lighed gennem det, der kommer ud af det. Allerede det at se til bage på julestævnet forudsætter jo en vis sjælelig ansvarlighed for dets virkeliggørelse, fordi det ellers vil trække sig tilbage fra den jordiske eksistens og gå samme vej som de månevæsener, jeg har fortalt om i dag. Naturligvis var det i en vis forstand til stede i verden. Om det som julestævne vil få betydning for livet, afhænger af, om det kan fortsættes.

Ser De — vi udtrykte det jo meget tydeligt. I hver enkelt deltagers hjerte blev den spirituelle grundsten for Det Antroposofiske Selskab sænket ned. Ganske vist afsluttede vi formelt, men i virkeligheden burde julestævnet aldrig afsluttes, men stadig leve videre i livet i Antroposofisk Selskab. Jeg vil derfor bede Dem om at optage det der har stået i meddelelsesbladet, med stor alvor og virkelig med den største alvor betragte det De efterhånden vil modtage, som realitet og ikke kun som en beskrivelse. Selvfølgelig kan man ikke kassere alting nu, og i begyndelsen spørger man stadig: hvordan skal man gøre det ene og det andet? – Naturligvis kan alt ikke ske på én dag. Som en af de kommende nyskabelser vil De i Meddelelsesbladet "Hvad sker der i Antroposofisk Selskab" hver uge kunne finde retningslinjer i form af en slags teser, for at sige det abstrakt. Her vil der hver uge i korte sætninger stå noget om antroposofiske sandheder angående mennesket — menneskelivet, religion, kunst og så videre — under det der sker i Antroposofisk Selskab. Og man får da lejlighed til i de forskellige antroposofiske grupper at sige:

Fra Dornach sender man os den eller den tanke som retnings linje; så lad os foruden det andet, vi taler om i grupperne, hver uge først og fremmest tale om det, man sender os fra Dornach i form af den tanke, der kommer til udtryk i meddelelsesbladet.

Det vil give de forskellige områder af det antroposofiske liv i selskabet et enhedspræg. Og på den måde vil der efterhånden kunne opstå mange ting, der ligesom en blodstrøm faktisk vil løbe igennem Antroposofisk Selskab, ikke kun for at man skal tale om enhed, men for at selskabet får tilført noget, der kan gennemstrømme det med ensartet åndeligt blod. Det var det der var tale om på julestævnet. Den gang kunne man føle det; senere vil man kunne se det.

Og det er særlig nødvendigt her i Tyskland. I Tyskland står man jo virkelig på en helt anden måde i det antroposofiske liv end andre steder. Andre steder er modstanden ikke nær så fremtrædende som her. Man kan jo se, at når den optræder andre steder, er den i mange tilfælde importeret herfra, selv om der findes en vis form for modstand overalt, især omkring Dornach. Men det er alligevel en helt speciel form for modstand man møder i Tyskland, ja egentlig en yderst håndfast modstand, som arbejder systematisk, fuldt bevidst og organiseret. Her var det virkelig en tung beslutning at vende op og ned på alting i Antroposofisk Selskab. For det gjorde man; det er en kendsgerning. Da Antroposofisk Selskab blev grundlagt i 1912/13 — ja, De behøver jo bare at tænke på, at jeg ikke var begavet med noget em beder i Antroposofisk Selskab, og medlem var jeg overhovedet ikke. Jeg har ikke været medlem af Antroposofisk Selskab i den tid det har eksisteret — det har jeg tit fremhævet, men man har bare ikke rigtig lyttet efter, hvad det betød; jeg ville nemlig, at Antroposofisk Selskab kun skulle se mig som den der lærer, som den der viser vej til kilderne til antroposofisk liv og så videre. Og det var nødvendigt at forsøge sig frem for at se, hvad der kunne ske ad denne vej.

Nu ser De, at det er gået sådan, at jeg i den alder, hvor man sædvanligvis lader sig pensionere, først skal til at begynde, for i virkeligheden anser jeg det der skete ved julestævnet i Dornach, for en begyndelse, en ægte begyndelse på livet. Og det er mit ønske, at man føler at vi står ved en begyndelse. Og hvis man virkelig føler, at man står ved en begyndelse, kan der også — eftersom denne begyndelse rummer meget i sig — komme noget ud af den begyndelse. Som sagt, det er kun af nødvendighed, at jeg er medlem, ja at jeg oven i købet er blevet formand for Antroposofisk Selskab, og det er mit ønske, at man virkelig forstår den fulde alvor af det, der hænger sammen med julestævnet.

Forstår man det, bliver det måske alligevel muligt gennem dette forsøg, at ægte antroposofisk liv kommer til at strømme gennem Antroposofisk Selskab, hvis man fra alle sider samarbejder om det, der skal udgå fra Dornach. Med dette sindelag — og det er det sindelag det først og fremmest vil komme an på i Antroposofisk Selskab — med dette sindelag vil jeg af hele mit hjerte besvare den velkomsthilsen, dr. Kolisko har givet mig i dag, første gang jeg er hos Dem efter julestævnet, besvare den med en lige så hjertelig hilsen, så den ene hilsen siger til den an den, det ene hjerte til det andet: Vi vil arbejde sammen med den ånd, der var tænkt på med julestævnet; vi vil arbejde sådan sammen, at impulsen fra julestævnet aldrig hører op med at virke blandt antroposofier, der anstrenger sig for virkelig at erkende betingelserne for antroposofisk liv; så at stævnet i Dornach ved denne antroposofiske bestræbelse får mere og mere indhold, der er dens eget; så at stævnet i Dornach egentlig aldrig bliver af sluttet, fordi antroposofier over hele verden arbejder videre på det; så at den ånd det den gang blev forsøgt at påkalde, at den ånd altid vil være til stede på grund af medlemmernes gode vilje, deres hengivenhed og deres indtrængende forståelse for antroposofi og for antroposofisk liv.

I den ånd vil vi arbejde sammen, men da vil vi også virkelig betragte stævnet i Dornach som noget berettiget, som noget alvorligt og ikke se på det som noget, der kan være os ligegyldigt, men se på det som noget, der virkelig trænger dybt, dybt ind i hjertet, i gemyttet, ja helt ind i samvittigheden. Da vil vi mindes julestævnet ikke kun som en festuge, men som noget der udretter noget i verden, og som vender menneskeskæbner. Og alt hvad der udretter noget i verden og vender menneskeskæbner, kan være den rigtige impuls til antroposofisk arbejde, antroposofisk virksomhed og antroposofisk liv.

Karmiske betragtninger over menneskehedens historiske tilblivelse

Femte foredrag (Stuttgart)

Stuttgart, 9. april 1924

En gang i tysk åndsliv er sandheden om de gentagne jordliv blevet sagt på en overordentlig indtrængende måde. Og i den antroposofiske bevægelse har vi jo gjort opmærksom på Lessings eftertrykkelige ja til de gentagne jordliv. På Lessings modneste udviklingstrin finder vi den vigtige afhandling om menneske slægtens opdragelse, og allersidst i afhandlingen finder vi hans bekendelse til de gentagne jordliv. I monumentale sætninger si ges det, at menneskehedens historiske tilblivelse kun kan forstås, hvis den enkelte menneskeindividualitet går gennem flere jordliv og dermed bringer det der kan opleves og udrettes i én epoke af menneskets udvikling, videre til en efterfølgende epoke. Man behøver jo kun at nævne to kendsgerninger i denne forbindelse. Tænk på alle de mulige teorier man kan fremsætte om historiens udvikling enten som virkningen af ideer eller som materielle virkninger osv., for at forklare eftertiden ved hjælp af fortiden. Her plasker man så at sige ret voldsomt rundt i abstraktionerne. Den nøgne kendsgerning er, at de menneskelige individualiteter der lever for eksempel i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede, er de samme som de der har levet i tidligere tidsepoker. Disse individualiteter som i tidligere tidsepoker har optaget det der er foregået i deres omgivelser og det, det har været muligt at opleve sammen med mennesker i deres omgivelser, det har de så bragt med sig gennem dødens port ind i den åndelige verden, hvor man lever mellem døden og en ny fødsel — og båret det ned på jorden igen til et nyt jordliv; det er altså dem selv, der fører det der foregår i menneskehedens udvikling, fra den ene tidsepoke over i den næste.

Menneskeindividualiteter fører til enhver tid fortiden over i fremtiden. Det er den ene kendsgerning, som i sig selv er nok til at fylde ens gemyt med en vis religiøs hengivelse, hvis man op tager den i fuldt alvor. Og den anden kendsgerning er, at alle vi som sidder her, jo så at sige kun behøver at se på os selv for at kunne sige: vi har jo selv levet mange gange på jorden, og det vi er i dag, er resultatet af vore forrige jordliv. Retter man blikket mod historien som helhed og lader det gå tilbage til sine egne oplevelser, kan kendsgerningen om de gentagne jordliv derfor også virkelig få en dybt religiøs erkendelsesmæssig betydning for

sjælen. Noget i den retning har Lessing vel følt, da han sag de: Mon dog sandheden om de gentagne jordliv skulle være så belig, fordi mennesker har opdaget den i længst forsvundne ti der, da deres sjæle endnu ikke var blevet forkvaklede og for dummede? – Lessing slutter derefter af med den monumentale sætning, der udtrykker det der gik op for ham ved bevidstheden om de to kendsgerninger, jeg nævnte: “Er hele evigheden da ikke min?!”

Den åndelige udviklingstråd, der den gang i tilknytning til Lessings Menneske slægtens opdragelse kunne være blevet spundet ind i den tyske åndshistorie, blev ikke længere; den blev revet over. Og hvis der var blevet spundet videre på denne tråd, havde det 19. århundrede nok ikke ment, at det var særlig klogt.

Kære venner, da vi i Berlin for nu mere end tyve år siden begavede os på at begynde det antroposofiske arbejde i Teosofisk Selskab, og det første møde fandt sted for at oprette det der dengang blev kaldt Den tyske sektion af Teosofisk Selskab, var et foredrag af mig, et af de første der skulle holdes, i pro grammet annonceret som “Om praktiske karmaøvelser”. Det, der den gang var tanken, var straks fra begyndelsen at indføre karma-ideen i den antroposofiske bevægelse med sådan en intensitet, at den på en måde kunne være blevet et af de store ledemotiver, hvoraf den antroposofiske bevægelse udviklede sig.

Men da jeg fortalte nogle mennesker — den tids koryfæer, som var kommet til fra det gamle Teosofiske Selskab — hvad jeg egentlig mente med titlen, faldt man over mig fra alle sider. Man erklærede, at den slags kunne der overhovedet ikke være tale om. Og faktisk— ikke at jeg hermed vil sige, at disse mennesker havde ret — var tiden som helhed endnu ikke moden til, at man kunne tale virkelig indtrængende til en større kreds om esoteriske sandheder. Og begynder man at tale konkret, ikke bare i generelle abstraktioner, om karmisk udvikling og dennes betydning for menneskehedens liv i historien med almene abstraktioner, kan man ikke gøre det uden at gå dybt ind i det esoteriske eller uden virkelig at komme ind på konkrete esoteriske fore stillinger. Derfor har i en vis forstand alt, hvad der er blevet ud viklet af antroposofi i Antroposofisk Selskab, været en forberedelse som blev nødvendig, fordi der dengang ikke fandtes den tilstrækkelige modenhed i selskabet.

Men engang må det tidspunkt komme, da man kan begynde at tale konkret esoterisk om karmiske sandheder og deres sammenhæng med menneskehedens historiske udvikling. Ville man i dag vente endnu længere, ville det være en forsømmelse i den antroposofiske bevægelse. En del af hensigten med julens Goetheanum stævne var derfor nu ikke længere at tie om det, der nu engang med virkelig åndsforskning kan udforskes om disse mere intime spørgsmål vedrørende menneskehedens historiske tilblivelse. Og fremover vil man i den antroposofiske bevægelse komme til at lytte til hvad ånderne vil, og ikke til hvad mennesker med en vis ængstelig forsigtighed anser for noget der endnu ikke er tidssvarende eller passende. Netop på det punkt betyder julestævnet ved Goetheanum ikke kun noget, der så at sige kun har kvalitativ betydning for Antroposofisk Selskab, men også noget der skal være begyndelsen til en intensivering af det antroposofiske arbejde. Det er ud fra dette synspunkt, som må blive til den antroposofiske bevægelses synspunkt, jeg gerne vil fremsætte dagens antroposofiske betragtning for Dem.

Kære venner, vi ser nu på de store linjer i historien. Vi bliver opmærksomme på, hvordan forskellige personligheder er toneangivende på det ene eller det andet felt. Vi skal blive klar over, at en bestemt personlighed som optræder i historien, og som for nylig, for ikke så længe siden har påbegyndt det, vi i dag står under indflydelse af, kun kan forstås — og at dermed også det historiske kun kan forstås rigtigt ud fra disse forestillinger — hvis antroposofisk forskning begynder at se ind i sådanne historiske personligheders tidligere jordliv. Men det fører så også noget andet med sig. Det fører med sig, at vi ved at betragte person ligheder som historien fortæller os om, får øje på menneskers skæbneforløb gennem de forskellige jordliv, og med det lys vi på den måde får kastet over karma, kan vi belyse vores eget personlige skæbneliv. Og det er uhyre vigtigt. Karma betragtninger må man nemlig ikke anstille af sensationstrang, men kun for bedre at lyse længere ind i menneskelige sammenhænge og forskellige menneskesjæles oplevelser. For eksempel ser vi, at der navnlig i de sidste to tredjedele af det 19. århundrede dukker en ganske bestemt udbredt sjælelig, materialistisk farvet indstilling op, at den på en vis måde lever videre i det 20. århundrede, og at det er denne sjælelige indstilling der til syvende og sidst har været medvirkende til hele det kaos og al den forvirring, der findes i menneskehedens kultur og civilisation i dag. Og da vi kan se, at det der efter den første tredjedel af det 19. århundrede især er kommet ind i det tyske åndsliv, adskiller sig radikalt fra det, der førhen var grundtonen, grundkarakteren i dette åndsliv, spørger vi efter oprindelsen. I de sidste to tredjedele af det 19. århundrede ser

vi personligheder dukke op, hvis individualiteter må interessere os, og hvis individualiteter vi har et stærkt ønske om at følge tilbage til deres tidligere jordliv.

Blikket hos det menneske der kan foretage den form for forskning, føres nu fra vores tidsalders generelle karakter frem til — egentlig ikke tidligere kristne liv hos de personligheder der optræder i dem — men frem til ikke-kristne tidligere liv. Det er da nærliggende, også fordi det omtrent passer med, hvad vi tidsmæssigt kan angive om intervallerne mellem på hinanden følgen de jordliv, at gå tilbage og ind i den meget omfattende åndelige bevægelse der dukkede op fem hundrede år efter kristendommens grundlæggelse, og gå tilbage til muhamedanismen og til arabismen. Fra Asien bredte kristendommen sig først, efter at have opfanget lidt nordafrikansk civilisation, via Spanien til Vesteuropa; den bredte sig også til Østeuropa og Mellemeuropa, men dens udbredelse flankeres så at sige af arabismen, der på den ene side stødte frem gennem Lilleasien, mens muhamedanismen levede som impuls i den, og på den anden side gennem Afrika til Italien og Spanien. Og af den ydre historie kan De aflæse sammenstødet mellem den europæiske civilisation og arabismen af de forskellige krige, som har fundet sted mellem det europæiske og arabismen. Også her er det vigtigt, at vi nu spørger: Jamen, hvad er da de virkelige, de konkrete kendsgerninger, og hvad betyder det så dybest set for udviklingen af menneskets sjæl?

Nu vil vi så se grundigt på disse kendsgerninger. For eksempel ser vi, at samtidig med at Karl den Store stod i spidsen for begivenhederne i Vesteuropa, i en temmelig primitiv civilisation må man nok sige, udvikler Harun al Rashid's hof i Asien sig i hele sin glans. Og ved Harun al Rashid's hof samles faktisk alle den tids største ånder, disse store ånder som i dybet af deres sjæl ikke alene har optaget alt hvad orienten havde kunnet frembringe af visdom, men som også har forenet orientens visdom med det, der er kommet til fra det græske. Harun al Rashid udviklede ved sit hof et åndsliv, der omfattede arkitektur, astronomi som den forelå på den tid, geografi i den levende form den dengang havde, matematik, digtekunst, kemi og medicin, og til at repræsentere alle disse grene havde han egentlig samlet sin tids mest fremragende mænd ved sit hof. For disse repræsentanter var han en energisk beskytter, og han var en personlighed der skabte det sikre grundlag for et, lad os sige meget beundringsværdigt kulturcentrum, som eksisterede gennem det 8. og 9. århundrede e.Kr. Og når vi betragter Harun al Rashid's hof, ser vi også, at der ved dette hof har levet en mærkelig personlighed, som man måske ikke skulle tro var en indviet, efter dens jordliv ved Harun al Rashid's hof at dømmes. Men de initierede har sammen med denne personlighed vidst, at vedkommende personlighed som levede ved Harun al Rashid's hof, i et tidligere jordliv havde hørt til de bedst initierede mennesker. I et senere jordliv, udadtil tilsyneladende ikke nogen indviet, levede der altså ved Harun al Rashid's hof en forhenværende, det vil sige i et tidligere jordliv indviet. De andre vidste i hvert fald besked om oldtidens initiationsliv. Den personlighed der er tale om, var en glimrende "organisator", som vi ville sige i dag, af hele det videnskabelige og kunstneriske liv ved Harun al Rashid's hof.

Nu ved vi jo, at arabismen, med muhamedanismen som spydspids bredte sig udadtil via Afrika til Sydeuropa og via Spanien til Europa. Vi kender det der har udspillet sig som ydre krige og ydre kulturkonflikter. Men pludselig holder det hele op. Man taler jo gerne om hertug Karl Martels slag ved Tours og Poitiers, som om arabismen dermed var fordrevet fra Europa. Men i arabismen lå der en mægtig åndelig stødkraft. Og det mærkelige er, at da arabismen så at sige udadtil var blevet slået ud af Europa som politisk og militær magt, arbejdede de sjæle der havde været toneangivende inden for arabismen, efter at de var gået gennem dødens port intenst med at finde ud af, hvor dan de fremover kunne udforme arabismens indflydelse i Europa. Når noget går gennem den åndelige verden, kære venner, går det ikke ud på, at tingene får en bestemt ydre form. Der behøver ikke at være nogen særlig lighed mellem det der kommer til syne, når en individualitet optræder i to på hinanden følgende jordliv. Her er det allerinderste det vigtige. Det er svært at forstå i vor tid. For i vor tid, hvor man jo kan finde på at bebrejde et menneske, at det pludselig ikke skriver nedsættende om Haeckel, og ikke mere skriver om Haeckel på samme måde som tidligere, men på en måde som småtskårne ånder mener, er den modsatte af tidligere — på samme måde som man her udviser manglende forståelse, vil man også have svært ved at forstå, hvor forskellige menneskelige individualiteter kan være udadtil i på hinanden følgende jordliv og alligevel have den samme indre impulsivitet. Derfor udvikler disse store sjæle i arabismen sig mellem døden og en ny fødsel videre på den måde, at de bliver ved med at være knyttet til den impuls der var gået fra øst mod vest, og at de også i den åndelige verden bevarer forbindelsen til deres handlinger. I den ydre verden fortsætter civilisationen sin udvikling, som man siger. Der

opstår helt andre former end dem arabismen havde haft. Men de sjæle der havde været de store i arabismen, kom igen, og de førte de indre impulser i arabismen — men uden at tage dens ydre former med — over i en langt senere tid. De kom som en senere tids kulturbærere, i sprog, i tankevaner, i fornemmelsesvaner og i viljesimpulser. Men i deres sjæle levede arabismen stadig videre. Og vi ser da, at netop den ånds strømning, der brød frem i de to sidste tredjedele af det 19. år hundrede og blev toneangivende, stod under kraftig indflydelse fra de ånder der er udgået fra arabismen.

Lad os nu se på Harun al Rashid's sjæl. Den går gennem dødens port i sit Harun al Rashid's liv. Den fortsætter sin udvikling mellem døden og en ny fødsel. Den kommer til syne igen under helt andre civilisationsformer i nyere tid. For Harun al Rashid's individualitet er jo den samme som den der optræder i vestens engelske åndsliv som Lord Bacon af Verulam eller Francis Bacon. Og i Francis Bacons vidtspændende åndskraft må vi se en genfødsel af det, Harun al Rashid præsterede ved sit hof i det 8. og 9. århundrede inden for det orientalske. Og vi ved, at Francis Bacon lige op til vore dage har haft den allerstørste og mest intense indflydelse på europæisk åndsliv. Lige til i dag er man blevet ved med at tænke som Francis Bacon, for så vidt angår videnskabelig forskning og videnskabelig holdning. Det er selvfølgelig ikke rigtigt i alle detaljer, men set i tidens lange perspektiv er det rigtigt. Ser man på den glans og den i en vis forstand udadrettede virkning der udgår fra Harun al Rashid, og ser man, efter at man ved indre forskning har opdaget, at Harun al Rashid er kommet til syne som Francis Bacon, på Francis Bacons ydre livsudvikling, finder man at disse to liv virkelig harmonerer ind byrdes og minder om hinanden i deres indre betydning, om end ikke i de ydre former.

Jeg omtalte en personlighed, der har levet ved Harun al Raschids hof, og som i et tidligere jordliv som gik forud for livet ved Harun al Raschids hof, havde været en indviet. Her må jeg i parentes bemærket sige, kære venner, at det udmærket kan forekomme, at en tidligere indviet i et senere liv udadtil tilsyneladende ikke er indviet. For når jeg den ene gang efter den anden har fortalt, at der har været et ret stort antal gamle indviede mysterielærere, mysteriepræster — må De jo også spørge, kære venner: hvor er de blevet at'? Hvorfor lever de ikke blandt os i vor tid? Jo ser De, kære venner, selv en individualitet der i et tidligere jordliv har været nok så åndeligt-sjæleligt oplyst, kan i et senere jordliv jo kun udtrykke sig gennem det legeme som dette senere jordliv kan give ham, og i kraft af den opdragelse man kan give ham. Nu har menneskehedens opdragelse allerede i længere tid været sådan, at det der engang har levet i disse sjæle som har været indviede, i dag ikke kan og længe ikke har kunnet bryde igennem. De må antage helt andre livsformer, og kun hvis man er i stand til at iagttage et menneskes liv intimt, opdager man, at mennesker hvor man i et senere jordliv ikke kan få øje på, at de er initierede, alligevel har sådanne initiationsliv bag sig.

Et af de mest strålende eksempler herpå er frihedshelten Garibaldi. Garibaldi har haft et mærkeligt liv, og man behøver kun at følge den kraft der ligger i det, for at få øje på, at denne personlighed er hævet over forholdene i det aktuelle jordliv. Fra at være en tidligere indviet, hvad Garibaldi var i et tidligere jordliv, er han blevet en politisk visionær, for sådan må man betegne ham. Han har været en indviet, der i et tidligere jordliv optog viljesimpulser, som han så fører ud i sit liv som Garibaldi på den måde det nu var muligt for et menneske, der er født i 1807. Men man skal se nærmere på ejendommelighederne i hans jordliv. Mit første udgangspunkt var, at jeg så hvordan Garibaldi gik sin skæbnevej i det 19. århundrede sammen med tre andre mennesker, men at hans samvær med dem og den specielle måde, hvorpå han arbejdede sammen med dem, egentlig ikke rigtig er til at forstå. Garibaldi var af hele sit hjerte en ægte republikaner, og alligevel afviste han alt, hvad der kunne tale for et forenet Italien under republikkens flag. På trods af sin oprigtige republikanske indstilling kæmpede han for kongedømmets indførelse, tilmed under Viktor Emanuel. Og se nu: hvis man med okkult forskning nærmer sig det gådefulde spørgsmål: hvordan kunne Garibaldi gøre denne Viktor Emanuel til konge af Italien — for det er Garibaldi der har gjort ham til konge af Italien — får man også øje på de to andre personligheder, man får øje på Cavour og Mazzini. Mærkeligt: Garibaldi er født i 1807, og de andre lige der omkring. Garibaldi er født i Nice, Mazzini som bekendt i Genua, Cavour i Torino og Viktor Emanuel ikke langt derfra. De var alle kommet til jorden inden for en lille omkreds. Hvis man driver karmaforskning, må der i grunden altid være noget konkret, man kan gå ud fra. At den ene er klog og den anden videnskabeligt uddannet, kan man ikke rigtig stille noget op med. At et menneske i et liv har et forfatterskab på trediven romaner, kan man ikke engang bruge som udgangspunkt for at se ind i tidligere jordliv. Vil man forske i tidligere jordliv, er det meget vigtigere, at et menneske halter eller glipper med øjnene. Netop livets tilsyneladende bagateller fører okkultisten ind på

de veje, der er nødvendige for at kunne lyse fra ét jordliv ind i tidligere jordliv. Det der var afgørende for den okkulte forskning på dette felt, var at få fat i hvordan Garibaldi sammen med de tre andre levede sig ind i det 19. århundrede. En ting til, kære venner, var afgørende i denne sammenhæng. For en ydre betragtning frem står Garibaldi som et virkelighedsnært menneske, som en der al tid står med begge ben på jorden, som indretter sig efter livets forhold og så videre. Men ind imellem er der mere intime faser i Garibaldi's liv, der i sig selv viser, at Garibaldi egentlig ret kraftigt overskrider niveauet for, hvad man kan opleve på jorden. Man kan for eksempel pege på, at han som ungt menneske gen tagne gange sejler på Adriaterhavet under de daværende farlige forhold til søs, at han gentagne gange bliver taget til fange, men altid slipper fri på den mest eventyrlige måde. Man kan også påpege, at det ikke er ethvert menneske givet — sådan som Garibaldi oplevede det — at se sig selv på tryk, en skønne dag at se sit navn på tryk i en avis med efterretning om, med bekendtgørelse af sin dødsdom. Han læste for første gang sit navn, da han læste sin dødsdom. Dødsdommen var afsagt på grund af hans delagtighed i en sammensværgelse. Men denne dødsdom blev ikke eksekveret, for endnu har de ikke hængt nogen som de ikke har pågrebet, og Garibaldi pågreb de ikke. Han flygtede til Amerika, hvor han førte et eventyrligt liv, som imidlertid stadig var fuldt af indre intensitet og kraft.

Hvor lidt hjemme Garibaldi følte sig i almindelige jordiske forhold, fremgår blandt andet af den måde han indgik sit første ægteskab på, som var usædvanlig lykkeligt gennem flere årtier. Men hvordan lærte han den dame at kende, som han blev gift med? Det gik meget mærkeligt til. Han var ombord på skibet, endnu ret langt fra land; han rettede kikkerten mod land, i kikkerten så han en dame — og i kikkerten forelskede han sig på stedet i damen. Nu sker det ikke hver dag, at mennesker forelsker sig gennem en kikkert; allerede det forudsætter, at man er hævet over almindelige jordiske forhold. Men hvad sker der så? Han styrer straks mod land, møder en mand, manden synes så godt om Garibaldi, at han tager ham med sig. Han spiser til middag hos manden: han er faderen til den dame, han havde set i kikker ten! En lille forhindring opstår: han kan kun tale italiensk, hun kun portugisisk. Han kan ikke tale hendes sprog, men gør hende begribeligt, at de må leve sammen resten af deres dage, og det forstår hun, til trods for at hun ikke kan italiensk, men kun portugisisk. Det bliver et af de lykkeligste ægteskaber, men også et af de mest interessante. Hun fulgte ham gennem alt, hvad han oplevede i Amerika. Man behøver kun at tænke på den gang da nyheden bredte sig, at Garibaldi var faldet på slagmarken under frihedskampene. Anita Garibaldi gennemsøgte alle slagmarkerne, ligesom det fortælles om mange andre fantastiske kvinder. Hun løftede hvert eneste lig for at se dets ansigt, til hun under sin vandring opdager, at Garibaldi stadig er i live. Men da hun begav sig ud i dette forehavende, havde hun født sit første barn, som ville være død af kulde, hvis hun ikke havde bundet det fast til sin hals med en snor og holdt det varmt ved sit bryst. Intet af dette har med almindelige borgerlige forhold at gøre, og deres samliv var heller ikke noget almindeligt, borgerligt samliv. Men da så Anita Garibaldi døde, gik det sådan, at Garibaldi efter nogen tid alligevel giftede sig igen, og nu på helt borgerlig maner, sådan som man nu engang mødes i livet. Men tænk engang — dette ægteskab der ikke kom i stand ved hjælp af en kikkert, varede kun ét døgn. Både dette og andre lignende træk af Garibaldi's liv viser, at der virkelig var noget meget mærkeligt ved hans liv.

Nu opdagede jeg, at denne personlighed i et tidligere jordliv allerede i den kristne tid havde været en irsk indviet, som med en mission var rejst fra Irland til Alsace, hvor han havde under vist på et mysteriested og som elever havde haft de individualiteter, der så senere blev født på samme tid og inden for samme område som han selv. Nu gjaldt der i de forskellige indvielsesmysterier en lov, ifølge hvilken visse elever skulle knytte sig så stærkt til deres lærer, at han ikke havde lov til at forlade dem, når de i et senere liv mødtes under ganske bestemte omstændigheder. Her var det først og fremmest Viktor Emanuel's individualitet, Garibaldi måtte føle sig bundet til, fordi den pågældende individualitet havde været hans elev i et tidligere liv som initieret. Her gælder teorierne ikke længere. I et senere liv drejer det sig ikke om at overtage et eller andet på en ydre måde, men — om også ubevidst — at følge den indre lov, der fører mennesker sammen efter de impulser der går gennem den historiske udviklings indre liv.

Netop af hele dette liv kan man se, hvordan det som en tidligere initieret har optaget i et tidligere jordliv, kommer for en dag, og at en sådan personlighed udadtil tilsyneladende ikke op fører sig som initieret, fordi den menneskelige kropslighed der er til rådighed i et bestemt århundrede, og fordi den opdragelse der er til rådighed, gør det umuligt for en tidligere initieret at fremstå som initieret. Sådan var det også med den personlighed, som havde levet ved Harun al Raschid's hof, og som efter at den var gået gennem dødens port, måtte gå en

anden vej end Harun al Rashid. Denne personlighed var dybt fortrolig og dybt og inder ligt forbundet med alt det den havde optaget af initiationshemmeligheder fra orientalsk visdom. Den kunne ikke gå den samme vej som Harun al Rashid, der så mere på den ydre glans; den måtte gå en anden vej. Denne anden vej førte den til genfødsel i en senere tid, sådan at de to individualiteter mødtes så at sige i de civilisationsstrømninger, der stod under deres egen indflydelse — Harun al Raschids og hans hofråds — en europæisk indflydelse de selv havde givet stødet til. Og denne rådgivers sjæl kom til syne igen som Amos Comenius, der heller ikke denne gang kunne realisere initiationsprincippet i det ydre, men som gen nem hele den måde han, samtidig med Francis Bacon, gik energisk ind i sin tids pædagogik og opdragelse, viste at der levede noget dybt og betydningsfuldt i ham. Og vi ser altså, at Amos Comenius genfødes med et ligesom mere indre krav, efter at han har levet ved Harun al Rashid's hof; og hvordan Harun al Rashid selv genfødes; vi ser personligheder, og vi ser hvordan civilisationer og kulturer løber sammen i dem. Ser man på europæisk åndsliv i den form hvori det navnlig udviklede sig i det 16. og 17. århundrede, finder man arabismen overalt i de nye former. I alt hvad Bacon har sat sit præg på, lever arabismen mere i sin ydre glans. I alt det Comenius har sat sit præg på, mærker man stadig den dybe orientalske inderlighed.

Det jeg her fortæller Dem, er ikke nogen konstruktion. Den slags ting finder man sandelig ikke frem til ved at spekulere; man finder kun frem til dem ved inderligt at forbinde sig med de pågældende åndelige entiteter og ved, med inspireret forskning at søge vejen fra det ene jordliv over i det næste. Og i det hele taget, kære venner, er meget af arabismen kommet ind i den nye tid ved at sjælene inkarnerer i gentagne jordliv. Kun skal man passe på, at man aldrig misforstår ideen i den slags forskning.

Jeg sagde før, at det ikke drejer sig om at søge efter det, man i det materielle liv normalt anser for vigtigt. Det kommer der ikke meget ud af. Det vil jeg give Dem et eksempel på. Jeg havde en lærer, som jeg også har omtalt i Mit levnedsløb, der var en ud mærket geometrilærer. På et vist tidspunkt i mit liv begyndte han at interessere mig. Der var noget ejendommeligt ved ham, en genial ensidighed foruden andre ejendommeligheder, og i hans sjælelige forhold til geometrien var der ingen hjælp at hente for at finde vejen tilbage til hans tidligere inkarnation. Men denne geometer der var så glimrende til at konstruere, havde en ydre ejendommelighed: han havde klumpfod. Nu viser det sig meget ofte, når man anstiller den slags undersøgelser som fører fra det ene jordliv til det andet, at det der i det ene jordliv hænger sammen med benenes udvikling, i et andet jordliv hænger sammen med hovedets udvikling. Der sker en mærkelig metamorfose af de indre kræfter: den ene gang konstituerer de lemme-systemet, den anden gang hovedsystemet.

Jeg gik ud fra denne geometrilærers sygdom i benet, fra klumpfoden. Og hvad skete der så i den okkulte forskning? Netop det blik som var rettet mod legemsfejlen, førte mig sammen med en anden personlighed der også havde klumpfod, nemlig Lord Byron. Og nu vidste jeg: de to ting har noget med hinanden at gøre, når det drejer sig om gentagne jordliv. Og det var noget i begges hoved i et tidligere jordliv, der første dem sammen i fælles virksomhed, også selv om de i deres sidste inkarnation ikke var samtidige, men dog næsten samtidige, for så vidt angår deres jordiske virksomhed. Jeg gør udtrykkelig opmærksom på, at jeg ikke kommer ind på de kvindelige inkarnationer, fordi de forløbne epoker overvejende har været historisk præget af mænds liv. Det er først nu, kvindens liv begynder at gøre sig gældende. Fremover bliver det netop særlig interessant at beskæftige sig med kvindelige inkarnationer. Men for mange historiske personligheder gælder det, at man i mange tilfælde udelader de mellemliggende kvindelige inkarnationer, som jo også er der. Dette må ikke få Dem til at tro, at der ikke har været mellemliggende kvindelige inkarnationer; men de synspunkter jeg anlægger, fører først og fremmest tilbage til de tidligere mandlige jordliv. De to personligheder som trådte frem for mig, førte mig så tilbage til en tid i det 10. eller 11. århundrede e.Kr. — helt præcis hvornår har jeg ikke kunnet afgøre — da de levede i det østlige Europa i et område, der nu er russisk. De var kammerater. Og allerede dengang var sagnet om Palladiet vandring rundt i verden kommet nogle få personligheder for øre. De har måske hørt om dette palladium, et klenodie som meget i menneskehedens civilisation siges at afhænge af: At Palladiet først var i Troja og så i Rom, at Konstantin den Store med pomp og pragt førte det til Konstantinopel, hvor han til sin egen forherligelse rejste en søjle over det, hvor han jo på toppen oven i kø bet opstillede en Apollonstatue. På søjlen anbragte han en krans af stjerner, og i stjernekransen sad der splinter fra Jesu kors, som han havde skaffet til veje. Kort sagt: alt sammen til sin egen forherligelse. Sagnet fortæller, at Palladiet engang skulle føres herop nordpå, og at den civilisation som var blevet ført til Konstantinopel, så ville forplante sig til norden. Det hørte de to om. De blev grebet af begejstring ved tanken om at

erobre Palladiet i Konstantinopel. Det kunne de ikke. Men de gjorde meget for at bringe dette kulturklenodie til norden. Nu ser man så, særlig hos den ene der senere blev genfødt i vesten, at han havde det i sig, som Byron i det 19. århundrede havde af frihedsbegejstring, som en karmisk konsekvens af sin tidligere stræben efter Palladiet. Hans særlige ånds konfiguration ville De kunne genfinde i alt det, der netop hos min geometrilærer kom for dagens lys på en intim måde: en frihedssans på videnskabens om råde — hvis man var i stand til at opleve det.

Sådan går vejen fra det tilsyneladende underordnede: klump- foden, for derfra, med udgangspunkt i kendetegn som man kan efterspore på denne måde, at komme tilbage til de pågældende personligheters tidligere jordliv. I det hele taget må man have sans for den indre livs konfiguration, hvis man vil tale om historiske karmaeksempler.

Jeg vil gerne omtale endnu et eksempel. I det område man i dag ville kalde det nordøstlige Frankrig, var der i det 8. eller 9. århundrede en personlighed — efter den tids målestok en slags velhavende jordejer. Men han var en eventyrer og foretog krigs togter i de nærliggende områder. Uanset hvor mærkeligt det lyder i dag, skete det dog på den tid, at han forlod hus og hjem og foretog mere eller mindre vellykkede krigstogter i naboegnen. En dag kom han tilbage, og da havde en anden frarøvet ham hans gods; som ejer sad der nu en anden der havde tilranet sig så megen mands- og våbenmagt, at han kunne holde den tidligere ejer stangen. Og da denne ikke havde andre steder at gå hen, blev han livegen hos den nye ejer, eller det man senere kaldte livegen. Der opstod altså et mærkeligt forhold mellem disse mennesker. Den tidligere ejer måtte så at sige foretage en kovending. På det gods, hvor han før havde siddet, sad en anden, og den stilling den anden tidligere havde været i, måtte han nu selv indtage. Sammen med ligesindede afholdt han da i de omliggende skove alle slags natlige — møder ville vi sige i dag — med en dyb indre forbitrelse mod den der havde frarøvet ham hans ejendom, og mod de forhold der tillod sådan noget. Det er interessant at få indblik i det, der dengang blev sagt i dyb menneskelig forbitrelse.

Nu lykkedes det mig at følge de to mennesker videre frem; de gik gennem dødens port i det 8. eller 9. århundrede og kom til syne igen i det 19. århundrede. Den ene, han som først var godsejer og så blev berøvet sit gods, er Karl Marx, det 19. år hundredes grundlægger af socialismen. Med så forskellige ydre omstændigheder kommer man ingen vegne med spekulationer og lignende. Men hvis man efterspører bestemte underliggende ting, støder man i den fordrevne godsejer fra det 9. århundrede på Karl Marx' sjæl i det 19. århundrede. Den der fordrev ham, og som tilføjede ham så meget ondt, er hans ven Friedrich Engels. Det drejer sig ikke om sensationer, det drejer sig om at forstå livet og historien ved hjælp af sammenhængen mellem livene på jorden.

Også på fornemmelsesplanet må man optage sådanne ting med en dybere alvor, ikke med sensationslyst. Her har vi et eksempel på et udslag af europæisk åndsart, men i det europæiske

har der netop også sneget sig noget ind, som helt klart er kommet til fra arabismen. I nyere tid er der megen arabisme i en helt anden form.

Nu har vi en af Harun al Raschids forgængere, en af de tidligste efterfølgere af profeten Muhammed: Muawija fra det 7. århundrede e.Kr. En ejendommeligt personlighed, som tørstede efter erobringer vestpå, men kun udrettede lidt, som var opfyldt af en indre længsel efter vesten uden at kunne udleve den, men følte længslen mod vest, da den gik gennem dødens port. Alt det havde denne personlighed i sig: længslen mod vest, trangen til at udleve arabismen — og efter livet mellem døden og en ny fødsel blev der taget hensyn til det. Også denne individualitet fra en af profetens tidligste efterfølgere trådte frem igen som toneangivende under forholdene i det 20. århundrede. Dengang, da der endnu ikke blev talt under indflydelse af Goetheanum (jule stævnet), omtalte jeg mange ting, som kan begrundes ud fra det der kan siges om en bestemt personligheds gentagne jordliv. Den gang forstod man kun lidt af det jeg sagde. For når det kom til stykket, kom den overbevisningskraft hvormed det blev sagt, netop fra jagttagelsen af de karmiske forhold undervejs i jordlivene. For Muawija er trådt frem igen i vor tid og har som Woodrow Wilson ført den abstrakte arabisme ud i dens yderste konsekvens i livet i den ydre civilisation. Og vi ser, at der i Woodrow Wilson optræder en individualitet, der i allerhøjeste grad realiserer arabismen i vor tid, navnlig i de berømte fjorten punkter. Hvad der er kommet ind i vor tid af ulykke med Woodrow Wilson, ser man bedst ved at sammenligne disse punkter med visse formuleringer i koranen, helt ned til sætningskonstruktionerne. Når først De ved, hvordan tingene hænger sammen, forstår De meget, og De vil opdage hvilke mærkelige ting De støder på.

Kære venner, i dag er det virkelig sådan, at hvis vi mennesker skal tilfredsstilles af en historiebetragtning, kan det kun ske ved at vi tager de gentagne jordlivs konkrete fænomener, karmabetragtning og de indre sammenhænge mellem menneskers forskel lige jordliv alvorligt. Efter at Antroposofisk Selskab gennem to årtier er blevet forberedt til det, der nu skal ske under indflydelse af jule stævnet, har man vel i dag lov til i stadig højere grad at foretage det, der som det første dengang i 1902 ved grundlæggelsen af Den tyske afdeling af Teosofisk Selskab blev annonceret som "Praktiske karmaøvelser". De praktiske karmaøvelser skal blive en del af vores antroposofiske liv — ikke som sensationer, men sådan at de bliver grundlaget for virkelig større og stærkere impulser, som skal leve her i Antroposofisk Selskab. At der nu skal tales på denne måde, må De også se som en ud løber af, at det esoteriske skal gennemstrømme den antroposofiske bevægelse, som er inkarneret i Antroposofisk Selskab. Men vi må også være klar over, med hvilken dyb alvor man må se på den slags ting. Hvis de opfattes med en sådan alvor, væver vi videre på den vævning, som Lessing begyndte at væve på, da han i slutningen af Menneskeslægtens opdragelse pegede på de gentagne jordliv. For mennesket må igen lære, ved en dybere, intim betragtning af mennesket og af menneskets skæbne, at det virkelig er sandt: Gennem åndsvidenskaben ser man ind i det der er menneskets sande væsen, og som til hver en tid, hvis det erkender sig selv, kan udtale de ord: "Er evigheden da ikke min?!" Men man må erkende, at denne evighed er sammen sat af konkrete kendsgerninger, af karmaovervejelser, og af den skæbnemæssige opbygning af menneskets historiske liv.

Sjette foredrag (Stuttgart)

Stuttgart, 1. juni 1924

Min bedste tak til dr. Unger for hans ord. Tro mig, jeg er meget glad for igen at kunne tale blandt mine venner i Stuttgart.

Da jeg sidste gang havde lejlighed til at tale her i anledning af vores Waldorfskole stævne, betragtede jeg sammen med Dem noget, som vedrørte sammenhænge af karmisk art i menneske heden og dens udvikling. I dag vil jeg først sige noget i forlængelse af dette foredrag, idet jeg går ud fra noget som er Dem mere eller mindre bekendt, for så at gå over til noget der ikke er kendt.

Vi ved jo, at når mennesket går gennem dødens port, må det først opleve den kendsgerning det er, at dets æterlegeme spredes ud i kosmos, efter at det i selve dødsøjeblikket har aflagt sit fysiske legeme. Nu vil vi i dag ikke se på den første etape efter døden med aflæggelsen eller rettere udbredelsen af æterlegemet i kosmos, men derimod på det der følger efter. Og det er lettest at forstå, hvis vi først kaster et blik på menneskets jordliv, som det udspiller sig mellem fødsel og død. Menneskets jordliv gennemløber jo to skarpt adskilte tilstande: det vågne liv og søvnen. Nu ved De fra forskellige antroposofiske betragtninger, at den vågne tilstand opstår ved, at de fire led som i dag har betydning for mennesket — det fysiske legeme, æterlegemet, astrallegemet og j eget — er føjet ind i hinanden og gensidigt stimulerer og støtter hinandens virksomhed; men at søvntilstanden opstår ved, at det fysiske legeme og æterlegemet bliver liggende i sengen, hvor de fører en slags provisorisk, midlertidig plantetilværelse, mens astrallegemet og jeg-organisationen fører et selvstændigt liv i den åndelige verden, adskilt fra det fysiske legeme og æterlegemet. Men nu ved De fra Deres almindelige livserfaring, at mennesket, når det sender erindringen bagud i sit jordliv, på en måde egentlig forvansker denne erindring. For når vi ser tilbage på vores jordliv med normal bevidsthed, forekommer tilbageblikket os som en kontinuerlig strøm; den ene begivenhed udspringer af den anden, og herunder lægger vi for det meste slet ikke mærke til, at vi jo slet ikke har med en sådan ubrudt strøm af erindringer at gøre, men at erindringsforløbet til stadig hed afbrydes af nætterne, så vi egentlig burde se erindringen så dan: dag, nat, dag, nat; egentlig altid noget lyst som igen går over i noget mørkt, og som igen går over i noget lyst og så videre. For størstedelen ubevidst, med undtagelse af drømmene som stiger op af nattesøvnen, forbliver den del af jordelivet, som vi sover væk: det er som regel en tredjedel af livet på jorden, hvis mennesket ikke ligefrem er en sovetryne. Man kan

regne ud, hvor meget man sover — også når man tager hensyn til, hvor meget længere barnet sover: resultatet er cirka en tredjedel af livet på jorden.

Vi kan begynde med at spørge: hvad bestiller jeg-organisationen og astrallegemet i den tid vi sover? De befinder sig jo i den åndelige verden. Men de iagttager ikke i den åndelige verden; de forbliver ubevidste, undtagen i drømmene, som sagt. Og desuden ville mennesket, sådan som det nu engang er indrettet med sin normale bevidsthed på jorden, blive forvirret i den ene eller den anden retning, hvis den uafbrudte gjord iagttagelser under søvnen: enten på den måde, at dets bevidsthed om dagen ville være ligesom omtåget, så det gik rundt i en slags bevidstheds lammelse, hvis det var et mere ahrimansk anlagt menneske, eller det ville gå rundt med en forvirret bevidsthed, med en bevidst hed hvori tanker og fornemmelser tumlede rundt mellem hinanden, såfremt det var et mere luciferisk anlagt menneske.

I almindelighed sørger det man kalder 'tærskelens vogter' for, at mennesket er beskyttet mod at iagttage den åndelige verden det har omkring sig om natten. Men når mennesket er gået gennem dødens port og er kommet igennem de første dage, hvor det har aflagt sit æterlegeme, træder det mellem døden og en ny fødsel ind i en tilværelse, som går baglæns, hvor vi begynder med dødsdagen, går videre til den foregående dag og så videre og på den måde lever livet en gang til, men nu i retningen fra død til fødsel. Men nu er det ikke dagene vi gennemlever, men nætterne. Derfor udgør den tid, i løbet af hvilken vi på denne måde lever livet baglæns, omtrent en tredjedel af vores levetid. For et menneske, der er blevet tres år gammel og så dør, varer denne baglænsvandring cirka tyve år. Dette liv gennemleves altså tre gange så hurtigt som livet på jorden. Og så gennemlever vi mel lem døden og en ny fødsel dette liv på den måde, at vi ser på nætterne hvori der, om end ubevidst, har dannet sig billeder der på en vis måde er negativer aflivet.

Hvis ikke mennesket blev beskyttet af tærskelens vogter, ville det hver nat — men på en måde som det ikke kan tåle, og med de konsekvenser jeg lige har beskrevet — da ville det hver nat opleve at det, hvis det havde gjort nogen ondt, var nødt til at sætte sig i det andet menneskes sted og selv opleve, hvad vedkommende føler og oplever ved det onde, det selv har tilføjet det. Mennesket er under søvnen virkelig inde i det væsen, som det har tilføjet det ene eller det andet. Vi gennemlever det bare ikke under søvnen af den anførte grund. Men efter døden oplever vi det i det anførte tidsrum, og vi oplever det meget, meget stærkt. Her lever vi jordelivet baglæns og har overalt oplevelser af udligning for det vi har gjort eller har undladt at gøre. Hvad er det der gør, at vi har disse udligningsoplevelser?

For at svare på det spørgsmål må vi henvise til en kosmisk oplevelse. De husker sikkert, at jeg flere gange har fortalt Dem om, hvordan månen der oprindeligt var et led i jordens udvikling, i løbet af jordudviklingen har skilt sig ud fra jorden. Det er ikke så længe siden, at jeg her har fortalt om, hvordan månen gik ud af jorden og skabte sig en selvstændig fysisk eksistens. Men jeg omtalte også, at menneskehedens rigtig gamle urlærere senere fulgte efter månen, da den havde udskilt sin fysiske natur fra jorden, de urlærere, der så længe de var på jorden, ikke var inkarneret i et fysisk legeme, men kun i et æterlegeme. De virker derfor imaginerende og inspirerende på mennesker. Og de vid underlige lærere, der er iklædt et mere poetisk gevandt, og som findes i folkeslagernes sagn, stammer alle fra en storslået, majestætisk urvisdom som findes på jorden, og som er blevet med delt af menneskehedens urlærere. Men i kraft af deres natur kunne urlærerne trække sig tilbage til månen, hvor de siden har levet.

Når nu mennesket går gennem dødens port, lever det sig faktisk igennem kosmos. Og det lever sig faktisk gennem kosmos på den måde, at det bliver stadig større og større. Først vokser det ind i månesfæren. Men idet mennesket efter døden først vokser ind i månesfæren, kommer det sammen med det, de store urlærere er nu. De store urlærere har så at sige bevaret menneskeslægten tidligere naivt instinktive uskyldige tilstand. Urlærerne var her på jorden, før menneskene fik mulighed for at gøre det onde. Derfor er det dem der opfanger det, der skrives ind i Akashakrøniken i de nætter, vi tilbringer under tilværelsen på jorden; de gennemtrænger det med deres eget væsen og lader os så i den første tredjedel under baglæns vandringen gennem livet opleve det stærkere efter døden, end vi oplever livets begivenheder her på jorden. Hvis man kan iagttage det den døde gennemlever i de første årtier efter døden, ved man, at oplevelserne på jorden i sig selv er håndfaste nok — de støder til os og skubber os af sted — men det der gennemleves ved magten hos de magisk virkende lærere som har opslået deres koloni på månen, virker langt stærkere, det overdøver og overskygger de jordiske oplevelser. Og det går vi virkelig igennem. Lad os sige, at De har givet et menneske en lussing: når De lever baglæns, oplever De ikke det velbehag, den vrede eller forbitrelse, som gav anledning til lussingen, nej, De kryber ind i den anden og oplever,

hvor ondt det gjorde på ham, og hvor det rystede hans sjæl; De mærker nøjagtigt det han har været igennem. At dele begivenhederne med en afdød er noget som er — man kan ikke sige rystende, men noget som berører en overordentlig stærkt.

Se, det vil jeg gerne give et eksempel på. De fleste af Dem kan sikkert huske en af de skikkelser jeg har tegnet i mine mysterier: Strader. Strader skikkelsen er ligesom de fleste af de andre skikkelser i mine mysterier taget fra virkeligheden. Der har eksisteret en personlighed, der levede næsten lige sådan, som Strader er fremstillet i mine mysterier. De kan nok tænke Dem, at jeg har interesseret mig meget for denne personlighed i dens fysiske tilværelse på jorden. Vedkommende døde så i 1912. Fra da af begyndte jeg at interessere mig for det, den oplevede efter døden. Alt hvad denne personlighed der endte som teologisk-rationalistisk forfatter, havde oplevet her på jorden, trådte langt stærkere frem, da han selv oplevede virkningen af sine bøger, sin teologiske rationalisme og så fremdeles. Efter at jeg i nogen tid havde fulgt med i det han oplevede, var det mig ikke længere muligt at videreføre Straders skikkelse i mysterierne: i dramaet dør han, fordi det ikke længere var muligt at aftvinge hans jordliv interesse — den var død i forhold til interessen for det han oplevede efter døden.

Sagen fik et lille efterspil: nogle venner var meget interesse rede i efterladenskaberne efter Straders model; de gjorde et stykke arbejde og ville vise mig resultatet. Det var mig ikke muligt at interessere mig for det. Jeg måtte lade det gå forbi mig og lade alt gå ind ad det ene øre og ud af det andet af den simple grund, at interessen for den døde er meget voldsommere og kvæler alt andet. Med dette vil jeg kun sige, at mennesket under sin baglæns vandring gennem livet oplever langt stærkere og mere intenst, end det gør på jorden. Jordlivet er næsten som en drøm i sammenligning med denne oplevelse. Men det er netop den negative oplevelse, oplevelsen af hvordan den anden oplever følgerne af det, vi har gjort og har undladt at gøre. Derfor må det heller ikke fremstilles som et udelukkende forfærdeligt liv. Men alligevel, mennesket er jo nødt til at få at vide, hvilke af dets handlinger og hvilke af dets tanker og fornemmelser der var rigtige, og hvilke der ikke var det.

Nu kan De forestille Dem, at det er her den første kim lægges til karma. For når mennesket ser, hvordan det går for sig mellem død og ny fødsel, dømmes det anderledes end vi gør. Måske har jeg allerede fortalt Dem, at jeg for mange år siden lærte en dame at kende, der lyttede til en samtale om gentagne jordliv, som udspandt sig i hendes nærværelse. Hun sagde, at efter at have prøvet ét ønskede hun ikke flere jordliv, og hun protesterede kraftigt mod muligheden for at blive ved med at komme igen. Jeg måtte da sige til hende: Ja, det kan godt være, at De dømmes sådan her på jorden, men det er ikke det, det kommer an på; det kommer an på dommen mellem døden og en ny fødsel. — Så længe hun var her, forstod hun det, men så skrev hun et kort fra sin rejse: hun ville alligevel ikke gå med til de gentagne jordliv!

Når mennesket får denne intense oplevelse efter døden, tager det netop en beslutning, der kan udtrykkes nogenlunde sådan:

de og de ting har gjort dig ufuldkommen, du er blevet mindre værd som menneske; det må du udligne! Hermed er det karmiske forsæt givet. Og forsætter i den åndelige verden, i livet mellem død og ny fødsel, er realiteter. På samme måde som det er en realitet her, at De brænder Dem, hvis De stikker fingrene ind i ilden, betyder det i den åndelige verden en realitet som bliver til virkelighed, at De fatter et forsæt. Og De kan være sikker på, at De vil fatte det forsæt!

Men alt det oplever mennesket i månesfæren. Gennem de følgende sfærer, merkur- og venussfæren, når det efterhånden så langt, at det skal ind i solsfæren. Merkur- og venussfæren danner overgangen for mennesket til at komme ind i solsfæren. Men derind kommer man ikke, hvis man vil slæbe hele det appendiks, hele den byrde af ondt med sig, som har lagt sig på ens sjæl i månesfæren. I kosmos er der derfor truffet den foranstaltning, at det onde bliver tilbage i månesfæren, når man går ud af den. Det venter, til vi kommer tilbage: på vejen tilbage går vi igen gennem månesfæren. Men sammen med det onde efterlader vi en god del af os selv, for mennesket er jo ét med sine handlinger. Har jeg gjort et eller andet ondt her på jorden, gør det mig ikke alene mindre værd; jeg mister et stykke af mig selv; jeg efterlader et stykke af mig selv, når jeg er gået gennem månen på den beskrevne måde. Hvis man tænkte sig et menneske der var en så forhærdet synder — sådanne mennesker findes slet ikke — at han aldrig havde gjort noget godt, ville han blive helt og aldeles efterladt i månesfæren. Nå, det sker ikke: folk kommer længere.

Først træder man så som mere eller mindre fuldstændigt eller ufuldstændigt menneske ind i merkursfærens. Også i Merkursfæren oplever man mellem døden og en ny fødsel noget særligt; noget som imidlertid allerede er en forberedelse til soltilværelsen. Ser De, her i det fysiske jordliv bliver man jo også syg på den ene eller den anden måde. For at komme ind i solsfæren må man være helt sund på sjæl og ånd. Derfor bliver man i Merkursfæren befriet for alt hvad der hefter ved sjælen af sygdom. Derfor er det også sådan, at virkelig medicin kun kan læres, hvis man studerer, hvordan de døde befries for deres sygdomme i Merkursfæren. Af det kan man lære, hvad man på jorden skal gøre for mennesker for at befri dem for sygdomme. Dengang der var mysterier og instinktivt klarsyn, mente man derfor altid, at medicin var noget der gennem mysterierne blev åbenbaret fra Merkursfæren. For ser De: hvad er en gud for mennesker af i dag? En gud er et væsen som man aldrig kan se på jorden. Sådan var det ikke for urtidens instinktmæssigt klarsynede mennesker.

Merkur havde sine mysterier. Der fandtes Merkur mysterier; det kan De læse om i min Videnskaben om det skjulte. Ja, den aller første ypperstepræst i Merkur mysterierne var Merkur selv. Det var kommet i stand på den måde, at der blev født et menneske, hvis ånd ved en overmenneskelig proces blev frigjort, så den kunne søge en legemliggørelse på en anden måde. Kroppen var der: denne krop benyttede guden Merkur sig af til at få et legeme på jorden, det vil sige til at vise sig i mysterierne. I de gamle mysterier var det jo guderne, der var lærere. Sådan er det med alle Grækenlands guder — de har alle været på jorden. Og guden Merkur har undervist mennesker i brugen af medicin. Hos Hippokrates finder vi den endnu bevaret som en senere tradition.

Derefter kommer mennesket ind i venusfæren. I venusfæren er det sådan, at mennesket bliver helt klar over, hvor ufuldstændigt det er, men netop i venusfæren bliver dette ufuldstændige nu forberedt til soltilværelsen, hvor man opholder sig i den længste tid. To gange er man inde i den, men vi behøver kun at omtale den ene gang. Den længste tid tilbringer man i soltilværelsen. I soltilværelsen er man for det første sammen med de sjæle man har et eller andet karmisk fællesskab med, sjæle som nu er i den åndelige verden, og som altså er døde ligesom man selv er det; men man er også sammen med væsener fra de højere hierarkier, med Angeloi, Archangeloi, Archai, Exusiai, Dynamis, Kyriotetes og så videre. Hvad sker der her? Her arbejder mennesket, idet det med sin bevidsthed bliver klar over sin ufuldstændighed, sammen med de højere hierarkiers væsener på mønstret og urbilledet på sin kommende tilværelse på jorden; nærmere bestemt arbejder det i den første halvdel af soltilværelsen mere på urbilledet på den fysiske kropslighed og i den anden halvdel mere på urbilledet på sin moralske tilværelse på jorden. Dette arbejde under soltilværelsen er i virkeligheden ikke nær så ensformigt som det kunne se ud til, når man skal beskrive det;

tværtimod er det uendelig meget rigere, meget mere storslået og mægtigt end alt, hvad mennesket kan opleve på jorden. Her på jorden oplever mennesket ikke det der ligger inden for grænserne af dets hud, men derimod hvad der er omkring det. Under soltilværelsen er det lige omvendt: her oplever mennesket alt hvad der er i kosmos. Ligesom vi her siger: det er min mave, si ger vi der: derude er min Venus; ligesom vi her siger: det er mit hjerte, siger vi: det er min sol. - Verdensaltets væsener bliver til vore organer. Vi bliver selv ligesom verdensaltet, og det menneske der står her på jorden — men set i ånden — og som kun er fyldt ud med jordisk substans, er da vores verden. Og denne menneskets indre verden er i sandhed mere omfattende og stor slået end kosmos uden for mennesket her på jorden. Alt det mennesket gemmer i sig, er mennesket sig ikke bevidst om her på jorden. Men det er langt større end det, mennesket ser på jorden. Og hvad det gemmer i sig her på jorden, bliver åbenbart for det i løbet af soltilværelsen. Og af det der er dets verden her, former det sit fysiske og moralske væsen for det næste jordliv. Her arbejdes der også på dets karma. Efter at vi i de første årtier efter døden har lært, hvordan vi skal arbejde, arbejdes der her på, at karma kan bringes i stand. Man kan sige, at den sidste af pudning først finder sted, når vi på den anden vandring gennem måneshæren genfinder det vi har af ondt, og til det der er vores forsæt, til det der er det udarbejdede urbillede, også føjer kraften til at styrte os ind i karma i et nyt liv på jorden.

For nu at forstå endnu tydeligere, hvordan karma i grunden bliver udarbejdet, må vi mærke os følgende. Stjerner — hvad er det egentlig for noget? Fysikerne taler om stjerner, som om det var brændende gas kugler eller noget i den retning. Det er over hovedet ikke rigtigt. Forestil Dem engang, at De er på Venus. De vil da se jorden omtrent som De ser Venus nu, og De vil da simpelthen beskrive jorden, ligesom De nu beskriver Venus, og De vil overse, at der her på jorden som er menneskenes skueplads, findes så og så mange menneskesjæle. På nøjagtig samme måde er der sjæle for hver stjerne der lyser. Der er sjæle på månen: de store

urlæreres sjæle, men jo også nogle af Angeloi sjæle. På Merkur: Archangeloi sjæle; dem lever man sammen med, når man haster gennem Archangeloi sfære — guden Merkur er et ærkeenglevæsen. Og på Venus: Archai. I soltiden — Exusiai, Dynamis og Kyriotetes: det er især sammen med dem man former sin karma. Det der lyser i stjernerne, skal man kun se som det ydre tegn på kolonier af åndelige væsener, som findes i kosmos. I den retning vi ser en stjerne, må vi vide, at der er en koloni af åndsvæsener.

Når mennesket er kommet gennem soltilværelsen, kommer det ind i Mars sfæren, i jupitersfæren og i saturnsfæren. I solsfæren er det jo allerede begyndt at arbejde på sin karma. Men desuden har mennesket brug for de ånder der lever i disse planet sfærer, de ånder der lever på Mars, dem der lever på Jupiter, og de ånder der lever på Saturn, for senere at kunne finde det onde det har, når det på tilbagevejen går gennem månesfæren for at forberede sin karma, så den kan realiseres på jorden. Og især når det drejer sig om at udarbejde særlig karakteristiske menneskeskæbner, er det faktisk sådan, at det sidste af udarbejdet sen af de karmiske sammenhænge netop sker i Mars sfæren, i jupitersfæren eller i saturnsfæren. Det kan ganske vist også forekomme, at der arbejdes videre på karma, når mennesket igen kommer tilbage til venussfæren, og også i Merkursfæren. Mennesket arbejder mellem død og ny fødsel på sin karma med planetsystemets væsener. Og det er overordentlig interessant at følge med i, hvordan der her arbejdes på karma.

I dag er tiden nu inde til — som jeg allerede tidligere har sagt her på stedet — hvor der uden omsvøb skal tales mere åbent og frit om mange åndelige kendsgerninger. Meningen med julestævnet ved Goetheanum var, at det skulle være begyndelsen til den esoteriske strøm, der nu skal gå gennem hele det antroposofiske selskab. Allerede da jeg sidste gang kunne tale hos Dem, begyndte jeg derfor at forklare mange forskellige karmiske sammenhænge. Man må ikke tro, at man så at sige begår et overgreb på menneskers liv, når man gør sig umage for at tale om karmiske sammenhænge netop i forbindelse med interessante menneskelige fænomener. Først da bliver verden gennemsigtig og lys fyldt og derved bestemt ikke fattigere, men rigere og mere stor slået.

I dag vil jeg derfor gerne henlede Deres opmærksomhed på en menneskelig individualitet, som i det andet århundrede efter Kristus med et usædvanligt åbent sind var inkarneret i det der i dag er Italien, altså i det daværende Rom, og som dengang gik alt det igennem, som de mennesker gik igennem af offervilligt martyrium, der som kristne gradvis ville gøre sig gældende i Romer riget — en individualitet som også led under de grusomme uret færdigheder, det fordærv og den forsumpning, som jo den gang fandtes i så rigt mål i Romerriget. En fylde af ondt og godt var strømmet ud over denne individualitets følelsesliv. Og når man betragter det med de midler, åndsforskningen stiller til rådighed for erkendelsen, ser man hvordan individualiteten i livets storme virkelig ligesom trækkes ind i det, der dengang kunne opleves i anden halvdel af det andet århundrede efter Kristus i Romerriget under kristendommens udbredelse. Og netop hos denne individualitet finder man noget uhyre gribende, når man retter det åndelige blik mod den på den måde, jeg sidste gang fremstillede det i forbindelse med andre menneskelige individualiteter i deres gentagne jordliv.

Netop hos denne individualitet der endte sine dage i en høj alder, ser man, at den som havde set så meget godt i en til det yderste beredt offervilje i den fremspirende kristendom, og så uendelig meget ondt og dårligt i den daværende romerske civilisation, ligesom nåede frem til en dom og til et spørgsmål: hvor er den gyldne middelvej? Er der i verden kun helt godt og helt ondt? - Med en imaginativ og inspireret bevidsthed kan man tydeligt følge individualiteten frem til dens genfødsel som kvinde i det 11. århundrede efter Kristus. Som følge af oplevelserne i en kvindes personlighed udglattedes på den ene side det skarpe og kantede, som personligheden i sin høje alder havde fået i sit liv som romer; det blev mildnet og blev til indre, eftertænksomme refleksioner over det gode og det onde. I det 18. århundrede kom personligheden igen og blev født som den tyske digter Friedrich Schiller. Og prøv nu engang at sætte Dem ind i, hvordan Schillers liv tager form: først den gyldne middelvej i livssynet; dernæst hvordan han havde brug for en Goethe for at kunne aflægge alt det, han havde bragt med sig af sin overbevisning: der findes kun godt, og der findes kun ondt. Læs hans dramaer, og De vil forstå dem, hvis De ser tilbage på hans tidligere jordliv på denne måde. Men hvilken omstændighed skal vi tilskrive det? Det må vi tilskrive den omstændighed at Schiller, med sine oplevelser fra sit liv som romer stadig levende i sig, men jo også med inkarnationen som kvinde i middelalderen, derefter i tiden mellem død og en ny fødsel udformede sin karma specielt i saturnsfæren.

At lære saturnsfæren særlige ejendommelighed og væsen at kende kræver egentlig en højere alders initiationsvidenskab. Ser De, De kan nemlig stille følgende spørgsmål: hvordan får man overhovedet en viden om alt det, der lever i stjernerne? Nu har jeg fortalt Dem, at når mennesket hæver sig til en imaginativ bevidsthed, ser det hele sit liv i et stort tableau, men det ser det også inddelt i epoker. Når man op til inspiration og derefter til den tomme bevidsthed, så man kan udslukke tableauet, lyser noget op fra hver epoke. I stedet for at se sit eget liv mellem fødslen og det syvende år får man på dette sted i sit livs panorama øje på det der foregår på månen: man kan da se ind i begivenhederne på månen. – I den anden livsepoke lyser Merkur livet så at sige op som følge af alt det, der udspiller sig mellem tandskifte og pubertet. Netop livet i skolealderen i dette tilbageblik-tableau fører ind i Merkur tilværelsen. Tænk på, hvor vise ligt de forskellige planeter egentlig har fået tildelt deres funktioner under jordens instinktive visdoms tid! Statistikken siger, at mennesket ikke er sundest i årene mellem fødslen og tandskiftet, heller ikke efter puberteten, men i skoletiden, fordi det er den tid hvor Merkur har den kraftigste virkning på mennesker, også på livet på jorden. – I den næste epoke, mellem puberteten og Ca. det 21. – 22. år, ser man begivenhederne og væsenerne på Venus. Det er også viseligt, at seksuel sfære, når den begynder at virke, har fået tildelt venus sfæren. – Mellem det 21. og det 42. år: soltilværelsen; mellem det 42. og det 49. Mars tilværelsen; mellem det 49. og det 56. år Jupiter tilværelsen og mellem det 56. og det 63. leveår Saturn tilværelsen. Og alle de sammenhænge der udspiller sig vedrørende livet mellem død og ny fødsel, hvori Saturn indgår, kan man, selv som indviet, først se når man har passeret det 63. leveår. Indtil da kan man erfare noget om disse ting på mange forskellige måder; men se dem i sammenhæng ved selvsyn kan man først, når man har overskredet det 63. leveår. Nu forstår De, hvorfor jeg først nu taler om noget, der står i forbindelse med Saturn tilværelsen.

Schiller udarbejdede altså sin karma altovervejende i Saturn sfæren. Nu gør det imidlertid et, hvad skal jeg sige, i højeste grad chokerende indtryk at opleve Saturn tilværelsen på den måde, jeg har antydnet, fordi den er så forskellig fra det man kan op leve på jorden. På Saturn eksisterer nutid overhovedet ikke i dens væseners bevidsthed, men kun fortid. Men den måde forti den er til stede på, er storslået. Ser De, hvis jeg skulle sammenligne det med noget der kunne foregå på jorden — det kan det selvfølgelig ikke, men hvis vi nu tænkte os at det kunne — måtte jeg sige: prøv at forestille Dem, at De ikke har nogen anelse om, hvordan De ser ud; De ved kun, at De er til. De handler, De gør ting: det ser De heller ikke — først når det er sket. Prøv at tænke Dem, at De går: De ser ikke Deres egne skridt, De ser ikke bevægelserne; men umiddelbart bagefter forvandler bevægelserne sig til en lille snemand, og De kan følge hele bevægelsen, hvis De vender Dem om og ser, hvad De har gjort. Sådan er de særlige Saturn ånders liv. De ser aldrig det de gør ud fra nuets umiddelbare beslutning; de ser det først, når det har fundet sted. Det er svært at forestille sig det med en almindelig bevidsthed, men sådan er det. Det er også individualiteter i en sådan eksistens, der udformer karma sammen med en individualitet som Schiller. Individualiteter som han får derigennem et vidunderligt indblik i det, som er fortid. Schillers sjæl var derfor, før den blev født i 1759, virkelig i den åndelige verden med et mægtigt tilbageblik på alt det fortidige, som hænger sammen med hans egen karma. Ved hans indtræden på jorden forvandler det sig til sin modsætning: synet af fortiden forvandler sig til en gribben, en begejstret gribben efter fremtidsidealer. Og sådan opstod Schillers fremtids idealer af hans karmiske arbejde under Saturn tilværelsen.

Lad os se på et andet liv, et liv der engang blev levet i Grækenland, og som havde meget at gøre med den plastiske græske kunst, men også med platonisk filosofi, og som i sin tilværelse som ung mand især var enormt begejstret for en plastisk kunst der samtidig kan skues åndeligt, hvorefter det åndeligt sete med uhyre indre kunstnerisk sans kan oversættes til noget kunstnerisk: Hvis vi skal se denne individualitet under udformningen af sin karma — efter at den også havde været igennem andre inkarnationer — må vi søge den i jupitersfæren. Jupiter væsener er af en anden art end saturnvæsener. Jupiter væsener er for eksempel ikke som jordens mennesker. Hvis et menneske på jorden vil fylde sig med visdom, må det gennemgå en indre udvikling og kæmpe, gennemgå indre kampe og rydde modstand af vejen, kort sagt: I tider der er fyldt af udvikling, klatrer mennesket på jorden op til en beskeden visdom. Med Jupiter væsener er det anderledes; til forskel fra jordens væsener fødes de overhovedet ikke, men former sig selv af kosmos. Ligesom De ser en sky forme sig, former jupitervæsenerne sig af kosmos på en æterisk astral måde. De dør heller ikke, de gennemtrænger hinanden, og derfor kan de være der. Men de er så at sige realiseret visdom. De fødes med visdommen, og de kan ikke andet end at være vi se. De har visdom, ligesom vi har et blodkredsløb. Sådan er de res natur; sådan er jupitervæsenerne nu engang. Og blandt dem kan så karma formes. Den omtalte individualitet der havde et af sine vigtigste jordliv i

det gamle Grækenland, gik gennem Jupitersfæren, blev grebet af alt det der er Jupiters visdom, udfor mede sin karma her og blev født igen i det 18. århundrede som Goethe. Deraf denne vidunderlige kombination af visdom og græsk kultur hos Goethe.

Jeg tror ikke, at jordens historie taber i værdi, fordi vi studerer historie på den måde, at vi forstår det der sker på jorden, ved hjælp af mysterierne og de kosmiske hemmeligheder. Lad bare vindtørre professorer komme og sige, at det da giver et meget mere levende billede af Goethe at se ham som det menneske han nu engang er, end at hæve ham op i en højere sfære! - Da det var bedre tider for menneskehedens udvikling, dengang der endnu fandtes et instinktivt klarsyn, talte mennesker også åbent om den måde, hvorpå den himmelske eksistens åbenbarede sig gennem menneskers handlinger og deres eksistens her på jorden. Vi skal tilbage, vi skal ud af den abstraktion, hvor vi tror at vi er en slags regnorme der står på jorden og kigger op og kun ser det, astronomer og astrofysikere fortæller om stjernerne. Og man må være fuldstændig klar over den kamp, der udspiller sig i vores hårdtprøvede civilisation og kultur mellem de mennesker, der kæmper for at få forbindelse med ånden for at gennemskue kosmos med dets ånds lovmæssighed, og de mennesker som ikke vil vide af den; de som nøjes med at holde sig til jorden, ikke kun hvad angår naturvidenskab, men også det universitetsfolk kalder åndsvidenskab: her studerer man dokumenter, altså også kun det fysisk-sansbare materiale. Der kommer jo en afgørelse i løbet af jordens udvikling. Enten fortsætter vores åndelige formå en med at blive mindre og mindre, og en sygdom jeg har talt om i årevis, og som jeg også har talt om i offentlige foredrag, bliver mere og mere udbredt — endnu står der ikke så meget om den i lægevidenskabelige bøger, men desto mere i det virkelige liv:

‘dementia professorales’ — eller også bliver mennesket nødt til at overvinde sig til at lade erkendelserne af det oversanselige få adgang til sin begejstring. Herved trænger det også ind i sammenhængen mellem kosmos og menneskets liv.

Jeg vil give Dem et tredje eksempel, som er lidt mere kompliceret. Her står man med en individualitet, som tidligere har været inkarneret i Indien, dengang den indiske kultur var i aftagende, og som i dette jordliv optog alt hvad der var muligt at optage med et meget dårligt fysisk syn. Man er nødt til at tage den slags detaljer med. Og for det meste er det ved hjælp af de taljer, at man får indblik i tingenes sammenhæng — noget jeg gjorde opmærksom på sidste gang. Den omtalte individualitet har også haft forskellige andre jordliv, men de har ikke været så afgørende som det der blev nedlagt i den, netop fordi den i Indien som følge af sit dårlige og derfor noget overfladiske syn så lotusblomsterne og deres blomstring snarere i en slags længsels fuld tåge end tydeligt og klart, og i det hele taget lærte livet at kende, sådan som man nu lærer det at kende, når man ligesom ser hen over tingene og ikke går dybere ind i dem. Individualiteten har så udformet sin karma på en kompliceret måde. I Mars sfæren udvikledes først alt det, der gjorde personligheden til en slags kamphane på det åndelige felt. Derefter arbejdede personligheden rigtig meget på sin karma i Merkursfæren, og her i Merkursfæren tilegnede den sig vid og satire. Og tænk Dem så i baggrunden en ikke-europæisk verden: individualiteten søger mod en genfødsel i Europa, men den går igennem Mars sfæren: kamp; Merkursfæren; knivskarp kritisk tænkning og fornemmelse.

Efter at den så har udviklet specielle egenskaber i venusfæren — det er virkelig en helt usædvanligt kompliceret karma — og lige som ser hen over det fysiske, men alligevel er overordentligt stærkt åndeligt anlagt, bliver denne personlighed i det 19. århundrede Heinrich Heine. Prøv nu engang at få en virkelig fornemmelse af den forståelse, man får af hver eneste linje hos Heinrich Heine, helt ind i sproget, i sprogets form, i ordene, når man ved, at det i virkeligheden er opstået i merkur-, Venus og Mars sfæren, at det i virkeligheden alt sammen stammer fra kosmos. For i kosmos dannes karma og får sin form; her på jorden leves den ud. Og når man så ser tilbage på dette livs panorama:

man ser månesfæren og Merkursfæren; fra puberteten og til 21., 22. års alderen venusfæren; fra det 21. til det 42. år solsfæren, så Mars sfæren, Jupitersfæren, Saturnsfæren — de efterfølgende år kan jeg ikke komme ind på her; også her ser man ganske vist noget, men jeg kan ikke komme ind på det nu; da opdager man, at disse sfærer har noget at gøre med karma. En normal bevidsthed ved ikke, at mennesket i sig har Merkur sfære, månesfære og så videre. Og dog er det det, mennesket her har i sig, der bevirker dets karma. Det er det, der driver mennesket til at udleve sin karma på en bestemt måde. Når Heinrich Heine altså har udformet sin karma på den anden side ved hjælp af Venus, merkur- og Mars væsener, er det de samme Venus, merkur- og mars- væsener, der virker gennem hans jordiske kropslighed for at hjælpe ham med at opfylde hans karma. Mennesket står altså — netop i kraft af sin

karma — med hele sit væsen inde i kosmos og lever kosmos ud her på jorden. Hver på sin måde, naturligvis.

Man må være fri og bevægelig i sin opfattelse af ting som disse. Når jeg fortæller Dem, at Goethe i Jupitersfæren forvandlede det, han havde lagt grunden til i det gamle Grækenland, til en instinktiv visdomsfylde, så kommer jo alt det han har skabt, frem gennem de væsener, som virker der, og for et andet menneske sker det på en anden måde. Nu levede der engang, mens den mexicanske kultur var i kraftigt forfald, en individualitet; der var endnu en efterklang af mysterierne, og kulten fandtes stadig. Midt i hele magien og forfaldet i et mexicansk mysterium epoke levede med stor kraft en individualitet, som vidste præcis, hvor levende menneskers forhold til Quetzalkoatl, Tetzkatlipoka og Taotl var. I de almindelige kulturhistorier optræder de sædvanligvis næsten kun som navne. Men forestillingerne om alle disse guder, om Quetzalkoatl, Tetzkatlipoka og Taotl, og menneskers forhold til overnaturlige væsener var spillevende. Dette gennemskuede den individualitet jeg tænker på; han fødes forholdsvis hurtigt igen uden noget mellemliggende jordliv og levede i det 19. århundrede som den magiske okkultist Eliphas Lévi efter at være gået igennem Jupitersfæren i livet mellem død og ny fødsel. Trolddomskunst og magi, længst forsvundne ting havde han tilegnet sig i det gamle Mexico. Det blev i Jupitersfæren formet sådan om, at det blev til den ejendommelige, men primitive visdom — en visdom af lavere karat — som man finder den i Eliphas Lévis bøger. Det der hos Goethe i Jupitersfæren som følge af det foregående jordliv, frembragte mild olympisk ild, uforlignelig visdom, frembragte hos Eliphas Lévi en noget letfærdig tågesnak med alle slags trylleformularer. Nok er vores jordliv afgørende for, hvad stjernerne får ud af vores karma. Men det er stjernerne — og det vil sige de væsener som findes der, hvor stjernerne angiver disse væseners eksistens — der omformer det til karma, der her på jorden nedlægges som frø til karma.

Ser De, dette er et forsøg på at uddybe antroposofien yderligere. Og man bliver nødt til at acceptere, at meget af det lyder paradoksalt og fremmedartet. Men det er netop i det paradoksale og det fremmedartede, den virkelige sandhed findes. Menneskets liv har nemlig et dybere og mere kompliceret grundlag, end man normalt tror. Vil man forstå det, kan man ikke blive ved jorden med dens tanker, men må svinge ud fra jorden og ind i de kosmiske vidder. Og ligesom man på jorden kun alt for let glemmer ånden for materien, er det modsatte tilfældet, så snart man kommer ind i stjernehimlen med bare en smule imaginativ erkendelse. Så glemmer man helt sikkert materien og ser efter hånden ånderne, på samme måde som de fattige hyrder jo gjorde det i gamle primitive tider, og som man blev ved med at gøre det helt ind i middelalderen, da man ikke bare afsatte ydre tegn på himmelgloben, men figurer, fordi man faktisk så disse figurer i en imaginativ erkendelse. Som jeg ofte før har sagt, gør antroposofien jo også følelsen dybere. For tænk engang — prøver man med en erkendelse som den jeg har beskrevet, ser man ind i et menneskes skæbne. Og hvad ser man ikke! Da begynder man virkelig at se på hvert eneste menneskes skæbne med hellig ære frygt. For hvad er det, der virker i hvert eneste menneskes skæbne? Omfattende stjernevisdom! Altomfattende stjernevisdom! Intet fremkalder et så gribende og dybt bevægende indtryk i ens sjæl af gudernes virksomhed i verdensaltet, som når man ser den udfolde sig i menneskets skæbne, i en verdens retfærdighed, som strækker sig fra evighed til evighed, og som i virkeligheden er gudernes væren, handlen og tænkning, som væver bag menneskets væsen. Det var hvad jeg i dag ville fortælle Dem om karma.

Kristendommens fordybelse gennem Mikæls solkræfter

Syvende foredrag (Torquay)

Torquay, 12. august 1924

I dag er det første gang siden julestævnet ved Goetheanum, jeg igen kan være sammen med Dem. Og inden vi går rigtigt i gang, skal det siges her, hvordan det hænger sammen med den

impuls, som ved det sidste julestævne ved Goetheanum er kommet ind i den antroposofiske bevægelse. Ved julestævnet havde vi jo den glæde i Dornach at kunne hilse på en række medlemmer fra det engelske landsselskab, først og fremmest vores kære gode ven mr. Collison, formanden her i England. Og i dette øjeblik vil jeg gerne her igen sige de ord, hvormed jeg den gang i Dornach hilste ham velkommen som repræsentant for det engelske lands- selskab.

Det der er kommet ind i Antroposofisk Selskab som impuls ved julestævnet, skal virkelig repræsentere noget som går dybt, og derfor må meget som før julestævnet blev karakteriseret på den ene eller den anden måde, nu karakteriseres modsat. Selskabet har jo været igennem en svær tid også indadtil i okkult for stand, især fordi man efter krigen fra forskellige sider inden for Antroposofisk Selskab forsøgte sig med de mest forskellige ting, og det blev nødvendigt at sørge for, at der fandt en slags fornyelse sted af selskabet.

For mig selv var den fornyelse — det må jeg have lov at nævne her — knyttet til noget af meget, meget stor betydning.

Et stykke tid før jul, efter at det i lang tid havde været hen sigten i en vis forstand at nygrundlægge selskabet i julen — eller i hvert fald at give det en ny form — opstod et spørgsmål i mig.

Jeg indså nødvendigheden af at beslutte mig til at gøre det, som jeg dengang Antroposofisk Selskab havde skilt sig ud fra Teosofisk Selskab, af gode grunde havde afvist. Dengang handlede jeg ud fra den forudsætning, at hvis jeg trak mig tilbage fra alt hvad der hed administration, alt hvad der hed ledelse af selskabet, og kun tog mig af undervisningen, ville det ikke være så svært at forme visse ting, som det ville være, hvis den der underviser, samtidig skal administrere.

Men det der var forudsætningerne dengang i årene 1912 og 1913, da Antroposofisk Selskab blev udskilt af Teosofisk Selskab, de ting blev aldrig til virkelighed. Forudsætningerne blev ikke opfyldt inden for Antroposofisk Selskab. Og jeg var derfor nødt til alvorligt at overveje spørgsmålet om, hvorvidt jeg nu skulle overtage ledelsen af Antroposofisk Selskab eller ej. - Og jeg indså nødvendigheden af at overtage ledelsen.

Men også her i kredsen af vore kære engelske venner vil jeg meget kraftigt understrege noget, som var af afgørende betydning i forbindelse med min beslutning om at overtage ledelsen af Antroposofisk Selskab. For hele bevægelsen var det et yderst risikabelt vovestykke at gøre det, fordi man derved udsatte sig for en ganske bestemt eventualitet.

Den antroposofiske bevægelse er jo afhængig af, at der fra den åndelige verden strømmer reale åbenbaringer ned om ind holdet af de åndelige erkendelser. Vil man arbejde for den antroposofiske bevægelse, kan man ikke nøjes med menneskeværk. Man må være åben for det der strømmer ned fra de åndelige verdener. De åndelige verdeneres love er utvetydige og urokkelige. De må overholdes strengt.

Og det er vanskeligt at forene det, et ydre embede kræver i vore dage — også når det gælder embedet som formand for Antroposofisk Selskab — med de okkulte pligter over for den åndelige verdens åbenbaringer. Man var med andre ord nødt til på det tidspunkt at lade sjælen se dette spørgsmål i øjnene: Vil de åndelige magter, som indtil nu har benådet Antroposofisk Selskab med det der kan strømme ned fra dem, vil disse åndelige magter også fremover så at sige benåde den antroposofiske bevægelse på denne måde?

Jeg er sikker på, at De kan vurdere den fulde betydning af en sådan eventualitet. Man måtte se den mulighed i øjnene, at de åndelige magter havde sagt: det går ikke. Et ydre embede kan ikke accepteres.

Nu i dag har vi virkelig lov at sige, ansigt til ansigt med alle de åndelige magter der hænger sammen med den antroposofiske bevægelse, at de forbindelser der eksisterer mellem de spirituelle verdener og de åbenbaringer, der skal strømme gennem den antroposofiske bevægelse, er strømmet mere intimt, mere dybt gående og i større mål, end det hidtil har været tilfældet, og at den ene af de to muligheder der kunne indtræffe, faktisk er indtruffet — til den størst mulige gavn for den antroposofiske bevægelses fortsatte fremgang. Man har lov at sige: lige siden grundlæggelsen af Det Antroposofiske Selskab ved Goetheanum har de åndelige magter, hvorfra vi har vore åbenbaringer, uafbrudt set ned på os med stor velvilje, ja med endnu større velvilje end de gjorde før. Så i den henseende har Antroposofisk Selskab altså allerede nu i nogen tid været befriet for et tungt tryk.

Før julestævnet ved Goetheanum har jeg jo tit været nødt til at understrege, at man må skelne mellem den antroposofiske bevægelse, som realiserer en spirituel strømning i dens jordiske genspejling, og Antroposofisk Selskab der jo er et selskab, som blev forvaltet på en ydre måde, ved at dens funktionærer blev valgt eller på anden måde udpeget.

Efter julestævnet må man sige det modsatte. Man kan ikke længere skelne den antroposofiske bevægelse fra Antroposofisk Selskab. De to er ét: eftersom jeg selv er blevet leder af selskabet, er den antroposofiske bevægelse blevet ét med Antroposofisk Selskab.

Det har nødvendigvis ført med sig, at den bestyrelse der blev indsat i Dornach sidste jul, ikke er en bestyrelse i ydre, eksoterisk forstand, men at den indsatte bestyrelse er at anse som en esoterisk bestyrelse, der kun står til ansvar over for de åndelige magter for det den gør; den blev ikke valgt, den blev dannet. Al de ting der normalt finder sted ved stiftende møder, fandt sted på en anden måde sidste jul. Og denne bestyrelse er, hvad jeg vil kalde en initiativbestyrelse, der ser sine opgaver i det den gør. Derfor blev der på julestævnet heller ikke udarbejdet vedtægter med den ordlyd som vedtægter ellers har; der blev kun sagt, hvilket forhold der bør være fra menneske til menneske, mellem bestyrelsen og andre medlemmer, mellem medlemmerne indbyrdes og så videre. Hvad bestyrelsen har til hensigt, står i det der ikke er nogen vedtægt, som nok har fået vedtægtsform, men som egentlig er en fortælling om, hvad man vil gøre. Alting var netop anderledes, end det ellers er med selskaber.

Og det væsentlige er, at der siden da virkelig er kommet en esoterisk strøm ind i hele det Antroposofiske Selskab. Hele bevægelsen, sådan som den nu går gennem selskabet, skal have en esoterisk karakter.

Dette skal forstås helt alvorligt. For bestyrelsen ved Goetheanum er det kun den åndelige verdens impulser til rent menneskelig virksomhed der får betydning. Det er ikke paragraf 1, paragraf 2 og så videre der skal opfyldes, men derimod det der er virkeligt, åndeligt liv — det skal fremmes, uden forbehold og uden hensyntagen til andre ting.

Nuvel — jeg vil i denne forbindelse omtale noget der tilsyneladende er ganske ligegyldigt. Vi er i gang med at forny medlemskortene for alle medlemmer. Da vi nu har ikke mindre end tolv tusinde medlemmer over hele verden, skal der udstedes tolv tusinde medlemskort. Dem skal jeg nu selv skrive under alle sammen. Mange syntes selvfølgelig, at man da også kunne få lavet et stempel og trykke det på. Men i den antroposofiske bevægelse skal alting fra nu af have et umiddelbart individuelt, menneskeligt præg. Det skal jeg derfor også overholde i en bagatel som denne. Hvert enkelt medlemskort skal ligge foran mig, jeg skal læse navnet og med min egen hånd skrive mit navn nedenunder: på den måde skabes der en ganske vist lille, men menneskeligt set real forbindelse til hvert enkelt medlem. Selvfølgelig ville det være lettere at lade nogen stemple de tolv tusinde medlemskort, men sådan skal det ikke være.

Dette skal som en begyndelse så at sige symbolsk antyde, at det der i fremtiden kommer til at betyde noget i selskabet, ude lukkende er det element af menneskelighed der går igennem det.

Hvis man møder bestyrelsen ved Goetheanum med forståelse på denne måde, vil man få at se — det kommer jo alt sammen til at gå langsomt, De må have tålmodighed kære venner, men selv om det også kommer til at gå langsomt — alle julens forsæt ter skal efterhånden nok blive ført ud i livet. Men så må man også vise bestyrelsen ved Goetheanum, at man forstår, at den ikke kan tage det femte skridt før det andet, ja ikke engang det andet skridt før det første, og selv om den indtil nu kun har taget et halvt skridt, skal det nok gå; den tid skal nok komme, da den også når frem til det femte skridt. For hvis tingene skal gøres på en menneskelig måde, kan man ikke blive stående ved abstraktionerne, men må alle vegne forholde sig konkret.

Og så vil den antroposofiske bevægelse virkelig ændre karakter. Ånden i den vil blive esoterisk, og den vil holde op med at søge det esoteriske i ydre ting. Visse sandheder som alene kan udtales i den antroposofiske bevægelse, bliver esoteriske fordi kun det menneske, der lever aktivt med i det der er i selskabet, med hjertet vil kunne forarbejde sandheder af denne art. Men man vil ikke længere belægge foredragsrækker med klausul om, at de ikke må sælges til andre end medlemmer, som det hidtil har været tilfældet. Man vil ganske vist ikke kunne købe dem i boghandelen, men hvis man vil have dem, vil man også kunne få dem. Vi vil kun trække en spirituel grænse, som det allerede er antydnet: vi vil sige, at vi ikke under nogen som helst omstændigheder kan anerkende nogen indvendinger eller nogen kritik

undtagen fra mennesker, hvis grundlag er det samme som foredragsrækkernes. For fremtiden kan folk sige, hvad de vil — inden for det okkulte arbejder man positivt, ikke negativt.

Alle disse ting bliver man med tiden nødt til at forstå. Hvis de bliver forstået, kommer der et fuldstændig nyt træk ind i den antroposofiske bevægelse. Da vil man forstå, at bestyrelsen ved Goetheanum alene føler sig ansvarlig over for den åndelige verdens væsen, men i hele selskabet vil man også føle sig knyttet til bestyrelsen.

Og ved hjælp af dette nye træk vil man måske kunne opnå det der skal kunne opnås med den antroposofiske bevægelse, hvis den skal blive det, jeg her i løbet af disse foredrag vil fremlægge fra det indre af det åndelige liv.

Denne korte antydning skulle være en indledning til de fore drag, jeg skal holde for Dem, og når den er blevet oversat, vil jeg begynde på de egentlige redegørelser.

Som århundrederne er gået, er menneskeheden blevet mindre og mindre opmærksom på den åndelige verden. Vi siger med rette, at de sidste århundreder har været indledningen til en materialistisk tidsalder, at denne materialistiske tidsalder har erobret ikke alene menneskets tænkning, men også både menneskets vilje og dets opførsel, og at livet som helhed gradvis er kommet til at stå i materialismens tegn. Og i Antroposofisk Selskab bliver vi så nu bevidst om, at selskabet ønsker at vække de kræfter, som kan løsrive mennesket fra dets binding til det materielle, til det der fornægter det åndelige.

Men hvis den antroposofiske bevægelse skal blive den impuls i menneskehedens samlede udvikling som er nødvendig, må man også virkelig handle i overensstemmelse med alt det, der nu i årevis er gået igennem den antroposofiske bevægelse af tankeindhold og af erkendelsesgods. For eksempel må man tænke

alvorligt over følgende: hvordan lever det moderne menneske egentlig i denne verden?

Det lever sig ind i den ved sin fødsel, idet det overtager ned arvede kendemærker fra forældre og deres forfædre, idet det la der sig opdrage efter de anskuelser der nu en gang er de frem herskende på det tidspunkt, og idet det på et vist tidspunkt i sit liv bliver bevidst om sig selv og på en vis måde vågner op til det ydre liv. Desuden har mennesket vel også øje for det der findes i dets omgivelser af meninger og tanker, af handlinger, impulser og så videre. Det prøver at forstå sig som medlem af sin nation og prøver at forstå sig selv som medlem af den aktuelle menneskehed og så videre.

I den antroposofiske bevægelse optager vi denne lysende, flammende sandhed: sådan som vi nu sidder her, sådan er vi i dette liv — i gentagelsen af tidligere jordliv. Fra tidligere jordliv overfører vi til det nuværende resultat af de tidligere jordliv. Og egentlig skulle vi føle det sådan, at vi ikke kun ser tilbage på det vi er som led af vores nuværende nation og af den nuværende menneskehed; vi skulle føle os som nogle, der famler sig frem efter ankomsten til dette liv efter at være gået igennem en række af jordliv og efter i andre liv mellem død og ny fødsel at have arbejdet på vores selv, på vores jeg og på vores individualitet for at gøre os til det, vi er i dag.

Men hvor er menneskets hverdagsbevidsthed egentlig stadig langt fra også at handle efter dette: Ja, jeg er gået gennem tidligere jordliv, og jeg regner med de tidligere jordliv! Men det kan man ikke for sit eget vedkommende, med mindre man ser på alt i livet under karmas synsvinkel, den skæbneudvikling der går fra jordliv til jordliv. Men det man frem for noget andet må rykke ind under et sådant synspunkt, er jo menneskehedens historiske liv. Så vi må sige: her og der optræder banebrydende personlig heder, som har udrettet noget vigtigt i menneskeheden. Forstår vi dem også, hvis vi kun ser dem fødes på et bestemt tidspunkt, leve deres jordliv til ende, og vi så kun vurderer dem efter det indhold, de har haft i dette ene jordliv? Må vi ikke, hvis vi vil handle i overensstemmelse med det tankeindhold der går gennem den antroposofiske bevægelse, tværtimod sige: her ser vi en personlighed; i sit nuværende eller i sit sidste jordliv repræsenterer den jo gentagelsen af sine tidligere jordliv, og vi kan ikke forstå den, hvis vi ikke opfatter den, sådan som den frem står med resultaterne af sine tidligere jordliv.

Men hvis vi mener det alvorligt med en opfattelse og et synspunkt som dette, er vi jo nødt til at give plads for et helt andet historiesyn end det, der er almindeligt i dag. I dag beretter man om kendsgerninger fra de forskellige perioder i menneskehedens udvikling. Man standser ved en statsmand, en maler eller en eller anden fremtrædende personlighed. Man beretter om det vedkommende har udrettet på jorden siden sin fødsel. Men man opfatter ikke for alvor sagen sådan: her er personligheden; tidligere jordliv lyser ind i det personligheden er nu. Men

historien forstår man først, når man får at vide: hvad der sker i en senere epoke, kommer mennesker jo selv med fra tidligere epoker. De mennesker der lever i dag, eller som levede for hundredvis af år siden, har også levet tidligere, og de bringer det med sig ind i nyere tider, som de har tænkt og oplevet i ældre tider. Den sammenhæng er man nødt til at have for øje.

Hvordan skal man for eksempel forstå det følgende, der går som en rystelse gennem vores tid? På den ene side har vi i næsten to tusinde år haft det, der blev grundlagt ved mysteriet på Golgatha; vi har Kristusimpulsen, der løber som en rød tråd gennem den nyere civilisation i det europæiske, det vestlige område. Men i det samme liv som det den kristne impuls fylder med hjertevarme og åndens lys, har vi samtidig et andet element. Heri har vi alt det vores børn får fra den moderne videnskab allerede i underskolen, og det vi hver morgen suger til os som moderne dannelse, når vi læser avis til kaffen. For se på den aktuelle opfattelse af mennesket: alt det videnskaben tilfører det offentlige liv, meget af det kunsten præsterer, og det andre livs områder præsterer — om intet af alt dette kan man sige, at det er gennemsyret af Kristusimpulsen. Det løber ved siden af Kristusimpulsen. Ja, mange mennesker arbejder oven i købet kraftigt for, at Kristusimpulsen endelig ikke kommer ind i anatomi, i fysiologi, i biologi og i historie, men at de holdes strengt adskilt fra hinanden.

Hvordan kan det være? Så længe vi kun siger: her har vi den og den personlighed; vedkommende arbejder som videnskabsmand, har fået den eller den opdragelse, er vokset op og har foretaget den og den videnskabelige forskning; så længe vi kun siger: her er en statsmand, han har fået den eller den opdragelse, i sine politiske aktiviteter har han været en repræsentant for den eller den liberale eller konservative holdning — så længe forstår vi ikke, hvordan på den ene side den kristne impuls og på den anden side noget, som ikke behøver at have noget som helst med kristendom at gøre, kan strømme gennem en og samme nutidscivilisation. Hvordan kan det være? Det vil vi kunne forstå, hvis vi ser på de banebrydende personligheders gentagne jordliv. Da vil vi forstå, at mennesker fra tidligere civilisationer fører det de i tidligere jordliv har optaget af tanker og viljesimpulser, over i senere jordepoker.

Vi ser personligheder optræde i det, der er blevet skelsættende i vores tidsalder. Lad os for eksempel tage en personlighed, som i nyere tid har fået stor og afgørende betydning for det ydre liv og især for alt det, der har været under videnskabelig påvirkning: Francis Bacon, Lord Bacon af Verulam. En personlighed der træder frem, og hvis liv vi lærer at kende. Vi ser på personligheden i lys af den kristne civilisation. Der er intet, der minder om kristne impulser i Lord Bacons ydre forfattervirksomhed. Han kunne lige så godt være udgået fra en ikke-kristen civilisation. Det han siger om kristendommen, har et meget overfladisk præg i sammenligning med det, der er hans egentlige hjerteimpuls. Denne karakterejendommelighed hos ham ser vi både hos ham som videnskabsmand, som filosof og som statsmand.

Eller lad os se på en personlighed som Darwin. Hvad har Darwins kristendom — han var en god kristen — men hvad har Darwins kristendom overhovedet at gøre med det, Darwin tænkte om dyrenes og menneskets oprindelse? Ingenting. Her lever et helt andet træk, en helt anden impuls end den kristne. Vi kommer ingen vegne, med mindre vi spørger: hvordan forholder det sig med de tidligere jordliv, i dette tilfælde Bacons eller Darwins? Hvad har de ført med sig fra deres tidligere jordliv ind i dette jordliv?

Hvis Antroposofisk Selskab skal blive det, det er tænkt som, må man fremover undlade at stille dette spørgsmål om de gentagne jordliv som en ren abstraktion. At vi ved: vi lever gentagne gange på jorden, og at det ene eller det andet lever sig fra det ene jordliv over i det næste, er jo betragtninger der kan være meget udmærkede, men alligevel ret harmløse, eftersom de kun bliver til bekendelse og tro i almindelighed. Alvor bliver det først, når vi ser på det helt konkrete menneske, og når vi forstår dets konkrete liv i en eller anden senere tidsalder ved hjælp af dets konkrete liv i tidligere tidsalder.

Med betragtninger af den art vil vi nu begynde, og vi vil indlede med at se på noget historisk for at tage karmabetragtningerne bogstaveligt og for at forstå menneskeheden fremadskridende udvikling, for så vidt angår civilisationen og alt hvad menneskeheden gør, forstå det sådan at vi kan iagttage, hvordan mennesker fra den ene tidsalder fører det over i den næste tidsalder, som de har taget til sig i tidligere tider.

I den ene tidsalder ser vi for eksempel Francis Bacon optræde, og senere ser vi Darwin optræde. Vi ser, at de har noget til fælles. Er man overfladisk, undersøger man, hvordan Bacon og hvordan Darwin er nået frem til deres anskuelse. Vil man gå dybere, opdager man,

at de placerer noget i den kristne civilisation, som man først slet ikke kan begribe ud fra den kristne civilisation. Uafviseligt melder spørgsmålet sig, når vi ser tilbage:

har Bacon, og har Darwin da ikke haft et tidligere jordliv?

Fra deres tidligere jordliv har de taget det med sig, som møder vores øjne i deres senere jordliv. Først når vi forstår dem individuelt, forstår vi dem historisk. For når man tager karma alvorligt, opløser historien sig i menneskers handlinger og i menneskelivets strømninger fra fjerne tider ind i nutiden og over i fremtiden.

Om den slags ting skal der fra nu af ikke mere tales så at sige med diskretion; der skal tales i overensstemmelse med de faktisk foreliggende kendsgerninger i det åndelige liv, så historiens og naturens yderside fremstår på en sådan måde, at det der strømmer bagved som spirituel kendsgerning, kommer til syne i historiens og naturens ydre verden.

Under alle omstændigheder vil mennesket indledningsvis stille og behandle spørgsmål som dem jeg lige har omtalt, på en mere overfladisk måde, end det er på sin plads i forhold til de åndelige og fysiske verdener, vi lever i. De må nemlig være klar over, at man ikke kan træffe afgørelser om den slags ting på samme måde, som når man tænker over ting fra hverdagslivet og træffer afgørelser om ting fra hverdagslivet. Og for at gøre Dem bekendt med alle de overvejelser, man må foretage i forbindelse med spørgsmål af denne karakter, vil jeg i dag som afslutning på den første betragtning over disse ting — inden vi går over til at besvare spørgsmålet: hvem var Bacon i sit foregående liv? Hvem var Darwin i sit foregående liv? — indflette en slags personlig bemærkning, som ikke desto mindre er ment fuldstændig objektivt.

For tiden løber min biografi jo som føljeton i "Das Goetheanum". Men i en publikation der også er beregnet for offentlig heden, kan man ikke fortælle alting, og naturligvis er det hist og her nødvendigt at føje noget til af hensyn til de mennesker, der for alvor vil finde vej ind i den åndelige verden inden for vores bevægelse. Og derfor vil jeg i dag, inden jeg nu i det næste foredrag går over til at besvare spørgsmål som dem der er stillet her, komme med en sådan personlig bemærkning.

Ser De, når man som jeg er vokset op i tiden siden tresserne i forrige århundrede og indtil i dag, har man jo levet i den tid, jeg ofte har karakteriseret som den tid, da Mikael herredømmet i menneskehedens civilisation tog sin begyndelse og dermed afløste de sidste tre hundrede halvtreds år med Gabriels herre dømme. Mikaelherredømmet — det vil sige indflydelsen fra Mikael's solimpuls på hele civilisationen i menneskehedens fremadskridende udvikling — begyndte at virke i slutningen af halvfjerdsene i forrige århundrede. Levede man i tiden umiddelbart efter Mikael's indflydelses frembrud, og man havde ungdoms-kammerater, hvad der førte med sig, at man på det tidspunkt, altså i firserne og halvfemserne da Mikael herredømmet var begyndt at gøre sig gældende bag de ydre begivenheders kulisser, måtte udvikle sin gemyts eller forstandssjæl — den udvikler man jo mellem otteogtyve og femogtredve års alderen, ved De — så levede man jo, hvis man sådan rigtigt levede i gemyts og forstandssjælen, uden for den fysiske verden. Mest uden for den fysiske verden står mennesket, når det oplever, bevidst oplever sig selv i gemyts eller forstandssjælen.

Vi inddeler mennesket i fysisk legeme, æterlegeme og fornemmelseslegeme. Med sit fysiske legeme står det helt klart i den fysiske verden. Også med æterlegemet lever det stadig i den ydre verden, og med fornemmelseslegemet lever det stadigvæk stærkt i den ydre verden. Med sin fornemmelsessjæl lever det stadigvæk i den. Men det er muligt at leve fuldstændigt uden for den ydre verden, hvis mennesket i sin forstands- eller gemyts sjæl — før bevidsthedssjælen vågner, hvad den jo gør i det fem og tredivte år — hvis det altså lever helt bevidst i sin forstands eller gemytssjæl. Da kan man komme helt ind i det sjælelige. Dermed var der på den tid, omkring firserne og halvfemserne i forrige århundrede, åbnet mulighed for at man, hvis man havde anlæg for det, med sin forstands- eller gemytssjæl kunne leve mere eller mindre uden for den fysiske verden.

Hvad vil det sige? Det vil sige, at man, fordi man med forstands- eller gemytssjælen levede uden for den fysiske verden, da kunne leve i den region eller sfære, hvori Mikael netop var trådt ind i det jordiske liv.

For ser De, i firserne og halvfemserne udviklede der sig så meget, som mennesker beundrede, som de blev opdraget til, og hvortil de opdrog sig selv. Ja, nyere litteraturer lovpriser jo netop den epoke i højtravende vendinger. Tænk på alt det der kom frem i tidsskrifter, og på alt det der opstod i kunsten, alt det der kom frem i firserne og halvfemserne i forrige århundrede;

det sker i 1879, i 1880, i 1890 og så videre. Men der skete også noget andet netop i de år. Der var et tyndt slør, og bag det tynde slør var der en verden der grænsede tæt op til vores fysiske verden. Det var det ejendommelige ved slutningen af det 19. århundrede. Det var det ejendommelige ved tiden før udløbet af Kali Yuga — Kali Yuga udløb jo sammen med det 19. århundrede — at der lige bag et spindelvævstyndt slør som en normal bevidsthed bare ikke kan trænge igennem, lå en verden: her foregik det, som skal komme mere og mere frem i den fysiske verden og som i sine virkninger skal vise sig i den fysiske verden.

Det er en kendsgerning, at der lå noget hemmelighedsfuldt over tiden omkring slutningen af det 19. århundrede. Bag et slør udspillede der sig mægtige fænomener, der alle grupperede sig om det åndsvæsen vi kalder Mikael. Her var mægtige Mikael tilhængere, menneskesjæle som på det tidspunkt ikke var i et fysisk legeme, men stod mellem død og ny fødsel, men også mægtige dæmoniske magter som under ahrimanske indflydelser mod satte sig det, der skulle komme ind i verden gennem Mikael.

Ser De, hvis jeg må have lov at indskyde en personlig bemærkning lige her, vil jeg sige: jeg er selv vokset op uden egentlig nogensinde at have haft vanskeligt ved at opfatte den åndelige verden. Hvad den åndelige verden kom med til mig, gik ind i min sjæl, udviklede sig til ideer og kunne formes i tanker. Det andre mennesker havde så let ved, var svært for mig. Naturvidenskabelige sammenhænge opfattede jeg hurtigt, hvorimod enkeltstående kendsgerninger ikke ville sidde fast i hukommelsen; de gik ikke ind. Med lethed forstod jeg teorien for bølgebevægelser samt matematikeres, fysikeres og kemikeres anskuelser; men et mineral derimod — jeg kunne ikke som andre nøjes med at se det en eller to gange før senere at kunne genkende det, nej der skulle tredve, fyrre gange til. Den ydre fysiske verdens kendsgerninger modsatte sig at blive holdt fast og opfattet af mig. Det var ikke let for mig at komme ud i den fysiske sansede verden.

Jeg måtte derfor blive stående i denne verden bag sløret, med hele min forstands- og gemytssjæl i Mikael's region, og jeg måtte tage del i det der foregik. Netop da opstod de store krav om nu virkelig at gøre alvor af åndens liv og stille disse store spørgsmål. Det var ikke det ydre liv, der gav stødet til det. Det ydre liv skrev småborgerligt videre på Darwins og Bacons biografier. Men her, bag kulisserne, bag det tynde slør, i Mikael's rige blev de store livsspørgsmål stillet. Og her lærte man først og fremmest én ting at kende: den store forskel der er på at stille dette spørgsmål i sit hjerte og at tale om det med ord.

I dag siger mennesker: Det man ved, kan man også sige med ord. Sådant er det jo også i dag: alt hvad mennesker oplever, bliver så hurtigt som muligt omsat til ord og udtalt med ord. De spørgsmål som var fremme i Mikael's region netop i firserne og halvfemserne, de spørgsmål levede videre ind i det tyvende århundrede, hvis de bundfældede sig i et menneske. Og alligevel var det hver gang sådan, når man allerede i årtier havde været under indflydelse af disse spørgsmål og havde levet med dem, at hvis man ville fortælle om tingene, var det som om Mikael's fjender altid kom og bandt ens tunge, for der var visse ting der ikke skulle tales om.

Ser De, også i hjertet af den antroposofiske bevægelse var det nødvendigt at blive ved med at beholde meget for sig selv, som så at sige var forblevet en Mikael hemmelighed. Hertil hørte først og fremmest sandheder der havde med historiske sammenhænge som de før omtalte at gøre. I nogen tid har det nu været muligt at tale åbent om sådanne ting. Gennem måneder har muligheden været til stede for — netop også for mig er det blevet muligt — at tale åbent om den slags ting. Derfor sker det, og det er sket, og det vil også ske her, at der fra nu af kan tales åbent om sammenhængene i de forskellige jordliv. For det hænger sammen med afsløringen af de Mikael hemmeligheder, der udspillede sig på den måde jeg beskrev for Dem.

Dette er en af de konkrete ting, jeg tidligere har talt abstrakt om. I første del af foredraget talte jeg om, at der var den mulige hed: den åndelige verden kunne have sagt nej. Den sagde ikke nej. Faktisk, med alt det som det især efter julestævnet er blevet muligt at give til Det antroposofiske selskab, med hele den måde hvorpå jeg efter den tid har fået tilladelse til selv at arbejde okkult — det er jo ikke nye ting, for på det okkulte område kan man ikke straks dagen efter meddele de ting, man har opdaget dagen før, det er gamle ting, ting som er blevet oplevet på den måde jeg fortalte Dem — men der er yderligere sket det, at de dæmoner må tie, som tidligere forhindrede at ordene blev udtalt.

Hermed er der gjort opmærksom på et sådant omsving, og jeg fortæller Dem om dette forhold for at De skal optage det med den nødvendige alvor, når der for fremtiden tales om betydningsfulde og ubetydelige personligheders konkrete, gentagne jordliv. Man må ikke

omgås letfærdigt med disse ting; man må kun tage imod dem, hvis man har den fornødne respekt for dem.

Nuvel, det har ligget mig på sinde at komme med disse an tydninger; de bliver suppleret i løbet af de følgende foredrag, og der bliver fortalt mere ud fra dem. Men inden jeg går over til at tale om Darwins og andres tidligere inkarnationer, ville jeg først gøre opmærksom på, i hvilken åndelig atmosfære og i hvilket åndeligt lys man skal se de ting der her er tale om. Når vi så næste gang samles her til medlemsmøde, vil vitale videre om disse ting.

Jeg har endnu tilbage at sige, at vi jo nu som en del af den antroposofiske bevægelse har en i snævrere forstand esoterisk bevægelse, der er opdelt i forskellige sektioner. Som det vigtigste er der den almene sektion, som kommer til at rumme det esoteriske for alle menneskesjæle. Så har vi den pædagogiske sektion — de nærmere omstændigheder skal nok blive bekendtgjort — og vi har den medicinske sektion. Vi har to kunstsektioner, en for de bildende kunster og en for de musikalske og de talende kunster. Vi har en naturvidenskabelig sektion. Vi har en astronomisk matematisk sektion. Herom vil jeg selvfølgelig berette, når lejligheden kommer.

Den almene sektion som klasse betragtet er nu til en begyndelse repræsenteret udadtil gennem sin første klasse, og der er jo gennem længere tid blevet holdt klassetimer ved mig i Dornach og også forskellige andre steder som for eksempel i Prag, Wroclaw og Paris. I de ting vi sammen behandler her, indgår og så en sådan klassetime, og den er planlagt til næste tirsdag. Der for må de venner, som opfylder betingelserne for at blive med lemmer af denne klasse, ja i det hele taget af den esoteriske bevægelse, først optages i den.

Om de strenge betingelser vil jeg så tale i den første klassetime. Men til en begyndelse drejer det sig om, at kun de venner skal søge om optagelse, som allerede har deltaget i den antroposofiske bevægelse i mindst to år. Undtagelser herfra kan gøres i sjældne tilfælde. Men i øvrigt er det ledelsen af skolen ved Goetheanum der afgør, om medlemskab kan bevilges, eller om medlemskab skal afvises.

Og det skal siges på forhånd, at for fremtiden kan ethvert menneske som har interesse i og længsel efter de åndelige verdener, træde ind i Antroposofisk Selskab. Det forpligter så at sige ikke til andet end det, ethvert anstændigt tænkende menneske er forpligtet til.

Skolen derimod, som skal åbne vejen ind til den åndelige verden selv, må stille sine egne, meget seriøse krav. Det menneske som vil være medlem af skolen, må også i verdens øjne være en ægte repræsentant for den antroposofiske sag.

Kald det ikke et indgreb i menneskets frihed! Friheden må jo være gensidig. Det menneske som bliver medlem af skolen, er selvfølgelig et frit menneske, men skolens ledelse må også være fri. Det må stå den frit for at afgøre, hvem den vil lade få del i skolens åndsgoder. Det er så at sige en spirituel overenskomst, som indgås mellem skolens ledelse og hvert enkelt af dens med lemmer. Skolen må derfor også forbeholde sig ret til, hvis det skulle vise sig, at et menneske som er blevet medlem af skolen, ikke handler i overensstemmelse med det skolens impulser vil formidle og i sit liv ikke handler sådan, at han fremtræder som repræsentant for skolen — skolen må også have frihed til at bestemme, at den pågældende i et vist tidsrum eller ikke længere kan være medlem af skolen.

At disse ting bliver taget alvorligt, vil De kunne se af, at in den det blev muligt at holde en klassetime her i Deres kreds — hvad der skal ske første gang på tirsdag og derefter videre frem over — altså i løbet af skolens hidtidige virksomhed har det allerede været nødvendigt at udelukke seksten eller sytten medlemmer fra skolen. Netop de ting der vedrører det okkulte liv, må man opfatte som de realiteter de er.

Hvis altså nogle mener, at de nu virkelig repræsenterer den antroposofiske sag over for verden, kan de melde sig. Af ydre betingelser er der først og fremmest den, at man har været med lem i mindst to år. De venner som har været medlemmer i mere end to år, kan melde sig, hvis de endnu ikke har modtaget deres blå medlemskort. For fremtiden får man det røde medlemskort som medlem af Antroposofisk Selskab, og det blå kort får man som medlem af skolen.

Jeg beder altså de venner, som vil være medlemmer af skolen og som —jævnfør hvad jeg sagde før— endnu ikke har modtaget noget medlemskort, selv om de allerede har skrevet, og deres skrivelse endnu ikke har kunnet behandles, og de følgelig endnu ikke har fået tilsendt det blå medlemskort, om at henvende sig til dr. Wachsmuth i aften eller i hvert fald de næste dage, helst så hurtigt som muligt. Vi kan så lave en oversigt over dem der melder sig til nu, og

de som kan optages i skolen, får så deres blå medlemskort til den første klassetime, der som sagt er planlagt til næste tirsdag.

Ottende foredrag (*Torquay*)

Torquay, 14. august 1924

Jeg har stillet det spørgsmål: Hvordan finder vi ved hjælp af tidligere jordliv forklaringen på et senere jordliv hos forskellige historiske, ja også ikke-historiske personligheder, som alligevel kan være interessante for os på grund af deres virksomhed? Og i dag vil jeg så, for at fremskaffe det nødvendige grundlag for yderligere betragtninger, først pege på visse sammenhænge som har været til stede mellem forskellige personligheder på hinanden følgende jordliv. I dag vil jeg begynde med at præsentere Dem for noget som er resultatet af en vis åndelig forskning for derefter, netop på det grundlag der i dag bliver givet i fortælleform, at opbygge en art erkendelse af, hvordan man kommer frem til at kunne betragte personligheder på hinanden følgende jordliv.

Nu vil vi vælge nogle personligheder der er lige så karakteristiske som dem, hvis navne jeg nævnte sidste gang. Personlig heder som disse gør os jo især opmærksom på, at forskellige åndelige impulser virker ind i vores nuværende civilisation. I næsten to tusinde år, sagde jeg i den foregående betragtning, har kristendommen vandret gennem den vestlige verden og en stor del af vestens kolonier, den kristendom der i højere grad end man skulle tro, er blevet en del af alle civilisationer. Og det er jo sådan, at meget af det hvor man ikke umiddelbart ser, at der lever kristne impulser, ved nøjere eftersyn alligevel viser sig at være fyldt af ægte kristne impulser. Men man kommer ikke udenom — hvad jeg også antydede — at der i vores civilisation indgår et element, som ikke røber nogen umiddelbar sammenhæng med kristendommen.

Visse anskuelser, og også visse former for livsførelse som ikke røber nogen umiddelbar sammenhæng med kristendommen, vandrer ind i vores civilisation. Og det menneske som nu vil forstå de dybere indre årsager til det historiske udviklingsforløb af vores åndsliv, og som søger hjælp til sin forståelse hos ånds forskningen, ser sig da stillet over for et fænomen som næsten altid overses, når talen er om den vestlige civilisations tilblivelse. Han ser sig stillet ansigt til ansigt med det historiske fænomen, der gik parallelt med Karl den Stores optræden og virksomhed i Vesten. Han ser sig stillet ansigt til ansigt med det hof i Orienten, som Harun al Rashid, Karl den Stores samtids, ledede med en glans som man virkelig må kalde orientalsk. Alt det Karl den Store udrettede i Vesten, ser svagt og mat ud i sammenligning med den mægtige glans og majestæt der lå over det, der samtidig udgik fra Harun al Rashid's hof.

Man behøver kun at tænke på hele det åndsliv der samledes omkring dette lilleasiatiske hof. Vi skal huske på, at den græske kultur i antikken under Alexanders felttog blev bragt til Asien i en form, som man i dag dårligt har nogen anelse om. Alt hvad der havde rod i græsk kultur, blev på en genial måde ført over til Asien af Alexander den Store. Og ved mange af lærdomscentrene i Orienten herskede der som følge af de institutioner, som gennem Alexander den Store blev henlagt til Orienten, en livs og en verdensanskuelser som trofast holdt fast ved meget af det gamle og afviste meget af det, der i Vesten senere skyldede ind over det gamle.

Først og fremmest var der med Alexander den Store kommet en rationel og sund videnskabelig mystik ind i Asien, så de der hældede til den filosofiske retning, som nu var kommet over til Asien, opfattede hele verden som fyldt af kosmisk intelligens. Alt i verden er fyldt af kosmisk intelligens. I Asien sagde man som menneske ikke: jeg udtænker noget, jeg er et intelligent væsen — men man sagde: alt hvad der tænkes, er noget guder tænker, noget som først og fremmest den ene gud tænker, som jo spillede en rolle allerede i aristotelismen. Det der er det enkelte menneskes intelligens, er en dråbe af al intelligensen, som åbenbar sig for den enkeltes væsen sådan, at den enkelte følte, at hans hoved og hjerte ligesom var inde i al intelligensen. Sådan var stemningen.

Den samme stemning herskede ved Harun al Rashid's hof. Den herskede endnu i det 8. og 9. århundrede e.Kr. Og så kom de græske lærde til, som havde måttet flygte, fordi den græske filosofi blev udryddet i Europa. Der fandtes stadig meget af den orientalske visdom. Alt hvad der dengang var muligt i retning af stærkt mystisk astronomi, af storslået arkitektur med indre plasticitet og af anden kunst, herunder også digtekunsten, hvad der var muligt af andre videnskaber og af livets øvrige praktiske manifestationer — alt det mødtes ved Harun al Rashid's hof, fordi dette pragtelskende, men også i en vis forstand organisatorisk overordentligt begavede menneske ved sit hof samlede sin tids mest vidende mennesker, de som havde bevaret meget af den gamle mysterievisdom, de som ikke længere var direkte initierede, men havde bevaret megen gammel mysteriet visdom og levede med liv og sjæl i denne mysterievisdom.

Især var der én personlighed, en uhyre klog rådgiver for Harun al Rashid, som vi vil se nærmere på. Hans navn er under ordnet; det er ikke gået over i historien. Men det var en meget vis personlighed. For at forstå den må man rette blikket mod noget, som netop kendere af åndsvidenskab vil vide at værd sætte.

Ser De, kære venner, De kan jo alle stille et bestemt spørgsmål. De kan sige: åndsvidenskaben eller antroposofien fortæller os, at der engang var indviede til. Der var indviede hist og her. Disse indviede sad inde med en viden af stort omfang, en uhyre visdom. Men når nu mennesker vender tilbage til livet i gentagne jordliv, hvordan kan det så være, at man for eksempel i dag ikke opdager, at der er gamle indviede som er kommet igen? – Det er et spørgsmål, som De med fuld ret kan stille.

Men kender man jordelivets betingelser, ved man også, at en menneskelig individualitet, der fra sin før fødselstilværelse ifølge sin karma skal komme til verden i en bestemt tidsalder, jo må tage de nedarvede egenskaber på sig, som man kan få i netop den tidsalder, og at den må tage alt det på sig, som de eksisterende muligheder for opdragelse indebærer. Og derfor kan det meget vel gå sådan med en individualitet, at den i ældre tider har været en indviet, men at den viden den har haft som indviet, i en bestemt tidsalder bliver liggende nede i underbevidstheden, mens overbevidstheden eller dagsbevidstheden nok fremviser noget betydningsfuldt i livet, men ikke umiddelbart afslører, hvad denne personlighed i et tidligere jordliv som indviet har ejet i sin sjæl.

Det er sådan en personlighed jeg tænker på, når jeg taler om Harun al Rashid's vise rådgiver. Han var en indviet, en indviet i meget gamle mysterier. Han var nu blevet født igen og levede også nu som en genfødt indviet ved Harun al Rashid's hof, som en indviet med et udbytte fra tidligere initiationer, der for de andre videnskabsmænd som levede ved Harun al Rashid's hof, manifesterede sig som et genialt organiseringstalant og som en glimrende forvaltnings evne; men umiddelbart gav han ikke indtryk af at være en indviet. Gennem sit eget væsen — ikke kun gennem initiation — bevarede han den gamle initiationsviden skab, men selv gav han ikke indtryk af at være en indviet.

Men Harun al Rashid satte denne vise mand meget højt. Til ham overdrog han hele organisationen af alt det der lyste som videnskab og kunst ved Harun al Rashid's hof. Han var glad over at have denne mand hos sig og følte så at sige et spontant ven skab for denne mand.

Begge disse personligheder, Harun al Rashid og hans vise rådgiver vil vi nu betragte, og vi vil rette opmærksomheden mod det, der lige var begyndt at ske i Europa i det 8. og 9. århundrede e.Kr. i den kristne kultur ved Karl den Stores hof, dengang mennesker der stod højt på den sociale rangstige, netop gjorde deres første forsøg på at skrive, ja, da Karl den Store selv gjorde sine første forsøg i skrivekunsten, og Eginhart ved Karl den Stores hof som den første prøvede at omsætte det sproglige til grammatik. Dengang, da alt i Europa var primitivt, havde en mægtig, en blændende åndskultur inkorporeret sig i Harun al Rashid i Asien, en hersker som Karl den Store satte overordentlig højt, men det var en åndskultur der intet vidste om Kristus, og som heller ikke ville vide af kristendommen, en åndskultur hvori de bedste elementer fra muhamedanismen levede, og de bedste elementer fra arabismen, og hvori også aristotelismens gamle former levede, de former som slet ikke havde fundet udbredelse i Europa, hvor det mere var den aristoteliske logik og dialektik der var slået igennem. Dem videreudviklede de kristne kirkefædre og senere skolastikerne.

I Asien havde man i højere grad, som følge af alt det Alexander den Store havde udrettet, dyrket Aristoteles' indre, mystisk-naturvidenskabelige erkendelser. Og alt dette havde man videreudviklet under indflydelse af arabismens umådelig stærke intelligens, men en intelligens man mente, var noget åbenbaret og noget inspireret. Ved Harun al Rashid's hof var

det sådan, at man nok kendte til kristendommen, men at man opfattede den som primitiv, hvad den jo også var på den tid, i sammenligning med den mægtige åndelige glans man selv kunne dyrke.

Lad os nu tage de to personligheder, Harun al Rashid og hans vise rådgiver, og følge historiens gang.

Disse to individualiteter, Harun al Rashid og hans vise rådgiver, gik nu igennem dødens port efter et virksomt liv som det jeg har beskrevet, og med sig havde de en stærk impuls til at sørge for, at den måde at føle på, at anskue verden og det åndelige på som havde blomstret ved dette hof, bredte sig længere ud i verden.

Vi vil nu, fuldstændig roligt og med størst mulig alvor, med sjælens øje betragte det der nu skete. Vi ser altså, at der kommer to individualiteter fra Asien: den vise rådgiver og hans hersker, Harun al Rashid. En tid lang følges de ad. Det de har optaget i deres sjæl, kan de takke den aleksandrinske og den aristoteliske impuls for. Men de har også optaget alle de forandringer, som i tidens løb var sket med den aleksandrinske og den aristoteliske impuls. Man forstår virkelig kun en meget lille del af verden, hvis man ikke kan få øje på det der foregår i den åndelige verden, samtidig med at den fysiske verdens almindelige begivenheder finder sted hernede i livet på jorden.

Efter Karl den Stores og Harun al Rashid's tid fulgte andre ti der, som De kender fra historien. Men imens alt det foregår som historien fortæller om Asien og om Europa i det 9. og 10. århundrede og videre ind i middelalderen, foregik der oven over det fysiske liv noget mægtigt stort i den åndelige verden. Og man må ikke glemme, at mens det fysiske liv går videre hernede (Rudolf Steiner tegner på tavlen), og det åndelige liv heroppe, udøver de sjæle som ikke lever på jorden, men befinder sig i livet mellem død og ny fødsel, hele tiden deres indflydelse på livet på jorden. Derfor kan vi sige: Det er også vigtigt hvad de sjæle oplever og udretter i den tid de ikke lever på jorden, men befinder sig oppe i den åndelige verden. Helt klart belyst bliver menneskelivet først, og navnlig dets historiske forløb, når man ser på, hvad der så at sige foregår i den åndelige verden, bag den ydre verdenshistories kulisser.

Ja, de indtryk sjælene tager med sig gennem dødens port, er tit vidt forskellige fra de indtryk de samme sjæle har fået her i livet på jorden. Og det er langt fra altid let for et menneske som ikke er fordomsfrit i sit syn på det åndelige liv, at genkende et jordmenneske der er gået gennem dødens port og derefter viser sig for det åndeligt iagttagende blik. Men nu findes der jo ånde lige midler der sætter en i stand til at følge det åndelige liv længere end tiden umiddelbart efter livet på jorden. Det har jeg jo talt om i de andre foredrag som er holdt om formiddagen. I de foredrag vil jeg også tale om, hvordan livet videre forløber mellem død og ny fødsel; så vil man se, hvilke midler der skal til for at følge de såkaldte døde længere på deres vej.

Og med netop de midler kan man følge liv som Harun al Rashid's og hans vise rådgivers. Netop med de to personligheder er det overordentlig vigtigt, hvis man vil bane vejen for en forståelse af senere begivenheder i Europas civilisation, frem for alt at lægge mærke til den inderlige forbindelse der var mellem Harun al Rashid's og hans vise rådgivers måde at tænke og handle på. Med sig ind gennem dødens port tog Harun al Rashid og hans vise rådgiver en overordentlig kraftig affinitet til de to individualiteter Alexander og Aristoteles, som havde levet på jorden århundreder før dem selv, og en overordentlig stærk længsel efter at mødes igen, efter virkelig at møde Alexander og Aristoteles. Og dette møde imellem dem fandt sted, og det er faktisk af allerstørste betydning at det fandt sted.

Harun al Rashid og hans vise rådgiver vandrede altså en tid lang i den oversanselige verden, idet de fra det oversanselige hovedsagelig så ned på det der foregik i den mere vestligt beliggende civilisation, og på de civiliserede områder i Grækenland og i visse egne nord for det vi nu kalder Sortehavet. Ja, man kan sige at de så ned på denne civilisation, og blandt de begivenheder som deres øjne faldt på her, var også den jeg har omtalt mange gange i andre sammenhænge i antroposofiske foredrag: den begivenhed der udspandt sig i året 869 som det ottende fælles økumeniske koncil i Konstantinopel.

Det ottende økumeniske koncil i Konstantinopel fik jo stor betydning for den vestlige civilisation, for her blev det besluttet, attrikotomien, den opfattelse at mennesket består af legeme, sjæl og ånd, er kættersk og hæretisk; at det kun — hvis man er en rigtig kristen — er tilladt at mene, at mennesket består af to væsener: krop og sjæl, og at sjælen har visse åndelige egenskaber. Når man mærkede så lidt til spirituelle, åndelige tendenser i den

vestlige kristne civilisation, var det jo fordi erkendelsen af ånden var blevet erklæret for kætteri på det ottende økumeniske koncil i 869.

Det var en vigtig, en skelsættende begivenhed. Man kan sige:

ved den lejlighed blev ånden afskaffet, og mennesket skulle kun bestå af legeme og sjæl. Man er ikke tilstrækkelig opmærksom på vigtigheden og betydningen af denne begivenhed, der fik så store konsekvenser. Men det som var rystende for det menneske der iagttager det åndelige liv, og navnlig for den som oplever det åndelige liv, var at netop da åndens afskaffelse fandt sted her på jorden i 869, fandt mødet mellem Harun al Rashid og hans rådgiver og Alexander den Store og Aristoteles sted oppe i den åndelige verden, det vil sige mellem deres sjæle i den åndelige verden.

Nu må De tænke over følgende, og De må vænne Dem til, at på det antroposofiske område omtales oversanselige begivenheder fra nu af med samme selvfølgelighed som den fysiske verdens begivenheder. De må tænke på, at Alexander den Stores liv og Aristoteles' liv i deres inkarnation som Alexander og Aristoteles jo var sådan, at det indebar en vis afslutning, og at den impuls som var sat i verden med de gamle kulturer, og som på den ene side så havde levet sig ud i Grækenland, hvor Aristoteles havde omsat den til begreber, der gennem lange tider som ideer beherskede den vestlige verden og menneskelig civilisation som helhed.

De må tænke på, at Alexander den Store, Aristoteles' samtidige, hans elev og ven, med mægtig kraft havde udbredt den impuls som Aristoteles havde sat ind, over en stor del af den på Alexanders tid kendte verden, og at den virkede videre ind i Harun al Rashid tiden i Asien, at den i lang tid havde haft et strålende centrum i Alexandria, men samtidig, gennem mange skjulte

kanaler, havde haft afgørende indflydelse på hele den orientalske kultur.

Men det betød samtidig en slags afslutning. De mest forskelligartede gamle åndsimpulser var løbet sammen i alexandrinismen og i aristotelismen. Kristendommen brød ind. Mysteriet på Golgatha fandt sted. Det fandt sted i en tid, da Alexanders og Aristoteles' individualiteter, deres sjæle ikke var på jorden, men i den åndelige verden, hvor de var inderligt forenet med det man kalder Mikael's herredømme, Mikael hvis hersker tid på jorden også var udløbet dengang, for den herskende tidsånd var på det tidspunkt Orifel. Og århundreder var gået siden mysteriet på Golgatha. Det Alexander og Aristoteles havde grundlagt på jorden, og som de havde sat hele deres eksistens ind på, den ene med sin tankekraft, den anden med omfattende, intense hersker- kræfter, alt dette havde gjort sin virkning nede på jorden. Alt det så de to i den åndelige verden gennem de århundreder som fulgte efter, og hvor Golgathamysteriet jo fandt sted; og de så alt det der videre skete for at udbrede læren om mysteriet på Golgatha. Gennem alle disse århundreder så de, hvordan deres værk bredte sig dernede og også, hvordan det bredte sig takket være genier som Harun al Rashid og hans vise rådgiver.

Men de to individualiteter selv — Alexander og Aristoteles — stod over for et entydigt krav om noget nyt, et krav om at begynde på en helt ny måde, ikke fortsætte det som var på jorden, men begynde på en helt ny måde. Det indebærer naturligvis og så en form for fortsættelse. Det gamle forsvinder ikke ud af verden; det Alexander og Aristoteles var blevet opfyldt af, var en mægtig, ny impuls til at føre kristendommen ind i jordens civilisation på en særlig måde.

Da deres karma så førte dem ned i livet på jorden, endnu før mødet med Harun al Rashid havde fundet sted, levede de et kort liv som upåagtede, ukendte personligheder i en afkrog af Europa — en for antroposofien ganske vist vigtig afkrog — hvor de så at sige for en kort tid ligesom gennem et vindue så ind i den vestlige civilisation som gav dem indtryk og impulser, men hvor de ikke selv satte nogen impulser ind af betydning. Det måtte de vente med til senere.

Derefter vendte de igen tilbage. Men de var i den åndelige verden, da begivenheden med det ottende fælles økumeniske koncil fandt sted på jorden i 869. Netop på det tidspunkt fandt mødet sted mellem Aristoteles og Alexander på den ene side og Harun al Rashid og hans vise rådgiver på den anden. Det blev en udveksling af stor og enestående betydning i de oversanselige verdener, for man må forestille sig, at udvekslinger i den oversanselige verden ikke kun er diskussioner i ord. Når man ellers ser hvordan mennesker på jorden sidder og diskuterer, og ordene farer frem og tilbage uden at gøre særlig ondt på hinanden, er det ikke engang en bleg skygge af det der sker, når de store afgørelser, også i det åndelige liv, træffes i oversanselige verdener.

Og sådan var det, den gang Aristoteles og Alexander på den ene side stod frem og hævdede: det der tidligere er grundlagt, må i ordets strengeste forstand føres ind under Mikael herredømme. – For man vidste jo, at Mikael verdensherredømme ville komme igen i det 19. århundrede.

Lad os være enige om én ting, kære venner! Menneskehedens udvikling forløber sådan, at ærkeenglene skiftes til så at sige at regere over jordens civilisation i perioder på tre til tre og et halvt århundrede. På den tid da Alexander den Store havde indført Aristoteles kulturen i Asien og Afrika, på den tid da udbredelsen af denne kultur med et stærkt internationalt præg fandt sted, havde Mikael herredømmet, det vil sige at åndslivet blev styret af Mikael magt. På Alexanders tid havde Mikael herredømmet på jorden. Mikael herredømme afløses af Orifiels herredømme. Derefter kommer Anaels og Zachariels herredømme, hvert af dem på tre-fire hundrede år, så Rafaels herredømme, derpå Samaels, hvor vi er kommet til det 14. århundrede.

Fra det 15. til det 18. århundrede e.Kr. følger Gabriels herredømme, og i det 19. århundredes sidste tredjedel begynder Mikael herredømme igen. Syv af ærkeenglene afløser hinanden. Efter at seks andre ærkeengle er fulgt efter Mikael herredømme i Alexander-tiden, fulgte igen et Mikael herredømme i slutningen af det 19. århundrede. Det er det styrende i vores tid. Hvis vi forstår det åndelige liv rigtigt, står vi umiddelbart under impulsen fra Mikael.

I det århundrede, da mødet med Harun al Rashid fandt sted, så Alexander og Aristoteles tilbage på det gamle Mikael herredømme som de havde arbejdet under, og de så tilbage på Golgatamysteriet som de havde oplevet i samhørighed med Mikael fællesskabet — ikke på jorden, men fra solsfæren, for på det tidspunkt var Mikaelherredømmet udløbet. Mikael og hans tilhængere som også Alexander og Aristoteles hørte med til, oplevede jo ikke Golgatamysteriet fra et jordisk standpunkt. De så ikke Kristus ankomme til jorden; de så ham tage afsked med so len. Men alt det de oplevede, samlede sig til den impuls hos dem: under alle omstændigheder må der arbejdes på, at det nye Mikaelherredøm som Alexander og Aristoteles ville forblive tro imod med hver fiber af deres sjæl, at det nye Mikaelherredømme ikke alene skulle bringe en dybt begrundet, men også in tens kristendom. I 1879 skulle det begynde og vare mellem tre og fire hundrede år. Nu lever vil Mikaelherredømmets tidsalder, og antroposofen burde være de første til at forstå, hvad det betyder at leve i dette Mikaelherredømmes tidsalder.

Det ville hverken Harun al Rashid — hans vise rådgiver måske til en vis grad, men ikke i virkeligheden — høre tale om. De ville først og fremmest, at de impulser blev verdensbestemmende, som havde slået dybe rødder i muhamedanismen. Intenst stod de over for hinanden — mellem andre som også deltog i ånds kampen i det 9. århundrede e.Kr.; hårdt stod de over for hinanden: på den ene side Harun al Rashid og hans rådgiver og på den anden side Aristoteles og Alexander, det vil sige de individualiteter, som havde levet i begge parter.

Det der her udspillede sig som ånds kamp, fik eftervirkninger for Europas civilisation, og de virker den dag i dag. For det der sker deroppe, har virkning på det jordiske. Og netop den mod stand Harun al Rashid og hans vise rådgiver den gang ydede Aristoteles og Alexander, forstærkede på en måde impulsen, så dette møde netop resulterede i, at der kom til at virke to strømninger: én som finder sit løb i arabismen, og én som leder aristotelismen og det aleksandrinske ind i kristendommen gennem impulserne fra Mikaelherredømmet.

Da Harun al Rashid og hans vise rådgiver havde afsluttet mødet, fortsatte de begge deres vej mod vest, hele tiden med blikket rettet mod det der skete på jorden. Den ene tog fra sin oversanselige eksistens intenst del i alt hvad der foregik i det nordlige Afrika, i det sydlige Europa, i Spanien og i Frankrig. Omtrent på samme tid havde den anden været igennem alt det der udspillede sig i det østlige åndsliv ved Sortehavet, videre gennem europæiske områder til Holland, og også til England. Og på samme tid ankom de begge to så til den europæiske kultur og blev genfødt.

Der behøvede ikke at være nogen ydre lighed forbundet med en sådan genfødsel. Man tager som regel ganske fejl, hvis man tror at et menneske med en bestemt form for åndelighed genfødes med den samme åndelighed. Man må længere ned, se dybere ind i menneskesjælens basale impulser, hvis man vil tale på den rigtige måde om genfødsler og gentagne jordliv. For eksempel er der en pave, den berømte Gregor den Syvende, den tidligere mellemeuropæiske munk Hildebrand, en stærk pave der med sin højst intense katolicisme skabte pavedømmets storhed i middel alderen. I det 19. århundrede viste han sig som Ernst Haeckel, som

bekæmpede pavedømmet. Haeckel er den genfødte abbed Hildebrand og Gregor VII. Jeg siger det kun for at vise, at det ikke er den ydre lighed i ånds holdning, men de indre sjælelige impulser, mennesket fører med sig fra det ene jordliv til det næste.

Således fik de begge to, Harun al Rashid og hans vise rådgiver begavelse til, mens araberne kæmpede sig vej gennem Afrika til Spanien at deltage som beskyttere og protektorer i disse arabertogene. Muhamedanismen gik jo senere til grunde som ydre fænomen, men begge de to ånder bragte dens indre sjæleholdning fra fortiden og ind i fremtiden gennem deres åndelige liv under vandringen fra død til ny fødsel.

Harun al Rashid blev genfødt, og i sit genfødte liv blev han Francis Bacon. Han kommer til syne som Francis Bacon. Hans vise rådgiver bliver genfødt, og han dukker op næsten samtidig som pædagogen Amos Comenius.

Læg mærke til, hvad der på den ene side kommer ud af Francis Bacons virksomhed; som en kun udadtil kristen har han i højeste grad indført arabismens abstrakte karakter i europæisk videnskab; og læg mærke til, hvad Amos Comenius har indført i pædagogikken af ydre, materiel anskuelighed i undervisningen og hele behandlingen af undervisnings stof. Det er et element, som er kristendommen fuldstændig fremmed. Selv om Comenius virkede i brødreneheden, Die mährischen Brüder, osv., bærer det han direkte har bevirket, alligevel præg af at han i et tidligere liv har haft en holdning til hele menneskehedens udvikling som den, han indtog ved Harun al Rashid's hof med den blomstrende åndskultur.

Og på den anden side — tag hver eneste linje af det Francis Bacon har skrevet, tag alt det der lever i Amos Comenius' så kaldte anskuelighed: det er en gåde; De kan ikke orientere Dem i det. Tag nu bare Francis Bacon. Han bekæmper aristotelismen med et sandt raseri. I alt hvad han skriver, er der et sandt raseri, som man kan se stikker dybt i hans sjæl. Den ånds forsker der gennemskuer tingene åndelig tog kaster lys over dem, ser på Francis Bacon og på Amos Comenius, men sporer også deres liv tilbage til den oversanselige verden, hvor mennesket lever mel lem døden og en ny fødsel. Man ser på Francis Bacons værker, man ser på Amos Comenius' værker, og man finder en protest mod aristotelismen i hele tonen, i det alt sammen. Hvad er for klaringen på det?

Nu må man huske, at da Bacon kom ned til sit jordliv, og da Comenius kom ned til sit jordliv, var den tid jo allerede forbi, da Alexander og Aristoteles havde været inkarneret igen i middelalderens civilisation, hvor de på deres side havde udrettet det der kunne udrettes for aristotelismen, og hvor aristotelismen jo var en anden end den Bacon, henholdsvis Harun al Rashid — for det er de samme personligheder på deres side dyrkede.

Og se så hele situationen for Dem. Tag det interview, om jeg så må sige, som fandt sted i 869, og tænk på de sjæleimpulser, der udviklede sig hos Harun al Rashid under indflydelse af samtalen, og som nu møder det, der allerede delvis var blevet til virkelighed på jorden, fordi Alexander og Aristoteles allerede havde været der igen, og fordi det de havde villet realisere, ikke var blevet realiseret i sammenhæng med det, de var som jordiske mennesker i før-kristen tid. Hvis De tænker over det, forstår De godt de sjæleimpulser, der udviklede sig under dette møde. Og når De kender den omstændighed, at Harun al Rashid og Amos Comenius nu kunne se, hvad aristotelismen og det aleksandrinske var blevet til, kan De forstå, at der er den specielle tone i det de skriver, især hos Bacon, men også hos Comenius.

Ser De, kære venner, ægte historiebetragtning fører fra jorden op i himlen. Man må have de begivenheder med, der kun kan åbenbare sig i det oversanselige. Hvis De vil forstå Francis Bacon, og hvis De vil forstå Amos Comenius, må De først følge dem tilbage til det, de tidligere har været på jorden, og også følge den gennem skolastikken udbredte aristotelisme tilbage til det interview, som fandt sted omkring år 869, på samme tid som det økumeniske koncil — følge den tilbage til den gang, da Harun al Rashid og hans vise rådgiver dyrkede den aristotelisme og det aleksandrinske, som det var muligt at dyrke netop på det tids punkt. Først når man får med, at den oversanselige verden virker ind i den fysiske sanseverden, forstår man det der sker i livet på jorden. Det er det, jeg ville fortælle for at vise Dem, at det der lever sig ud på jorden i personligheder som disse, rent faktisk først bliver forståeligt, når man eftersporer de gentagne jordliv.

Tiden er for kort til, at vi allerede i dag kan gå videre med dette emne, og jeg vil nøjes med ganske kort at antyde det, der skal afrunde betragtningerne og afslutte dem.

Hvis vi betragter menneskehedens fremadskridende civilisation på den måde vi lige har gjort det, ser vi at der netop gennem individualiteter som Harun al Rashid og ham der senere blev

Amos Comenius, har trængt sig noget ind i den kristne udvikling, som ikke vil forenes med kristendommen, noget som har en kraftig arabistisk drejning. I vore dage har vi jo på den ene side så at sige det kristne, hvis fremgang følger en lige linje, og på den anden side arabismen der trænger sig frem, især inden for den abstrakte videnskab.

Det jeg især gerne ville lægge Dem på hjertet, er følgende: når vi følger de to strømninger opdager vi, at vi er nødt til, hvis vi anstiller spirituelle betragtninger, at rette blikket op mod meget forskelligt, som også har fundet sted i det oversanselige, som nu for eksempel mødet mellem Aristoteles-Alexander og Harun al Rashid og hans vise rådgiver. Tilsvarende er der sket meget, som så er blevet til en impuls til på den ene side at udbrede den sande kristendom og på den anden side til at skabe forhindringer og modstand mod den sande kristendom. Men fordi Mikaeludviklingen i den spirituelle verden har fået det forløb jeg antyder for Dem, er der nu et kraftigt fingerpeg om og et fremtidsperspektiv i, at kristendommen vil få sin sande skikkelse netop under Mikaelimpulsernes tegn. For også i det oversanselige er mellemværender med andre strømninger blevet hjulpet igennem under Mikaelimpulsernes tegn.

Til sidst vil jeg kun sige dette: I Antroposofisk Selskab er der samlet mange forskellige personligheder. Også disse personligheder har deres karma, som fører tilbage til tidligere tider, og som tager sig højst forskelligt ud, hvis vi begynder med det liv som blev gennemlevet i det før-jordiske, og så går tilbage til tidligere jordliv. Af de mennesker der har fundet ærligt ind i den antroposofiske bevægelse, kan man kun finde enkelte som i deres karma ikke har taget del i forløb som dem, jeg lige har beskrevet. På den ene eller den anden måde står de mennesker, der har haft en oprigtig trang til at gå ind i Antroposofisk Selskab, i forbindelse med det der har fundet sted — som for eksempel møderne mellem Harun al Rashid og hans vise rådgiver og Alexander og Aristoteles. Et eller andet af den slags har bestemt den karma, der så i det aktuelle jordliv optræder sådan, at trangen opstår til at få det spirituelle netop på den måde, som det bliver plejet i den antroposofiske bevægelse.

Men det hænger sammen med noget andet. Det hænger sammen med, at de personligheder, der som følge af deres karma med deres tilknytning til Mikaelherredømmet går ind i den antroposofiske bevægelse nu, på grund af den specielle udformning som Mikaelherredømmet har, under tilsidesættelse af mange forskellige reinkarnationslove vil komme igen ved overgangen til det 21. århundrede — altså mindre end et århundrede — for til den tid at bringe det, de kan gøre nu ved at tjene Mikaelherredømmet som antroposof, til et højdepunkt og til fuld udfoldelse. Den interesse man kan have i ting som dem, der er lagt frem i dag, er — hvis interessen er intens nok — et udtryk for den indre trang til virkelig at være antroposof. Men ved at man forstår disse ting, optager man netop også impulsen til at komme tilbage til jorden allerede inden der er gået hundrede år, for fuldt og helt at gøre det, antroposofien vil.

Tænk over det, kære venner, mærk Dem de få orienterende ord som jeg har sluttet dagens betragtning med. Netop i de få ord vil De måske finde meget som kan placere Dem på den rigtige måde i den antroposofiske bevægelse, og som på den rigtige måde kan orientere Dem, så De kan føle, at Deres tilhørsforhold til denne bevægelse er dybt forbundet med Deres karma.

Niende foredrag (Torquay)

Torquay, 21. august 1924

Da vi nu har fået denne ekstra time foræret, vil jeg gerne uddybe noget af det der allerede er sagt her, og omtale nogle få ting som det vil være lettere at forstå i dag, netop fordi de jo allerede er blevet forberedt dels i formiddagstimerne og dels på de sidste medlemsmøder. Nu i aften skal der siges noget om ting der hænger sammen med Antroposofisk Selskabs karma. I de næste dage i London vil jeg tale videre om de samme emner.

Af de foredrag jeg har holdt her, fremgår det jo, at vi må op fatte vores egen tid sådan, at den åndelige ledelse af menneske heden, den civiliserede del af den, får sine impulser fra det væsen, vi kalder ved det kristne navn Mikael. Dette specielle, om jeg så må sige, ånds herredømme begyndte jo i halvfjerdsenerne i forrige århundrede. Forud for det gik, som jeg også har sagt, Gabrielherredømmet. Nu vil jeg gerne sige noget om de ting der hænger sammen med Mikaelherredømmet, som det er i dag.

Når Mikael leder sine impulser igennem menneskehedens udvikling her på jorden, er han altid den ånd som leder solkræfterne, de åndelige solkræfter ind i menneskets udvikling. Med til dette hører at mennesket, som De kunne høre i foredraget i mor ges, under sin vågne tilstand om dagen har disse solkræfter ind i sit fysiske legeme og sit æterlegeme.

Det aktuelle Mikaelherredømme, som begyndte for kort tid siden, og som vil vare de næste tre, fire hundrede år, indebærer at de kosmiske solkræfter endegyldigt går ind i menneskets fysiske legeme og dets æterlegeme. Vores første spørgsmål må derfor være: hvilke kræfter og hvilke impulser ligger der i de kosmiske solkræfter?

Mikael er fortrinsvis solånd. Derfor er han også den ånd, hvis særlige opgave i vores epoke er at sørge for, at kristendommen bliver væsentligt uddybet, for så vidt angår dens sandhed. Man kan ligefrem sige, at Kristus stammer fra solen. Kristi sol væsen har — som jeg jo tit har sagt — levet i Jesu legeme på jorden og lever siden da på en oversanselig måde sammen med menneskenes verden. Men menneskehedens må først gradvis modnes, så den i sin sjæl kan optage hele det mysterium, der hænger sammen med Kristus. En væsentlig del af denne fordybelse skal finde sted i vores Mikaeltidsalder.

Når solkræfterne virker på jorden, har de altid stået i forbindelse med en impulsbølge, der strømmer ind i jordens civilisation, og som vi kan karakterisere som en intellektuel bølge. For alt hvad mennesket har af intellekt, og verden som helhed har af intellekt, i hvert fald for så vidt vores verden angår, stammer fra solen. Solen er kilden til alt, hvad der er intellektuelt.

Når man udtaler denne sandhed, kan man måske selv hos vor tids mennesker iagttage en vis følelsesmæssig modvilje — det er nemlig helt rigtigt ikke at sætte den moderne form for intellekt alt for højt. Og netop det menneske der lærer det spirituelle liv at kende, kan ikke have særlig høje tanker om vor tids intellektualitet. Dens logik er abstrakt; den fylder mennesket med skyggebegreber og ideer, som ligger langt, langt væk fra den livs fyldte virkelighed, og de er kolde, tørre og prosaiske i sammenligning med det, der pulserer gennem verden og gennem mennesket som varmt og lysende liv.

Men det er kun i dag intelligensen er sådan, for det vi i dag har som intelligens, er noget ganske nyt i menneskehedens almene bevidsthed, ligesom vi jo også først står ved begyndelsen af Mikael's tidsalder. Engang bliver denne intelligens noget helt, helt andet. Og hvis man vil gøre sig en forestilling om, hvor anderledes intelligensen endnu kan blive i løbet af menneskehedens udvikling, skal man tænke på, at Thomas Aquino i den middelalderlige kristne filosofi endnu gav de væsener som bor på stjernerne, navn af intelligenser. Har vi måske ikke været nødt til, til forskel fra en moderne materialistisk opfattelse, at sige at stjernerne er kolonier af åndelige væsener? Det virker meget fremmedartet på et moderne menneske, fordi det slet ikke tænker på, at når det ser op mod stjernerne, ser det op mod væsener som har noget at gøre med dets eget liv, og som bare bor på stjerner, ligesom vi mennesker bor på jorden.

I det 13. århundrede, i middelalderen, omtaler Thomas Aquino de væsener som er stjernebeboere, som intelligenser — selv om han for det meste omtaler en stjerne som et enhedsvæsen — på samme måde som man ville tale om jordens menneskehed som et enhedsvæsen, hvis man så på den fra en fremmed stjerne. Selv om han altså ikke altid siger, at det er enkelte væsener eller mange væsener der bor på stjernerne — hvad vi jo ved, hvorfor vi må betragte stjernerne som kolonier i kosmos — selv om han altså også taler om et enheds-stjernevæsen, taler han alligevel om stjernernes intelligenser. Og dermed står denne kristne, middelalderlige kirkelærer fra det 13. århundrede stadig inden for den tradition, som dengang var ved at slukkes, var i aftagende og i forfald, men alligevel tydeligt taler om, at alt det vi sammen fatter under navnet intelligens, engang har været noget andet end det, det er i dag.

Hvis vi går tilbage til menneskehedens ældgamle tider — jeg har været inde på det i foredragene her på stedet — havde mennesket det ikke sådan, at det selv frembragte sine tanker og tænkte over tingene ved egen kraft. Denne tænkningens indre sjæle evne, tankedannelsens indre aktivitet har jo egentlig først udviklet sig rigtigt efter det 15.

århundrede, samtidig med at bevidsthedssjælen kom ind i menneskehedens udvikling. Og hvis vi går tilbage til før-kristen tid, til gamle tider, ser vi overalt at mennesker endnu slet ikke har nogen bevidsthed om, at de selv tænker; de føler slet ikke at de har tanker, men føler i stedet at tankerne åbenbares for dem af tingene. Intelligensen er udbredt overalt i kosmos. I tingene er intelligensen. Og ligesom man iagttager farver, iagttager man også tingenes indhold af intelligens, deres indhold af tanker. Verden er fuld af intelligens. Overalt og alle vegne er der væsensagtig intelligens. Mennesket har så at sige tilegnet sig denne intelligens i løbet af den nyeste tid. Man kunne sige, at intelligensen er noget der er udbredt i hele verdensaltet, og som mennesket, overalt, i nyere tid har fået en dråbe af. Det er så mennesket.

Men for en gammel tids menneske var det sådan, at det hvert eneste øjeblik det tænkte, var bevidst om, at det fik sine tanker som inspiration, som noget det fik åbenbaret. Det tilskrev kun verdensaltet intelligens, men ikke sig selv.

Nu har forvalteren af denne kosmiske intelligens der stråler ud fra solen lige som lyset og breder sig ud over hele verden, til alle tider været netop den ånd, som bærer navnet Mikael. Mikael er forvalteren af den kosmiske intelligens. I nyere tid, efter Kristi fødsel, er der imidlertid sket det betydningsfulde, at forvaltningen af intelligensen efter mysteriet på Golgatha gradvis er gledet Mikael af hænde og gået tabt for ham. Så længe jorden har eksisteret, har Mikael forvaltet den kosmiske intelligens.

Og når et menneske følte tanker, det vil sige et intelligent indhold i sig, betragtede det så sent som på Alexanders og Aristoteles' tid ikke disse tanker som sit eget tankeindhold, men som tanker det havde fået åbenbaret gennem Mikael magten, selv om man i hedensk tid kaldte dette væsen noget andet. Men dette tankeindhold gled med tiden Mikael af hænde. Og hvis vi ser ind i den åndelige verden, ser vi intelligensen synke fra solen ned på jorden, noget som varer indtil henimod det 8. århundrede e.Kr. Al lerede i det 9. århundrede e.Kr. begynder mennesker — som forløbere for efterkommerne — så at sige at udvikle en selvstændig intelligens, og her indtager intelligensen sin plads i menneskers sjæle. Og Mikael og de som hører ham til, ser ned på jorden fra solen, og de kan sige: Det vi har forvaltet i æoner, er sunket ned for os, vi har mistet det, det er strømmet ned og er nu i menneskers sjæle på jorden.

Ser De, kære venner, sådan var stemningen i Mikael fællesskabet på solen. Mikael's forrige herredømme på jorden var på Alexanders tid og i århundrederne forud. Men på Golgatha mysteriets tid var Mikael og hans fæller i solen. Og ikke alene så man Kristus forlade solen, da Golgathamysteriet nærmede sig — Mikael tilhængerne så jo ikke Kristus ankomme, sådan som menneskene på jorden gjorde det, de så ham forlade solen — men de så tillige, at deres herredømme over intelligensen gradvis gled fra dem.

I løbet af den nyere tids menneskehedsudvikling har vi altså fået det fænomen, at udviklingen efter mysteriet på Golgatha fortsat ter på den måde, at hvis det her er den åndelig-himmelske linje og den jordiske er her (se tegningen, rødt og gult), så kommer Kristus til jorden og fortsætter sin udvikling sammen med jorden, og det intelligente væsen stiger gradvis ned på jorden indtil det 8. og 9. århundrede (grønt). Da begynder mennesker at tillægge sig selv en individuel, personlig intelligens, for så vidt angår det de kalder videnskab og det, de udvikler i deres tanker. Det Mikael har forvaltet i æoner, ser han nu mellem mennesker. Og stemningen i Mikael fællesskabet er: når vores næste herredømme kommer — som jo skulle begynde i sidste tredjedel af det 19. århundrede — og vi igen fylder jordens civilisation med vore impulser, skal vi her genfinde den intelligens der er sunket ned på jorden fra himlen, så vil menneskers hjerter og sjæle kan forvalte det, vil æoner have forvaltet fra solen og fra kosmos.

I denne tid sker der altså en forberedelse til, at Mikael fællesskabet i menneskers hjerter kan genfinde det der er gået tabt, og som på en måde under indflydelse af Golgathamysteriet også har gjort en rejse, om end en længerevarende rejse fra himmel til jord. Hvordan det så gik videre, da Mikael og hans tilhængere i slutningen af i 870'erne begyndte at prøve på at generobre intelligensen i menneskers hjerter, som var gledet fra dem i sol himlen, vil jeg nu fortælle Dem lidt om. Mikael, som fra solen har arbejdet for de mennesker der på jorden ser noget åndeligt i kosmos, Mikael vil i fremtiden tage bolig i jordmenneskers hjerte og sjæl. Og

det skal begynde med vores tidsalder, det skal være at føre kristendommen ind i dybere sandheder, idet Kristus skal finde sin forklaring og sin indlevelse i menneskeheden gennem den solånd, Mikael, som altid har forvaltet forståelsen, det vil sige intelligensen, og som nu ikke kan forvalte den i kosmos, men fremover vil forvalte den gennem menneskers hjerter.

Hvis man i dag ser intelligens udtrykke sig under en eller anden form, og man vil søge dens oprindelse, går man til et menneske ligt hoved, netop fordi intelligensen så at sige er kommet ned på jorden fra himlen, arbejder i menneskets sjæl og gennem menneskets hoved manifesterer sig i det indre. Sådan har det ikke al tid været, når man søgte efter intelligens, når man søgte efter det der fra kosmos åbenbarede sig som intelligensens væsen. Heller ikke i tidligere tider har mennesket søgt intelligensen ved at udvikle sit hoved; det har søgt den gennem inspiration fra kosmiske kræfter.

Her vil jeg gerne sige: Et eksempel på, hvordan den kosmiske intelligens kan søges, og på hvordan den ikke søges i dag, men engang blev søgt, får man hvis man — sådan som vi fik lov til det sidste søndag — i Tintagel står på det sted, hvor Kong Arthurs slot engang lå, og hvor Arthur sammen med sine tolv riddere udøvede sit herredømme, udøvede det ejendommelige herredømme, der fik så stor betydning for den europæiske verden.

Ud fra det de historiske dokumenter fortæller om Arthur og hans runde bord, er det ikke let at få en forestilling om, hvilke opgaver der påhvilede Arthurs såkaldte runde bord. Men man får en forestilling om det, hvis man står på det sted hvor slottet engang lå, og med åndens øjne ser på det udsnit af havet som man kan se derfra, og ser ud over den stump hav, som på en måde tvedeles af en bjergtop. Da kan man, efter forholdsvis kort tid se et vidunderligt spil mellem lys og luft, men også mellem de elementarvæsener, som lever i lys og luft. Da kan man se de åndelige væsener, som snart lader sig strømme ud over jorden med solstrålerne og snart spejler sig i den flimrende, strømmende, flydende regnbyge og opfanger deres spejling, det der er underlagt jordens tyngdekræfter og kommer til udtryk i luften i de tættere luftånder. Og kan man, når regnen slukkes og solstrålerne trænger gennem den rene luft, se at elementaråndernes leg da sker på en helt anden måde. Da ser man solens virkning i jordens stof. Når man ser det, og især på et sted som dette, bliver man "hedensk-andægtig" — man kan ikke rigtig blive 'kristent andægtig'; hedensk andægtig er noget andet end kristen andagt — da bliver man hedensk-andægtig. At være hedensk andægtig betyder med hjerte og gemyt at give sig hen til de åndelige væsener der findes i naturens virkninger, til mangfoldigheden af de åndelige væsener, der findes i naturens virkninger.

Nu er det i reglen ikke muligt for moderne mennesker med de sociale forhold vi har, at fastholde de virkninger, der her udtrykker sig i naturkræfternes spil. Kun for initiationserkendelsen er det muligt at trænge ind i disse ting. Men ser De, alt hvad der skal opnås i åndens verden, er altid ledsaget af en grundbetingelse. Da jeg i morges gav Dem det eksempel som skulle vise, hvad der kræves for erkendelsen af ydre fænomener, sagde jeg til Dem, at det var, at to menneskers indbyrdes harmoniserende karma skal virke. For at det der ind fra havet åndeagtigt åbenbarede sig så vidunderligt, den gang kunne strømme ind i Kong Arthurs og hans mænds mission eller opgave på den rigtige måde, måtte der den gang være noget særligt til stede.

Det er jo virkelig, som om spillet i luftregionen over de krusede, skummende bølgetoppe, gennemlyst og gennemstrålet af solen, foregår den dag i dag, som om naturen stadig, også i dag, er fuld af ånd over dette hav og omkring disse bjerge. Men skulde det fastholdes, der levede af ånd i naturvirkningerne, var det nødvendigt, at det blev optaget af ikke kun ét menneske.

Der skulle en gruppe af mennesker til, en gruppe mennesker, hvoraf én følte sig som solen i midten, og hvis tolv fæller til stadighed blev opdraget sådan, at de i deres temperament,

deres gemyt og hele væsensudfoldelse tilsammen udgjorde en tolvhed, man for den sags skyld lige så godt kunne gruppere som tolv mennesker, der hver for sig grupperede sig som dyrekredsens billeder omkring solen. Det runde bord består altså netop også i, at Kong Arthur havde midtersædet med de tolv omkring sig som, når de så at sige var sammen i deres koncilium, havde dyrekreds-billederne over sig som deres emblemer, deres tegn, for at vise hvilken kosmisk indflydelse de stod under. Fra dette sted udgik så at sige Europas civilisation. Her optog Kong Arthur og hans tolv mænd de kræfter de hentede fra solen, for at kunne foretage deres mægtige togter gennem det øvrige Europa og kæmpe for at de gamle, vilde og dæmoniske magter, som den gang stadig i stor udstrækning fandtes i den europæiske befolkning, kom ud af menneskene. For den ydre civilisation kæmpede disse Kong Arthurs tolv fæller, og han dirigerede dem.

Hvis vi nu spørger: hvordan følte de tolv sig så? Hvad følte de sig som? Ja, kun hvis vi vender tilbage til det jeg lige omtalte, forstår vi hvordan det hang sammen. Intelligens følte de mennesker ikke, at de havde. De sagde ikke: jeg arbejder mine tanker frem, mine intelligente tanker — de fornemmede derimod intelligensen som noget de havde fået åbenbaret, og de opsøgte åbenbaringerne gennem en gruppe som den, jeg har beskrevet, på tolv eller tretten. Her sugede de intelligensen ind i sig, den intelligens de behøvede for at kunne udforme de civiliserende principper. Og også de følte at de stod under den magt som man kan give det kristent-jødiske navn Mikael. I den mest eminente for stand er tolvmandsskaren — det fortæller hele Arthur slottets konfiguration — under Kong Arthurs direktion en Mikael skare, en Mikael skare fra den tid, da Mikael endnu forvaltede den kosmiske intelligens.

Ja, det er tilmed den skare som har holdt længst fast ved at ville sikre Mikael herredømmet over den kosmiske intelligens. Og man kan sige, at når man nu ser på ruinerne af Kong Arthurs slot, oplever man den dag i dag i Akashakrøniken, at stenene stadig falder ned fra det, der engang var mægtige slotsporte, og mens stenene falder, føler man det som en slags jordisk billede på, hvordan intelligensen, den kosmiske intelligens synker fra Mikael's hænder ned i menneskenes gemyt.

Og ved siden af Arthur-Mikaelstrømningen opstår der et andet sted en diametralt modsat strømning, et andet sted hvor den mere indadvendte kristendom har søgt tilflugt: gralsstrømningen opstår. Kommunikationen er der — De finder en antydning af den i Parcifalsagnet. Der er en gralsstrømning. Også i gralsstrømningen finder vi de tolv omkring den ene, men nu sådan, at man slet ikke længere regner med, at det er intelligens, tanker af intelligent karakter, der som en åbenbaring strømmer ned på jorden fra himlen, men at det der nu strømmer ned, i sammenligning med jordiske tanker tager sig ud som en ren tåbe: Parsifal. Det er altså hvad der strømmer ned fra himlen nu, og intelligensen søger man kun inden for det jordiske.

Heroppe i Norden har vi Arthurborgen, hvor man stadig tænker på den kosmiske intelligens, og hvor man vil indføre verdensaltets intelligens for at civilisere jorden. Her har vi mod borgen: gralsborgen, hvor man ikke længere henter intelligensen ned fra himlen, og hvor man er helt klar over, at det der er visdom for mennesker, er tåbeligt for Gud, og hvad der er visdom for Gud, er tåbeligt for mennesker. Fra slottet sydpå udgår mere det, der med udelukkelse af intelligens vil strømme ind i intelligensen.

I ældre tider som imidlertid går helt tilbage til den tid, da mysteriet på Golgatha finder sted ovre i Asien, har vi altså, hvis vi lever os rigtigt ind i det der sker, på den ene side det lidenskabelige forsøg på at sikre Mikael's kosmiske herredømme over intelligensen ved hjælp af Arthur princippet, og på den anden side forsøget, der udgår fra Spanien, på ifølge gralsprincippet at regne med at intelligensen fremover skal søges på jorden, og at den ikke længere strømmer ned fra himlen. Alt i gralsagnet vidner om det jeg her har sagt.

Sætter vi disse to strømninger op ved siden af hinanden, ser vi altså det store problem der dengang rejste sig så at sige som følge af det, der var en historisk kendsgerning for den tids mennesker: eftervirkningerne af Arthur princippet og eftervirkningerne af gralsprincippet. Problemet var dette: hvordan finder ikke bare et menneske som Parsifal, men hvordan finder Mikael selv vejen fra sine Arthur beskyttere som vil sikre hans kosmiske herredømme, til sine gralsbeskyttere, som vil bane vej en for ham ind til menneskers hjerter, ind til menneskers gemyt, så han kan opfange intelligensen dér? Og det munder ud i det vi står over for som det store problem i vor tid: at kristendommen skal forstås på en dybere måde gennem Mikaelherredømmet. Enormt står det foran os, dette problem, skrevet ind i de to modsætninger: i den borg hvis ruiner man kan se i Tintagel, og i den borg som det jo ikke er så let for mennesker at se, fordi den på alle sider i en omkreds af tresindstyve mil er omsluttet

af ånds skov. Men mellem de to borge står det mægtige spørgsmål: hvordan bliver Mikael den nye impuls giver til forståelsen af kristendommens sandhed?

Nu kan man ikke sige, at kong Arthurs riddere ikke har kæm pet for kristendommen og i Kristus impulsens ånd. Men de havde det i sig, at de stadig søgte Kristus i solen og ikke ville holde op med at søge Kristus væsenet i solen. Det var netop det der fik dem til at føle, at de bar himlen ned på jorden, og at de førte deres Mikael kampe for den Kristus som virkede i solens stråler. Men i gralsstrømningen virkede Kristus impulsen på en anden måde, med fuld bevidsthed om, at den er kommet ned på jorden, at den skal gå gennem menneskers hjerter, og at den på en måde forener det mest åndelige i solen med menneskets jordudvikling.

Nu har jeg i disse dage kunnet fortælle Dem om de individualiteter, personligheder, som endnu i det 12. århundrede stadig virkede i Chartres-skolen med dens høje grad af åndelighed. Jeg har gjort Dem opmærksom på lærere ved Chartres-skolen som Bernardus Sylvestris, selve Bernardus af Chartres og Alanus af Insulis — her underviste også andre, som havde mange elever omkring sig. Ser man på alt det, jeg jo allerede har beskrevet for Dem som karakteristisk for disse store lærere fra Chartres, kan man sige, at de stadig havde en rest af de gamle traditioner om en levende, væsensagtig natur, ikke den abstrakte natur som var materiel. Og derfor var det også, at der så at sige stadig svævede noget over Chartres-skolen af den sol kristendom, heltene fra Kong Arthurs runde bord som Mikael riddere prøvede at sætte ind i verden som impuls.

Chartres-skolen er jo på en mærkelig måde ligesom sat ind midt imellem det nordiske Arthur princip og det sydlige Kristus princip. Og på samme måde som skyggerne fra Arthurborgen og skyggerne fra gralsborgen virker de oversanselige, usynlige impulser ikke så meget ind i selve indholdet af læren, men snarere ind i hele tonen, ind i holdningen og stemningen hos de begejstrede elever i det, vi en dag ville kalde auditorierne i Chartres.

Det var en tid, da kristendommen overalt — og især af lærerne i Chartres — blev fremstillet på den måde, at man i Kristus, der kom til syne i Jesus af Nazareth, virkelig så det høje solvæsen. Når man talte om Kristus, talte man både om den Kristus impuls, som i gralsopfattelsens forstand virker videre inden for jordudviklingen, men samtidig også om den nedstrømmende solimpuls i Kristus.

Hvad der dengang for en åndelig anskuelse stod som grund tanken i chartres læren, kan man i dag ikke se af de litterære dokumenter, der er bevaret fra skolens forskellige lærere. For det menneske der læser dem i dag, virker de nærmest som oprems finger af navne. Men læser man dem med spirituel indsigt, ser man netop i de korte, indskudte sætninger der står mellem de i rigeligt mål anførte navne, terminologier og definitioner, den dybe indsigt, den spirituelle indsigt som lærerne ved Chartres end nu havde.

Hen mod slutningen af det 12. århundrede gik nu disse lærere ved Chartres gennem dødens port og ind i den åndelige verden. Her traf de sammen med den anden strømning der var forbundet med den gamle Mikael tid, men som havde hele kristendommen med: Kristusimpulsen, som fra himlen var kommet ned på jorden. I den åndelige verden mødtes de med alt det aristotelikerne havde bidraget med af forberedelse af kristendommen i gammel tid, ved at Alexander den Store havde foretaget sit togt over til Asien, men de mødtes også med Aristoteles og Alexander selv, som jo dengang befandt sig i den åndelige verden. Det, de to bar i sig, kunne på det tidspunkt ikke være på jorden, fordi det indebar, at den gamle, naturbundne kristendom måtte opgives; den fandtes stadig i afglansen fra Chartres læren, hvor der netop var eftervirkninger af noget man kunne kalde hedensk kristen dom, før-kristen kristendom, som den også fandtes hos Arthur ridderne. På den tid, da Chartres lærerne virkede, kunne aristotelikerne og de som havde grundlagt aleksandrinismen og arbejdet for den, ikke være på jorden. Deres tid kom først senere, først med det 13. århundrede.

Men i mellemtiden skete der noget af stor betydning. Netop som de der havde været lærere ved Chartres, og alle de der hørte til dem, var gået gennem dødens port og var steget op i den åndelige verden, mødtes de med dem der netop var ved at forberede sig til at stige ned i den fysiske verden, og som ifølge deres karma på det tidspunkt søgte til dominikanerordenen hvor man fortrinsvis dyrkede aristotelismen og aleksandrinismen. De mødte altså disse sjæle som var ved at forberede sig på deres nedstigning. Og hvis jeg skal sige det med banale ord fra vores egen tid, kan man sige, at der ved overgangen mellem det 12. og det 13. århundrede, i begyndelsen af det 13. århundrede fandt en slags drøftelse sted mellem de lige ankomne og de nedstigende sjæle. Og under denne drøftelse fandt det store forlig sted: sol kristendommens virksomhed — som den for eksempel kommer til udtryk i gralsprincippet, og

som den også kommer til udtryk i Chartres læren — skulle forenes med det, der var aristotelisme og aleksandrinisme. Og aleksandrinerne steg ned og grundlagde den åndeligt set betydningsfulde skolastik, som i dag slet ikke værd- sættes efter fortjeneste. Inden for skolastikken tilkæmpede man sig, hvad det til en begyndelse kun var muligt at tilkæmpe sig ved at gå til den yderste grænse: indsigten i menneskets person lige udødelighed i kristen forstand, denne personlige udødelig hed, som lærerne ved Chartres ikke havde opfattet så strengt. De havde alligevel stadig noget i sig, som fik dem til at sige: når sjælen går gennem dødens port, vender den tilbage til det guddommeliges skød. De talte meget mindre om den personlige, individuelle udødelighed end dominikanerlærerne og skolastikerne.

Der skete mangt og meget af betydning. Da for eksempel en af skolastikernes lærere var steget ned fra den åndelige verden for derefter at udbrede aristotelismen i kristen forstand, var det ved hans nedstigning — karma ville det sådan — endnu ikke muligt for sjælen at forbinde sig fuldstændig med det, som var det dybere indhold af gralsprincippet. Det var grunden til, at Wolfram af Eschenbach først ret sent nåede frem til sin gralsopfattelse. En anden, som kom ned noget senere, bragte så det manglende med, og i dominikanerordenen forhandlede en ældre og en yngre dominikaner om den fuldstændige forbindelse mellem aristotelisme og noget der var en mere naturpræget kristendom, sådan som den levede i ridderne af det runde bord. Så steg også de individualiteter der virkede som lærere i dominikanerordenen, op i den åndelige verden. Og nu fandt det virkelige, store forlig sted under Mikael's egen ledelse; han så ned på intelligensen, som nu befandt sig på jorden, men da samlede han sine egne omkring sig: åndelige væsener fra den overjordiske verden, en stor mængde elementarvæsener og mange, mange kropsløse sjæle med en stærk indre sjælelig trang til en fornyelse af kristen- dommen. Dette kunne ikke ske lige med det samme i den fysiske verden, fordi tidens fylde endnu ikke var kommet. Men der blev grundlagt en stor, en mægtig og oversanselig visdomsinstitution under Mikael's egen ledelse, hvor alle de sjæle samledes som stadig havde et hedensk anstrøg, men som søgte mod kristendommen, og også de sjæle som i de første kristne århundreder allerede én gang havde levet med kristendommen i deres hjerte i den form, som den dengang havde. Der dannede sig en Mikael skare, som i oversanselige regioner, i den åndelige verden optog det Mikael lærerne fra den gamle Alexander-tid havde undervist i, det Mikael lærerne fra gralstraditionens tid havde undervist i, og også det de Mikael lærere havde undervist i af impulser, som fandtes i Arthur impulsen.

Alle mulige afskygninger af kristne sjæle følte sig draget mod dette Mikael fællesskab, hvor der på den ene side blev undervist i vigtige ting: i de gamle mysterier og i alle de gamle impulser af spirituel karakter, men hvor der også blev peget på fremtiden, på den sidste tredjedel af det 19. århundrede, hvor Mikael igen skulle virke på jorden, og hvor hele den lære der nu så at sige blev udviklet i en himmelsk skole under Mikael's ledelse i det 15. og 16. århundrede, skulle bringes ned på jorden.

Og hvis De søger efter de sjæle som dengang flokkedes om selve Mikael'skolen og forberedte sig på den kommende tid på jorden, finder De netop blandt dem talrige sjæle, som i dag til trækkes af den antroposofiske bevægelse. Sådan har karma ført disse sjæle, at de dengang i livet mellem død og ny fødsel flokkedes omkring Mikael for at føre en kosmisk kristendom ned på jorden igen.

Men at karma har forenet en lang række sjæle — dem der er kommet ærligt ind i den antroposofiske bevægelse — med så danne antecedenter, med sådanne forudsætninger, er det der gør den antroposofiske bevægelse til den egentlige Mikael bevægelse, til den bevægelse der for alvor fornyer kristendommen. Det lig ger i den antroposofiske bevægelses karma. Men det ligger også i karma hos de mange forskellige mennesker, som er kommet til den antroposofiske bevægelse på en ærlig måde. At føre den Mikael impuls der kan forstås konkret på denne måde, den som kan spores i talrige mindesmærker her på jorden, og som også slår en med undren, når man ser hvor vidunderligt naturen leger omkring ruinerne af Arthurs slot, at føre denne Mikael impuls ind i verden — for i løbet af århundrederne skal den indgå i civilisationen, hvis denne ikke skal gå helt til grunde — er den antroposofiske bevægelses særlige opgave.

Det var, hvad jeg specielt ville lægge Dem på sinde endnu engang med dette foredrag i dag, som vi har fået foræret.

Karma i det enkelte menneske og i menneskehedens udvikling

Tiende foredrag (*London*)

London, 24. august 1924

For det første er jeg glad ved at kunne sige hjertelig tak for de venlige ord, som formanden for det engelske Antroposofiske Selskab, mr. Collison, lige har udtalt. De kan jo altid være overbevist om, at det er en dyb tilfredsstillelse for mig at være sammen med Dem igen og lade noget af vores antroposofiske arbejde udvikle sig her. Lige nu kan man jo se det antroposofiske arbejde i lyset af to ting: for det første at vi kommer lige fra Torquay, hvor vi en tid lang har kunnet leve i beretninger fra den åndelige verden som har været præget af, som jeg beskrev det i forgårs, at de to sommerstævner der er kommet i stand ved vore venner Dunlops og mrs. Merrys initiativ, at disse stævner ligesom taler okkult fortroligt til en, så man på grund af hele stævnemiljøet, de elementært også åndeligt elementar fyldte naturomgivelser, eller i hvert fald nærheden af en så dan natur, også har haft en vis indre, impulsiv tilskyndelse til at holde det der blev fremført, inden for rammerne af de impulser, som virkelig er bundet til denne lokalitet.

Det andet er, at det jo er første gang, det har været muligt for mig at tale til Dem her, kære venner efter det vigtige julestævne ved Goetheanum. Jeg går ud fra, at De her i gruppen med vore engelske venner — for det var jo Deres hensigt — har talt julestævnet igennem, tænkt det igennem og følt det igennem. Det er jo rigtigt, kære venner, at julestævnets hele og fuldstændige impuls på den ene side bliver forstået, så meget som det indtil nu har vist sig, og nogle steder mere end andre — jeg har jo kunnet tale forskellige steder efter julestævnet — og at den begynder at slå rod, men at den også stadig vækker nogen undren i vore kære antroposofiske venners hjerter.

Julestævnets impuls var blevet nødvendig, fordi Antroposofisk Selskab efter sin selvstændiggørelse, sin løsrivelse og sin udtræden af sin tidligere, ydre forbindelse med Teosofisk Selskab ikke havde udviklet sig sådan, at det fik den form jeg især i 1913 gik ud fra, at det ville få.

Og meget har da udviklet sig af Antroposofisk Selskab, som ikke har hentet sin indre, organiske livskraft fra det den antroposofiske bevægelse står for, åndeligt og spirituelt. Det har jeg jo alt sammen gjort rede for på julestævnet, og her ville jeg kun lige nævne det. I en vis forstand var det et vovestykke i ugerne op til julestævnet at komme til den beslutning, at jeg selv kunne overtage formandsposten i Antroposofisk Selskab, sådan som det nu er blevet grundlagt ved Goetheanum. For indtil da havde det jo været sådan, at jeg udelukkende ville stå i baggrunden som lærer inden for den antroposofiske bevægelse og ikke indtog nogen officiel stilling. Med alle de forpligtelser, den åndelige verden pålægger den der underviser, og med hele ansvarligheden over for den åndelige verden, er det netop i vore dage svært at overtage den ydre forvaltning af selskabet, hvis opgave det nu engang er at forvalte antroposofiens ånds gods og visdomsgods. Hvorom alting var, det måtte ske. Men det var for så vidt et vovestykke, eftersom det selvfølgelig indebar en risiko for, at der også derved kunne gå meget tabt af de spirituelle strømninger, som i dag virkelig vil ind i menneskers verden fra den åndelige verden, og som det er den antroposofiske bevægelses opgave at tage imod.

Men nu kan det siges, at det virkelig er gået sådan, at der efter julestævnet slet ikke har været tale om nogen tilbageholdelse af åbenbaringerne fra den åndelige verden, men at den åndelige verden tværtimod har set med langt større velvilje på det der sker gennem den antroposofiske bevægelse i Antroposofisk Selskab, og at gaverne fra den åndelige verden egentlig er blevet væsentligt rigere siden julestævnet, så vi altså også i denne esoteriske sammenhæng virkelig har lov til at se tilbage på julestævnet med fuld tilfredshed.

Det der ligger i ordene: den esoteriske betydning af den antroposofiske bevægelse, det skal, kære venner blive stadig mere sandt og stadig mere virkeligt. Den strøm der går gennem den antroposofiske bevægelse, skal formes, så den bliver stadig mere esoterisk. Det forstår man kun rigtigt, hvis man forstår hele den fuldstændige esoteriske opgave som ledelsen ved Goetheanum har, og hvis man forstår hvad jeg mente på julestævnet, da jeg sagde, at den skal

være en initiativledelse, og at den skal tage de opgaver op som stilles den antroposofiske bevægelse af den åndelige verden; den skal tage dem op, den skal føre dem ud i verden og den skal ikke kun være en forvaltningsledelse.

Nuvel, kære venner, det har vist sig, at hjerterne med stor modtagelighed optager det esoteriske, som siden julestævnet ved Goetheanum også strømmer gennem alt hvad der holdes af foredrag. Og man må håbe, at det også bliver ved med at være sådan fremover, selv om det måske er sådan, at man her, på grund af den konservative indstilling i England, stadig svagt mærker, at man ville sætte stor pris på at fortsætte det gamle forhold sådan som det var, uden at lade det få indpas som skal udgå fra Goetheanum, helt i overensstemmelse med den antroposofiske bevægelses egen vilje. Men efterhånden vil noget, der måske er lidt progressivt, jo også glide ind i denne konservatisme. Og vi har lov til at håbe, at det der måske er der i dag, men som endnu ikke bemærkes, slet ikke bemærkes, at det går over uden at være blevet bemærket, og at man vænner sig af med det uden overhovedet at vide, at det er der. Jeg ved, hvor meget man hænger ved det, der én gang er blevet skik og brug. Men, kære venner, man er virkelig nødt til at hæve sig op til at kunne fornemme, at en antroposofisk bevægelse jo overhovedet er noget nyt i forhold til alt i verden, og at det er overordentlig vanskeligt, ja på mange områder umuligt at blive ved med at pleje det nye i de gamle former. På den anden side er det naturligvis svært for mennesket at finde den nye form til det nye indhold.

Men når dette er sagt, kære venner, vil jeg også gøre opmærksom på, at den antroposofiske bevægelse, sådan som den vil forme sig nu, og jo især forme sig i sine spirituelle strømninger, i grunden er en slags tilbagevenden til det, der oprindeligt lå i hensigterne. I hensigterne lå der jo ikke kun det der skete i Berlin dengang, da den Tyske Sektion blev grundlagt i Teosofisk Selskab, hvor jeg under grundlæggelsen af denne sektion i Teosofisk Selskab holdt en foredragsrække med titlen "Antroposofi", så den antroposofiske bevægelse så at sige også var til stede ved grundlæggelsen af den teosofiske tyske sektion; men det vi fra vores side medvirkede til inden for 'The Theosophical Society', har udelukkende og altid været antroposofisk.

Og det var ikke det eneste; der var også det, at det allerede dengang var min udtrykkelige hensigt at bringe den esoteriske strøm ind i den antroposofiske bevægelse. Derfor havde det første foredrag, jeg dengang holdt inden for rammerne af det der skulle siges i den tyske sektion af The Theosophical Society, titlen "Praktiske karmaøvelser".

Men de personligheder, som var med til grundlæggelsen den gang, blev frygtelig bange, da de hørte titlen, og endnu i dag ville jeg stadig kunne give en meget malende beskrivelse af de astrale bølger af rysten og bæven, især hos de gamle herrer der havde tilhørt den teosofiske bevægelse, da de hørte, at jeg ville tale om praktisk karma. Og jeg blev mødt med ord som — jeg underdriver ikke: Vil De da på én dag ødelægge årtiers arbejde — de mennesker troede jo, at de havde arbejdet i årtier — og begrave hele vort arbejde gennem årtier! Og man holdt ustandselig lukkede møder, 'councils', hvor man lod mig forstå, at på den måde kunne det ikke gå. Og da mærkede jeg ikke kun det astrale indtryk og jeg indtrykket fra de rystende og bævende bølger, men jeg mærkede også gysen fra den astrale gåsehud, der løb over de gamle herrer.

Og så var det da helt umuligt at holde fast ved programmet, for det ville have været frugtesløst. Og på den måde sejlede den teosofiske bevægelse i Tyskland ind i et mere teoretisk farvand, sådan som det jo i det hele taget er i The Theosophical Society, og det egentlig esoteriske måtte vente.

Og det var måske godt for det. For i mellemtiden gik der jo rigeligt tre gange syv år, hvor meget kunne leve sig ind i det ubevidste og det underbevidste, som ikke rigtig ville ind i bevidst heden. Og det skete også. Og således kan det der dengang ikke lod sig gøre, nu tage sin begyndelse på den rigtige esoteriske måde, netop med indlevelsen af Goetheanum juleimpulsen — begyndelsen til at den kan indleve sig, kan gøres ved at de okkulte impulser til udviklingen af verden, af kosmos og af menneskeheden søges på det karmiske område. Der spørges om menneskehedens og om den enkelte, individuelle karma og så videre, og svarene vil komme, hvis de allerede i dag kan gives fra den ånde lige verden. Derigennem kan de impulser anskueliggøres, som vil ind i verden fra den oversanselige verden, som med al kraft vil ind i menneskehedens verden i vor tid.

Og med en redegørelse herom vil vi derfor også begynde i dag, når denne indledning er blevet oversat.

Hvordan karma også i dag er forankret i det enkelte menneske og i menneskehedens udvikling, og hvordan det er muligt at om tale forskellige karmiske kendsgerninger på dette grundlag, vil vi kunne se med sjælens øje, hvis vi begynder denne omtale med en indledning om, hvordan menneskets bevidsthed har udviklet sig fra tilstande, hvor mennesker i deres normale liv endnu havde en spontan og selvfølgelig karmaagttagelse, til andre bevidsthedstilstande som de senere kom til, og hvor den umiddelbare indsigt i karma gik tabt. For i dag er det jo sådan, at mennesket intet ved om sin karma i den bevidsthed, der nu engang er dets vågne dagsbevidsthed. Den verden det lever i fra det vågner og til det falder i søvn, forhindrer det i at vide noget spontant selvfølgelig. Men menneskeheden har ikke altid levet i den bevidsthedstilstand, der i dag er den såkaldt normale; menneskeheden har i tidligere tider, også under den efterlandiske jordudvikling levet i andre bevidsthedstilstande, også i sit dagligliv. I dag lever vi med en normal bevidsthed i tre bevidsthedstilstande, som jeg flere gange har karakteriseret: for det første den vågne bevidsthed, for det andet drømmebevidstheden, hvor der kan dukke forskellige rester op fra dagens oplevelser op i bevidstheden, men også spille mange forskellige elementer ind fra den åndelige verden; og endelig som det tredje den totale søvnbevidsthed, hvor menneskets sjæl er omgivet af tåge, tusmørke og mørke, og bevidstheden så at sige synker ned i bevidstløshed.

1 vågenbevidsthed

2 drømmebevidsthed

3 søvnbevidsthed.

Sådan har menneskeheden ikke altid haft det. Der har været tider i menneskets udvikling, hvor hverdagsbevidstheden forløb på en helt anden måde. Og hvis vi går langt, langt tilbage til de tider der fulgte umiddelbart efter den atlantiske katastrofe, hvor jordens faste land opstod på de steder, hvor der tidligere havde været hav; hvor havet dukkede op på de steder, hvor der tidligere havde været land; hvor jorden måtte gennemgå en istidsperiode; hvis vi tager den tid der følger umiddelbart efter den gamle atlantiske katastrofe, da udbredte, gamle kulturer gik til grunde, hvis vi altså ser tilbage på en tid der ligger Ca. 8-10.000 år før vor egen tid, finder vi jo en menneskehed, der havde tre andre bevidsthedstilstande. Den menneskehed der overlevede den gamle atlantiske katastrofe, havde også tre bevidsthedstilstande, men de var af en væsentligt anden art. Den nøgterne hverdags bevidsthed mellem opvågning og indsovning som mennesket har i dag, hvor det ser alle andre mennesker med skarpe konturer, og hvor det også ser naturens øvrige væsener og naturens processer med skarpe konturer — en sådan vågen dagsbevidsthed fandtes ikke i disse fjerne tider; til gengæld så man mennesket uden skarpe konturer fortsætte ud til alle sider, ind i det åndelige, ind i det auriske, og i det auriske så man dets sjæl. Også dyrene så man med mægtige auraer. I auraen så man deres indre processer, fordøjelsen og åndedrættet. Man så planterne med deres blomster ligesom strække sig op i en slags sky, som permanent indhyllede jorden. Denne bevidsthed så alting indsvøbt i hendøende astralt lys. Og man kan godt sige, at dagsbevidstheds tilstanden hos denne gamle menneskehed fra tiden lige efter den atlantiske katastrofe viste den fysiske verden sig i et hendøende astral lys.

Jeg siger hendøende, og det vil sige, at lyskraften blev grad vis svagere, fordi denne skuen i et astralt lys var meget stærkere og langt mere intens inden den atlantiske katastrofe, end den er i dag. Men at komme ind i denne bevidsthedstilstand, at vågne ind i og op til denne bevidsthedstilstand — for man kan godt sammenligne denne våggen ind i og op til den bevidsthedstilstand med vores opvåggen i dag — den gamle våggen ind i og op til bevidsthedstilstanden med den hendøende astralskuen var noget andet end når mennesket vrister sig ud af søvntilstanden i vore dage, hvor de kaotiske drømme optræder i sjælen, lige før mennesket træder ind i dagen.

Når disse mennesker fra en gammel tid vågnede, var det som om ikke bare en drømmeverden fulgte med ind i deres bevidsthed, men en virkelighedens verden som de var dykket ned i, og som de også vidste, at de var kommet op af igen, og at de i den havde omgang med åndsvæsener, med åndsvæsener fra de højere hierarkier og med elementarånder. Denne opvåggen var virkelig ligesom når et menneske i vore dage kommer fra et sted hvor det har oplevet meget, til et andet sted hvor det midt i nye oplevelser mindes alt det, det har oplevet. Gik man ind i dagen i den gamle tid, havde man den nye dags oplevelser, men man havde den erindring jeg lige beskrev: man havde været et andet sted, hvor man bare var sammen med andre væsener, hvor man ikke umiddelbart var sammen med de fysiske mennesker som ellers omgiver en sammen med dyr og planter, men hvor man var omgivet af menneske sjæle uden

krop, som lever mellem død og ny fødsel, og hvor man var sammen med andre væsener, som aldrig nogensinde lever i en inkarnation på jorden.

Når man så havde forladt en bestemt slags beboere af verdensaltet, følte man sig derefter sat ind i en anden verden, ind i en verden af fysiske oplevelser mellem fødsel og død. Men man følte også tydeligt erindringen om den åndelige verden, den verden mennesket går igennem mellem døden og en ny fødsel. Man kan sige: synet af den åndelige verden blandede sig med det hendøende astrale syn.

Egentlig eksisterede den bevidsthedstilstand, hvor mennesket i dag står blandt rent fysiske væsener, altså slet ikke den gang. Ikke kun i en form for drømmen, men i et højst real virke lighedsforestilling havde mennesker dengang den fornemmelse:

når de kommer ud i dagsbevidstheden, ser de træer og dyr og bjerge og klipper og skyer, men det er den samme verden som den, hvor også de åndsvæsener og de menneskesjæle er, som ikke er inkarneret på jorden, men lever i den åndelige verden, og som man lever sammen med mellem døden og en ny fødsel. Og så fik de den reale forestilling, disse mennesker: op i hvert træ, ind i hver iøjnefaldende klippe, ind i bjergenes dyb og helt op i skyerne bevæger disse væsener sig, mens mennesket vågner, de smutter ind, de dykker ned i den ydre naturs forskellige væsener og skabninger.

Man gik ud i skoven, man så på et specielt træ. Dengang vidste man: der er et af de natlige væsener smuttet ind, som man har været sammen med, og tydeligt så man hvad vore dages indviede stadig kan se: ind i de fysiske lokaliteter smutter de ånde lige væsener, som var det deres huse. Det er derfor ikke noget under, at alle disse ting senere indgik i myterne, og at menneskene talte om, at der findes træ ånder, kilde ånder, sky ånder og bjerg ånder. De så jo, at det de var sammen med om natten, smuttede ind i bjerge, i bølger, i skyer, i planter og træer.

Det var det sjælelige morgengry, som dengang så åndens verden smutte ind i den fysisk-sansbare verden. Om de højtstående, ophøjede ånder sagde man, værdigt: i disse fysiske lokaliteter hviler de ud, mens det er dag. Om de mindre ophøjede elementarvæsener som i deres evolutionsepoke lever blandt mennesker, ja tit også blandt dyr, sagde man: de gemmer sig derinde. Her gav man det et drillende udtryk. Men det man sådan ud trykte på den ene side med noget ophøjet og på den anden side med noget hjælpeløst, noget drilagtigt, svarede præcis til den følelse, man havde ved dette sjælelige morgengry.

Men forestil Dem nu, kære venner: et menneske var i en så dan åndelig verden under den sidste del af søvnen, og det gik op for ham om morgenen; helt klar over at han havde været derinde, blev han først når han vågnede. Hvorfor var det sådan? Hvor for så han først ved opvågningen, da ånderne forsvandt, denne åndeligt oversanselige verden, som han har levet sammen med mellem død og ny fødsel? Fordi mennesket — mens denne til stand stod på, altså samtidig med at det i den sidste del af sin søvn var i en sådan tilstand, at det så den åndelige verden — også levede i en tredje bevidsthedstilstand. Der levede det i en bevidsthedstilstand, der nu igen tryllede en helt anden verden frem for sjælen. Og da så mennesket, idet det under sin jordiske til værelse under søvnen seende befandt sig i den åndelige verden, tilbage på sin karmiske evolution.

Denne tredje bevidsthedstilstand hos de mennesker der levede umiddelbart efter den atlantiske katastrofe, var anskuelsen af karma. Den var simpelthen en realitet for dem netop på det tidspunkt.

1. vågenbevidsthed: synet af det hendøende astral lys
2. drømmebevidsthed: synet af den åndelige verden
3. søvnbevidsthed: synet af karma.

Og på samme måde som de tre bevidsthedstilstande: vågenbevidsthed, drømmebevidsthed og søvnbevidsthed afløser hinanden i dagliglivet i dag, så mennesket dengang skiftede disse tilstande mellem: synet af det hendøende astral lys, synet af den åndelige verden og synet af karmaudviklingen.

Ja, sådan var det, kære venner; i gamle tider var synet af karma simpelthen en bevidsthedsrealitet for mennesker, og derfor kan man med rette sige, at menneskeheden engang havde en form for bevidsthed, hvor man simpelthen så karmas realitet.

Udviklingen gik så videre på følgende måde. Først hørte denne form for søvn op — som jo alligevel ikke var nogen søvn, for mens man sov, så man tilbage på karma— først hørte altså dette syn af karma op. Det formørkedes. Og af karma som en kendsgerning blev kun de mysterium indviedes erkendelser tilbage. Da blev det som mennesker før i tiden havde haft som karmaerfaring ved selvsyn, det blev da til lærd viden. Det der altså havde været gammel erfaring blev, kære venner, i senere tider til lær dom. For det blev dæmpet ned, dysset ned i den gamle tids bevidsthed, og for menneskeheden var der kun tilbage — og sådan var det omkring den tid vi kender som den gamle kaledæiske, babyloniske eller ægyptiske tid — at rette opmærksomheden mod den åndelige verden. På den tid, altså i de årtusinder der ligger forud for den kristne udvikling, levede man som menneskehed i en bevidsthed, hvor synet af den oversanselige verden stadig var noget helt naturligt, men hvor karma var noget, der kun blev undervist i. Og det er derfor forståeligt, at man netop på den tid, som gik forud for den kristne udvikling — fordi man stadig havde en intens bevidsthed om den åndelige verden, om den verden hvor mennesket er mellem døden og en ny fødsel, og fordi karmabevidstheden var blegnet og utydelig — det er forståeligt, at man fuldstændig mistede karmabevidstheden i den almene menneskehed, og at den så at sige ikke fandtes, da den kristne udvikling satte ind, og at det man lagde særlig stor vægt på, var menneskets sammenhæng med den åndelige verden, når det er u den sin krop. Det mærker vi jo så stærkt i det der møder os som den gamle ægyptiske anskuelse: en uhyre stærk bevidsthed om den åndelige verden, en lutret og fin bevidsthed om den verden, mennesket træder ind i gennem dødens port, når det bliver Osiris — men ikke længere nogen bevidsthed om de gentagne jordliv.

Gradvis rykkede den tid nærmere, der har sit højdepunkt i menneskehedens udvikling i dag, og som egentlig er speciel for menneskeheden i dag. Astral synet er sunket ned til at blive den nøgternt prosaiske bevidsthed, vi normalt har fra vi vågner og til vi falder i søvn, hvor vi for eksempel kun ser den ubetydelige smule menneske, der er lukket inde i kød, knogler og kar inden for hudens grænser, det der er den mest uvæsentlige del af mennesket, sådan som det kan ses med vore dages bevidsthed. Det er meget forståeligt, at masser af mennesker har trang til at iføre dette ubetydelige del-menneske alle mulige såkaldte smukke yd re beklædningsgenstande, for at det alligevel kan se ud af noget, mens man langt nede i underbevidstheden har en følelse af, at det egentlig ingen betydning har, og at det hører hjemme i det auriske, det astrales og jeg væsenets lysende og varmende klædedragt.

Og i begyndelsen, da man begyndte at føle overgangen fra synet af mennesket med dets aura til synet af det nuværende uvæsentlige menneske, forsøgte man jo ved hjælp af klædedragten at efterligne det der ses af aura hos mennesket; derfor er de gamle moder, om jeg så må sige, i en vis forstand gengivelser af det der har med aura at gøre. Hvad de nyere moder angår, kan jeg forsikre Dem om, at det er de i hvert fald ikke.

Bevidstheden om den oversanselige verden har antaget den form, at mennesket drømmer sig fra den i sine kaotiske drømme. Og karmabevidstheden sover det fuldstændig fra. Det ville have en karmabevidsthed, hvis den del af bevidstheden som er drømmeløs mellem indsovning og opvågning, pludselig skød op i bevidstheden. Så ville karmabevidstheden være der.

Undervejs i menneskehedens udvikling siden den tid, jeg nu har karakteriseret, i løbet af omkring ti tusinde år, har den forvandling altså fundet sted, at mennesket 'vågner fra' det åndelige i den fysiske verden — ligesom vi sover fra det åndelige, vågner vi også fra det — at mennesket vågner fra det åndelige, drømmer sig fra den egentlige åndelige verden og sover fra karma.

Som jeg tit har sagt, er det noget som engang blev nødvendigt, for at frihedsbevidstheden kunne vokse frem. Men menneskeheden skal ud af sin nuværende tilstand igen.

Man kan sige, at det der i gamle tider var en naturlig om end meget drømmende bevidsthedstilstand — menneskets viden om den oversanselige verden og om karma — gradvis blegnede, mørkede, og at det der skulle komme mennesket i møde fra den oversanselige verden, derefter blev til lærestof i mysterierne og nu er fuldstændig forsvundet i den nyere tids materialisme. Men i denne materialistiske tidsalder skal der igen opstå mulighed for at bygge bro både til bevidstheden om den oversanselige verden og til bevidstheden om karma.

Men det vil med andre ord sige — hvis man prøver at fore stille sig, hvordan de åndelige væsener, man i ældgamle tider var i selskab med fra man sov ind til man vågnede, hvordan de ved det sjælelige morgengry smuttede ind i træer og skyer og bjerge og klipper, og mennesket så i dagens løb, når det gik til et af disse træer, en af disse klipper, en af disse kilder, kunne sige: der inde er et åndeligt væsen fortryllet, men jeg har været sammen med det i min

søvnbevidsthed — sådan skal det første, mennesket når til ved at tilegne sig den nyere initiationsvidenskab, være at det med den vågne bevidsthed det har om dagen, når det ser tingene, så at sige åndserkendende på ny lokker de mest forskelligartede åndsvæsener ud af hver en klippe, hvert et træ, hver en sky, hver en stjerne, af sol og af måne.

Det er den vej vi i dag skal begynde at gå; vi skal forberede os på, at den nyere tids menneskehed vil kunne se de væsener af åndelig art, som er skjult i træ og kilde, smutte ud af træ og kilde, ligesom de væsener den gamle tids mennesker var sammen med om natten, ved opvågningen var smuttet ind i træet og ind i klippen. Og det kan ske. Det kan ske ved, at mennesket simpelthen forlader sin vante fordoms standpunkt, som det har levet sig ind i, og som børnene i vore dage indføres i lige fra op dragelsen i børnehaven, og ved at mennesket slipper sin faste overbevisning om, at man med sin sunde menneskeforstand ikke kan se ind i den åndelige verden. Hvis den initierede kommer og fortæller om de ting der findes i den åndelige verden, og om de ting der foregår i den åndelige verden, og mennesket i dag endnu ikke kan se derind med sin normale bevidsthed: hvis det bruger sin fordomsfrie menneskeforstand, kan denne menneske forstand alligevel fyldes af lys ved meddelelsen om den åndelige verden. Og det er i dag under alle omstændigheder det første rigtige skridt for enhver.

Ganske vist er der meget der taler imod det. Ser De, efter et af de foredrag, jeg i år har holdt om at se ind i den åndelige verden, bragte en ret velanskreven avis en velvillig omtale — ja, netop 'velvillig' og 'velanskreven' må man sige, i betragtning af den voldsomme modstand mod antroposofien i vore dage. Nu havde jeg også i dette foredrag gjort opmærksom på, at man jo ikke ligefrem behøver at være klarsynet for virkelig at vide besked om den åndelige verden, men at man med sin sunde menneskeforstand udmærket kan forstå tingene, når den klarsynede meddeler dem. Det havde jeg kraftigt understreget. Og manden som virkelig med velvilje omtalte sagen, skrev følgende sætning. Han sagde: Steiner vil bruge den sunde menneskeforstand på erkendelsen af den oversanselige verden. Så længe den sunde menneskeforstand bliver ved med at være sund, sådan sagde man den, så længe ved den med sikkerhed intet om en oversanselig verden, og så snart den ved noget om en oversanselig verden, er den med sikkerhed ikke længere sund!

Måske er det første gang, jeg har hørt nogen så ærligt og op rigtigt sige det som i grunden enhver, som i dag på basis af en 'sund menneskeforstand' afviser erkendelsen af den oversanselige verden og taler om erkendelsens grænser, som man normalt gør det, måtte hævde, hvis han er ærlig, oprigtigt ærlig; for enten må man opgive det der er dagens opfattelse, eller man må sige sådan; andet er ikke ærligt ment.

En initieret i dag kan uden tøven fortælle, at der fra hver sten som bevidst erkendes, forløses et åndsvæsen, og at andre åndsvæsener forløses fra planter. De kommer en i møde, hvis man ikke bliver stående ved ydre sanseagttagelse. Og hver gang man går ud i naturen, for eksempel hvis man begynder med at se de koboldlignende elementarvæsener, som gemmer sig overalt hvor naturen begynder at blive lidt elementaragtig, komme ud af de res stenboliger — når man så har lært disse elementarvæsener at kende og er blevet venner med dem, da ser man også snart bag disse elementarvæsener, navnlig bag elementarvæsenerne fra mineralverdenen, højere væsener som til sidst fører op til det første hierarki, til serafim, keruber og troner.

Og gennemfører man konsekvent de øvelser, jeg har anvist i bogen Hvorledes opnår man erkendelse af de højere verdener, der er oversat til engelsk med titlen Initiation, gør man de øvelser konsekvent, med stor indre energi, offervilje og hengivelse, er det egentlig sådan, at man, hvis man får det fornødne indre mod, kommer på sådan noget som at der i særlige mineralske 'lommer' ude i bjergene i en enkelt del af en sten gemmer sig hele verdener af elementarvæsener. De kommer bare frem, de smutter ud til alle sider, de bliver store og viser tydeligt, at de i virkeligheden bare er rullet sammen, presset sammen i elementarverdenens områder. Det er først og fremmest væsener fra mineralske områder i naturen, navnlig hvor jorden har en god 'krumme' så den føler sig rigtig frisk, så den dufter af jord, og planterne også dufter af jord. Træder man da ind i elementarvæsenernes verden, er det sådan at man ligefrem kan blive helt bange for disse elementarvæsener. Og de elementarvæsener der kommer frem, er utrolig kloge. Når dværgene sådan gør sig fri af naturens kendsgerninger og dens genstande, må man være så beskeden, at man siger: her står jeg nu, jeg dumme menneske — hvor er elementarverdenen dog klog! - Og fordi mange mennesker ikke bryder sig om at sige sådan i fuld alvor, for de har jo ikke engang lyst til at sige om et lille barn som lige er født, at det er meget klogere end den der har lært meget — hvis man ser på det indre

— derfor undgår disse elementarvæsener helst menneskets blik. Men kan man gå ind på dem, udvider horisonten sig så at sige, og det disse drilledværge, der driller en med deres list og klogskab, åbner foran sig, som forgrund, fører ind i en baggrund, der når helt op til det første hierarki, til serafim, keruber og troner.

Og først når man skærper sin bevidsthed med det, menneskehedens har lært netop gennem naturvidenskaben i løbet af det sidste århundrede, kan man træde rigtigt ind i denne verden af elementarvæsener og derfra ind i en højere verden ved hjælp af de angivne øvelser. Og tilegner man sig så, ved naturen og kær ligt at sænke sig ned i naturen, en bevidsthed som ikke er blevet svækket af det, der i dag er anerkendt, autoritativ viden, stiger man gradvis gennem initiationserkendelse atter op til den erkendelse, som menneskehedens har mistet.

Hvis et menneske i dag kommer så langt, at træets ånd træder det i møde fra træerne, den træets ånd der for de gamle var smuttet ind om morgenen ved sjælens morgengry og om aftenen ved sjælens aftenslumring igen gnistrede ned, kan dette menneske også på tilsvarende måde gå til mennesket og se hvordan tidligere jordlivs skikkelser træder frem af nutidsmennesket med karmas evolution. For når det er et menneske, munder dette syn ud i karma.

Når det er mineralverdenen, hvor det især er de i deres klogskab skabte drilagtige dværge der kommer frem, munder synet ud i serafim, keruber og troner.

Er det planteverdenen, munder synet ud i Exusia, dynamisk og Kyriotetes.

Er det dyrene, munder synet, når man ser deres åndelige væsener komme ud af dem på denne måde, ud i Archais, ærkeengle og engle.

Er det mennesket, munder det ud i karma.

Bag serafim, keruber og troner som kommer til syne i verden, og bag alle andre væsener fra de højere hierarkier, bag alle elementarvæsener — dem fra mineralerne som chokerer ved deres listighed, dem fra plantevæsenerne som måske, måske ikke chokerer ved deres søde påtrængenhed, bag ved det, der fra det øde, til tider med voldsom kraft og med brændende glød, men også med isnende kulde træder frem af dyrene, bag ved alt det der er trådt frem som forgrund, træder så det overvældende, storslåede syn af karma frem. For mennesket ligger hemmeligheden om karma nemlig bag ved alle andre hemmeligheder i verden.

Og når vi nu på passende måde har forberedt vores fornemmelse, vil vi så i de næste foredrag som jeg kan holde for Dem her på dette sted, kunne gå over til en omtale af forskellige karmiske kendsgerninger.

Elfte foredrag (*London*)

London, 24. august 1924

Lader man blikket vandre hen over menneskehedens historiske udvikling, dukker begivenhed på begivenhed frem af tidernes løb, og i nyere tid har man i mange tilfælde vænnet sig til simpelthen at betragte de historiske fænomener på den måde, at man søger virkningerne af tidligere tider i senere tider, ja oven i købet taler om årsager og virkninger i historien, ligesom man taler om årsag og virkning i den ydre fysiske verden.

Hvis man ser nærmere på det historiske liv, må man imidlertid indrømme, at næsten alt savner forklaring. De vil få svært ved for eksempel at forklare verdenskrigen som en simpel virkning af begivenhederne fra begyndelsen af det 19. århundrede og frem til 1914. Det vil være umuligt for Dem udelukkende at forklare den franske revolution, der brød ud i slutningen af det 18. århundrede, som et resultat af det der gik forud. Man opstiller mange historiske konstruktioner, men man kommer ikke ret langt med dem, og man ender med at føle, at det alligevel er kunstige historiekonstruktioner.

Det der foregår i menneskenes historiske liv, bliver først forklarligt, når man tager de historiske personligheder der har en vigtig andel i, at historiske begivenheder finder sted, i

øjesyn med henblik på deres gentagne jordliv. Og først når man en rum tid har beskæftiget sig med at betragte sådanne historiske personligheds karma over et forløb af gentagne jordliv, tilegner man sig en sjælestemning for, hvordan det står til med ens egen karma. Vi vil derfor i dag se på lidt historisk karma, historiske personligheder som har gjort det ene eller det andet som vi kender til, og forklare det vi kender, ved hjælp af det der på en måde var indskrevet i deres karma fra gentagelsen af deres jordliv.

Derved vil vi komme til den opfattelse, at de ting der sker i en historisk epoke, bringes hertil af mennesker fra tidligere tidsaldre. Og hvis vi i ramme alvor ser helt præcist og konkret på det, som tit kun anskues teoretisk under karmas og de gentagne jord- livs synsvinkel, må vi jo sige: alle vi som sidder her, har ofte været her på jorden, og vi fører resultaterne af tidligere jordliv med os ind i det nuværende jordliv.

Først når vi tager dette fuldstændig alvorligt, kan vi sige, at vi kender denne opfattelse af karma. Men lære ved hjælp af karmaopfattelsen kan man kun, hvis man former det man optager af ideer om karma, til et stort spørgsmål til det historiske liv. Så siger man ikke længere: det der skete i 1914, var resultatet af det der skete i 1910; det der skete i 1910, er resultatet af det der skete år 1900 osv. – I stedet prøver man at forstå, hvordan de personligheder der optræder i menneskelivet, fra tidligere epoker selv bringer det med sig ind i senere epoker, som det drejer sig om. Og et ægte og sandt historiesyn opstår først ved, at man ser baggrunden af menneskeskabner sammenholdt med den forgrund af begivenheder, der træder en i møde i den ydre historie. Historien rummer jo så mange gåder. Men meget af det gådefulde opklares, hvis man forsøger sig med en forklaring som den jeg nu har omtalt.

Ser De, kære venner, i historien optræder personligheder tit som, ja som meteorer. Man forbavses over, at de optræder på et bestemt tidspunkt. Undersøger man deres opdragelse, giver opdragelsen ingen forklaring på, hvorfor de optræder på denne bestemte måde. Undersøger man den tid de lever i, giver den heller ikke nogen forklaring på, hvorfor de optræder som de gør. Først de karmiske sammenhænge kaster lys over forholdene.

Jeg vil pege på nogle få personligheder, hvor man gerne stilte to forskellige spørgsmål; hvis det er personligheder der står vores samtid nær, dvs., hvis de har levet i perioder, der er afsluttet for ikke så længe siden, spørger man vel som regel: hvordan så der ud i deres forrige liv på jorden? Hvad har de bragt med sig fra det forrige jordliv, siden de er blevet som de er?

Og hvis man på den anden side har med tidligere personlig heder at gøre, som har virket i længst forgangne tider i den historiske udvikling, vil man jo gerne vide, hvornår de optræder næste gang, og hvad de vendte tilbage som. Netop hvis et tidligere historisk liv har gjort de pågældende personligheder berømte, spørger man: hvad var de, da de kom igen? Efter et sådant historisk liv forventer man andre; måske igen et historisk eller et på anden måde berømt liv — under alle omstændigheder vil man gerne vide besked om sammenhænge.

Nu er det virkelig overordentlig vanskeligt at efterforske den slags sammenhænge, og jeg vil derfor gerne gøre Dem begribe lidt, at hvis man vil forske i karmiske sammenhænge, er man nødt til at se mennesket som en helhed og ikke kun se på det, der ofte falder i øjnene som noget særlig udtalt og karakteristisk.

Jeg vil nævne et eksempel, som umiddelbart kan forekomme personligt. Jeg havde engang en geometrilærer, som jeg holdt meget af. Det var ikke svært for ham at gøre sig afholdt af mig, for da jeg var dreng, holdt jeg forfærdelig meget af geometri. Men der var virkelig noget meget, meget ejendommeligt over den lærer. Han havde en speciel begavelse for geometri, som var fascinerende, til trods for at han meget let kom til at virke tør og nøgtern på mennesker, som var uimodtagelige for dybere indtryk af andre mennesker. Men selv om han var tør og nøgtern, var det alligevel muligt at blive om ikke lyrisk, så dog yderst kunstnerisk berørt af den virkning, der udgik fra ham.

Nu har jeg altid haft et meget intenst ønske om at komme på sporet af hemmeligheden ved lige netop denne lærerpersonlighed. Og jeg forsøgte derfor at anvende de hjælpemidler i den okkulte forskning, der kan føre frem til målet i den slags ting.

Jeg har jo fortalt om det ovre i Torquay og her vil jeg kun gentage, at når man gør fremskridt i udviklingen af sjælens okkulte kræfter — som jeg også beskrev det i gruppeforedraget her for et år siden — og man når frem til den tomme bevidsthed, og den tomme bevidsthed så f. a. det der toner fra den ånde lige verden, og man så tilføjer ting som dem jeg omtalte her i formiddags, kan man komme så langt, at man får impressioner, får intuitioner der er lige så

eksakte som en matematisk sandhed, og som på grund af visse fænomener i et menneskes aktuelle liv peger på det forrige liv.

Nu kunne jeg som følge af de udmærkede, så at sige geometriske hensigter, og som følge af hele den måde min lærer behandlede geometrien på, fatte stor interesse for denne lærer. Og interessen beholdt jeg, og personligheden blev ved med at stå for mig, og den blev ved med at stå der, også da den døde i en høj alder. Blot førte skæbnen mig ikke mere sammen med personligheden, efter at jeg havde forladt skolen, hvor denne lærer arbejdede. Men i ånden, som realitet, blev personligheden stående til sin død, ja efter sin død stod den særlig tydeligt for mig, med alle detaljer i dens gøren og laden.

Nu var der en mulighed for, at jeg gennem personlighedens nu værende liv kunne få en intuition om dens foregående jordliv, eller dens skelsættende foregående jordliv, nemlig på grund af den kendsgerning, at personligheden havde klumpfod, den ene fod var kortere end den anden, så han altså gik med en kortere fod.

Hvis man tænker på, at det der i det foregående liv har været hovedorganisation, ved overgangen fra det ene jordliv til det næste bliver til fodorganisation, og at det der før var fodorganisation eller lemmeorganisation, bliver hovedorganisation — det ved man fra mine tidligere foredrag — så forstår man også, at så dan et ydre kropsligt fænomen kan have en vis betydning i menneskets liv, for så vidt som dette liv omfatter gentagne jordliv. Med klumpfoden som udgangspunkt kunne jeg spore lærerpersonligheden tilbage i tiden. Og på trods af, at personligheden jo måtte siges at være uden berømmelse — men dog en personlighed der i den kreds, hvor den virkede, kunne gøre et intenst indtryk i hvert fald på mig og også på andre, og faktisk også havde en overordentlig stærk indflydelse på mange andre menneskers liv — kunne jeg mærke, hvordan betragtningen af denne personlighed førte tilbage til det samme område af den historiske udvikling, hvor man også skal søge Lord Byron.

Nu havde Lord Byron også klumpfod. Og disse ejendomme ligheder — tilsyneladende i det ydre, men hvad der i ét liv er ydre kropsligt, er i et andet liv åndeligt-sjæleligt — disse egenskaber førte til erkendelsen af, at de to personligheder, som ikke levede i det samme jordliv nu — min geometrilærer med klumpfoden levede senere end Byron med sin klumpfod — at de havde været sammen med hinanden i et tidligere jordliv. Altså, de to: den ene som den geniale digter, den anden som den geniale geometer, den ene på berømmelsens tinde, den anden med blot intime indtryk på enkelte mennesker, men skæbneafgørende for mange, de har stået ved siden af hinanden i et tidligere jordliv i middelalderen. Begge havde de sammen hørt legenden om det palladium, der engang var Trojas klenodie, det hellige klenodie som derefter var kommet over til Italien med Æneas, og nu blev anset som det klenodie Roms lykke afhang af, og som så af Kejser Konstantin blev bragt over til Konstantinopel. Også her afhang den lykke som historisk var knyttet til Konstantinopel, af Palladiet. Og legenden fortæller videre, med et profetisk fremblik: den der erobrer Palladiet, ham skal verdensherredømmet engang tilfalde.

Om det saglige eller indholdsmæssige i legenden er der ingen grund til, at jeg udtaler mig her. Jeg vil kun sige, at de to mennesker som dengang var inkarneret i det, der i dag er Rusland, sammen foretog den begejstrede rejse til Palladiet, til Konstantinopel, hvor de ikke kunne erobre Palladiet, men bevarede deres begejstring i hjertet.

Og nu kunne man virkelig se, at Byron på en anden måde ville hente Palladiet: som deltager i den græske frihedskamp. Og hvis man undersøger Lord Byrons liv, ser man snart hvor meget der hos denne geniale digterpersonlighed afhang af, at den i et tidligere jordliv havde levet under en så begejstret impuls.

Og når jeg ser tilbage på min geometrilærer: med alle de beskedne egenskaber han havde, forekom det mig alligevel, at han kunne takke ekspeditionen fra dengang for, at han kunne udvikle disse tiltalende og sympatiske egenskaber — også selv om han ikke havde været ekspeditionens hovedperson. Havde han stået fuldstændig på lige fod med Lord Byron, ville han også være blevet hans samtidige i det næste liv.

Jeg fortæller dette eksempel for at De kan se, at man må være opmærksom på hele mennesket og for eksempel også have øje for legemsfejl, når man vil udforske karmiske sammenhænge. Hvis man da opdager, at en personlighed bærer en fremragende åndelig signatur i et bestemt jordliv, lad os sige, at han var en stor maler, skal man ikke deraf drage for eksempel den abstrakte slutning, at han også i sit foregående jordliv var en stor maler. Det der optræder på sjælens overflade, er kun de bølger som karma lige har vævet. Karma løber

langt dybere og arbejder med menneskets krop, sjæl og ånd. Og man skal have øje for det to tale jordliv.

I mange tilfælde føres man, for så vidt angår den slags ejendommeligheder i menneskelivet, meget mere på sporet af karmiske sammenhænge af den måde et menneske bevæger sine fingre på, end af hvad han ellers har af mulige betydningsfulde beskæftigelser i livet. Jeg har før engang gjort den erfaring, at jeg har fundet frem til intime karmiske sammenhænge hos en personlighed ved hjælp af noget helt underordnet. Denne personlighed, som ofte skulle undervise, gjorde et dybt indtryk på mig, fordi vedkommende hver gang inden undervisningens begyndelse tog sit lommeværk frem og pudsede næse. Han begyndte aldrig sin undervisning på anden måde, denne mand; det var en dybt rodfæstet ejendommelighed. Ved det betydningsfulde indtryk det gjorde på mig, kunne man så få et fingerpeg om at gå tilbage til vigtige ting, til betydningsfulde ting i forrige jordliv. Tegn må man finde, tegn, noget ved mennesket som ofte betyder noget vigtigt: så finder man tilbage til de foregående jordliv.

Efter at jeg nu så at sige har sat dette op for Deres sjæl, vil jeg gøre Dem opmærksom på, hvor historisk interessant spørgsmålet om karma bliver. Tag bare nogle få konkrete eksempler. For eksempel følgende: I det 18. århundrede træder Swedenborg frem på en ganske ejendommelig måde. Sidste år talte jeg i Penmaenmawr om Swedenborgs åndelige ejendommelighed fra et helt andet synspunkt, men den gang uden at komme ind på hans karma.

Swedenborg er en mærkelig personlighed. Indtil han er godt og vel fyrrer, er han en overordentlig stor og betydelig forsker, så betydelig at han skriver mange rent videnskabelige afhandlinger, som vinder fuld anerkendelse hos tidens videnskabsmænd; så betydelig er han, at Det svenske videnskabsakademi i dag stadig arbejder med udgivelsen af de mange bind af hans efterladte værker, som endnu ikke er udgivet — rent videnskabelige afhandlinger. For eksempel arbejder Arrhenius på udgivelsen af disse helt eksakte videnskabelige værker, og man kan roligt gå ud fra, at hvis Arrhenius interesserer sig for det, må det være i højeste grad uspirituel! Indtil Swedenborg var fyldt fyrrer, kunne ingen med andre ord beskyldte ham for at dyrke erkendelsen af noget som helst spirituel. Så begynder han pludselig, som videnskabsmændene siger, at blive forrykt, begynder pludselig at komme med store, omfattende beskrivelser af den åndelige verden, sådan som han har set den. Som noget ganske nyt, kometagtigt, optræder det i Swedenborgs liv. Man spørger sig selv: ja, hvordan har mon et tidligere jordliv været, når sådan noget kan dukke op på den måde?

Og vi har en personlighed som Voltaire — nu trækker jeg forskellige frem, som kan vække spørgsmål hos os — Voltaire der optræder som en aldeles, jeg havde nær sagt inkommensurabel personlighed. Til at begynde med forstår man slet ikke, hvordan dette på en og samme tid spottende og efter alle kun stens regler pietistisk balsamerede menneske kan vokse op netop på den tid og alligevel få så mægtig en indflydelse på sin egen tid.

Og hvilken skæbnens ironi! Voltaire har så stor indflydelse på kongen af Preussen, der sker så meget betydningsfuldt i det europæiske åndslivs skæbne som følge af Voltaires forbindelse med kongen af Preussen! Man spørger: hvad gemmer der sig egentlig helt langt inde i baggrunden for den historiske udvikling?

Endnu et eksempel kan vi trække frem netop i vor tid, hvor meget nu igen trænger sig så aggressivt frem fra tilværelsens kulisser: Lad os se på en personlighed som Ignatius af Loyola, der døde i det 16. århundrede, og som grundlagde Jesus selskabet, jesuiterordenen.

Ser man på jesuiterordenens mærkelige skæbne, må man virkelig spørge: på hvilken måde levede og — hvis han allerede er kommet igen — lever Ignatius af Loyola videre i den historiske udvikling, efter at han havde afsluttet sit jordliv ved at gå gen nem dødens port?

Her har De nogle spørgsmål som, hvis de kan besvares, bestemt vil kunne kaste lys over den historiske baggrund for meget af det der er sket.

For eksempel førte det intuitive blik tilbage til en sjæl, som ikke så lang tid efter Augustin blev uddannet i nordafrikanske skoler, ligesom Augustin selv var blevet det. Den personlighed jeg taler om som hjemmehørende i nogenlunde det femte århundrede efter kristen tidsregning, kunne i de skoler i Afrika, som altså også Augustin havde gået i, stifte bekendtskab med alt hvad der fandtes af manikæisk visdom, og med alt hvad der stammede fra en dybt orientalsk, men i en senere tid forandret visdom. På sin videre vandring gennem livet kom personligheden til Spanien, hvor den optog hvad man kunne kalde en tidlig

kabbalistisk lære, en kabbalistisk lære som gav overblik over store sammen hænge i verdensordenen; i Afrika og i Spanien kunne personlig heden således udstyre sig med et mægtigt overblik, men samtidig også med en erkendelse der dels var i forfald, dels først på vej til blomstring, hvad der altså i en vis forstand gjorde sjælen dybere, men samtidig efterlod den i en uklar tilstand.

Da nu personligheden var gået gennem dødens port, men forinden også havde strejft om på rejser, kom den som følge af sin karma på et bestemt sted mellem døden og en ny fødsel i berøring med en speciel genius, med et specielt åndeligt væsen som hører til i Mars verdenen.

Ser De, det er jo sådan, at mennesket i tiden mellem døden og en ny fødsel, sammen med andre menneskesjæle som det er karmisk knyttet til, åndeligt udbygger sin kommende karma, som det så 'fortærer' i de efterfølgende jordliv. Ikke kun andre menneskesjæle deltager i udbygningen af karma, men også væsener fra de forskellige åndelige hierarkier, som netop får opgaver som følge af det, vedkommende sjæl bringer med sig fra tidligere jordliv. Og således var da den sjæl jeg her taler om, på grund af det den havde tilegnet sig, gjort, tænkt og følt i tidligere jordliv, og især i det skelsættende jordliv jeg lige har skitseret, under den karmiske udbygning af sit kommende liv blevet an bragt i nærheden af et åndeligt væsen, som hører til Mars verdenerne. Her fik den for det første et stærkt aggressivt træk, men på den anden side også en enorm sproglig formuleringsevne, for det er Mars væsener der præparerer alt det, der fra kosmos til enhver tid går ind i et sprog, og lægger det ind i menneskers karma. Hvad der i menneskets karma optræder af begavelse for sproglig formulering og sprogkunst, skyldes altid, at vedkommende personlighed alt efter sine karmiske oplevelser har været i nærheden af Mars væsener.

Den personlighed jeg har talt om, den individualitet der nu var kommet i nærheden af et specielt Mars væsen — et Mars væsen som i højeste grad begyndte at interessere mig, da jeg lærte det at kende i forbindelse med denne menneskesjæl — den individualitet dukkede så i det 18. århundrede op igen som Voltaire. Voltaire har altså fra et tidligere jordliv i omarbejdet form båret alt det i sig, jeg fortalte Dem om de nordafrikanske og spanske mennesker, og bearbejdet det på en måde så udformningen af hans karma skete med hjælp fra dette Mars væsen, denne specielle Mars genius

Hvis De tænker på Voltaires store sproglige formuleringsevne, hvis De tænker på hans vægelsind i mange ting, og hvis De ikke ser så meget på indholdet af det han skrev, som på hele holdningen og karakteren af det han udrettede, kan De lidt efter lidt også forstå, at Voltaire er blevet sådan under påvirkningen fra det, jeg før beskrev som hans karmiske indflydelser. Og når man nu ser, hvordan Voltaire fra tidligere jordliv lever sig ind i dette jordliv med sin aggressive karakter, sit sproglige formuleringstalant, sin lyst til at spotte over så mange ting, med sin delvis tilslørede uoprigtighed, men på den anden side også med en stor begejstring over den mere overordnede sandhed — hvis man på den ene side sammenholder det med tidligere jordliv og på den anden side sætter det i forbindelse med dette Mars væsen, begynder man alligevel på den ene side både at interessere sig for Voltaire, men endnu mere at interessere sig for dette Mars væsen fra et okkult synspunkt.

På et bestemt tidspunkt blev det en til bestemt opgave for mig at følge dette Mars væsen. Og ved Mars væsenets hjælp faldt der så på sin side lys over følgende — jordiske — begivenheder. En af de iøjnefaldende skikkelser i historien er den mærkelige Ignatius af Loyola, der begynder med at være soldat, bliver slået ud af svær sygdom, under sin svære sygdom griber til alle mulige sjælelige øvelser, hvorved han fyldes af en indre, spirituel styrke og kan stille sig den opgave at redde den gamle katolske kristendom fra de omsiggribende forsøg på evangelisering. Ignatius af Loyola hvem det lykkes, ved hjælp af de kræfter han havde fået netop som følge af sit sårede ben — og det er det interessante — i sig selv at stifte jesuiterordenen, som på den stærkeste tænkelige måde indfører okkulte viljes øvelser i det praktisk-religiøse liv, og som i grunden på en storslået måde — hvad man i øvrigt mener om det, kommer ikke sagen ved — som altså på en storslået måde, fuldstændig materielt, gennem viljes træning, vil repræsentere Jesu sag her på jorden, og indstifter jesuiterordenen.

Beskæftiger man sig med Ignatius af Loyolas liv, kan man ikke lade være med på en måde at beundre dette mærkelige liv. Og nu, netop da man med et intuitivt øje for det okkulte følger sagen, opdager man noget som er vigtigt.

Gennem Ignatius af Loyola er jesuiterordenen opstået, den orden der sænker kristendommen længst ned i det jordisk-materielle, men gør det med stærk spirituel kraft. Jesuiterordenen har jo en regel som er meget frastødende for et moderne menneske, men som i mange henseender udgør dens stærkeste våben. Ud over de almindelige munkeløfter, ud over eksercitserne, ud over alt det de kommende jesuitter skal gennemgå for overhovedet at blive præster, har jesuiterordenen yderligere den regel, at den betingelsesløst underkaster sig den romerske paves befaling. Hvad paven i Rom end forlanger: i jesuiterordenen spørges der ikke efter hvad man mon skal mene om den ting. Man gør det, fordi man er overbevist om, at højere ting meddeler sig gennem den romerske pave, og at man har at efterkomme befalinger fra denne højere magt i ubetinget lydighed mod Rom. Selv om det også er betænkeligt, er det dog en uselvskhed der findes i jesuitismen, som på sin side betyder en uhyre fortsættelse af dens kraft; for alt hvad et menneske gør sådan, at det gør det med en uhyre kraftanstrengelse og intensitet for at tjene en sag og ikke emotionelt, giver en kolossal styrke. Denne styrke bevæger sig så at sige i det nedre lag af materialismens "sky", men den er en spirituel kraft. Det er virkelig et meget ejendommeligt fænomen.

Og nu opdager man så, når man undersøger disse mærkelige, forbløffende og storslåede fænomener, at den selv samme genius som står bag Voltaires liv, at det er netop den genius fra Mars, jeg omtalte lige før, der som følge af oversanselig indflydelse har ledsaget Ignatius af Loyolas liv fra det øjeblik, Ignatius af Loyola gik gennem dødens port. Uafbrudt har Ignatius af Loyolas sjæl stået under indflydelse af denne Mars genius.

I samme øjeblik Ignatius af Loyola var gået gennem dødens port, var det helt anderledes med ham end med andre mennesker. Andre mennesker kaster et kort blik tilbage på deres jord-liv, inden de skal begynde vandringen gennem sjæleverdenen, fordi de ikke aflægger deres æterlegeme med det samme, men få dage senere. Ignatius af Loyola havde et langt tilbageblik. Den specielle form for eksercits som stødte sig vej op i Ignatius af Loyolas sjæl, bevirkede nemlig en særlig intens forbindelse med Mars genius' en, fordi der var en slags aktivitet, et slægtskab, åndsslægtskab mellem denne Mars genius og det der foregik i den sårede krigers sjæl, krigeren som med sin fod lidelse var blevet kastet om på sengen og som fra at have været kriger var blevet et menneske, der ikke længere kunne bruge sit ben.

Alt det fik en umådelig stærk indflydelse, og hvis man ser på mennesket som en helhed, forstår man det også. Og det førte Ignatius af Loyola sammen med den Mars genius, som jeg i mellemtiden havde lært at kende ad anden vej. Og det der nu op stod på grund af denne sammenhæng, gjorde det muligt at dette vigtige tilbageblik, som mennesker ellers kun har i nogle få dage, hos Ignatius af Loyola slet ikke holdt op igen; det blev ved. Ignatius af Loyola blev stående i tilbageblikket på sit jordliv og kunne derved påtage sig et koordinerende tilbageblik for alle dem, der efterfulgte ham i jesuiterordenen. I tilbageblikket på sit eget liv bevarede han forbindelsen med sin orden.

I Ignatius af Loyolas eget tilbageblik udvikledes de kræfter der holdt ordenen sammen — kræfter der netop var så abnorme, at de også betingede jesuiterordenens abnorme skæbne: at underkaste sig ubetinget lydighed mod paven på trods af, at paven ophævede ordenen, og også på trods af de mange forfølgelser! Men også alt det jesuitterne selv udrettede i verden, skyldtes den ejendommelige sammenhæng, jeg lige har fortalt om.

Nu viser dette eksempel imidlertid også noget andet, noget som ligefrem breder et strålende lys over bestemte historiske sammenhænge. Ser De, da Ignatius af Loyola var færdig med at leve, blev han egentlig hele tiden ved med at være i nærheden af jorden; man er nemlig i nærheden af jorden, så længe man har dette tilbageblik. Selv om tilbageblikket forlænges, kan det jo alligevel ikke udstrækkes til mange århundreder, for når det strækker sig over lange tidsrum, er det noget helt abnormt — men der kommer jo altid abnorme ting ind i verdenssammenhængen. Og forholdsvis kort tid efter sit jordliv dukker Ignatius af Loyola så op igen i Emanuel Swedenborgs sjæl.

Dette er højst forbløffende, men samtidig højst oplysende. For se nu det strålende historiske lys der breder sig: jesuiterordenen blev ved med at eksistere; men han som havde holdt sammen på den indtil et bestemt øjeblik, var blevet en helt anden og optrådte nu som Emanuel Swedenborgs individualitet; så da Emanuel Swedenborg var blevet spirituel, blev jesuiterordenen ledet af helt andre impulser end dem, der udgik fra dens oprindelige grundlægger. Netop under historiens tilblivelse ser man, hvis man følger det karmiske forløb, hvordan grundlæggerne af det ene eller det andet — personligheder som har været dybt for bundet med en sag — skilles fra disse bevægelser, hvorefter bevægelserne overgår til helt andre kræfter. Man erfarer altså: det har jo slet ingen historisk mening at karakterisere

jesuiterordenen af i dag ved at føre den tilbage til Ignatius af Loyola. Det gør den ydre historie. Det kan den indre erkendelse slet ikke, fordi man ser at individualiteterne skilles fra deres bevægelser.

På den måde føres mange historiske fænomener ifølge deres ydre forløb tilbage til den ene eller den anden grundlægger; kender man imidlertid grundlæggerens senere jordliv, og man ved, at han for længst har forladt dét foretagende, hvis historiske grundlægger han har været, mister meget af det der fremstilles som historie, simpelthen sin mening, når man virkelig vil ind til de okkulte kendsgerninger som ligger i baggrunden af den karmiske evolution. Det er den ene ting.

Den anden er følgende: Nu trådte Ignatius af Loyolas, Swedenborgs, sjæl ind i en organisme, der havde fået sin hovedsundhed, sin enorme hovedsundhed som følge af Ignatius af Loyolas ben lidelse i forrige inkarnation. Og denne sjæl som altid havde holdt sig i jordens nærhed, kunne til at begynde med ikke stige ind i den jordiske krop, som den nu havde fået med Emanuel Swedenborg. Kroppen forblev sådan, at Emanuel Swedenborg til ind i fyrrerne netop bare havde en overordentlig sund krop med en sund hjerne, et overordentlig sundt organiseret æterlegeme og et sundt astrallegeme, men da han nu med disse organismer udviklede den højeste lærdom på sin tid, kom han først i løbet af fyrrerne — efter jeg udviklingen, da han kom ind i udviklingen af åndsselvet — under indflydelse af noget, som bare havde været delvis undertrykt i de første fyrrer år af Swedenborgs liv; han kom under indflydelse af den samme Mars genius, som jeg før talte om; og denne Mars genius taler med baggrund i alt det, den nu ved om det åndelige i verdensaltet. For det var den, der nu talte gennem Emanuel Swedenborg.

Og sådan træder den strålende, storslåede og geniale fortæller om åndens land — selv om også i billeder, der er tvivlsomme — frem i Emanuel Swedenborg, idet Ignatius af Loyolas store, spirituelle vilje således ændrer form.

Sådan går det altid: undersøger man de konkrete karmiske sammenhænge nærmere, kommer der i reglen forbløffende ting frem. Det man meget tit spekulerer sig frem til om gentagne jordliv, er netop spekulationer. De ting, som virkelig udforskes eksakt, resulterer for det meste i noget, som er højst forbløffende; for det der egentlig bevæger sig fra jordliv til jordliv som karmisk evolution, ligger i grunden gemt langt, langt nede under alt det mennesket udlever mellem fødsel og død.

Jeg ville vise Dem dette eksempel med en velkendt person lighed for at De kan se, hvor skjult det kan være, som løber karmisk fra jordliv til jordliv. Men det er egentlig først når man udforsker det skjulte, at de virkelige forklaringer kommer for en dag.

Se engang på Emanuel Swedenborgs liv, og De vil alle vegne opdage ting på ting som kan forklares, når De kender de sammenhænge, jeg har fortalt Dem om.

I begyndelsen af århundredet var jeg jo flere gange i London. Under et af mine ophold fik jeg visse oplysninger, først gennem den ydre litteratur, om en højst betydningsfuld personlighed. Og da der dengang var længere ophold undervejs på rejser end der er nu, lånte jeg på teosofisk bibliotek de bøger, som denne personlighed havde skrevet: Laurence Oliphant.

Faktisk er Laurence Oliphant en højst interessant personlighed, en personlighed hvis betydning man med det samme bliver klar over, når man studerer hans bøger. Bøgerne som handler om fælles træk hos de forskellige religioner, om spirituelle religioner og så videre, vidner alle om Laurence Oliphants indgående kend skab til menneskets forskellige sammenhænge med verdens altets hemmeligheder, både kropsligt og sjæleligt. Og når man læser Oliphants bøger, får man egentlig det indtryk: her beskrives mennesket i sit liv på jorden ud fra dybe kosmiske instinkter. Og også de ting i menneskets liv på jorden, som hænger sammen med fødsel, fostertilstand, afstamning og så videre, beskrives sådan at de viser — i det lys Laurence Oliphant ser dem — at mennesket som mikrokosmos er vidunderligt rodfæstet i makrokosmos.

Meget hurtigt førte mit studium af Oliphant til, at den af døde Laurence Oliphants skikkelse stod foran mig, men egentlig ikke på den måde, at det kunne se ud som om man havde at gøre med en individualitet, sådan som den lever nu efter døden; nej, som følge af at indholdet i disse, hvad skal jeg sige kosmisk fysiologiske eller kosmisk-anatomiske bøger blev levende og blev spirituelt, kom der en ikke straks helt tydelig skikkelse frem, som så var til stede ved de mest forskellige anledninger. Man kunne foretage okkulte undersøgelser på det ene eller det andet område: den skikkelse jeg kun kunne sætte i forbindelse med det, der var steget op i

mig under læsningen af Laurence Oliphants bøger — den skikkelse var der tit; den var der simpelt hen, den stod der bare. I begyndelsen kunne jeg tit ikke rigtig blive klog på, hvad skikkelsen ville, hvad dens tilsynekomst betød. Men netop gennem hele den måde skikkelsen opførte sig på, og jeg var helt sikker på, at det var Laurence Oliphants individualitet, viste det sig, at denne skikkelse havde haft et langt liv i tiden mellem døden og en ny fødsel, det vil sige fødslen som Laurence Oliphant, sandsynligvis kun afbrudt af et enkelt jordliv, som imidlertid ikke fik særlig betydning for den anden verden. Meget kunne altså gemme sig i personligheden Laurence Oliphant. Kort sagt: når Laurence Oliphants skikkelse viste sig, var det altid tegn på et vigtigt karmisk spørgsmål.

Nu havde der under den karmiske forskning vist sig et af de åndsvæsener som tager del i udarbejdelsen af menneskers karma, ligesom det væsen jeg netop omtalte som en Mars genius i forbindelse med Voltaires og i forbindelse med Ignatius af Loyolas karma. Man kan lære den slags genier at kende på mange forskellige måder. Disse genier optræder især, når det drejer sig om at foretage forskning netop med det formål spirituelt at efterforske, hvad mennesket har fået fysisk med ind i jordens verden.

Det har jo altid været nærliggende for mig. Allerede min Fri hedens filosofi, som her er oversat til Philosophy of Spiritual Activity, fører jo frem til kosmiske betragtninger over menneskets viljesliv. Den slags ting har altid været meget nærliggende for mig. Og de spørgsmål som nu er aktuelle vedrørende den antroposofiske bevægelses opgaver, fører jo frem til karmiske undersøgelser, også selv om de ikke dermed bliver udtømmende besvaret, men det kun kan være en del af det. Og karmiske undersøgelser fører så igen frem til genier som den Mars genius, jeg talte om. Men sådanne genier møder man også, når man driver forskning af den art jeg antydningvis har nævnt, og som står omtalt i en bog om et medicinsk emne som dr. Wegman og jeg i fællesskab er ved at udarbejde, °° og som snart udkommer — første del er trykt. Navnlig når man på den måde søger den initierede naturerkendelse, møder man på lignende måde Merkur genierne, fordi Merkur genierne spiller en ejendommelig rolle i menneskers karma. Når mennesket går gennem livet mellem død og ny fødsel, renses dets moralske kvaliteter først under måne væsenernes indflydelse. Gennem Merkur væsenene forvandles dets sygdomme til spirituelle kvaliteter. Merkur genierne i Merkursfæren forvandler med andre ord det, mennesket har haft af sygdom mens det levede, til spirituelle energier og kvaliteter. Det er en højst betydningsfuld sammenhæng.

Men denne sammenhæng fører så frem til en undersøgelse af karmiske spørgsmål netop i en retning, som på den eller den anden måde hænger sammen med noget patologisk. Nu gav den forskning jeg lige har beskrevet i Torquay, mig lejlighed til at lære en ånd som Brunetto Latini, Dantes lærer, nærmere at kende.

Når man trænger ind i disse åndelige verdener på den her beskrevne måde, kan man jo også komme til at møde individualiteter i den skikkelse, de har levet i på en bestemt tid. Og således kan det være interessant i det 13. århundrede efter kristen tids regning at komme til at stå over for Brunetto Latini, Dantes store lærer, der endnu havde en naturerkendelse der så på naturen som noget, der stod under en levende indflydelse netop fra ånds levende væsener, og ikke som i dag var behersket af abstrakte naturlove. Og Brunetto fik jo, da han vendte hjem fra sin stilling som gesandt i Spanien, alle mulige nedslående og foruroligende efterretninger på vejen tilbage til sin hjemby Firenze, men fik desuden også et lettere solstik. Og netop i den tilstand, påvirket som han var af den sygelige ophidselse efterretningerne havde fremkaldt i ham, fik han indblik i naturens skaben og i den kosmiske skaben, indblik i menneskets sammenhæng med planeternes verden, et storslået indblik, der så at sige som et blegt skygebillede fandt vej ind i Dantes mægtige værk, Den guddommelige komedie. Men følger man så Brunetto Latini, ser man, at i det afgørende øjeblik, hvor erkendelsen truer med at overvælde ham, og hvor det ser ud til, at han er på nippet til at komme på afveje med sin ægte erkendelse, i det øjeblik får han Ovid som sin fører, den gamle romer Ovid, forfatteren til Metamorfoser, hvori han, ganske vist på nøgtern romersk maner og i nøgterne latinske vers har nedfældet en storslået indsigt i den gamle græske tid.

Man ser altså Ovid, individualiteten Ovid optræde i forbindelse med Brunetto Latini. Hvis man har forstået denne sammenhæng til bunds, ser man virkelig Brunetto Latini sammen med individualiteten Ovid, i tiden før Dante. Ovid står der også. Og netop i en videnskabelig-medicinsk forskningssammenhæng afslørede Ovid sig som Laurence Oliphant. Efter dette lange liv mellem den gamle Ovidtid, med overgangen til kristendommen, og kun én gang på jorden i en for omverdenen betydningsløs inkarnation, en inkarnation som kvinde, dukker Ovid op igen som Laurence Oliphant, med sit sjælelige indhold tilpasset til en moderne tid.

Og ikke kun Brunetto Latini, men også andre personligheder fra middelalderens åndshistorie anfører gang på gang, at Ovid har været fører for dem. Ligner det ikke umiddelbart en ubrudt tradition?

I virkeligheden, kære venner, havde den virkelige Ovid i den åndelige verden været fører for mange indviede, inden han dukkede op igen som Laurence Oliphant i dennes storstående, kosmisk-anatomiske og kosmisk-fysiologiske anskuelser. Denne sammenhæng mellem Laurence Oliphant og Ovid giver os et af de mest slående og oplysende eksempler, et eksempel af mægtig rækkevidde.

I næste time vil jeg så fortælle mere om disse ting.

Tolvte foredrag (*London*)

London, 27. august 1924

Ser vi tilbage på menneskehedens udvikling siden mysteriet på Golgatha, får vi det indtryk, at kristendommen og Kristus impulsen kun har været i stand til at sætte sig igennem under en vis modstand og i sammenhæng med andre åndsstrømninger inden for den europæiske og den amerikanske civilisation. Og kristen dommens udfoldelse, dens gradvise udvikling opviser jo de særeste kendsgerninger.

I dag har jeg tænkt mig at beskrive kristendommens udvikling i grove træk på den måde, at jeg bringer den i sammenhæng med det der skal leve i Antroposofisk Selskab, ja ikke kun skal, men også kan leve i Antroposofisk Selskab, fordi de mennesker der føler sig tiltrukket af antroposofien på grund af en indre, ær lig trang, jo i dag har den trang i det inderste af deres væsen.

Hvis vi nu tager kendsgerningen om de gentagne jordliv bogstaveligt, må vi sige: alt det sådan en trang indebærer — trangen til at vende ryggen til både opfattelser og tankevaner hos den befolkning vi er blevet en del af gennem livet, gennem opdragelsen og de sociale omstændigheder, og vende sig til en verdensanskuelsesretning, som lægger mere eller mindre beslag på ens sjæl — en trang der mærkes på den måde, må have rod i karma og være begrundet i karma fra tidligere liv.

Nu kan det vise sig, netop når man betragter karmaspørgsmålet med henblik på de personligheder som finder sammen i den antroposofiske bevægelse, at de personligheder egentlig uden undtagelse før deres nuværende liv på jorden har et andet skelsættende jordliv i tiden efter Golgamysteriet bag sig, så de allerede en gang tidligere har deltaget i menneskehedens jordiske udvikling efter mysteriet på Golgatha, og at de med andre ord er her for anden gang efter mysteriet på Golgatha.

Så opstår da det store spørgsmål: hvordan har det forrige liv på jorden virket på disse personligheder, som nu på grund af deres karma mærker trangen til den antroposofiske bevægelse — hvordan har det forrige liv virket på dem, hvad angår mysteriet på Golgatha?

Nu viser det sig jo allerede udadtil, eksoterisk, at selv mennesker som er dybt forankret i den positive kristne udvikling, som for eksempel den hellige Augustin, er kommet med udtalelser som denne: kristendommen er ikke kommet med Kristus; der var kristne også før Kristus; man kaldte dem bare ikke kristne endnu. Sådan siger den hellige Augustin.

Hvis man nu trænger dybere ind i menneskehedens åndelige hemmeligheder, og man kan studere menneskehedens åndelige hemmeligheder med initiationsvidenskaben, må man imidlertid af hele sit hjerte bekræfte en anskuelse som den Augustin læg ger for dagen. Det er sådan. Men så opstår der et inderligt behov for at komme til at erkende, hvordan det der gennem Golgamysteriet blev til den historiske Kristus impuls på jorden, tidligere har levet.

Nu kan jeg i dag så at sige som en slags indledning give et fingerpeg om kristendommens tidligere skikkelse ved at tage udgangspunkt i de indtryk, man kunne få i nærheden af stedet for vores sommerkursus i Torquay, det sted Kong Arthur's ånds strømning udgik fra, i

Tintagel. Det var jo muligt for os at betragte de indtryk, man endnu i dag kan få på det sted, hvor en gang slottet med Kong Arthur s runde bord lå, indtryk især af den storslåede natur som omgiver slottet.

Her viser det sig jo, at på det sted, hvor nu kun ruinerne af Kong Arthurs gamle borg er tilbage, ser man, ser man ligesom i tanken for sig, hvordan sten på sten er smuldret hen i løbet af århundrederne siden Arthur strømmingen udgik herfra, så man ikke kan skelne ret meget af de gamle borge, som Kong Arthur og hans mænd boede i. Men hvis man fra den plads hvor borgen har ligget, med sit åndelige øje ser ud på havet med dets glitrende farver og brusende brænding, når man ser ud på det — her til den ene side en kebjerg her er havet — får man det indtryk, at mennesket her er i stand til at optage det elementarvæsensagtige i både i naturen og i kosmos i en helt speciel dyb betydning. Og ser man så tilbage med et okkult blik, og genkalder man sig det tidspunkt, som jo ligger nogle få tusinde år tilbage, den gang Arthur strømmingen lige var begyndt, da ser man: de mennesker som levede her på Kong Arthur s borg, havde — som tilfældet er med alle disse okkulte steder — udset sig dette punkt, fordi det der her udspillede sig i naturen omkring dem, var nødvendigt for dem til de impulser de havde brug for, til den opgave de havde stillet sig, og til alt det de, skulle udrette i verden.

Nu er det jo — jeg kan i dag ikke sige, om det altid er sådan, men i de øjeblikke jeg så det, var det sådan — et betagende syn at se havets bølger hæve sig op af dybet, og deres herlige krusninger er jo i sig selv et af de prægtigste skuespil fra naturens hånd; det er den brænding der opstår, når bølgerne kastes tilbage fra klipperne og igen slår op imod dem, og som lader elementarvæsenerne skyde op nedefra og folde sig ud; oppefra og ned er det solskinnets der spejler sig i luftens bølger på tusinde måder; dette er øjeblikket da man kan udvikle, hvad jeg ville kalde: at blive hedensk from. Dette samspil mellem elementarvæsener fra oven og elementarvæsener fra neden viser solens hele kraft og breder solkraften sådan ud for mennesker, at mennesket kan tage imod den. Og det menneske som kan tilegne sig det, de lysfyldte elementarvæsener oppefra og de tyngdefødte elementarvæsener nedefra har for med hinanden i deres samspil — den der kan optage det i sig, optager netop solkraften, solimpulsen. Det er noget andet end at blive from på kristen vis. At blive from på hedensk vis vil sige at give sig hen til naturens guder, som overalt leger og væver, spiller ind i og giver kræfter til naturens væsen og arbejde.

Og hele denne naturvirksomhed har åbenbart de mennesker tilegnet sig, som var sammen med og omkring Kong Arthur. Og det der betyder noget, er hvad disse mennesker var i stand til at tilegne sig, som var samlet omkring Kong Arthur i de første år hundreder efter mysteriet på Golgatha.

Kære venner, i dag vil jeg gerne fortælle Dem, hvordan dette specielle åndsliv var på et sted som Kong Arthur s runde bord. Og jeg må da begynde med noget, De alle kender.

Når et menneske dør, lægger det først sin fysiske krop fra sig og beholder endnu nogle dage sit æterlegeme hos sig. Efter nogle dage lægger det sit æterlegeme fra sig og lever videre i sit astrallegeme og sit jeg. Hvad der sker med det menneske der er gået gennem dødens port, viser sig for det klarsynede blik på den måde, at man ser mennesket opløse sig æterisk efter døden. Det bliver større og større, men også mere og mere utydeligt. Det arbejder sig ind i kosmos.

Et mærkeligt, diametralt modsat fænomen udspillede sig på verdenshistorisk plan i forbindelse med Golgatamysteriet. Hvad skete der da, dengang mysteriet på Golgatha fandt sted? Indtil da havde Kristus været solvæsen og hørt solen til. Inden mysteriet på Golgatha nu udspillede sig, stod Kong Arthur s riddere af det runde bord oppe på deres klippebjerge; de så ind i de solfødte ånders og de jordfødte ånders leg, og de mærkede: det der arbejdede i denne kraft, gennemtrængte deres hjerte, men gennemtrængte først og fremmest deres æterlegeme. Dermed optog de den Kristus impuls, der dengang strømmede bort fra solen, og som levede i alt det der blev bevirket af strømmen fra solen.

Med andre ord optog ridderne af det runde bord solånden in den mysteriet på Golgatha, det vil sige de optog den før kristne Kristus i deres eget væsen. Da sendte de deres udsendinge ud til hele Europa for at bekæmpe, for at rense og civilisere vildskaben i den europæiske

befolknings astrallegemer, for det var de res opgave. Og vi ser netop mennesker som ridderne af det runde bord drage ud fra dette vestlige punkt i dagens England, vi ser dem sprede det, de selv har fået fra solen, til hele den daværende europæiske menneskehed, lutre og rene astraliteterne hos den dengang meget vilde europæiske, i hvert fald Mellemeuropas og Nordeuropas meget vilde europæiske befolkning.

Men så kom mysteriet på Golgatha. Hvad skete der i Asien? Ovre i Asien skete der på verdenshistorisk plan nu det, at det høje solvæsen, man senere betegnede som Kristus, forlod solen. Det var en form for død for Kristus. Kristus gik bort fra solen, ligesom vi mennesker går bort fra jorden, når vi dør. Kristus gik altså bort fra solen, ligesom et menneske der dør og går bort fra jorden. Og ligesom et menneske der dør, idet det går bort fra jorden, og det aflægger sit æterlegeme efter tre dage og efterlader sit fysiske legeme — hvor æterlegemet er synligt for den okkulte iagttager — sådan efterlod Kristus på solen det, De i min Teosofi for menneskets vedkommende finder beskrevet som åndsmennesket, det syvende led i menneskets væsen.

Kristus 'døde fra solen', han døde kosmisk set fra solen ned til jorden, han kom ned til jorden. Fra øjeblikket på Golgatha kunne man på jorden klarsynet se det der var hans livsånd. Vi efterlader livsæteren, æterlegemet eller livslegemet ved døden;

efter sin kosmiske død lod Kristus åndsmennesket blive tilbage på solen og livsånden i jordens omkreds. Siden mysteriet på Golgatha har jorden altså været indsvøbt i noget åndeligt, Kristi livsånd.

Men nu er et fysisk steds sammenhænge noget helt andet for livet i ånden end for livet i det fysiske. Kristi livsånd kunne først og fremmest iagttages klarsynet fra de irske mysterier, de hyberniske mysterier, og frem for alt var det Kong Arthur s riddere af det runde bord, der kunne iagttage den. I virkeligheden udgik solens Kristus impuls altså indtil mysteriet på Golgatha fra dette sted: her blev de modtaget fra solen, impulserne. Siden hen aftog Arthur riddernes kraft jo også. Men de levede med i den livsånd, der med kosmisk konfiguration svøbte sig om jorden — de blev ved med at leve med i den, og i den foregik der stadig denne leg af lys og luft og af elementarvæsener fra oven og elementarvæsener fra ned.

Forestil Dem engang: når man sådan ser på det klippe rev, hvor Arthur borgen ligger øverst oppe, ser man solen lege i lyset og luften, oppefra og ned, og jordens elementarvæsener legene derfra og op — elementarvæsener oppe, elementarvæsener nede, sol og jord i levende vekselvirkning.

I i århundrederne efter mysteriet på Golgatha udspillede alt det sig i Kristi livsånd. Som i et skær af ånd, men inden for grænserne af naturens kendsgerninger, var Golgatamysteriets åndelige kendsgerning derfor samtidig levende til stede på dette sted i spillet mellem hav og klipper og luft og lys.

Forstå mig ret, kære venner. Dengang så man ud i havet, og hvis man havde de eksercitser i sig, som de tolv mænd omkring Kong Arthur havde gjort, og som støttede sig til dyrekredsens, zodiakens mysterier, da så man — i det 1., 2., 3., 4. og 5. århundrede efter Kristus — ikke kun et naturspil, men det var som om man kunne begynde at læse, ligesom hvis man har en bog foran sig, som man enten kan stirre på, eller som man kan læse i: her slog en lille flamme op, en bølge krusedes, solen spejlede sig i et klippe rev, og der slog havet op mod klipperevet — det hele er konfigureret, det hele er noget der flyder, strømmer, drejer sig, viser noget, en sandhed man kan tyde.

Gjorde man det, så læste man den åndelige kendsgerning om mysteriet på Golgatha, fordi Kristi livsånd vævede gennem det alt sammen.

Ovre i Asien havde mysteriet på Golgatha udspillet sig, det havde grebet menneskers sjæle og hjerter og havde levet sig dybt ind i menneskers sjæle og i deres hjerter. Man behøver kun at se på de mennesker, som var de første kristne, på den forvandling de har oplevet i deres sjæl, og man opdager: på samme tid som her i vesten det udspillede sig, jeg lige har fortalt Dem om, trængte derovre den virkelige Kristus, Kristus som var steget ned, som havde efterladt sit åndsmenneske oppe på solen og havde sin livsånd i jordens atmosfære, han trængte, idet han

førte sit jeg med ned på jorden — stadig sammen med åndsselvet — fra øst mod vest gennem Grækenland, Nordafrika, Italien og Spanien herover til Europa, gennem menneskers hjerter, på samme tid som han trængte gennem naturen her.

Vi ser altså: her med retning fra vest mod øst, til at læse i naturen for den som forstår at læse: historien om mysteriet på Golgatha som en slags naturvidenskab for de højere indviede af ridderne af Kong Arthur s runde bord; fra øst mod vest en strømning — her ikke i vind og bølger, ikke i luft og vand, ikke hen over klipper og solstråler, men en strømning gennem menneskers blod, gennem menneskers hjerter, som griber menneskers blod — fra Palæstina gennem Grækenland over til Italien og Spanien.

Vi kan altså sige: på den ene side går det gennem naturen, og på den anden side går det gennem menneskers blod, gennem menneskers hjerter. De to strømninger løber hinanden i møde. Den ene som stadig lever i naturen, og som endnu i dag er til stede i hele den hedenske strøm, bærer den før kristne, den hedenske Kristus, den Kristus der af mennesker som ridderne af det runde bord, men også af mange andre, blev udbredt som solvæsen før mysteriet på Golgatha. Denne strømning fører den før kristne Kristus gennem verden også på den tid, da mysteriet på Golgatha finder sted. Og en stor del af den er jo udgået fra den strømning, man sammenfatter under betegnelsen ridderne af det rundebord-strømningen. Endnu i dag kan man støde på disse ting — her er hedensk kristendom, kristendom der ikke knytter an til den historiske begivenhed på Golgatha.

Nedefra mødes den af den kristendom, der knytter an til mysteriet på Golgatha, og som går gennem menneskers blod, går gennem menneskers hjerte og sjæl — to strømninger der løber hinanden i møde: den før kristne Kristus strømning, ligesom æteriseret — og den kristne Kristus strømning. Den ene blev senere kendt netop som Arthur strømningen; den anden blev kendt som gralsstrømningen. De to mødte siden hen hinanden. De mødtes i Europa, og først og fremmest i den åndelige verden.

Hvad kan vi kalde den bevægelse? Kristus som var steget ned ved mysteriet på Golgatha, gik ind i menneskers hjerte. I menneskers hjerter vandrede han fra øst mod vest, fra Palæstina gennem Grækenland, over Italien til Spanien. Gennem menneskers blod, gennem menneskers hjerte udbredtes gralskristendommen. Kristus vandrede fra øst mod vest.

Fra vest kom ånds-æterbilledet af Kristus, fremkaldt af mysteriet på Golgatha, men stadig med Kristus med solmysteriet i sig.

Det storslåede, det vidunderlige udspiller sig bag verdenshistoriens kulisser. Vestfra den hedenske kristendom, Arthur kristendommen, også under andre navne og i andre skikkelser; øst fra Kristus i menneskers hjerte. Mødet: Kristus, den virkelige Kristus som er kommet til jorden, møder sit billede der bæres ham i møde, strømmende fra vest mod øst. I 869 sker mødet. Indtil dette år kan vi tydeligt skelne en strøm der går i Norden og gennem Mellemeuropa, og som, uanset om man nu kaldte ham Balder eller noget andet, virkelig bar Kristus i sig, som sol helt. Og under Kristi flag, sol helten Kristus, udbredte Arthur ridderne deres kultur.

Den anden strømning med sin rod i hjertets indre, den som senere blev til gralsstrømningen, er mere synlig mod sydøst; den bærer den egentlige, den sande, den virkelige Kristus. Den der kommer vestfra, bærer så at sige et kosmisk billede imod den.

Kristi møde med sig selv, mødet mellem Kristus som menneskebroder og Kristus som solhelt, der endnu kun er til stede som billede — dette møde, foreningen af Kristus og hans eget bil lede, sker i det 9. århundrede.

Hermed har jeg givet Dem en beskrivelse af det inderlige præg de første århundreder havde efter mysteriet på Golgatha, disse første århundreder, hvor jo også, som jeg allerede har nævnt, de sjæle var der, som nu er kommet igen, og som fra deres tidligere jordliv har medbragt en trang til ærligt at bevæge sig hen imod den antroposofiske bevægelse.

Ser vi på den vigtige Arthur strømning fra vest mod øst, fremstår den som den strømning, der fører solimpulsen ind i jordens civilisation. Dermed bølger og virker i Arthur strømningen det, man med kristen terminologi kan kalde Mikael strømningen, den Mikael strømning i

menneskehedens spirituelle liv, vi som moderne mennesker igen går ind i efter slutningen i 870erne. Efter at den magt man kan betegne med det kristne navn Gabriel, havde hersket mellem tre og fire hundrede år som den styrende magt i den europæiske civilisation, blev den afløst — i slutningen af i 870erne — af Mikael herredømmet, som også vil vare mellem tre og fire hundrede år, hvor det lever videre og arbejder og bølgler i menneskers åndelige liv, og som vi står i netop nu.

I vor tid har vi altså al god grund til at gøre opmærksom på sådanne Mikael strømninger, fordi vi selv nu igen lever i Mikael strømmingen.

Vi finder Mikael strømmingen, hvis vi i tiden umiddelbart før Golgamysteriet betragter Arthur strømmingen, der kommer vestfra, fra England, og som oprindeligt var inspireret af hyberniske mysterierne. Vi ser Mikael strømmingen i en ældre form, når vi vender blikket mod det, der århundreder før Golgamysteriet, med udspring i det nordlige Grækenland, i Makedonien, skete gennem den internationale, kosmopolitiske strømning, der er knyttet til Alexander den Stores navn, og som stod under indflydelse af den verdensanskuelse vi kender som den aristoteliske. Det der u sig i den før kristne tid gennem Aristoteles og Alexander, stod dengang under Mikael herredømmet på samme måde som vi nu igen står under Mikael s herredømme, og Mikael impulsen var i det åndelige liv på jorden dengang, som den er det nu. Når der er en Mikael impuls i menneskeheden på jorden, sker det altid i en tid, da det som er blevet grundlagt i et kulturcentrum, et spirituelt centrum, udbredes blandt mange folkeslag på jorden, og alle de steder hvor det er muligt.

Det skete i den før kristne tid med Alexander-togene. Da blev det som var opnået inden for den græske kultur, udbredt til den menneskehed det kunne udbredes til. Og havde man spurgt Aristoteles og Alexander: hvor har I det fra, det der bor i jeres hjerter som impulsen til at udbrede det åndelige liv i jeres tid? — ville de nok have sagt et andet navn, men alligevel have ment:

fra Mikael s impuls, han som virker fra solen som Kristi tjener. For blandt de forskellige ærkeengle, der skiftes til at beherske kulturen, er Mikael — som herskede i Alexander-tiden og nu i vores tidsalder — den som hører solen til. Den ærkeengel som fulgte efter Alexander-tiden, Orifiel, hører til Saturn. Den der fulgte efter Orifiel: Anael, hører til Venus. Den ærkeengel der beherskede den europæiske civilisation i det 4.-5. århundrede:

Zachariel, hører til Jupitersfæren. Så kom Rafael fra Merkur sfæren i den tid der var speciel ved, at der blomstrede en form for medicinkultur-tankegang i undergrunden af det der udspillede sig som europæisk civilisation. Så kom Samael i løbet af det 12. århundrede. Samael hører til Mars. Så kom Gabriel som hører til i månesfæren. Og nu er så Mikael som hører til i solsfæren, trådt frem i 1870erne. Sådant skrider de vekslende herredømmer over jordens åndsliv rytmisk frem ved disse syv væsener fra ærkeenglenes hierarki. Hvis vi altså ser tilbage, hvor var så det sidste Mikael herredømme? Det var på Alexanders tid. Det var der dengang det, der havde været som græsk civilisation gennem århundreder, nu blev ført til Asien og til Afrika, hvor det koncentreredes i den åndeligt mægtige by Alexandria med dens betydelige ånds kæmper.

Det er et ejendommeligt syn der møder den okkulte skuen. Går man et par århundreder tilbage fra mysteriet på Golgatha, så ser man fra Makedonien mod øst — altså ligeledes fra vest mod øst, men længere øst på — den samme strømning som man ser i de engelsk-irske sjæle, også her fra vest mod øst. Under Alexanders herredømme hersker Mikael på jorden. Under Arthur herredømmet bliver det jeg har fortalt Dem om, ført ned fra solen under Mikael s herredømme, Mikael som nu virker ned fra solen.

Men hvordan gik det så senere, efter at mysteriet på Golgatha havde fundet sted, med udbredelsen af den åndsretning Alexander den Store havde bragt til Asien ved sine erobringstogter — den aristoteliske?

Da ser vi, hvordan Harun al Rashid samtidig med, at Karl den Store på sin måde grundlægger en slags kristen kultur i Europa, virker i Asien, i Lilleasien. Vi ser, hvordan Harun al Rashid ved sit hof samler alt hvad der fandtes af orientalsk visdom og spiritualitet inden for arkitektur, kunst, videnskab, religion, nedskreven lærdom, digtekunst — alt. Og ved siden af Harun al Rashid ser vi en rådgiver, som på den tid han står ved Harun al Rashid's side, ganske vist ikke er indviet i alt dette, men som var en indviet i ældre tider, i tidligere jordliv. Og under de to menneskers styre, under Harun al Rashid og under hans vise rådgiver, ser vi hvordan det der var blevet overført til Asien som aristotelisme, er helt forandret, det Aristoteles har vist mennesker ud fra den gamle visdom om naturen, som han endnu kunne

undervise i; ved Harun al Rashid's hof ser vi, at det der var alexandrinisme, det der var aristotelisme, nu er helt fyldt af og imprægneret med arabisme, med muhamedanisme.

Og derefter ser vi det der udgik fra Harun al Rashid og fra arabismen, blive ført over i den kristne udvikling. Ja netop, føj et til kristendommen, skubbet ind i kristendommen, skubbet ind under dens vandring gennem Grækenland, men navnlig gennem Nordafrika, gennem Italien og mod Spanien: en form for arabisme.

Men inden da var Harun al Rashid og hans vise rådgiver jo gået gennem dødens port. Fra det liv de nu førte mellem døden og den næste fødsel oven over det jordiske, holdt de øje med det der udspillede sig dernede med de muhamedansk - mauriske tog ind i Spanien, fra den åndelige verden holdt de øje med det de selv havde plejet, og som nu bredte sig ved hjælp af deres efterfølgere. Harun al Rashid rettede fra den åndelige verden mest sit blik mod Grækenland, Italien og Spanien; hans rådgiver rettede blikket mod det der fra øst gik gennem områderne nord for Det sorte hav, gennem Rusland og ind i Mellemeuropa.

Nu spørger vi: hvad skete der med Alexander og Aristoteles selv? De var dybt forbundet med Mikael herredømmet, men de var ikke på jorden, den gang mysteriet på Golgatha fandt sted.

Nu må vi levende forestille os de to modsatte billeder: på jorden er de mennesker der er Golgatamysteriets samtidige. Kristus bliver menneske, går gennem mysteriet på Golgatha og lever fra da af videre i jordsfæren. Hvordan så på solen? Her er de sjæle som dengang hørte Mikael til, og som levede i Mikael's sfære. De ser fra solen Kristus forlade solen. På jorden er de som ser Kristus komme; på solen er de som ser Kristus gå bort:

De ser ham stige ned til jorden. Det er modsætningen. Og de der oplever det sidste, er fortrinsvis dem der i deres jordliv har del taget i Mikael herredømmet på Alexanders tid. De oplever så at sige den omvendte Kristus begivenhed: at Kristus går bort fra solen. De lever videre — her vil jeg ikke omtale mindre betydningsfulde inkarnationer — de lever videre, og i den åndelige verden oplever de det for jordens verden skelsættende 9. århundrede efter Kristus, omkring året 869. For her sker jo for det første det, jeg lige nævnte for Dem: at Kristus møder sit eget billede, sin livsånd, og det som endnu var tilbage af den før kristne, den hedenske Kristus. Men der sker også et møde mellem på den ene side de individualiteter, der levede i Alexander den Store og Aristoteles, og på den anden side den individualitet der levede i Harun al Rashid, og den der levede i hans rådgiver: den muhamedaniserede aristotelisme fra Asien i åndelig blomstring hos Harun al Rashid og hans rådgiver efter døden, med Alexander og Aristoteles efter døden. Men det ene var den aristotelisme og alexandrinisme som havde optaget muhamedanismen, og det andet var den ægte aristotelisme og ikke den senere tilkomne lære, som menneskene allerede havde optaget. Aristoteles og Alexander havde set mysteriet på Golgatha fra solen.

Da fandt det store opgør sted, egentlig et himmelsk koncil mellem den muhamedaniserede aristotelisme og den kristnede aristotelisme — vel at mærke den i den åndelige verden kristnede aristotelisme.

Man kan sige, at her, i den verden der som åndelig verden grænser umiddelbart op til vores fysiske jordverden, mødtes Alexander og Aristoteles og Harun al Rashid og hans rådgiver for at drøfte, hvordan kristningen af Europa skulle gå videre, med henblik på det der måtte komme ved slutningen af det 19. århundrede og i det 20. århundrede, hvor der igen kan komme et Mikael herredømme på jorden.

Og alt sammen opstod det og udspillede sig ligesom i lyset fra den begivenhed det var, da Kristus mødte sit eget billede. Alt stod i dette tegn. I den spirituelle verden som støder umiddelbart op til den fysiske, jordiske verden, blev menneskers åndelige liv intenst projekteret, trenden blev så at sige sat op.

Og nede på jorden forsamlede kirkefædrene sig i Konstantinopel til det ottende fælles økumeniske koncil og vedtog dogmet om, at mennesket ikke består af legeme, sjæl og ånd, men kun af legeme og sjæl, sjælen med visse åndelige egenskaber. Trichotomien — sådan kaldte man det, at mennesket består af legeme, sjæl og ånd — trichotomien blev afskaffet. Den som fortsat troede på den i Europa, blev kætter. Kirkefædrene i Europa undgik i enhver forbindelse nogensinde at tale om trikotomi, om legeme, sjæl og ånd; de talte kun om legeme og sjæl.

Det skelsættende der skete i de oversanselige verdener i året 869, som jeg nu har fortalt Dem om, kastede sine skygger ned i verden. Det mørke kali yuga tidsalder optog en særlig mørkeimpuls, imens det jeg lige har fortalt Dem om, udspillede sig ovenover.

Begivenhedernes virkelige forløb var dette: i den fysiske verden koncilet i Konstantinopel, hvor ånden afskaffes; i den umiddelbart tilstødende verden til den fysiske verden et himmelsk koncil der udspillede sig, idet Kristus mødte sit eget modbillede.

Men man vidste: man må vente, indtil det nye Mikael herre dømme på jorden kan begynde. Dog fandtes der stadig lærere som, om end kun som rester af en fortid vidste noget om, hvad der i virkeligheden går for sig bag tilværelsens kulisser; stadig fandtes der lærere som i måske ikke altid lige rammende billeder vidste at fortælle om, hvad der er verdens åndelige indhold, og hvad der ligger til grund for det der er i den åndelige verden, der grænser umiddelbart op til den fysiske verden. Og til tider fandt sådanne lærere også ører, som lyttede til dem. Og de ører der lyttede til dem, tilhørte mennesker der hørte om kristendommen på den måde, at de ganske vist kun hist og her hørte om den i brudstykker, men dog hørte noget om det, der skulle komme i det 20. århundrede, når Mikael herredømmet var begyndt igen.

De mennesker, kære venner— i jeres egne sjæle sidder de sjæle som var inkarneret dengang, og som har lyttet til de sjæle, som talte om det kommende Mikael herredømme; om det kommende Mikael herredømme under indflydelse af impulser som dem der kom ned fra det himmelske koncil, jeg talte om.

Af sådanne oplevelser i sidste jordliv, i de første kristne år hundreder — ikke lige netop i det 9. århundrede, men før og efter, især før — udviklede trangen sig til, når Mikael herredømmet kom i slutningen af det 19. århundrede og begyndelsen af det 20. århundrede, ubevidst at se i retning af det sted, hvor det spirituelle liv nu virkelig igen plejes under indflydelse af Mikael herredømmet. Det blev plantet i de menneskers sjæle, som hørte om lærer der indeholdt noget om de hemmeligheder, vi har talt om i dag.

Sådan plantes karmisk længselen i sjælene efter at komme i forbindelse med den kristendom, som under Mikael s indflydelse antroposofisk skulle udbredes i slutningen af det 19. og begyndelsen af det 20. århundrede. Og hvad de sjæle dengang op levede, kommer i den aktuelle inkarnation til udtryk ved, at bestemte sjæle finder vej til den antroposofiske bevægelse.

Visse lærer som knyttede an til en sammensmeltning af den gamle før kristne, kosmiske kristendom og det indre kristne lære, visse lærer som havde et forhold til åndens liv og virksomhed i naturen, og som alligevel kunne forbinde sig med mysteriet på Golgatha, blev nu til stadighed udbredt, blev udbredt på jorden på den tid, da de sjæle som nu føler sig draget mod antroposofi, allerede var gået gennem dødens port og levede deres liv mellem døden og en ny fødsel, og enkelte af dem også steg ned på jorden og inkarnerede. Vi ser de gamle lærer leve videre på jorden, de som endnu så kristendommen som noget kosmisk, de gamle lærer som videreførte traditionerne fra de gamle mysterier. Vi ser disse lærer videreført ved betydningsfulde skoler i Europa, som for eksempel især skolen i Chartres i det 12. århundrede, hvor så betydelige lærere som Bernardus Sylvestris, Alanus ab Insulis og andre store lærere underviste. Vi ser disse lærer leve og arbejde i for eksempel Brunetto Latini, som jeg omtalte i søndags. I Brunetto Latini, Dantes store lærer, levede lærer som disse. Vi ser således, hvordan det forplanter sig, som stadig havde bevaret en sammenhæng mellem den kosmiske kristendom og den rent menneskelige, jordiske kristendom, som vandt mere og mere frem på jorden.

Det var jo det modbillede, som det jordiske koncil i Konstantinopel svarede til: at der, som jeg fortalte Dem, var en u brudt sammenhæng mellem det der udspillede sig i de åndelige verdener — i den verden der støder umiddelbart op til vores fysiske verden — og vores fysiske verden. Sammenhængen blev på intet tidspunkt revet over. Netop de betydeligste af lærerne i Chartres følte sig inspireret af den virkelige Alexander og den virkelige Aristoteles, men også i højeste grad af Platon og alt hvad der fra Platon og nyplatonismen fandt vej ind i den mystik, som herskede dengang i middelalderen.

Og noget meget betydningsfuldt skete. De mennesker som fortrinsvis havde samlet sig om Mikael, altså fortrinsvis dem der havde været inkarneret i Alexander-tiden, levede nu i den åndelige verden. Nede på jorden så de nu blandt andet det, der nu var den kristne udvikling gennem lærerne i Chartres. Men de ventede, indtil lærerne fra Chartres, de sidste som endnu repræsenterede den kosmiske kristendom, kom op i den åndelige verden. Og der var et bestemt tidspunkt, et tidspunkt i slutningen af det 12. århundrede og begyndelsen af det 13.; da mødtes i den overjordiske sfære som stødte op til den jordiske, på en måde de mere platonisk sindede lærere fra Chartres med dem, som havde været med i det himmelske koncil i 869. Og da fandt der, hvis jeg må bruge et så prosaisk jordisk udtryk om et så ophøjet

anliggende, da fandt der en slags samtale sted mellem dem, der som chartres lærere lige var kommet op i den åndelige verden og nu skulle opleve den videre udvikling fra den åndelige verden, og de andre som stod over for at skulle stige ned, hvoriblandt var Alexanders og Aristoteles' egne, umiddelbare individualiteter, som efter deres nedstigning direkte inkarnerede i dominikaner ordenen. Og på jorden, i det der i dag er så miskendt, og hvis betydning fortjente en dybere erkendelse: skolastikken — i det der optrådte som skolastik på jorden, fandt forberedelsen sted til alt det, der skulle finde sted i en senere Mikael tidsalder.

Og for at leve sig rigtigt ind i kristendommen, for at stå helt inde i kristendommen inkarnerede de der hørte til Mikael sfæren, de som havde levet i den gamle Alexander tidsalder og ikke havde gjort de første kristne århundreder med — højst i inkarnationer uden betydning — de inkarnerede netop for at leve sig ind i kristendommen, i dominikanerordenen eller en anden kristen orden, men hovedsagelig i dominikanerordenen. Derefter gik de gennem dødens port op i den åndelige verden og arbejdede videre der.

Her foregik så i det 15. århundrede — det fortsatte til ind i det 16. århundrede, for tidsforholdene er helt andre i den åndelige verden — den mægtige undervisning i det oversanselige, som Mikael gav dem der hører ham til. Her grundlagdes så at sige en oversanselig, en spirituel skole, en skole med Mikael selv som lærer, og en skole som de mennesker deltog i, der på det tids punkt var inspireret især af den sidste Mikael tidsalder og der efter inspireret ved at have levet sig ind i kristendommen på den måde jeg har beskrevet det. Alt hvad der hørte Mikael til af menneskesjæle der havde aflagt deres krop, deltog i den store skole som blev holdt i det oversanselige i det 14., 15. og 16. år hundrede. Alle de væsener fra englens, ærkeenglens og Archais hierarki som hørte til Mikael strømmingen, deltog. Talrige elementarvæsener deltog.

Her foretog man et betydningsfuldt tilbageblik på hele det gamle mysterievæsen. En indgående erkendelse af det gamle mysterievæsen blev lagt frem for eleverne. Der blev set tilbage på solmysterierne og på de andre planeters mysterier. Men der blev også åbnet ud til fremtiden, til det der skulle begynde i den nye Mikael tidsalder, som tager sin begyndelse i slutningen af det 19. århundrede — den der hersker nu. Alt det gik dengang gennem sjælene. Også her var det de samme sjæle, som i vores Mikael tidsalder har følt sig draget mod den antroposofiske bevægelse.

Alt imens fandt på jorden så at sige det sidste stormløb sted. Harun al Rashid inkarnerede igen og grundlagde under sin inkarnation materialismens impuls, stod frem som Francis Bacon. Det universelle hos Francis Bacon er Harun al Rashid's, men også det intellektuelle og det materialistiske som lever i Francis Bacon, er fra Harun al Rashid. Bacon fremstod som den reinkarnerede Harun al Rashid. Hans rådgiver som var gået den an den vej, dukkede op i samme periode som Amos Comenius.

Vi ser altså, at mens kristendommen i aristotelisk belysning gennemgik sin afgørende udvikling i det oversanselige i det 14., 15., 16. og 17. århundrede, blev materialismen åndeligt grundlagt på jorden: grundlagt i videnskaben af Francis Bacon, den reinkarnerede Harun al Rashid, og grundlagt i pædagogikken af Harun al Rashid's reinkarnerede rådgiver Amos Comenius. De virkede begge to sammen.

Og da Amos Comenius og Bacon nu gik gennem dødens port, var de begge årsag til noget mærkeligt i den åndelige verden. Da Francis Bacon gik gennem dødens port, viste det sig at hans æterlegeme på grund af den særlige tænkemåde det havde antaget under Bacon-inkarnationen, afgav en hel verden af idoler, dæmoniske idoler som fyldte den åndelige verden jeg talte om før, og hvori eftervirkningerne af det sjælelige koncil levede blandt de individualiteter som blev undervist af Mikael. I denne verden bredte der sig idoler.

Som det er beskrevet i mit første mysteriedrama, er det jo sådan, at det der sker på jorden, har mægtige virkninger i den åndelige verden. Bacons jordiske åndsform fik i den åndelige verden den tumultagtige virkning, at der bredte sig en hel verden af idoler.

Og det Amos Comenius på jorden jo egentlig havde grundlagt som en slags materialistisk pædagogik, kom så at sige til at udgøre grundlaget, verdenen, sfæren, verdensatmosfæren for det, der var Bacons idoler. Man kan sige, at Bacon leverede idolerne, og det der hørte med til idolerne af andre riger, fik han leveret af Amos Comenius som følge af det der havde fundet sted på jorden. For ligesom vi som mennesker har mineralriget og planteriget omkring os, havde disse Bacon-idoler de andre riger som de havde brug for, omkring sig.

Og nu måtte de individualiteter som engang havde været under ledelse af Alexander og Aristoteles på jorden, gøre alt hvad de kunne for at bekæmpe alt dette, bekæmpe de dæmoniske idoler. Det fortsatte indtil det øjeblik den franske revolution fandt sted på jorden.

De idoler som ikke kunne nedkæmpes, de dæmoner, idol dæmoner der så at sige var undsluppet fra kampen, steg da ned til jorden og inspirerede det, der blev det 19. århundredes materialisme, med alt hvad deraf fulgte. Det er dem der er inspiratorerne til det 19. århundredes materialisme!

De sjæle der blev tilbage, og som med hjælp fra individualiteterne Aristoteles og Alexander havde nydt godt af Mikael s lære, kom så ned på jorden igen i slutningen af det 19. Århundrede og begyndelsen af det 20. med netop de impulser jeg beskrev. Og mange af de sjæle genkender man i dem der kommer til den antroposofiske bevægelse. Sådan er de menneskers karma, der kommer ærligt og inderligt oprigtigt til den antroposofiske bevægelse.

Det er rystende, når man beskriver det sådan som det står der, lige i baggrunden af det der udspiller sig på det ydre plan i vor tid. Men det er noget der under indflydelsen af julestævnets impuls må sænkes ned i sjæl og hjerte hos dem, der kalder sig antroposof. Det er noget som burde leve i sjæl og hjerte hos dem der kalder sig antroposof. Og da får man kraft til at blive ved med at arbejde; for de der er antroposof i dag, antroposof af et ærligt og sandt hjerte, vil gribes af en stærk trang til at komme hurtigt ned på jorden igen. Og i Mikael profetien for udser man, at talrige antroposof sjæle kommer til jorden igen ved slutningen af det 20. århundrede for at bringe det til fuld blomstring, som i dag med stærk kraft skal grundlægges som antroposofisk bevægelse.

Det der egentlig skulle bevæge antroposof, er: her står jeg. Den antroposofiske impuls er i mig. Jeg erkender den som Mikael impulsen. Jeg venter, idet jeg gør mig stærk i ventetiden ved det rigtige antroposofiske arbejde og udnytter det korte interval mellem død og en ny fødsel, der er beskåret netop antroposof i det 20. århundrede, så de kan komme igen ved det 20. århundredes slutning og fortsætte bevægelsen med en langt mere spirituel kraft. Jeg forbereder mig på den nye tidsalder fra det 20. til ind i det 21. århundrede — sådan siger en rigtig antroposof sjæl — for på jorden er der mange ødelæggende kræfter. Forfalde må alt kulturliv og al civilisation på jorden, hvis ikke spiritualiteten i Mikael impulsen griber mennesker, og hvis ikke mennesker er i stand til at løfte den civilisation op igen, som i dag vil rulle ned ad bakke.

Findes de ærlige antroposof sjæle der på den måde vil tilføre livet på jorden spiritualitet, kommer der også en bevægelse op ad. Findes de ikke, vil det blive ved med at gå ned ad bakke. Verdenskrigen med alle dens slemme følgevirkninger er kun begyndelsen til noget, der er endnu værre. For menneskeheden står i dag over for to muligheder: Enten at være vidne til, at alt hvad der findes af civilisation, ruller ned i afgrunden, eller at løfte den op med spiritualitet, videreføre den i pagt med det der er nedlagt i Mikael impulsen, som står foran Kristus impulsen.

Kære venner, det var hvad jeg ved dette besøg skulle udvikle for Deres sjæle, og jeg håber, at det kan blive ved med at virke i Deres sjæle. For som jeg så tit har sagt, når jeg efter et glædeligt og tilfredsstillende samvær har måttet afslutte det der nu har kunnet omtales og behandles under et sådant samvær: når antroposof er forenet i det fysiske liv, er de sammen, og det tager de som deres karma, men de bliver ved med at være forenet, også når de er fra hinanden i det fysiske rum. Derfor vil vi også stadig være forenet under de tegn som kan vise sig for vort åndelige øje og for vort åndelige øre, hvis vi med alvor optager sådan noget som det, jeg håber De har kunnet forstå, og som jeg håber, har kunnet strømme gennem det jeg har fået lov til at lægge frem for Dem, kære antroposofiske venner, i løbet af disse tre gange.

Noter

1 De ældste dokumenter i den indiske litteratur (sange, mantrer, ritua ler).

2 Også kendt som Upanishaderne — Brahmanskolemes filosofisk-spe kulative værker.

- 3 Se Die Weihnachtstagung zur Begründung der Anthroposophischen Gesellschaft. Grundsteinlegung, Vorträge und Ansprachen, Statutenberatung, vom 24. Dezember 1923 bis 1. Januar 1924, GA nr. 260.
- 4 Det første nummer af "Was in der Anthroposophischen Gesellschaft vorgeht" udkom 13. januar 1924. Tidsskriftet udkommer som indlæg i ugeskriftet "Das Goetheanum".
- 5 Efter adskillelsen fra Theosophical Society (Adyar) i 1912/13, hvor Rudolf Steiner havde været generalsekretær i den tyske sektion, gik han ikke ind i bestyrelsen for det nygrundlagte antroposofiske selskab.
- 6 Herom se Anthroposophische Gemeinschaftsbildung, GA 257, samt Die Konstitution der Allgemeinen Anthroposophischen Gesellschaft und der Freien Hochschule für Geisteswissenschaft, GA 260a
- 7 Se Antroposofiske ledesætninger (1924-25), GA 26.
- 8 Foredraget af 30. december 1922 i Das Verhältnis der Sternenwelt zum Menschen und des Menschen zur Sternenwelt, GA 2 i 9 (1 i . fore drag).
- 9 Foredrag af 20. oktober 1902 i anledning af den konstituerende generalforsamling i Den tyske sektion af Teosofisk Selskab. Foredraget er ikke bevaret.
- 10 Harun al Rashid, 766-809, kalif af Bagdad.
- 11 Karl den Store, 742-814.
- 12 Francis Bacon (af Verulam), 1561-1616, engelsk statsmand og filosof.
- 13 Johann Amos Comenius, 1592-1670, pædagog, filosof, teolog, den moderne opdragelses grundlægger, biskop i brødremenigheden i Mähren. — Pansophiae prodromus, Oxford 1639.
- 14 Conrad Ferdinand Meyer, 1825-98. "Der Heilige", novelle, Leipzig 1880; "Jürg Jenatsch", en historie fra Graubünden, Leipzig 1876.
- 15 Thomas Becket, 1118-70, ærkebiskop. Blev myrdet foran alteret i katedralen i Canterbury den 29., december 1170.
- 16 Johann Heinrich Pestalozzi, 1745-1827, schweizisk pædagog.
- 17 Senote 4
- 18 F.eks. billedvæggen i den romanske kirke i Zillis (Graubünden, Schweiz), hvor Elias' skikkelse ses bag ved Johannes Døber.
- 19 Se note 3, GA 260, 1963-udgaven, især ss. 38 og 46
- 20
 - a. At danne kernen i et alment menneskeheds-broderskab uden hensyntagen til tro, nation, stand og køn.
 - b. At pleje erkendelsen af sandhedskernen i alle religioner.
 - c. At udforske de dybere åndelige kræfter, som sover i menneskets natur og i resten af verden.
- 21 Antroposofiske ledesætninger (1924/25), GA 26.
- 22 I året 1922 satte systematisk forstyrrende aktioner en stopper for Rudolf Steiners offentlige foredragsvirksomhed i Tyskland. Se Louis M. J. Werbeck Eine Gegnerschaft als Kultur-Verfallserscheinung, 2 bd., Stuttgart 1924.
- 23 Dr.med. Eugen Kolisko, 1893-1939, fra 1920 lærer og skolelæge ved Den frie Waldorfskole i Stuttgart og fra 1923-35 i bestyrelsen for Det tyske landsselskab.
- 24 Gotthold Ephraim Lessing, 1729-81. Menneskeslægtens opdragelse, 1780.
- 25 Grundlæggelsen af Den tyske sektion af Teosofisk Selskab med Rudolf Steiner som generalsekretær fandt sted i oktober 1902.
- 26 Karl den Store, Harun al Rashid, se note 10 & 11.
- 27 Karl Martel, ca. 688-741; slaget ved Tours og Poitiers 732.

- 28 Se "Haeckel und seine Gegner" i Methodische Grundlagen der Anthroposophie 1884 bis 1901. Gesammelte Aufsätze zur Philosophie, Naturwissenschaft, Ästhetik und Seelenkunde, GA 30, s. 152 ff.
- 29 Se note 12.
- 30 Giuseppe Garibaldi, 1807- 1882. Biografi som også bygger på Rudolf Steiners udtalelser: M.J. Krück von Poturzyn, Garibaldi. Eine Biographie, 2. oplag, Stuttgart 1964.
- 31 Viktor Emanuel: Viktor Emanuel II, 1820-78. Fra 1861 konge af Italien.
- 32 Greve Camillo Benso di Cavour, 1810-61, statsmand, minister.
- 33 Giuseppe Mazzini, 1805- 1872, radikal republikaner, tilbragte en stor del af sit liv i exil.
- 34 Se note 13.
- 35 Georg Kosak, 1836-1914, lærer ved realskolen i Wiener-Neustadt, se Rudolf Steiner, Mit levnedsløb (1923-25), GA 28.
- 36 George Noël Gordon Lord Byron, 1788-1824.
- 37 Se herom 6. foredrag i Bidrag til forståelse af Golgatamysteriet I, GA 175.
- 38 Karl Marx, 1818-83.
- 39 Friedrich Engels, 1820-95, socialistisk politiker og forfatter, livsvarigt venskab med Karl Marx, hvis kampfælle og hjælper han også var.
- 40 Muwija, kalif 661-680; flyttede fra Medina til Damaskus.
- 41 Woodrow Wilson, 1856- 1924, fra 19 i 3-2 i præsident i USA.
- 42 Wilsons program for en fred efter 1. verdenskrig. Første gang fremlagt i en skrivelse til den amerikanske kongres 8. januar i 1918.
- 43 Ingeniør dr. Carl Unger, 1878-1929, førende antroposofisk personlighed i Stuttgart siden 1905. Taler og forfatter, med mange poster i det offentlige liv. Myrdet 1929 af en sindsforvirret person.
- 44 Se Fire mysteriedramaer (1910-13), GA 14.
- 45 Den tidligere kapuciner munk, senere professor i filosofi Gideon Spicker (1840-1912), se Esoteriske karmabetragtninger, bd. 4, GA 238.
- 46 Friedrich Schiller, 1759-1805.
- 47 Johann Wolfgang Goethe, 1749-1832.
- 48 Heinrich Heine, 1797-1856.
- 49 Mexikanske og aztekiske guder; se Kosmische und menschliche Geschichte, bd. II: Innere Entwicklungsimpulse der Menschheit, GA 171.
- 50 Eliphas Lévi, pseudonym for Alphonse Louis Constant, 1810-75. Forfatter til talrige okkulte bøger (Dogme et rituel de la haute magie og andre).
- 51 Hany Collison, 1868-1945, advokat, maler, forfatter, oversætter af Rudolf Steiners værker til engelsk; fra 1925 generalsekretær i det engelske selskab.
- 52 Se note 5.
- 53 Her afbrød Rudolf Steiner, hvorefter flygte oversættelsen til engelsk. Disse afbrydelser er markeret ved et dobbelt mellemrum i teksten.
- 54 Se note 12.
- 55 Charles Darwin, 1809-82.
- 56 Mein Lebensgang, udkom første gang i tidsskriftet "Das Goetheanum" (2.-4. årgang); i bogform Mit levnedsløb (1923-25), GA 28.
- 57 Herefter fulgte oversættelsen til engelsk og besvarelsen af spørgsmål vedrørende sektionerne.
- 58 Foredrag for medlemmerne af den første klasse i Den frie højskole for åndsvidenskab.

- 59 Karl den Store, Harun al Rashid, se note 10 & 11
- 60 Alexander den Store, 356-323 fKr. Hans felttog strakte sig fra Grækenland over Ægypten, Lilleasien, og Mellemøsten helt til Indien.
- 61 Den græske skole i filosofi blev lukket af Kejser Justinian i 529.
- 62 Einhard, 770-840, historieskriver og bygmester; skrev Karl den Stores biografi.
- 63 Mikæltidsalderen regnes fra 1879 til Ca. 2300. De andre ærkeengle herskede ifølge en optegnelse af Rudolf Steiner i en notesbog vedr. fo redragsrækken Das Initiaten-Bewusstsein, Torquay 1924, GA 243: Nogle af de tidsangivelser Rudolf Steiner anfører i disse foredrag, afviser fra de her opførte.
- 64 Pave fra 1073 til 1085.
- 65 Ernst Haeckel, 1834-1919.
- 66 Se note 12.
- 67 Amos Comenius, se note 13.
- 68 Det drejer sig om foredragsrækken Das Initiaten-Bewusstsein. Die wahren und die falschen Wege der geistigen Forschung, GA 243.
- 69 Foredragene 24.-27. august i slutningen af denne bog.
- 70 Se note 63.
- 71 Thomas af Aquin, 1225-1274.
- 72 Tintagel i Cornwall. Se mere herom i Esoteriske karmabetragtninger, bd. 4, GA 238.
- 73 Bernardus af Chartres: Bernardus Carnotensis, død Ca. 1130; Bernardus Sylvestris: Bernhard af Tours, død Ca. 1150.
- 74 Dominikanerordenen blev grundlagt 1215 af den spanske gejstlige Dominicus (1170-1221).
- 75 Collison, se note 51.
- 76 Det andet sommerstævne havde fundet sted i August 1923 i Penmaenmawr og er udkommet i bindet Initiations-Erkenntnis. Die geistige und physische Welt- und Menschheitsentwicklung in der Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft, vom Gesichtspunkt der Anthroposophie, GA 227.
- 77 Daniel Dunlop (1868-1935), generalsekretær i Antroposofisk Selskab i England 1930-35. Eleanor Merry (1873-1956), forfatter og maler.
- 78 Se note 3.
- 79 Se note 25.
- 80 Von Zarathustra bis Nietzsche. Enzwicklungsgeschichte der Menschheit an Hand der Weltanschauungen von den ältesten orientalischen Zeiten bis zur Gegenwart, oder Anthroposophie. Foredrag holdt for kredsen "Die Kommenden" okt-dec. 1902 — de er ikke bevaret.
- 81 Oversættelsen til engelsk skete ved George Adams-Kaufmann. Foredraget blev afbrudt Ca. hver halve time, hvorefter oversættelsen fulgte.
- 82 Det vides ikke hvilken.
- 83 Udkom på engelsk først under titlen The Way of Initiation. Initiation and its Results " i 1908. Titlen er nu: Knowledge of the Higher Worlds. How it is Achieved fra 1969.
- 84 På tysk 'gruneln'; udtrykket stammer fra Goethe: "Hier weht gar eineweiche Luft — Es grunelt so, und mir behagt der Duft" (Faust II, Klassische Walpurgisnacht, Agäisches Meer, Worte des Homunculus).
- 85 Se note 35.
- 86 Se de tre foregående foredrag.

- 87 Holdt i london 2. september 1923. Findes i Initiationswissenschaft und Sternenerkenntnis. Der Mensch in Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft vom Gesichtspunkt der Bewusstseinsentwicklung, GA 228.
- 88 Se note 36.
- 89 Se note 37.
- 90 Konstantin I, den Store, ca. 280-337.
- 91 Emanuel Swedenborg, 1688-1772.
- 92 Se foredragsrækken Initiations-Erkenntnis, GA 227.
- 93 Svante Arrhenius, 1859-1927, svensk naturvidenskabsmand.
- 94 François-Marie Arouet Voltaire, 1694-1778.
- 95 Frederik II, den Store, ved hvis hof Voltaire opholdt sig fra 1750-1753.
- 96 Se Rudolf Steiners foredrag "Voltaire vom Gesichtspunkte der Geisteswissenschaft" i Geisteswissenschaft als Lebensgut, GA 63.
1879- 1510 Gabriel (månen)
1510-1190 Samael (Mars)
1190-850 Rafael (Merkur)
850-500 Zachariel (Jupiter)
500-150 Anaël (Venus)
150-200 fKr. Orifiel (Saturn).
- 97 Ignatius af Loyola, 1491-1556. Vedr. eksercitierne se Rudolf Steiners foredrag i Fra Jesus til Kristus, GA 131.
- 98 Augustinus, 350-430. 374-383 var Augustin nært knyttet til mani kæiske kredse.
- 99 Laurence Oliphant, 1829-88, journalist, forfatter til bl.a. Sym-pneuma ta: Evolutionary Forces flow Active iii Mcm (1884); Scieftl Religiofi (1888).
- 100 Gruflðernaför hur afitroposofifi beriker läkekoflstefl, GA 27.
- 101 Brunetto Latini, ca. 1220-1294.
- 102 Ovidius Naso, 43 f.Kr.-18. e.Kr.
- 103 Augustin: "Det man i vore dage kalder den kristne religion, fandtes allerede hos de gamle, og den manglede ikke ved menneskeslægtens begyndelse, og da Kristus kom til syne i kødet, fik den sande religion, som allerede fandtes, navnet den kristne".
Retractatiofles L.I, Cap. XIII, 3.
- 104 Se note 63.
- 105 Se note 10 og 11.
- 106 Se note 73.
- 107 Se note 74.